

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI
ve
TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
(1990 – 2010)**

Yüksek Lisans Tezi

Murat ÖZGAN

Ankara – 2011

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI
ve
TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
(1990 – 2010)**

Yüksek Lisans Tezi

Murat ÖZGAN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ**

Ankara - 2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI
ve
TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
(1990 – 2010)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

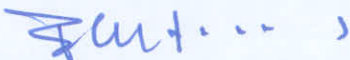
Prof. Dr Oğuz AYTEPE.....

Prof. Dr Neşe ÖZDEN.....

Prof. Dr Vahdet KELEŞYILMAZ.....

Tez Sınavı Tarihi 27.10.2011

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu yüksek lisans tez çalışmasının amacı, dünya silahsızlanma tarihinin en geniş kapsamlı ve başarılı konvansiyonel silahsızlanma antlaşması olarak kabul edilen “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması” (AKKA) ve antlaşmanın Türkiye üzerindeki etkilerini tarihsel bir bakış açısıyla analiz etmektir.

Çalışmamız, AKKA'nın imzalandığı 1990 yılından günümüze kadar geçen ortalama yirmi yıllık bir süreyi mercek altına almasının yanında, çalışmamızda genel manada silahsızlanma ve silahların denetimi kavramları ile tarihsel gelişim süreçlerine de yer verilmiş ve I. Bölüm konu ile ilgili çeşitli kavramların tarihi örneklerle açıklanmasına ayrılmıştır.

II. Bölümde ise Soğuk Savaş dönemi ile başlayan amansız silahlanma yarışının sonucunda ulaşılan dehşet dengesi ve bu denge unsurunun tetiklediği silahsızlanma ve silahların denetimi müzakereleri ele alınmıştır. Silahsızlanma ve silahların denetimi faaliyetleri, konumuzun kapsamı gereğince sadece konvansiyonel boyutuyla ele alınmış olup, AKKA'ya giden meşakkatli yolda yıllar süren çetin müzakere süreçleri antlaşmanın temelini oluşturması nedeniyle detaylı olarak incelenmiştir.

III. Bölüm; AKKA metni ile antlaşma metninin ayrılmaz birer parçası olarak kabul edilen sekiz ek protokolüne ve AKKA rejimini tamamlayıcı mahiyetteki diğer antlaşma ve oluşumlara ayrılmıştır.

Çalışmamızın son bölümü olan IV. Bölüm ise AKKA'nın NATO ve VP açısından sonuçları, geçen yirmi yıllık süreçte değişen siyasi ve askeri konjonktür gereği tabi tutulduğu zorunlu değişimler ve tüm bu kırılma noktalarıyla beraber Türkiye üzerindeki etkileri siyasi, askeri ve ekonomik olarak tüm boyutlarıyla masaya yatırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA), Silahsızlanma, Silahların Denetimi, NATO, VP, Türkiye.

ABSTRACT

The objective of this post-graduate thesis work is to analyse “The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe” (CFE) which has been accepted as the most extensive and successful conventional disarmament treaty of the world disarmament history and its effects to Turkey in a historical perspective.

In our work we spotlighted the process between the Treaty was signed in 1990 and 2010s we are present in. We also gave place to the conceptions of disarmament and controlling arms and their historical development process. Chapter I was separated to express various conceptions about the subject in historical examples.

In Chapter II, we dealt with the disastrous race of armament started with cold war era and discussions of controlling arms and disarmaments that the balance of terror alerted. While disarmament and the activities of controlling arms were taken in hand just in terms of conventional dimension because of the extent of our topic; the difficult processes of discussion lasting on troublesome ways to CFE were examined thoroughly because of underlying the Treaty.

Chapter III was separated into eight additional protocols, all of which are accepted as an inherent piece of the Treaty text and other treaties and formations completing the regime of CFE.

In the last chapter of our work, Chapter IV we discussed the results of CFE in terms of NATO and VP, compulsory changes were subjected to in accordance with changing political and military conjuncture and the effects on Turkey in terms of all political, military and economical dimensions with all these breaking points were examined deeply.

Key Words: The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE), Disarmament, Arms Control, NATO, VP, Turkey.

ÖNSÖZ

KHO'dan 2003 yılında mezun olmayı müteakip altı yıl süreyle çeşitli bölge ve birliklerde görev yaptım. 2009 yılı başında Ankara'da görevli iken, kendimi bildim bileli çok meraklı ve hevesli olduğum fakat imkân ve fırsat bulamadığım, tarih ilmi ile ilgili olarak akademik anlamda eğitim almak fırsatını yakaladım.

TİTE'ye kabul edilmem ve başarı ile derslerimi vermem sonucunda uzunca bir süre tez konusu belirlemek amaçlı araştırmalarım oldu. Bu süreçte Gazi Üniversitesi Tarih Bölümünden danışman hocam; Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ ve Enstitü Müdürümüz; Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN'ın değerli fikirlerini aldım. Yaptığımız değerlendirmeler sonucunda güncel ve daha önce tarihsel açıdan incelenmemiş bir konu olan “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ve Türkiye'ye Etkileri” üzerinde çalışmaya karar verdik. Çalışma konumuzun sınırlandırılmasını yaparken, antlaşmanın imza tarihi olan 1990 ile içerisinde bulunduğumuz 2010 yılları arasındaki süreci mercek altına almamızın yerinde olacağını değerlendirdik.

Yirmi yıllık bu süreci AKKA ve Türkiye'ye etkileri açısından incelerken yerli ve yabancı uluslararası ilişkiler, Türk dış politikası, siyasi tarih kitapları ile Genel Kurmay Başkanlığı ve Harp Akademileri Komutanlığı'na ait yayınlar, çeşitli seminer ve konferanslar, Resmi Gazeteler, ulusal ve uluslararası basın-yayın organlarında yayımlanmış konu ile ilgili haberler, yerli-yabancı çeşitli süreli dergiler, resmi internet siteleri ve konu ile ilgili makalelerden istifade ettim. Ayrıca çalışma sürecinde Milli Kütüphane, TBMM Arşivi, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi ve Başbakanlık Devlet Arşivleri kataloglarını taradım.

Tezimin hazırlanmasında değerli fikir ve tavsiyeleri ile bana sürekli yön ve destek veren danışman hocam Prof. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ'a, yaklaşık üç yıl boyunca derin bilgi birikimleri ve tecrübeleri ile ufkumu açan başta Enstitü Müdürü Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN olmak üzere tüm saygıdeğer hocalarıma, değerli TİTE çalışanlarına ve tüm lisansüstü öğrenimim ve tez çalışmalarım süresince her daim yanımda olan değerli aile mensuplarım ile biricik eşim Deniz ÖZGAN'a sonsuz şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Murat ÖZGAN
Ankara – 2011

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	Adı geçen makale
AKKUM	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Müzakereleri
AKKA	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AKKA-1/A	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Personel Gücü Antlaşması
ASSA	Antlaşma İle Sınırlanmış Silah ve Araç
ASA	Açık Semalar Antlaşması
ASMA	Ağır Silahlı Muharebe Aracı
ATTU	Atlantic To The Ural Mountains
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BEM	Beyan Edilmiş Mevki
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
COMECON	Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)
ÇMTH	Çok Maksatlı Taarruz Helikopteri
DAC	Demokratik Almanya Cumhuriyeti
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
DTB	Denetime Tabi Birim
FAC	Federal Almanya Cumhuriyeti
GGAÖ	Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler
GUAM	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
INF	Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması)

İGH	İç Güvenlik Harekâtı
KDKİ	Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri
KHO	Kara Harp Okulu
KİG	Konvansiyonel istikrar Görüşmeleri
KKAB	Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi
ODG	Ortak Danışma Gurubu
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü)
TKAB	Trans Kafkasya Askeri Bölgesi
RF	Rusya Federasyonu
SALT	Strategic Arms Limitation Talks (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri)
SIPRI	Stockholm International Peace and Research Institute Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
START	Strategic Arms Reduction Treaty (Stratejik Silahların İndirimi Anlaşması)
SSM	Savunma Sanayi Müsteşarlığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSS	Soğuk Savaş Sonrası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UAKKA	Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
VB	Viyana Belgesi
VP	Varşova Paktı
YAK	Yarı Askeri Kuvvetler
ZAMK	Zırhlı Araca Monteli Köprüler
ZMA	Zırhlı Muharebe Aracı
ZPMA	Zırhlı Personel Muharebe Aracı
ZPSA	Zırhlı Piyade Savaş Aracı
ZPT	Zırhlı Personel Taşıyıcı

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar CETVELİ.....	ix
HARİTALAR CETVELİ.....	x
EKLER CETVELİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

SİLAHSIZLANMA, SİLAHLARIN DENETİMİ

ve

KONVANSİYONEL KUVVETLER KAVKAVRAMLARI

1.1 Silahsızlanma ve Silahların Denetimi Kavramları.....	06
1.2 Silahsızlanma Metotları.....	09
1.2.1 Mevcut Silahların İmhası metodu.....	09
1.2.2 Zorunlu Silahsızlanma Metodu.....	09
1.2.3 Görüşmeler yoluyla Silahsızlanma Metodu.....	10
1.3.Silahsızlanma Yöntemleri.....	11
1.3.1 Kantitatif Azaltım İlkesi.....	11
1.3.2 Coğrafik Konuma Dayalı Silahsızlandırma İlkesi.....	12
1.3.3 Kalitatif Azaltım İlkesi.....	14
1.3.4 Gönderme Vasıtaları ve Menzillerine Göre Silahsızlanma İlkesi.....	15
1.3.5 Silahsızlanmada Kontrol, Denetim ve Bilgi Paylaşımı.....	16
1.4. Konvansiyonel Kuvvetler ve Konvansiyonel Harp Kavramları.....	17
1.5. Silahsızlanma ve Silahların Denetimi Kavramlarının Tarihsel Gelişimi.....	19
1.5.1 Silahsızlanma Faaliyetinin İlk Uygulamaları.....	19
1.5.2 Müzakereler Yoluyla Silahsızlanma Çalışmaları.....	26

1.5.2.1 La Haye Barış Konferansları.....	27
1.5.2.2 Wilson İlkeleri.....	29
1.5.2.3 Milletler Cemiyetinin Kurulması	29
1.5.2.4 Versay Barış Antlaşması	30
1.5.2.5 Washington Deniz Silahsızlanma Konferansı.....	32
1.5.2.6 Cenova ve Moskova Konferansları	33
1.5.2.7 Milletler Cemiyeti Konferansları	34
1.5.2.8 Londra Deniz Silahsızlanma Konferansı.....	36
1.5.2.9 Dünya (Cenevre) Silahsızlanma Konferansı	37

II. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

ve

AKKA'YA GİDEN YOL

2.1 Soğuk Savaş Döneminin Başlaması ve Silahlanma Yarışı	42
2.2 “Silahların Denetimi” Yaklaşımı	45
2.3 Harmel Raporu	48
2.4 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve Helsinki Nihai Senedi.....	49
2.5 Avrupa Silahsızlanma Konferansı ve GGAÖ.....	49
2.6 Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri Müzakereleri	50
2.7 Konvansiyonel İstikrar Görüşmeleri	53
2.8 Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Müzakereleri	56

III. BÖLÜM

AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI

(AKKA)

3.1 AKKA Rejimi ve Temel Esasları.....	60
3.1.1 Tarihçe.....	60

3.1.2 Amaç ve Kapsam	61
3.1.3 Uygulama Alanı ve Tanımlar	64
3.1.4 Sınırlamalar	67
3.1.5 Bilgi Değişimi ve Veri Tabanı	72
3.1.6 Denetim ve Verilerin Doğrulanması	73
3.1.7 İzleme Hükümleri.....	76
3.1.8 Diğer Hususlar.....	77
3.2 AKKA-1/A Nihai Belgesi	77
3.3 Açık Semalar Antlaşması	80
3.4 Uyarlanmış AKKA.....	81

IV. BÖLÜM

AKKA’NIN SONUÇLARI ve TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

4.1 AKKA’nın NATO ve VP Açısından Sonuçları.....	87
4.2 AKKA’nın Türkiye’ye Etkileri.....	94
4.3 AKKA’da Kanatlar Sorunu ve Türkiye’nin Tutumu	105
4.4 Uyarlanmış AKKA’nın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi	127
SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA	151
EKLER.....	164

TABOLAR CETVELİ

Tablo I	: Silahlanma Tarihinin Stratejik Gelişim Safhaları.....	41
Tablo-II	: NATO ve VP Konvansiyonel Kuvvetlerinin Karşılaştırılması	69
Tablo-III	: AKKA/1-A Limitleri ve Taraf Ülkelerin Personel Mevcutları	79
Tablo-IV	: 01 Ocak 2002 İtibariyle AKKA Ülkesel Tavanlar ve Mevcutlar	84
Tablo-V	: Budapeşte Anlaşması Uyarınca VP Üyelerinin AKKA Limitleri	93
Tablo-VI	: Orta ve Doğu Avrupa’da AKKA İle Sınırlanan Teçhizat.....	99
Tablo-VII	: AKKA Kapsamındaki Harmonizasyon Uygulaması	100
Tablo-VIII	: Türkiye’nin Savunma Harcamaları (1990–1999).....	104
Tablo-IX	: AKKA Denetimleri.....	114
Tablo-X	: Taşkent Anlaşması İle SSCB’ye Ait AKKA Limitlerinin Paylaşımı	121
Tablo-XI	: AKKA İle UAKKA’nın ASSA Açısından Mukayesesi	130

HARİTALAR CETVELİ

Harita-I	: AKKUM Sürecinde NATO ve VP Teklifleri.....	57
Harita-II	: AKKA Uygulama Alanı.....	64
Harita-III	: Türkiye'nin AKKA Uygulama Alanı ve Alan Dışı Bölgesi.....	65
Harita-IV	: AKKA Bölgeleri	70
Harita-V	: AKKA Kanat Bölgeleri.....	71
Harita-VI	: Kanatlar Sorununun Çözümüne Yönelik NATO ve RF Teklifleri	118
Harita-VII	: Kanat Anlaşmasıyla Kanat Bölgesinden Çıkarılan Rus İdari Birimleri .	120

EKLER CETVELİ

EK-I	: AKKA Tam Metni.....	163
EK-II	: AKKA Bilirim Formatları Listesi ve Örnek Bildirimler.....	182
EK-III	: 14 Haziran 1991 Tarihli Oslo Konferansı ve Nihai Bildirisi	188
EK-IV	: 18 Haziran 1992 Tarihli TBMM Zabıt Cerideleri.....	190
EK-V	: AKKA'nın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun.....	205
EK-VI	: 06 Temmuz 1992 Tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete	206
EK-VII	: 31 Mayıs 1996 Tarihli AKKA Kanat Anlaşması Bakanlar Kurulu Onayı ve Metni	207
EK-VIII	: Mondros Mütarekesi İle İtilaf Devletlerine Teslim Edilen Silah ve Mühimmatların Cins ve Miktarları ile Terhis Edilen Er miktarı	211
EK-IX	: Sevr Antlaşması'nın Türkiye'nin Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Sınırlandıran Hükümleri.....	217
EK-X	: T.C. Hükümeti'nin 2 Mayıs 1925 tarihinde Cenevre'de Düzenlenen "Uluslararası Silah, Mühimmat ve Harp Malzemeleri Ticaretinin Denetimi" İle İlgili Konferansa Katılmayacağını Bildirir Bakanlar Kurulu Kararı	221
EK-XI	: Silahlanmaya Bir Yıl Ara Verilmesine Dair MC Kararının T.C. Hükümeti'nce Kabul Edildiğinin Silahları Kaldırma Konferansı Reisliğine Bildirilmesi.....	223
EK-XII	: The Near East Gazetesinde Yayımlanan Türkiye ve Silahlanma Başlıklı Yazının Tercümesi	224
EK-XIII	: Konuyla İlgili Haber ve Köşe Yazıları	228
EK-XIV	: Konuyla İlgili Karikatürler	239
EK-XV	: AKKA Kronolojisi	243

GİRİŞ

Silahsızlanma, tarihin bizlere aktardığı kadarıyla M.Ö XI. yüzyıldan günümüze kadar geçen yaklaşık üç bin yıllık süre içerisinde insanoğlunun tam manasıyla gerçekleştiremediği bir hedef olarak kalmıştır. İnsanoğlu, her yıkıcı harbin bitiminde suçlu silahlarmış gibi silahsızlanmayı hedeflemiştir. Bu yüzden silahsızlanma -başarılamamanın da etkisiyle- tüm dünyanın özlem ve sempati ile baktığı bir kavram, silahlanma ise korku ve endişe yaratan bir mefhum haline gelmiştir. Bu bakımdan tarih sahnesinde büyük roller üstlenmiş liderlerin tümü hemen hemen aynı içgüdü ile kendi ve dünya kamuoyları önünde daima barıştan, dostluktan ve silahsızlanmadan bahsetmiş, fakat kapalı kapılar ardında görevlerine ve gerçeklere döndüklerinde milli güvenlik ihtiyaçlarının zaruri kıldığı silahlanma talimatlarını vermişlerdir.¹

XX. yüzyılın ikinci yarısında ivme kazanan silahsızlanma ve silahların denetimi çalışmaları yüzyılın sonlarında 19 Kasım 1990'da imzalanan “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması” (AKKA) ile zirve noktasına ulaşmış bu sayede iki büyük savaşın çıkış noktası ve merkezi olan Avrupa kıtası rahat bir nefes almış, onbinlerce silah ve silah sistemi çeşitli metotlarla imha edilmiş, kurulan etkin ve sürekli bir denetim mekanizması ile Atlantik'ten Urallar'a kadar (ATTU)² uzanan çok geniş bir coğrafyada konvansiyonel istikrar sağlanmıştır.

Çalışmanın esasını teşkil eden konvansiyonel silahsızlanma ve silahların denetimi çalışmaları ile AKKA rejimi, Türkiye'nin de topraklarının büyük bir kısmı ile dâhil olduğu uygulama alanında geride kalan yirmi yıllık süre içerisinde birtakım sancılı süreçler geçirmesine rağmen kendisini, değişen siyasi şartlara adapte ederek sağladığı statükoyu ve konvansiyonel dengeyi muhafaza etmeyi başarmıştır.

¹ Sezai Orkunt, “*Bekanın Yolları*”, **Silahsızlanma ve Barış Semineri**, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1985, s. 35.

² İngilizce'de “Atlantic To The Ural Mountains” ifadesinin kısaltılmış halidir ve AKKA uygulama alanını ifade eder. ATTU, AKKA rejimine özgü bir kısaltma olup resmi yazışmalarda da sık olarak kullanılmaktadır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri haricinde dört ana bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde silahlı savaş, silahların denetimi, konvansiyonel kuvvetler kavramları ile bu kavramların teorik ve tarihsel boyutları, gelişim süreçleri mercek altına alınmış ve silahlı savaş olgusunun metodolojik ayrımı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin, varoluş sebebi olan Kurtuluş Savaşı öncesinde ve I. Dünya Harbi sonrasında zorunlu ve geniş çaplı bir silahlı savaşmaya tabi tutulmasının ardından II. Dünya Harbine dek bölgesel ve küresel anlamda genel ve konvansiyonel silahlı savaş çalışmalarına bakış açısı ve verdiği olumlu katkılar Genelkurmay ATASE ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri belgeleri ışığında tarihi örneklerle incelenmeye çalışılmıştır.

II. Bölümde, tüm dünya milletleri üzerinde derin izler bırakan II. Dünya Harbi'nden çıkarılan derslere kısaca değinilmiş, hemen akabinde başlayan Soğuk Savaş'ın tetiklediği bloklararası amansız silahlanma yarışı ve bu yarışın uluğu dehşet dengesiyle, uzun yıllar boyunca müzakere masalarında çözümsüz kalan silahlı savaş çabalarının gelişim süreci ve Güven ve Güven artırıcı Önlemler (GGAÖ) ile Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Müzakereleri (AKUM) bağlamında AKKA'ya giden yol detaylı olarak yerli ve yabancı kaynaklar ışığında ele alınmıştır.

Çalışmanın esasını teşkil eden AKKA ve getirdiği rejimin özellikle bilgi değişimi ve detaylı denetim mekanizmasıyla diğer temel esasları ve getirdiği konvansiyonel denge ile III. Bölümde incelenmiştir. AKKA tam metni Ekler Bölümünde sunulmuş olup, AKKA'nın ayrılmaz birer parçası kabul edilen ve AKKA rejiminin esasını oluşturan sekiz adet protokol³; konvansiyonel silahlı savaşmaya özgü terimleri ihtiva etmesi, çok detaylı ve uzun metinlerden oluşması nedenleriyle çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu bölümde ayrıca, AKKA rejimini destekleyici ve tamamlayıcı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) şemsiyesi altında oluşturulan Avrupa Konvansiyonel Personel İndirimleri Antlaşması (AKKA-1/A) ve Açık Semalar Antlaşması (ASA) gibi diğer uluslararası düzenlemelere ana hatları ile yer verilmiştir.

³ AKKA Protokollerini detaylı olarak incelemek için Bkz.: <http://ua.mfa.gov.tr/files.ashx?3918>

Son bölüm olan IV. Bölüm ise çalışmanın isminden de anlaşılabilceği gibi mercek altına aldığımız yirmi yıllık süreçte, başta AKKA olmak üzere yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda birkaç kez önemli ve büyük güncellemelere ve değişime (kanat revizyonu ve AKKA'nın uyarlanması süreçleri) maruz kalan AKKA rejiminin Türkiye üzerindeki etkilerine ayrılmış olup yerli ve yabancı kaynaklar ile ulusal ve uluslararası basın-yayın organlarında yer alan haber ve değerlendirmeler ışığında detaylı bir biçimde incelenmiş Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Stockholm International Peace and Research İnstitute (Sipri) gibi ulusal ve uluslararası en üst düzeydeki kurum ve kuruluşlardan alınan resmi bilgi ve belgeler ile çeşitli harita ve tablolara yer verilmek suretiyle çalışmanın resmi ve istatistiksel bir temel üzerine inşa edilmesi hedeflenmiştir.

İnsana doğru değerlendirmeler yapmasını öğreten tarih, aynı zamanda ahlak şuurunu uyandırıp manevi değerlerinin gelişmesine de yardımcı olur. Aileden başlayıp millete doğru gelişen bir sevgi, saygı ve bağlılığın doğmasını sağlar. Böylece fertler ait oldukları milletlerin ve üzerinde yaşadıkları vatan topraklarının geçmişini araştırma ve öğrenme hevesine kapılır.⁴ AKKA'nın imzalandığı dönemde, Türkiye'de "Yüzyılın Antlaşması" ve "Lozan ve Montrö Antlaşmaları'ndan sonra Cumhuriyet tarihinin en önemli üçüncü uluslararası antlaşması" olarak nitelendirilmesi danışman hocam Prof. Dr. Vahdet Keleşyılmaz'da dâhil olmak üzere ilgi ve dikkatimizi ciddi anlamda artırmış ve karar aşamasında belirleyici bir etken olmuştur.

İngiliz tarihçi Edward Hallet Carr'ın "Tarih Nedir?" isimli eserinde belirttiği gibi "*Tarihçinin görevi geçmişi sevmek ya da kendisini geçmişten kurtarmak değil, bugünü anlamının anahtarı olarak onun -geçmişin- üstünde çalışmak ve anlamaktır.*"⁵ Tarih üzerine akademik bir eğitimim olmamasına rağmen, tarihe ve tarih ilmine gönül vermiş bir asker olarak, dünya silahsızlanma tarihinin en somut ve başarılı örneklerinden biri olan AKKA üzerine yaptığım bu tez çalışması; rejimin başta Türkiye olmak üzere, asırlarca bitmek tükenmek bilmeyen kanlı savaflara sahne olmuş Anadolu Yarımadası ve Avrupa Kıtası için konvansiyonel harp

⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usül**, Elif Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 4-5.

⁵ Edward Hallet Carr, **Tarih Nedir?**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 30.

anlamında ne denli büyük bir güvenlik, caydırıcılık sağladığını ve Avrupa güvenliğinin köşe taşı olarak adlandırılma sebebini detaylarıyla idrak etmeme neden olmuştur.

Çalışma, Soğuk Savaş Sonrası (SSS) dönemde, Avrupa’da köklü, siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerin yaşandığı XX. Yüzyılın sonları ile XXI. Yüzyılın başlangıç dönemini kapsayan yirmi yıllık bir zaman dilimini (1990-2010) içerisine alması ve bu yirmi yıllık sürece, başlangıcından itibaren getirdiği konvansiyonel güç statükosu ve ardından geçirdiği çalkantılı süreçler itibariyle damgasını vuran askeri, siyasi, iktisadi ve sosyal sonuçları olan bir silahsızlanma ve silahların denetimi antlaşmasını incelemesi yönüyle öne çıkan bu çalışmanın esasını oluşturan AKKA ve getirdiği yeni rejimin konvansiyonel tabanlı olmasından ötürü, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında günümüze değin yaşanan süreçte silahsızlanma ve silahların denetimi faaliyetlerinin sadece konvansiyonel boyutu üzerinde durulmuştur.

Ayrıca bu antlaşma Batılı devletler ile Rusya Federasyonu (RF) arasında, NATO’nun genişlemesi bağlamında pazarlık konusu olması ve Türkiye’nin batı ve doğu sınırlarındaki askeri tehdit algılamalarını büyük ölçüde gidermiş olması nedenleriyle de büyük öneme haizdir. Bu noktada antlaşmanın 1990’lı yılların başlangıcında Türk politika çevreleri açısından algılanış biçimi ve kanunlaşması sürecinde dönemin iktidar ve muhalefet partilerinin konuya bakış açılarını göz önüne seren Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) zabıt cerideleri ile dönemin hükümeti tarafından antlaşmanın onayına konulan Doğu Ege Adaları şerhi Türkiye’nin AKKA’ya verdiği önemi göz önüne sermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Esas olarak araştırma; Türkiye’nin SSS dönemde izlediği Kafkasya, Karadeniz ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) güvenlik politikalarında belirleyici rol oynaması, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dağılmasını müteakip Türk-Rus siyasi ilişkilerine yön vermesi, çalışmanın incelediği dönem içerisinde inşa edilen BDT-Avrupa enerji köprüsünün güvenliği açısından ve de Türkiye’nin SSS dönemde Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu’da meydana gelen otorite boşlukları, bölgesel çatışmaların milli güvenliğine etkileri gibi son yirmi yıla

damgasını vuran siyasi gelişmeleri AKKA merkezli olarak incelemesi açısından da ayrıca önem kazanmaktadır.

Birleşik Amerikalı stratejist; Samuel P. Huntington, Medeniyetler atışması isimli eserinde çeşitli ateşkeslerin, silahsızlanma ve silahların kontrolü gibi sınırlı anlaşmaların medeniyetler arasındaki çatışmaları sonlandıramadığı gibi gelecekte de bu çatışmaların artarak devam edeceğini savunmaktadır.⁶ Fakat şu husus aşıkardır ki AKKA içinde bulunduğumuz dönem itibariyle halen silahsızlanma ve silahların denetimi konularında dünya milletleri için en büyük, en temel ve en başarılı konvansiyonel silahsızlanma ve silahların kontrolü antlaşması rneği olmaya devam etmektedir.

1905 yılı “Nobel Barış dl” sahibi, Alman yazar Bertha Von Suttner’in de dediği gibi⁷ “*Silahlar milletler arasında karar veren taraf olmadığında, geleceğimizi biçimlendirirken en temel vazifemiz; uygulanabilir her yolu ve vasıtayı kullanarak silahlanmayla mücadele etmektir.*” Umuyorum ki AKKA ve AKKA ile tüm Avrupa Kıtası’na gelen konvansiyonel denge tam ve gerçek manada silahsızlanmaya giden yolda bir ilk olur ve nükleer, kimyasal-biyolojik ve konvansiyonel olarak üç farklı boyutta ele alınan silahsızlanma ve silahların denetimi faaliyetleri daha büyük çapta ve şeffaflıkta ki beynelmilel antlaşmalarla çığ gibi artarak büyür. İçinde yaşadığımız bölgeyi ve dünyamızı daha güvenli ve yaşanabilir bir yuva haline getirir.

⁶ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler atışması**, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 80.

⁷ Yazarın 1905 yılında ödül töreninde yaptığı konuşmanın sonunda sarfettiği “*It remains our clear duty to strive in every practicable way to bring nearer the time when the sword shall not be the arbiter among nations.*” ifadeleri, dünya silahsızlanma tarihine altın harflerle yazılmıştır. Özellikle üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçmesine rağmen “*the sword shall not be the arbiter among nations.*” ifadesi söylendiği andan itibaren her daim geçerliliğini koruyarak silahsızlanma konusunda bir dünya fenomeni, silahsızlanma kavramın sloganı haline gelmiştir.

I. BÖLÜM

SİLAHSIZLANMA, SİLAHLARIN DENETİMİ

ve

KONVANSİYONEL KUVVETLER KAVRAMLARI

1.1 Silahsızlanma ve Silahların Denetimi Kavramları

“Silahsızlanma” kavramı olarak silahların indirimi ve/veya sınırlandırılması işlemidir. Diğer bir ifadeyle silahsızlanma; askeri kurum ve kuruluşların elindeki mevcut silah ve silah sistemlerinin bir antlaşma dâhilinde indirime tabi tutulması işlemidir. Genel ve tam silahsızlanma kavramı ise Birleşmiş Milletler çatısı altında yürütülen silahsızlanma faaliyetleri kapsamında, genel kurulda ortak hedef olarak saptanmıştır. Genel ve tam silahsızlanma hedefi; tüm ülkelerin dâhili ve harici ulusal güvenliklerinin bekasını sağlayacak yeterlilikte silahlı kuvvetler ile silah ve silah sistemleri dışında kalan askeri tüm kurum/kuruluş ve birliklerin lavğ edilerek bu yöndeki harcamaların sınırlandırılması, nükleer, kimyasal ve biyolojik silah stoklarıyla, diğer kitle imha silahlarının uluslararası bir kontrol mekanizması ile imha edilmesi hususlarını içermektedir.⁸

Silahsızlanma çalışmalarının tarihi boyutu, harp tarihiyle eşdeğer olup bu konuda tarihe mal olmuş birçok antlaşma ve belge mevcut olmasına rağmen silahların denetimi/kontrolü kavramı silahsızlanma kavramından farklı olarak, 1950’li yılların ikinci yarısında ortaya çıkması sebebiyle günümüzde sürdürülen silahsızlanma çalışmaları bakımından yeni ve güncel bir yaklaşım olarak kabul görmektedir.⁹ Silahların denetimi kavramı, silahsızlanma yaklaşımında mevcut olan indirim veya sınırlama işlemleri ötesinde daha geniş kapsamlı işlem ve amaçları da

⁸ Marek Thee (Ed.), **Armaments, Arms Control and Disarmament**, Unesco, Paris, 1981, s. 410-411.

⁹ “Genel Silahsızlanma” ve “Silahların Denetimi” yaklaşımları ile ilgili olarak tarihi birkaç örnek vermek gerekirse; Dönemin Osmanlı Hükümdarı; Sultan Abdülmecid 24 Mayıs 1841 tarihli ünlü “Mısır Fermanı” ile Mısır ordusu mevcudunu 18.000 asker ile sınırlandırmış ve Mısır’ın elinde bulunan Osmanlı donanmasına ait savaş gemilerinin izinsiz olarak satılmasını yasaklamıştır. Bkz.: Burak Akçapar, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, Munich, 1996, s. 57-59.

öngörmekte ve içermektedir. Buna göre, milli sivil ve askeri kuruluşların sahip olduğu silah üretim tesislerini ve sayılarını, silahların nitelik ve tasarımlarını, konuşlandırılmalarını, denetimleri ve transferlerini vede bunların politik-stratejik amaçlarla planlanan, tehdit olarak öne sürülen veya fiilen kullanımlarını bir şekilde sınırlamak veya düzenlemek amacıyla alınan tedbirler silahların denetimi ve/veya kontrolü kavramına dâhildir. Silahların denetimi, silah üretiminin ve milli savunma harcamaların azaltılması ile silah mevcutlarının artırılmayarak sabitlenmesi gibi güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin (GGAÖ) taraflarca karşılıklı olarak takip ve kontrolü işlemidir. Bu yaklaşımın hedefi; taraflar arasındaki savaş olasılığı ile savaşın yol açacağı yıkım ve tahribatı azaltmaktır.¹⁰

Silahsızlanma ile silahların denetimi kavramları çoğu kez karıştırılmakta, birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu iki kavram, birbirlerini tamamen dışlamamakla beraber, tamamen aynı pencereden de bakmamaktadırlar. Aslında, her iki yaklaşımda ortak bir düşünceden yola çıkmaktadır. Buna göre, taraflardan birinin silahlarını arttırması, onun, kendisini güvende hissetmesine yol açmakla beraber, karşıtını ya da karşıtlarını güvensizlik hissine sürüklemektedir. Böylece bir devletin askeri yapılanmasındaki artışı, diğer bir devlet veya devletler izlediğinde oluşan silahlanma yarışının; karşılıklı düşmanlık, korku ve tedirginlikleri kamçılıyarak taraflar arasında bir çatışma ya da savaşın çıkma olasılığını arttırabileceği öngörülmektedir. Silahsızlanma yaklaşımına göre, uluslararası gerginliklerin ve savaşların nedenlerini, öncelikle silahlanmada aramak gerekmektedir. Silahların denetimi yaklaşımına göre ise, silahlanma, uluslararası politikanın daima var olan özelliklerinden biridir ve harp zamanının olduğu kadar sulh dönemlerinin de bir parçasıdır.¹¹

Çalışma konumuz; AKKA rejimi “Çağdaş Silahların Denetimi” yaklaşımına gösterilebilecek en başarılı örneklerinden birisi olup silahların denetimi çalışmalarına verilen önem ve ayrılan kaynakların son yıllarda artmasıyla yalnızca askeri açıdan değil siyasi açıdan da uluslararası ilişkilere yön veren bir boyut kazanmıştır.

¹⁰ Burak Akçapar, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, Munich, 1996, s. 60-64.

¹¹ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 1-2.

Birleşik Devletlerin, II. Dünya Savaşı'nın bitimini müteakip Roma İmparatorluğu'ndan itibaren geçerliliğini kaybetmeyen “Barış istiyorsanız, savaşa hazır olun.” (si vis pacem, para bellum) anlayışını benimsemiş olması silahlanma kapsamında verebilecek örneklerdendir.¹²

Silahsızlanma kavramının destekleyen çevreler, silahlanma faaliyetlerinin tamamen yok edilmesi gerektiğini ve yok edilebileceğini öngörürken, silahların denetimi kavramını savunanlar ise uluslararası hilafı ve karşılıklı düşmanlıkları gidermeden, uluslararası bir yarış halini alan silahlanma çalışmalarının tamamıyla yok edilmesinin mümkün olmadığını, ancak çeşitli tedbirlerle azaltılmasının mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Silahsızlanma kavramı askeri bir güce alternatif olarak görülmüşken, silahların denetimi yaklaşımı ise II. Dünya Savaşı sonrasında ki modern dünyada askeri gücün işe yararlılığının devam ettiğinin bir kabulü olmuş ve askeri gücün tamamlayıcısı olarak düşünülmüştür.¹³

Konuya uluslararası ilişkiler bilimi açısından bakıldığında, silahsızlanma yaklaşımının gerisinde, II. Dünya Savaşı'nın sonuna değin ağırlığını hissettiren ve devletlerin uluslararası ilişkilerde nasıl davrandığını değil, nasıl davranması gerektiğini ön plana çıkaran “normatif yaklaşımın” bulunduğu görülmektedir. Silahların denetimi yaklaşımı ise, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ağırlık kazanan “realist yaklaşımla” uyum içerisindedir. XIX. yüzyılın başlarından, XX. yüzyılın ikinci yarısına dek süren silahsızlanma çabalarında, silahsızlanma yaklaşımının hâkim olduğu aşikârdır. 1950'li yılların sonuyla 1960'ların başında gelişmeye başlayan ve “Çağdaş Silahların Denetimi Teorisi” olarak adlandırılan yaklaşım ise, klasik silahların denetimi mantığından yola çıkmakla beraber, daha önceki silahsızlanma faaliyetlerinde uygulanmamış yepyeni kıstaslarla çalışmaktadır.¹⁴

¹² Türkiye Barolar Birliği Proje Gurubu, **Türkiye ve Terörizm**, TBB Yayınları, Ankara, 2006, s. 48.

¹³ Michael Sheean, **Arms Control Theory and Practice**, Basil Blackwell Inc., New York, 1988, s. 1.

¹⁴ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 2-3.

1.2 Silahsızlanma Metotları

Henry W. Forbes'un "Silahsızlanmanın Stratejisi" isimli eserinin önsözünü kaleme almış olan Birleşik Amerikalı siyaset bilimci Philip Quincy Wright, silahsızlanma kavramını, tarihsel gelişim sürecini de göz önünde bulundurularak metodolojik açıdan sınıflandırmaya tabi tutmuş ve üç metoda ayırmıştır. Bu metotları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür.¹⁵

1.2.1 Mevcut Silahların İmhası Metodu

Harbe taraf ülkeler arasında uygulanan bu yöntem, savaşta galip gelen tarafın, mağlup ettiği tarafa ait savaş alanındaki tüm mevcut silahları bir daha kullanılmamak üzere imha etmesini içerir.¹⁶ Bu yöntemin bilinen en eski örnekleri olarak "Truva ve Kartaca Savaşları" sonrasında yapılan uygulamalar kabul edilmektedir.¹⁷

1.2.2 Zorunlu Silahsızlanma Metodu

Bu silahsızlanma metodunda, mevcut dengeleri ihlal eden taraf veya tarafların cezalandırılmasından ziyade, tehdide neden olan gücün zayıflatılması esas alınır. Zorunlu silahsızlanmada temel hedef güvenliğin tesisi olup, bu hedef genellikle harp sonrasında kazanan taraf veya tarafların, kaybeden taraf ya da taraflara dikte ettirdikleri ateşkes veya barış antlaşmaları ile gerçekleştirilir.

¹⁵ P. Quincy WRIGHT, Introduction to "The Strategy of Disarmament", Public Affairs Press, Washington D.C., 1962, s. IV.

¹⁶ Askerler (bu noktada askerleri içinden çıktığı ulus ya da incelendiği dönem itibarıyla mensubu oldukları toplumların temsilcileri olarak kabul edebiliriz...) normal hallerde saldırgan ve savaş yanlısı hareket tarzlarına karşı çıkarlar. Bu nedenle de belirli bir güce karşı savaşın gelecekte kaçınılmaz olduğu ve bu olası savaşta kazanan taraf olma şansının az olduğu göz önünde bulundurulduğunda toplumsal/ulusal güvenliği korumak amacıyla "önleyici savaş" tedbirleri diğer bir ifadeyle savaşı önleyici tedbirler olabilirler. Tüm askerler karşılarında büyük ve üçlü bir ordu görmektense tecrit ve tahdit edilmiş, geri kalmış, güçsüz bırakılmış bir orduyla savaşmayı yeğlerler. Dolayısıyla askerler, savaş ihtimalini ve tehlikesini düşman veya düşmanlarının elinde bulundurduğu silah miktarıyla doğru orantılı olarak kabul ederler. Bkz.: Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s. 74-75. M.Ö. III. ve II. yüzyıllarda dönemin iki büyük gücü Roma ile Kartaca arasında gerçekleşen Pön Savaşları'nın ilkinde mağlup olan Romalıların, II. Pön Savaşı'ndan sonra Kartacılara ait savaş gemilerini ve silahlarını imha etmesi, Kartaca'nın paralı askerlerini dağıtarak ve savaş fillerine el koyması uygulamaları, önleyici savaş tedbirleri ve mevcut silahların imhası kapsamında bilinen en eski tarihi örneklerden birisi olarak kabul edilmektedir.

¹⁷ Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO, LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 17-18.

Yakın tarihten bir örnek verecek olursak; I. Dünya Harbi sonrasında mağlup olan Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Barış Antlaşması'nın 152 ve 207. Maddeleri ile arasında kalan maddeler askeri konuları ve geniş çaplı silahsızlanma hükümlerini içermektedir.¹⁸ Antlaşmanın;

- Türkiye'nin silahlı kuvvetleri; Saray Muhafız Birliği: 700, Jandarma Birlikleri: 35.000 ve Jandarmayı destekleyici özel birlikler: 15.000 kişi olmak üzere 50.700 kişiyi aşmayacaktır. Bu sayıya Harp Akademisi ve diğer askeri okulların öğrencileri ile depo birliklerinde ve çeşitli görevlerde çalışan subay ve erler dâhildir.

- Özel birliklerin onbeş bataryadan müteşekkil dağ topu bulunabilecek, sahra veya ağır topları bulunmayacaktır.

- Jandarma birliklerinin topu ve teknik araçları olmayacaktır.

- Donanma en fazla yedi gambot ile altı torpidodan müteşekkil olacaktır.

- Hava kuvvetlerinde ise hiçbir uçak ve güdümlü balon olmayacaktır.

- İtilaf Devletleri'nin kara, deniz ve hava denetleme komisyonları Osmanlı Devleti'nin içerisinde her türlü denetim yapma hakkına sahip olacaktır.

şeklindeki hükümleri¹⁹ zorunlu silahsızlanma metoduna örnek gösterilebilir.

1.2.3 Görüşmeler Yoluyla Silahsızlanma Metodu

Görüşmeler yoluyla silahsızlanma metodunun temeli, tarafların karşılıklı güven ve uluslararası hukuka bağlılık konularında ki samimiyetlerine dayanır. En yaygın ve bağlayıcı özelliklere sahip bu metotta öncelikle, güvenliğin tesis edilmesi, silahlanma yarışının taşıdığı savaş tehlikesinin ortadan kaldırılması ve savunma harcamalarına ayrılan bütçelerin toplumların yaşam standartlarının artırılması amacıyla kullanılması ile kuvvet indirimine gidilmesi prensipleri dikkate alınarak uygulanır. Günümüzde en fazla uygulanan silahsızlanma metodudur.

¹⁸ ATASE, İstiklal Harbi Arşivi, Klasör No.124, Gömlek No.88, Belge No.88-1, 1A-2, 2a.

¹⁹ Atatürk'ün büyük nutkunda "Askerlikle İlgili Hükümler" başlığı altında belirttiği hususlar aslında Sevr Barış Antlaşması'nın silahsızlanma ile ilgili hükümleridir. Bkz.: Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927)**, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 513-514.

1.3 Silahsızlanma Yöntemleri

Amerikalı yazar Henry W. Forbes “Silahsızlanmanın Stratejisi” isimli eserinde silahsızlanma yöntemlerini varsayımsal (hipotetik) anlamda kantitatif (sayısal) indirim yöntemi, coğrafik indirim yöntemi, kalitatif (niteliksel) indirim yöntemi, fırlatma vasıtalarına göre indirim yöntemi ile, doğrulama ve denetim ile indirim yöntemi olmak üzere beş ana başlık altında incelemiştir. Bu tasniflemede ABD keşif-kontrol uçaklarının Küba’da konuşlandırılmış Rus füzelerini tespit etmesi ve ardından yaşanan füze krizi -Küba Krizi- etkili olmuştur. Bu beş hipotetik silah indirimi yöntemi tek tek ele alındığında, II. Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan çağdaş silahların denetimi yaklaşımı ile örtüştüğü görülmüştür. İngiliz akademisyen David Robertson “Politika Sözlüğü” isimli çalışmasında silahların indirimi hususundaki niceliksel ve niteliksel ayrımın ilk kez Milletler Cemiyeti çatısı altında 1932–34 yılları arasında Cenevre’de icra edilen “Dünya Silahsızlanma Konferansı” süresince o dönemin en korkutucu silah sistemleri olarak kabul gören bombardıman uçakları ile denizaltıların imhası konusundaki tartışmalar esnasında ortaya çıktığını çeşitli örneklerle belirtmiştir.²⁰ Bu temel ilkeler şu şekilde sıralanabilir.

1.3.1 Kantitatif Azaltım İlkesi

Silahsızlanma tarihinin en başından günümüze değin ulaştığı süre içerisinde, karşılıklı tarafların en fazla üzerine düştükleri nokta; düşmanın taarruz yeteneğini azaltarak muhtemel bir taarruzunu karşılayabilecek gerçekçi bir dengenin tesisi olmuştur. Bu sayede hasım devletin savaşma azim ve iradesine esas teşkil eden, muharebe teçhizatı ve muharip personel sayısında matematiksel kıstaslara dayalı indirime gidilerek sıcak çatışma tehlikesi bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Kantitatif azaltım ilkesi bazı oran ve ölçüm kıstaslarına dayandırılmaktadır.²¹ Bunlar;

²⁰ David Robertson, “**Dictionary of Politics**”, Penguin Books, London, 1993, s. 26–27.

²¹ Henry W. Forbes, **The Strategy of Disarmament**, Public Affairs Press, Washington D.C., 1962, s. 15.

- Ülkenin Nüfus Yoğunluğu: Taraf ülkenin silâhına alabileceği insan sayısı toplam nüfusu ile belli bir oran seviyesinde olacaktır. Küba Devleti tarafından bu oran, toplam nüfusun % 1,5'u şeklinde teklif edilmiştir. Bu kapsamda asker sayısına sınır getirmek aslında diğer silah sistemlerini de doğal olarak sınırlamak anlamına gelmektedir.

- Silah, Teçhizat ve Ateş Gücünün Tespiti: Antlaşmaya taraf devletin envanterinde bulunan her türlü silah, teçhizat ve mühimmatın kuvvet ayrımı yapılmaksızın belirli esaslar dâhilinde yapılacak matematiksel indirim esasları tespit edilir.

- Sürpriz Saldırı Yeteneğinin Azaltılması: Özellikle Avrupa Kıtası gibi, çok sıkışık bir jeopolitik konumda bulunan ülkelerden, sürpriz taarruz ve işgal tehdidi altında bulunanların, buna sebebiyet veren taraf ülke silahlı kuvvetlerinin bünyesindeki taarruz yetenekli silah sistemlerinde indirime gidilmesi yöntemidir.

1.3.2 Coğrafi Konuma Dayalı Silahsızlandırma İlkesi

Ülkelerin coğrafi konumu (doğal savunma hatları ve taarruz mihverleri) ile deniz ve hava ulaşımını kontrol eden taarruz, savunma ve lojistik harekât kapasiteleri harp esnasında taraflar için can alıcı sıklet merkezini teşkil eder. Yine ülkelerin siyasal sınırları içerisinde bulunan müstahkem mevkiileri, sanayi üretim tesisleri ile stratejik öneme haiz şehir, fabrika, rafineri, nükleer-hidroelektrik güç merkezleri ve bu merkezlere tehdit olabilecek taarruz mihverleri, ülkenin genel kara ve havayolu taşımacılığı, liman ve demiryolu merkezleriyle milli seferberlik süreci bu silahsızlandırma ilkesinde dikkate alınan önemli noktalardır.

Coğrafi silahsızlandırma ilkesi, bir ülke içinde veya iki ülke arasında ki hudut hattının tümü ya da belli bir kısmı boyunca silahsızlandırılmış -askerden arındırılmış- coğrafi alanlar/bölgeler oluşturulması amacıyla tarihte birçok defa kullanılmıştır. 26 Ekim 1905 tarihinde İsveç ve Norveç Hükümetleri, aralarında uzanan tüm hudut bölgesini karşılıklı ve daimi olarak silahsızlandırmışlardır. Buna

göre her iki taraf ta sınır hattı boyunca tahkimat yapmamayı, silahlı kuvvet bulundurmamayı, tatbikat vb. faaliyetlerde bulunmamayı kabul etmiştir. Benzer bir uygulama da Norveç'in birkaç yüz km. kuzeyinde bulunan Spitsbergen Adası ile Baltık Denizi'nde bulunan Aaland Adaları için kabul edilmiştir. 9 Şubat 1920 tarihli Spitsbergen Antlaşması ve 20 Ekim 1921 tarihli Aaland Adaları Kongresi kararları ile silahsızlandırılmış olan bu adalardaki esas sorun; I. Dünya Harbi boyunca adalardaki silahların denetimi ile ilgili sorunlar değil harp sonrasında ortaya çıkan adaların aidiyet sorunudur. Söz konusu ada ve adalarda askeri tesis, fabrika ve silahlı kuvvetler bulundurulması ile geçici ziyaret maksatlı küçük su-üstü gemiler dışındaki gemilerin konuşlandırılması taraflarca yasaklanmıştır.²²

24 Temmuz 1924 Lozan Barış Antlaşması ile Yunanistan'a verilen Batı Anadolu için stratejik öneme haiz Doğu Ege Adaları;²³ Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları silahsızlandırılmıştır.²⁴ AKKA, 18 Haziran 1992 tarihli ve 3818 sayılı kanula TBMM tarafından ve 1 Temmuz 1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla dönemin 49. Hükümeti tarafından ATTU alanına giren Doğu Ege Adaları'nın başta Lozan Barış Antlaşması olmak üzere diğer uluslararası antlaşma vb. mukaveleler ile belirlenmiş olan silahsızlandırılmış statülerinde herhangi bir değişiklik vb. durumun oluşmadığının altı çizilerek onaylanmış ve bu sayede Atina'nın adalar üzerinde yaratmak isteyeceği olası bir "Defacto" durumun önüne geçilmiştir.²⁵

²² Jozef Goldblat, **Arms Control A Guide to Negotiations and Agreements**, Sage Publications, London, 1994, s. 139-142.

²³ Bağımsızlığını kazandığı 1830'dan beri, doğusundaki Türk topraklarını ele geçirmek amacıyla olan ve bu amacını zaman zaman devlet yetkililerinin çeşitli beyanatları ile açık bir şekilde ifade etmekten çekinmeyen Atina Hükümetleri yaklaşık iki asırdır doğruya doğru genişleme politikasını gütmüş ve Ege'de Anadolu yarımadasının dibine kadar sokulmuştur. Yunanistan, Lozan Antlaşması ile silahsızlandırılmış -daha doğrusu silahlandırılmaması kaydı ile kendisine verilmiş- Doğu Ege Adaları'nı II. Dünya Harbi ve Soğuk Savaş yıllarından önce silahlandırmaya başlamıştır. 1937'den beri Limni ve Semadirek adaları askeri vesayet altındadır. Ayrıca 1952'de Leros Adası'na askeri maksatlara uygun bir havaalanı inşa edilmiştir. Buna rağmen Ankara tüm bu gelişmelere kayıtsız kalmıştır. Türkiye'nin 1974'te IV. Ordusu olan Ege Ordusu'nu Batı Anadolu'da -İzmir- kurarak konuşlandırmasına binaen Limni, Semadirek, Midilli, Sakız ve Sisam adaları Yunanistan tarafından silahlandırılmıştır. Bkz.: Halil İnalçık, **Doğu Batı Makaleler II**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s. 272-273.

²⁴ M. Cemil Bilsel, **Lozan, C. II**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998, s. 246-247.

²⁵ **EK-VI**: 06 Temmuz 1992 Tarihli I. Mükerrer Resmi Gazete.

1.3.3 Kalitatif Azaltım İlkesi

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra teknolojinin akılalmaz bir süratle gelişmesi ve silah sistemlerine tatbiki konvansiyonel harp silah ve vasıtalarının ateş ve tahribat gücünün çok uç seviyelere varmasına neden olmuştur. Bu çok hızlı gelişme silah ve silah sistemlerinin nitelikleriyle beraber orduların kuvvet yapısını da büyük ölçüde geliştirmiştir.²⁶ XIX. yüzyıl başlarına dek savaş alanlarının coğrafi özelliği ve tahkimatların niteliği en az birliklerin intikal ve konuşlanma hızları ile kullanılan silahların menzili kadar önemli iken, aradan geçen zamanla hız, asıl tayin edici faktör olarak ortaya çıkmıştır. II. Dünya Harbinde Wehrmacht Ordularının yıldırım harekâtları dahi birkaç haftanın ardından sonuca ulaşırken, 1980'li yıllarda siviller tarafından protesto edilen Pershing Füzelere hasmını sekiz ila on iki dakikada silahsızlandırma yani imha etme imkân ve kabiliyetine ulaşmıştır. Savaşların kaderi, binlerce yıldır silahlarla donatılmış insanlar ve ardından yarım yüzyıllık bir süre için insularla donatılmış silahlar tarafından belirlendikten sonra XXI. yüzyılda insansız "akıllı" silahlar çağına girilmiştir.²⁷

Bu silahsızlanma ilkesinin temel prensibi belli kategorideki ya da özellikteki silahları -ekseriyetle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen modern silah ve silah sistemleri- uygulama alanı içine almasıdır. Nükleer, kimyasal, biyolojik ve konvansiyonel nitelikte ki silah sistemlerinin devletlerin savunma amacıyla üreticisi veya tedarikçisi olması gibi bir ayrıma tabi tutulmaksızın indirim veya yasaklamaya tabi tutulması kalitatif (niteliksel) azaltım ilkesinin çalışma alanını oluşturmaktadır. 1987 tarihli Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (INF) ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) kalitatif silahsızlanma antlaşmalarının önemli örnekleri olarak kabul edilir.²⁸

²⁶ Muzaffer Erendil, **İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silah Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 77.

²⁷ Ulrich Bröckling, **Disiplin**, Çev.: Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 358.

²⁸ David Robertson, "**Dictionary of Politics**", Penguin Books, London, 1993, s. 26.

1.3.4 Gönderme Vasıtaları ve Menzillerine Göre Silahsızlanma İlkesi

Silah sistemlerinde meydana gelen bu çok süratli gelişimin sonucunda sistemler hızla çeşitlenmiş bu çeşitlilik ise silahsızlanma çalışmalarında önemli bir ayırt edici özellik olarak fırlatma vasıtaları ve menzil gibi kriterleri ön plana çıkmıştır. Menzil olarak kıtalararası stratejik hedeflerin imhası için ihtiyaç olunan süre yarım saat, hatta daha kısa zaman dilimlerine kadar indirgenmiştir. Bu gelişmeler ise muhtemel bir ani taarruza karşı alarm ve ikaz süresini çok kısaltmıştır.

1899 Lahey Barış Konferansında konuya Osmanlı Devleti'nin de taraf olduğu bir tartışma; teknoloji ile silahsızlanma kavramları arasındaki bu müthiş etkileşimin önemini ortaya koyan önemli bir tarihi örnektir. Milletler Cemiyeti kayıtlarına göre 1899 yılı için yeni bir silah sistemi olan denizaltılar Lahey Konferansı'nda Deniz Kuvvetleri Alt-Komisyonu tarafından bir tartışma konusu haline getirilmiştir. Denizaltıların yasaklanmaları ile ilgili olarak tüm ülkelerin onayladıkları bir görüş birliğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu maksatla yapılan görüşmelerde iki farklı görüş ortaya atılmıştır. İngiltere, Almanya, İtalya, Danimarka, Rusya ve Japonya denizaltıların, taarruzi ve tehlikeli silahlar olduğunu ve bu nedenle yasaklanması gerektiği yönünde oy kullanmışlardır. Fakat Fransa ve Osmanlı Devleti aksi yönde fikir beyan etmiş, denizaltıların savunmaya yönelik silahlar olduklarını ileri sürmüşlerdir. Bu yaklaşım Hollanda, İsvie ve Norveç tarafından da kabul ve destek grmştir.²⁹

Silahsızlanma tarihinin gelişimi süresi içerisinde, en önemli kıstas olarak kabul gören taarruzi yetenekli füzeler, 1962 Küba Krizi ve ardından 1963'de Türkiye'de konuşlu bulunan Jüpiter Füzelerinin sökülmesi ile gündeme gelmiştir. Bu sebeple nükleer, kimyasal ve biyolojik başlıkları taşıma kapasitesine sahip kıtalararası balistik füzeler, soğuk savaş dengeleri içerisinde stratejik taarruz silahları kapsamında ele alınmış olup,³⁰

²⁹ Mesut Hakkı aşın, **ağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, SSM Yayınları, Ankara, 1995, s. 90.

³⁰ Harp Akademileri Yayınları, **Dünyadaki Silahsızlanma alışmaları ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. 5-8.

Kara, deniz ve havadan fırlatma vasıtalarına göre:

- Taktik Nükleer Kabiliyetli Uçaklar
- Stratejik Bombardıman Uçakları
- Nükleer Denizaltılar ve Su üstü Gemileri
- Uçak Gemileri

Menzillerine göre:

- Uzun Menzilli (Kıtalararası) Balistik Füzelere
- Orta Menzilli Balistik Füzelere
- Kısa Menzilli Balistik Füzelere olarak tasnif edilmişlerdir.

1.3.5 Silahsızlanmada Kontrol, Denetim ve Bilgi Paylaşımı

Silahsızlanma antlaşmalarının gerek bölgesel gerekse dünya barışı ve huzurunun muhafazasında taşıdığı siyasi, askeri ve hukuki önem, tüm dünya toplumlarınca tartışmasız kabul görmüş, fakat antlaşmalara taraf ülke ve toplumların birbirlerine karşı duydukları karşılıklı güvensizlik nedeniyle akdolunan antlaşmaların sıhhatli olarak yürürlüğe konması ve bekasında problemler yaşanmasına neden olmuştur. Silahsızlanma görüşmelerinde başarıya bu kadar geç ulaşılmaması tarafların “karşı tarafı silahsızlandırmak ve kendini silahlandırmak” düşüncesi ile antlaşmaları imzalaması ve antlaşma hükümlerindeki karşılıklı bilgi değişimi ve denetim noksanlıklarının giderememesinden kaynaklanmıştır.³¹

1990 yılında imzalanan ve 1992’de yürürlüğe giren AKKA rejiminde bildirim ve bilgi değişimi protokolü, denetim protokolü gibi protokollerle karşılıklı güven ortamı sağlanmış, havadan denetim rejimi yine 1992 yılında imzalanan AKKA rejimini tamamlayıcı nitelikteki Açık Semalar Antlaşması (ASA) ile kabul edilmiştir. Oluşturulan Ortak Danışma Grubu (ODG) ile zaman içerisinde ortaya çıkabilecek sıkıntıların karşılıklı istişare ile çözümü esas alınmıştır. Belirtilen hususlardan ötürü AKKA karşılıklı kontrol, denetim ve bilgi paylaşımı konularında dünya silahsızlanma tarihinin en başarılı antlaşması olarak kabul görmektedir.

³¹ Harp Akademileri Yayınları, a.g.e, s. 3.

1.4 Konvansiyonel Kuvvetler ve Konvansiyonel Harp Kavramları

Konvansiyonel sözcüğü Fransızca kökenli bir sözcük olup, “anlaşma, uzlaşma ile ilgili” anlamına gelmektedir. Konvansiyonel silah tabiri ise Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “ taraflarca gücü, niteliği bilinen ve klasik olarak kabul edilen nükleer ve kimyasal silah dışında kalan savaş aracı” olarak tanımlanmıştır.³²

Nükleer enerjinin askeri alana girmesi ve harplerde kullanılmaya başlanması ile silah ve silah sistemlerinin belli başlı tahrip vasıtası olan klasik patlayıcı maddeler konvansiyonel silahlar olarak kabul görmüş ve askeri literatüre girmiştir. Bu bağlamda konvansiyonel harp; muharebelerin konvansiyonel silah ve/veya silah sistemleri ile sürdürüldüğü bir harp şekli olarak ortaya çıkmış, bu tip harplerde bilinen geleneksel silahların etkin olarak kullanımı ve inflak maddelerinin etkilerinin önemi artmıştır.³³

Yaklaşık üç bin yıllık harp tarihi incelendiğinde, dost ve düşmanın benzer kuvvet unsurları arasında yürütülen ve adına en geniş anlamı ile harp denilen mücadelenin esasını, kuvvetlerini en uygun ve verimli şekilde kullanarak avantajlı bir durum yaratma yarışı teşkil etmiştir. İşte bu dost ve düşmanın benzer kuvvet unsurlarına, düzenli ordu birliklerine konvansiyonel kuvvetler denir. Konvansiyonel kuvvetlerin yani düzenli ordu birliklerinin kullanıldığı harplere ise konvansiyonel harp, klasik harp ya da simetrik harp denir.

Ünlü Prusya’lı General Carl Von Clausewitz geçerliliğini halen koruyan ve tüm dünya akademisyenlerince de kabul gören “Savaş Üzerine” isimli eserinde, savaşı şu şekilde tanımlamıştır; “Savaş, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir. Kuvvet, kuvvete karşı koymak için bilim ve sanatın buluşlarıyla donanır. O halde kuvvet, düşmana irademizi zorla kabul ettirme

³² Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, TDK, Ankara, 2005, s. 1214.

³³ Muzaffer Erendil, **İkinci Dünya Harbi’nden Sonra Oluşan Silah Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 76.

amacının aracıdır. Bu amaca güvenle ulaşabilmek için düşmanı silahtan arındırmak zorundayız bu da savaş harekâtının asıl hedefidir.”³⁴

Konvasiyonel savaşın kaideleri ise askeri organizasyonların (kuvvet, ordu, kolordu, vb. askeri teşkiller) düzenli, standart, teknolojik altyapıya sahip ve devlet temelli olmasını zorunlu kılar. Hemen her devlet düzenli, standart, teknolojik altyapıya sahip kara, hava ve deniz kuvvetlerine sahiptir. Fakat bu bakış açısıyla savaşa hazır olmak ise askeri yapı, personel ve silah sistemlerinde uzun süreli devlet harcamalarını gerekli kılar. Klasik savaş kaideleri, savaşan orduların profesyonelleşmesi ile özellikle XVII. Yüzyıl Avrupa’sında savaş konusunda profesyonel standartlar yakalamış, düzenli ordu yapısına geçmiş batı meşhurlerinden kaynaklanmıştır. Gayri nizami (konvasiyonel olmayan) harp diğer tanımla gerilla harbi yöntemleri Amerikan İç Savaşı’nda bazı eyalet ajanları tarafından kullanılmış ve 1863 tarihli “Lieber Code Yasası”³⁵ ile yasaklanmıştır. Uluslararası sistemde ise 1907 La Haye Silahsızlanma Konferansı’nda kara orduları bölümünde tüm devletler; askeri birliklerin ve ordu mensuplarının üniforma giymesi ve silahların açık, görünür şekilde taşınmasına karar vermişlerdir.³⁶

Konvasiyonel harpte seçilmiş hedeflere karşı taraflar; tank, top, uçak, helikopter, uçak gibi klasik harp silah ve vasıtalarını kullanırlar. Bu harp silah ve vasıtaları binlerce yıllık harp tarihi içerisinde çok çeşitli aşamalardan geçmiş, savaşların doğası, mantığı ve kültürü zaman içerisinde büyük değişimler göstermiştir. Konvasiyonel kuvvetlerin tahrip güçleri ve imha derecelerinin boyutları ise durmaksızın gelişen klasik harp teknik ve taktiklerini bir kenara koyacak şekilde; teknoloji ile akıl sınırlarını zorlar bir hal almıştır. “En modern silahların infilak kapasiteleri, II. Dünya Harbi klasik silahlarına oranla en az beş kez, ateş etme süratleri ise en az on misli artmıştır. Buna karşılık konvasiyonel silahların hata payları yaklaşık yirmi kez azalırken, düşman hedeflerini tespit kabiliyetleri ise birkaç

³⁴ Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 30.

³⁵ XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Amerika’da gerçekleşen Kuzey-Güney Savaşı’nda esirlerin kendilerini esir alanların mülkiyetine geçmeyeceği, kulluğun ve köleliğin yasak olduğu gibi insani değerleri içeren Amerikalı filozof ve siyasetçi Francis Lieber tarafından hazırlanan yasadır.

³⁶ Theo Farrel, “*Global Norms and Military Effectiveness*”, **Creating Military Power The Sources of Military Effectiveness**, Standford Universty Press, Standford, 2007, s. 139-140.

yüz misli artmıştır. Sonuç olarak modern yani klasik orduların konvansiyonel kuvvetlerini, araç ve teçhizatlarını kullanma imkân ve kabiliyetleri, II. Dünya Harbine nazaran en az altı yüz misli artmıştır. Tarih boyunca harplerin değişmeyen, fakat diğer yandan da sürekli bir yenilik ve arayış içerisinde bulunan en temel kaidelerinden biri de dost ve düşmanın benzer kuvvet unsurları arasında bile olsa değişik taktik ve teknikler kullanarak üstün gelme mücadelesi olmuştur. Binlerce yıllık harp tarihinin her muharebe ve çatışmasında kazananı ve/veya kaybedeni belirleyen esas unsurun insan olduğu nasıl aşikârsa, post modern savaşlarda da sonucu belirleyen yine insan unsuru olduğu bir gerçektir.³⁷

Sonuçta dost ve düşmanın aynı güç unsurları arasındaki muharebeler simetrik, aynı olmayan güç unsurları arasındaki muharebeler ise asimetriktir. Harplerin genel gelişimleri içerisinde; deniz kuvvetlerinin su üstü ve denizaltı harekâtı, hava kuvvetlerinin taarruzi hava harekâtı gibi kuvvetlerin simetrik muharebeleri cereyan edebilir. Ancak bu harekât neveleri bile genel olarak asimetriktir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra simetrik ya da konvansiyonel muharebelerden bahsetmek mümkün değildir. Dost ve düşmanın benzer güç unsurları ile yapılan mücadelelerde bile taraflar çok farklı taktik ve teknikler uygulayarak asimetrik etkiler ile durum üstünlüğünü ele geçirme ve elde bulundurma yarış ve gayreti içerisinde bulunmuşlardır.³⁸

1.5 Silahsızlanma ve Silahların Denetimi Kavramlarının Tarihsel Gelişimi

1.5.1 Silahsızlanma Faaliyetinin İlk Uygulamaları

Antik çağlarda dahi çok kanlı geçen savaşlar neticesinde insanoğlu silahsızlanmaya ihtiyaç duymuştur. Gücün esas belirleyici faktör olduğu ve fetih hakkının meşru kabul edildiği bu çağlarda, savaş sonrasında galipler tarafından mağluplara silahların indirimi ve/veya sınırlandırılması yaptırımlarının uygulandığı görülmüştür. Romalılar antik çağda kazandığı savaşların ardından düşmanını yüklü

³⁷ Ergüder Toptaş, “*Asimetrik Savaş–Yeni Bir Savaş Türü Mü?*”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Kara Harp Okulu Basımevi, Cilt:16, Sayı:1, Ankara, 2006, s. 2-3.

³⁸ Toptaş, **a.g.m**, s. 13.

savaş tazminatı ödemeye zorlamış ve bu sayede kendi kuvvetlerini yeniden yapılandırırken düşmanın ise nisbi muharebe gücünü sınırlandırmaya çalışmıştır. Zaman içerisinde ise bu silahsızlanma ve silahların indirimi uygulamaları uluslararası arenada resmiyet kazanmaya başlamıştır. Klasik Çağda ki tarihe geçen ilk silahsızlanma uygulamalarından biri MÖ. 404 yılında Spartalılar ile Atinalılar arasındaki savaşın galibi Spartalıların oniki Atina savaş gemisine el koymaları ve sonrasında daha da zayıflayan Atinalılardan, Atina'yı Pire Limanı'na bağlayan ve şehri koruyan duvarın yıkılmasını istemeleri olmuştur.

MÖ. 202'de gerçekleşen Roma-Kartaca Barışı; -Zama Antlaşması olarak da bilinir- Romalıların İtalya, İspanya ve Kuzey Afrika topraklarında yaklaşık onyediyıl süren II. Punic Savaşı'nda, Zama Meydan Muharebesi ile Kartaca orduları komutanı Hannibal'ı mağlup etmesinin ardından Kartacalılar yüklü bir savaş tazminatı ödemek ve bu tazminata ek olarak sonraki dönemler için yakın çevresine yapacağı seferlerden önce Roma'dan izin almak zorunda kalmıştır. Yine Romalılar tarafından katı askeri yaptırımların uygulandığı antik çağa dönemine ait bir başka tarihi bulgu ise MÖ 188 yılında gerçekleşen Apamea Barışı'dır. Bu barış antlaşması ile Seleucid Krallığının on adet savaş gemisi ile savaş sonrasında hayatta kalan tüm savaş fillerine el konulmuş ve krallık savaş öncesinde kontrol altında tuttuğu bölgelerde ki askeri işbirliği anlaşmalarından vazgeçmiştir.³⁹

Tarihi örneklerden görüleceği üzere antik çağlar boyunca silahsızlanma çabalarında; güçlü olanın haklarının korunduğu, “her zaman kazananın haklı olduğu” bir yaklaşım ile katı kaidelere bağlı, karşılıklılık ve müzakere ilkelerinden uzak, tek taraflı bir silahsızlanma ve/veya silahların indirimi şeklindeki uygulamalardan öteye gidilememiştir.

³⁹ Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 19-20.

Bir diğerk tarihsel bulgu ise, görüşmeler yolu ile silahsızlanma anlaşması/uygulaması olarak kabul edilen ve “tatar yayı”⁴⁰ olarak tanımlanan silah sistemlerinin kullanımına Orta Çağ Avrupa’sında getirilen yasaklamalardır.⁴¹

Çin donanması, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Yangtze Nehri’nde gerçekleşen deniz harbinde ve XIV. yüzyıl sonlarında ise savaş meydanlarında Moğollara karşı top kullanmıştır. Kubilay 1420 yılı itibariyle Çin içinde 400 adet geniş yüzücü tahkimat ve uzun menzilli seferler için yapılmış 250 adet savaş gemisi barındıran 1350 parçalık bir donamaya sahip olmuştur. Amiral Chang Ho tarafından 1405-1453 yılları arasında yedi uzun mesafeli sefer gerçekleştirilmiştir. Yüzlerce gemi ve onbinlerce tayfadan oluşan bu büyük filolar Seylan’dan Kızıl Denize, Malacca’dan Zanzibar’a kadar birçok liman ve denize seferler düzenlemiştir. Fakat 1433’te düzenlenen seferden üç yıl sonra imparatorluk emirleri gereğince açık deniz gemilerinin yapımı yasaklanmış, büyük savaş gemileri kızaklara çekilmiş ve donanma personelinin büyük bir kısmı dağıtılmıştır. Bu tedbirin asıl nedeni Konfüçyüs yasasına göre “Harbin kendisi esefle karşılanacak bir olaydır ve silahlı kuvvetleri gerekli kılan tek şey barbar saldırılar ve iç ayaklanma korkusudur.” Bu tek taraflı silahsızlanma kararının diğerk nedeni ise imparatorluk kuzey sınırlarının tekrar Moğol tehdidi altına girmesi olmuştur. Bu yüzden dönemin Çin hükümdarı askeri kaynakları, tehlike doğuran kuzey bölgesine aktarmış ve büyük bir külfet getiren donanmasını lağvetmiştir.⁴²

Günümüz silahsızlanma olgusunun ve bu konuda gelinilen son aşamanın siyasi ve askeri yönlerini özümseyebilmek için birçok bilim adamı tarafından kabul

⁴⁰ XII. ve XIII. yüzyıllarda İngilizler tarafından yaygın olarak kullanılan kurmalı bir yaydır. XV. yüzyılda gelişimini tamamlamış; demirden imal edilmiştir. XV. yüzyılda yeniçeriler tarafından da yaygın olarak kullanılan tatar yayı; tüfeğe benzer ahşap bir sap üzerine yerleştirilmiş metal ya da ağaç bir yaydan oluşan ve ok atmakta kullanılan bir silah sistemidir. Bkz.: Godfrey Goodwin, **Yeniçeriler**, Çev.: Derin Türkömer, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 70. Ayrıca bkz.: Ewart Oakeshott, **The Archaeology Of Weapons**, The Boydell Press, New York, 1994, s. 293-299.

⁴¹ Bir orta çağ silahı olan kurmalı yağların (tatar yayı) hristiyanlar arasında kullanımı 1139 yılında, Papa II. Innocent ve dönemin ileri gelenlerinin ortak düşünceleri (ölümcül bir silah olaması ve tanrı tarafından nefret edilmesi gibi nedenler) doğrultusunda yasaklanmıştır. Yaklaşık yüz yıl sonra yayınlanan Magna Carta Anlaşması’nın 51. Maddesi de o döneme ait yabancı uyruklu ve paralı askerler ile tatar yayı silahlarının ülkeden ihraç edilmesi hususlarını içermektedir.

Bkz.: <http://www.castles.me.uk/medieval-crossbow.htm> Erişim tarihi: 27 Temmuz 2011.

⁴² Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev.: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 31-32.

edilen modern -Rönesans sonrası- ve modern öncesi dönemleri birbirinden ayıran XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyılın başlarındaki doğu ve batı toplumlarının siyasi ve askeri durumlarını belirtmek gerekir.

1500'lü yılların başında uzak doğuda Çin İmparatorluğu Avrupa'nın 50-55 milyonluk nüfusuna karşılık 100-130 milyonluk nüfusu, gelişmiş kültür ve tarım seviyesi, büyük bir ordu ve donanması ile başlı başına bir güç unsuru olmuştur. Rakipleri ise Hindistan ve kuzey bölgesinde bulunan Moğol İmparatorluğu iken, modern çağın başlarında batı dünyası Osmanlı İmparatorluğu'nu için en büyük tehdit olarak algılamıştır.

Asya'nın büyük güç ve uygarlıkları ile mukayese edildiğinde, Avrupa'nın kültür, matematik, mühendislik alanları, gemicilik teknolojisi ve diğer teknolojiler açısından belirgin üstünlükleri olmamıştır. Tıpkı Müslüman toplumların asırlar boyunca savaşlar, fetihler, karşılıklı ticaret ve yerleşim yolu ile Çin toplumundan aldıkları gibi batılı toplumlarda kültür ve bilim birikiminin büyük bir kısmını doğu ve islam dünyasından almıştır. XVI. yüzyılın ilk yarısında belirgin olmak üzere tüm yüzyıl boyunca, teknolojik ve buna bağlı olarak askeri yönden Osmanlı İmparatorluğu; Ming Hanedanlığı yönetimindeki Çin, Kuzey Hindistan'daki Moğol İmparatorluğu, Avrupa'daki devletler kümesi ve Moskof Rusyası, Afrika, Amerika ve Okyanusya'nın dağınık toplumlarından birçok yönden üstün durumda olmuştur.⁴³

Kuzey Amerika'nın yerel halkını, Fransızlar İngilizlere karşı, İngilizler de Fransızlara karşı silahlandırmışlardır.⁴⁴ Kristof Kolomb Yeni Çağ'da Avrupalı devletlerin askeri gücü karşısında varlık gösteremeyen yerli halkın durumunu "Bu insanların silahlar ve savaş sanatı üzerine en ufak bilgileri yok..! Onlara egemen olmak ve istenileni yaptırmak için elli kişilik bir kuvvet yeter." şeklindeki ifadelerle notlarına geçirmiştir.⁴⁵

⁴³ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27-28.

⁴⁴ Wood Gray, Richard Hofstadter, **Amerikan Tarihinin Ana Hatları**, Amerikan Basın ve Kültür Merkezi, Ankara, Tarihsiz, s. 23-24.

⁴⁵ J. G. Leithauser, **Dünyamızın Fatihleri**, Çev.: Derin Türkömer, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 52.

1453'te Bizans İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesi, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Akdeniz'in Osmanlı İmparatorluğu himayesine girmesi Avrupalı milletleri kabuğundan sıyrılmaya ve başka karalar ve yaşam alanları bulmaya sevk etmiş, bu mecburiyet ise XVI. yüzyılın başlarından itibaren Rönesans, reform ve coğrafi keşiflere neden olmuştur. XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıl boyunca Avrupa kıtasında yapılan savaşların birçoğunun temel nedeni "ulus devletlerin doğuşu" kavramı olmuştur. XV. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyılın sonu arasındaki iki asırlık dönemde birçok Avrupa ülkesinde politik ve askeri otoritede merkezileşme olmuş, ordular ulusal kimliklere bürünmüştür. Nicelik ve nitelik olarak da hızla büyüyen Avrupalı orduların çeşitli giderleri için devlet bütçelerinden çok büyük miktarlar aktarılmıştır. Merkantalizm⁴⁶ ile artan hammadde ve sömürgecilik yarışına paralel olarak bilim ve teknoloji alanlarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin itici gücünü ise silahlanma ve deniz aşırı ticaret yarışları oluşturmuştur.⁴⁷

17 ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da imzalanan antlaşmaların mecek altına alındığında muhteviyatlarında silahsızlanmaya yönelik olarak çeşitli teklif ve uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu döneme ilişkin bazı örnekler verecek olursak,⁴⁸

- Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sonucunda imzalanan Westphalia Antlaşması ile savaşa katılan ülkelerin kaleleri tekrar inşa edilmemek üzere yıkılmıştır.

- 1766'da Avusturya prensi Kaunitz, Prusya Kralı Büyük Frederick'e ulusal silahlanmalarında karşılıklı olarak indirimde bulunmayı teklif etmiştir. Kaunitz'in Avusturya ve Prusya orduları mevcutlarında karşılıklı olarak %75'lik bu indirim

⁴⁶ Devleti güçlendirmeye yönelik bir dış ticaret politikasıdır. XV. ve XVIII. yüzyıllar arasında Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Merkantalizmin Fransa'daki uygulaması Colbertizm, Almanya ve Avusturya'daki uygulaması Kameralizm ve İspanya'daki uygulaması ise Bulyonizm olarak adlandırılmıştır.

⁴⁷ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev.: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 57-103.

⁴⁸ Staford Arms Control Group, "*Modern disarmament efforts before the Second World War*", **Armaments, arms control and disarmament**, Unesco Press, 1981, s. 74-75.

teklifi Prusyalılar tarafından rededilmiştir. 1769 yılında aynı teklif Avusturya Kralı II. Joseph tarafından yinelenmiş fakat yine Prusyalılar tarafından rededilmiştir.

- XIX. yüzyılda ki silahsızlanma çalışmalarının ilki 1816 yılında Rus Çarı I. Aleksandır'ın dönemin Avrupalı büyük güçlerine, silahlı kuvvetler mevcutlarında indirimler yapmak üzere müzakere çağrısında bulunması olmuştur. Dönemin büyük güçlerinden İngiltere, ilk başta bu çağrıya Napolyon Savaşları'ndan zaferle çıkan koalisyon güçlerinden Rusya'nın harpten sonra ordu mevcutlarında herhangi bir indirime gitmemesi nedeniyle şüphe ile yaklaşmış daha sonra ise St. Petersburg'daki elçisi ile devletlerin ordu mevcutlarını ve ihtiyaçlarını kendisinin belirlemesinin uygun olacağını, İngiliz Hükümeti'nin buna hazır olduğunu fakat diğer büyük güçlerin bu konuda kendileri gibi yapıcı olmadığını, bu nedenle de uluslararası bir silahsızlanma antlaşması yapılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Avusturya Prensi Metternich ise bu teklife ilgi göstermemiş, ulusların coğrafik durumları, kaynakları ve dini özellikleri dikkate alınarak silahlı güçlerinin belirlenmesi gerektiğini belirterek bu türde bilgileri Rusya ya da başka bir devlet ile paylaşmayacağı yönünde bir cevap vermiştir.

Büyük coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi, ticaretin artması ve kapitalist ekonomilerin ortaya çıkmasıyla Avrupalı milletler kent merkezli ekonomik sisteme geçmişlerdir. Merkantilizmin ortaya çıkmasıyla Avrupa'da feodalizm çökmüş yerlerine ulus devletler kurulmuş, XIX. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan sanayi devrimi ile sömürge yarışı hızlanmış, buna paralel olarak devletlerin silahlanma faaliyetleri bir hayli artmıştır. Ulusal ordular sanayi devrimi ve getirdikleri ateş güçlerini büyük çaplarda artırmışlar, kara ve deniz kuvvetlerindeki yeni taktik ve uygulamalarla acımasız bir silahlanma yarışına girmişlerdir.

Dünyada silahlanma çabasının arttığı bu dönemin en çarpıcı örneklerinden biri Birleşik Devletler'de yaşanmıştır. İç savaş sonrasında toparlanan, sanayi ve ekonomisini her yönüyle geliştiren, 1880 yılı itibariyle deniz kuvvetleri Şili, Brezilya ve Arjantin'in deniz kuvvetlerinden küçük olan ABD, 1880'li yılların sonunda deniz kuvvetlerini güçlendirmeye, 1890'lı yıllarda ise Monroe Doktrini'ni terk

ederek dünya siyasetinde boy göstermeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın olası zaferinden ve müteakiben Güney ve Orta Amerika'ya sahip olmak için kendisine baskı yapmasından çekinen ABD, ağırlığını İtilaf Devletlerinden yana koymuş ve Roosevelt başkanlığında geniş çaplı bir silahlanma faaliyetine girmiştir.⁴⁹

1817'de ABD ile Büyük Britanya -Kanada, antlaşmanın imzalandığı dönemde bir İngiliz colonisidir- arasında imzalanan "Rush-Bagot Antlaşması" XIX. yüzyılda gerçekleştirilen gönüllük ve tarafların savunma harcamalarını karşılıklı olarak azaltması esasına dayalı başarılı bir silahsızlanma antlaşmasıdır. Antlaşma iki ülke arasındaki hudut boyunca uzanan büyük göllerdeki deniz kuvvetlerini tonaj ve silah sistemleri bakımından eşit iki gemi ile sınırlamıştır. II. Dünya Savaşı'nda Mihver Devletlerine karşı kullanılmak üzere Kanada'nın antlaşmada belirtilen göllerde gemi inşa edebilmesi amacıyla yeniden düzenlenen bu antlaşmanın günümüze değin bağlayıcılığını koruduğu görülmektedir.⁵⁰

1831'de Fransa Kralı Louis Philippe ve 1863'te III. Napolyon büyük devletlere silahsızlanma konusunda çağrıda bulunmuşlardır. Fakat o dönemlerde batılı büyük güçler arasında birçok ihtilafın bulunması nedeniyle bu girişimler de sonuçsuz kalmıştır.⁵¹

Uluslararası silahsızlanma çalışmaları ve silahsızlanma tarihinin en eski belgelerinden birisi St. Petersburg Deklarasyonu'dur. Dönemin Rus Çarı Alexander Gorchakov'un çağrısıyla St. Petersburg'da 29 Kasım-11 Aralık 1868 tarihleri arasında düzenlenmiştir. St. Petersburg'ta kurulan uluslararası askeri komisyon; savaş meydanlarında bazı silahların yasaklanması için çalışmalarda bulunmuş ve tüm katılımcı ülkelere mutabık kalınan bazı tahditler belirlenmiştir. Konferans

⁴⁹ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30-35.

⁵⁰ Jozef Goldblat, **Arms Control A Guide to Negotiations and Agreements**, Sage Publications, London, 1994, s. 125.

⁵¹ Zeki Mesud Aslan, **Silahsızlanma Problemi**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:29/11, Ankara, 1953, s. 15.

sonucunda kabul edilen hususlar ortak bir bildiri ile tüm dünya milletlerine ilan edilmiş olup şu hususlardan oluşmuştur.⁵²

- Medeniyetin ilerlemesi, savaş felaketlerini önleyici etkide olmalıdır.
- Devletlerin savaş süresince tek amacı düşman askeri gücünü zayıflatmak olmalıdır.
- Bunun için mümkün olduğunca çok sayıda askeri saf dışı bırakmak yeterlidir.
- Sakat kalan insanların acılarını artıracak veya ölümünü kaçınılmaz hale getirecek şekilde silahlanmak suretiyle bu amaçtan uzaklaşmış olunmaktadır.
- Bu tip silahların kullanılması insani hukuka aykırıdır.
- Antlaşmaya taraf olan ülkeler, kendi aralarındaki bir savaşta kara veya deniz kuvvetlerinde, 400 gramın altındaki patlayıcı veya parlayıcı tahrikli mermilerin kullanılmayacağını karşılıklı olarak taahhüt ederler.
- Bu toplantıya katılmayan devletlere temsilciler gönderilerek bu antlaşmaya iştirak etmelerine çalışılacaktır.
- Bu antlaşma yalnız antlaşmaya taraf ülkeler ve bu ülkeler arasındaki savaşlarda bağlayıcıdır. Antlaşmaya taraf olmayan ülkeleri bağlamaz.
- Antlaşmaya taraf olan devletlerden birinin, taraf olmayan bir devlet ile hilafında antlaşma hükümleri geçersizdir.
- Katılımcı ülkeler, antlaşmada belirtilen prensipler ve insani hukuk dâhilinde ileride antlaşmayı yeniden gözden geçirerek gerekli düzenlemeleri yapma hakkını saklı tutarlar.

1.5.2 Müzakereler Yolu İle Silahsızlanma Çalışmaları

Sınırlı silahlanmanın ana şartlarının temel dayanağı, devletlerin meşru müdafaa haricinde herhangi bir maksatla harp etmek niyetinden vazgeçmiş olmaları, diğer bir ifadeyle öncelikle aralarında manevi bir silahsızlanma sağlamış olmalarıdır. Herhangi bir devlet cebren mevcut dengeleri ve statükoyu değiştirmek veya kendisine siyasi ve iktisadi kazançlar sağlamak amacını güttüğü sürece çevresini ve komşularını sürekli bir güvenlik kaygısı ve huzursuzluk içerisinde bırakacağından bu

⁵² Harp Akademileri Yayınları, **Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. 1-2.

durum silahsızlanma için uygun bir zemin oluşmasının önüne geçecektir. Karşılıklı iyi niyet ve güven silahsızlanmanın başlıca şartıdır. Emniyetin zaruri boyutları sağlanmadan hiçbir millet silahlarını ihtiyari olarak terk etmez ve terk etmesi de beklenemez.⁵³

Silahsızlanma faaliyetlerinin ehemmiyet kazanması, tüm dünya milletlerince çalışmalara müdahil olunması XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında hâsıl olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte teknolojinin süratle gelişmesi ve bu gelişmenin savunma ve harp sanayilerine müthiş bir ivme kazandırması devletlerin savunma bütçelerine olağanüstü yükler getirmiştir. Silah üretim kapasitelerinin, silahların öldürücülük ve imha yeteneklerinin muazzam oranda artması devletleri silahsızlanma konusunda daha ciddi düşünmeye ve artan güvensizlik ortamı içerisinde uluslar arası olası bir çatışmayı önlemek amaçlı adımların atılmasına yol açmıştır. 1873'te "Uluslararası Hukuk Enstitüsü", 1887'de "Parlementolar Arası Birlik" ve "Nobel Komitesi" ile 1891 yılında Bern'de ilk "Uluslararası Barış Bürosu"nun kurulması gibi hükümetlerin desteklerinden yoksun özel teşebbüslerin çalışmaları kalıcı bir sonuç vermemiştir. XIX. yüzyılın sonlarındaki bu çabaların en ses getireni ve etkilisi dönemin Rus Çarı II. Nikola'dan gelmiştir.⁵⁴

1.5.2.1 La Haye Barış Konferansları

Karşılıklı antlaşma ile silahların sınırlandırılması ve savunma bütçelerinde indirime gidilmesi amacıyla, dönemin tüm büyük güçleri dönemin Rus Çarı II. Nikola'nın davetiyle La Haye'de sekiz yıl arayla iki kez toplanmışlardır. I. La Haye Barış Konferansı 1899 Ağustos ayında, II. La Haye Barış Konferansı ise 1907 Haziran ayında yapılmış olup I. Konferansa otuz ülke, II. Konferansa ise kırk dört ülkenin temsilcileri katılmıştır.⁵⁵ Uluslararası görüş ayrılıkları 1899'da olduğu gibi, 1907'de de (Almanların donanmadaki indirime bakış açıları olumlu olmasına rağmen, Fransızlar bu konuya ciddi bir tepki göstermiş ve muhalefet etmiştir.) devam

⁵³ Zeki Mesud Aslan, **Silahsızlanma Problemi**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:29/11, Ankara, 1953, s. 14.

⁵⁴ Norman Davies, **Avrupa Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 921.

⁵⁵ Jozef Goldblat, **Arms Control A Guide to Negotiations and Agreements**, Sage Publications, London, 1994, s. 256.

etmiştir. Özellikle büyük devletler, silâhlanmanın sınırlanması meselesinde uluslararası bir anlaşmaya varamamış, yalnızca bazı eylemler yasaklanmış, esirlerin, yaralıların hak ve yükümlülükleri tespit edilmiş ve savaştan ile savaşmayan devletlerarasındaki ayırım belirlenmiştir. İngilizlerin dretnot sınıfı gemileri inşa etmesi ve 1906'da suya indirmesi II. Konferansın gündemine oturmuş ve İngiltere ile Almanya arasında deniz silahlanma yarışına dönüşmüştür.⁵⁶

18 Ekim 1907 tarihli La Haye Sözleşmesi'nin IV numaralı eki; "Kara Harbinin Yasaları ve Yöntemleri Hakkında Yönetmelik" ile tarafların harpte kullanabileceği bazı silah ve mühimmatlara çeşitli yasaklar getirmiştir. Bu yönetmelik uyarınca harp halinde bulunan devletlere, düşmana zarar verme vasıtalarının seçiminde birtakım sınırlamalar getirilmiş, zehir ve zehirli silahlar ile aşırı acı verecek şekilde yapılmış silah, mermi ve maddelerin kullanımı yasaklanmıştır. Tüm bu gelişmelere ve her iki konferans sonucunda imzalanan La Haye Sözleşmeleri -özellikle 1907 tarihli sözleşme- ile uluslararası harp hukukunun temellerinin atılmasına rağmen, tüm katılımcı ülkeleri tatmin eden, silahsızlanmaya yönelik somut ve kalıcı bir adım atılamamış, "halkların maddi ve manevi refahının artırılması için devletlerin askeri masraflarının sınırlandırılması" şeklinde ortaya çıkan kanaatin ötesine gidilememiştir.⁵⁷

Her iki konferansı da yakından takip eden İngiliz gazeteci William Stead'ın konferans sebebiyle çıkarmakta olduğu "Konferans Postası" isimli gazetede yaptığı "1899'da Petersburg'da doğan silahsızlanma, 1907'de La Haye'de ölmüştür." yorumu tüm dünya milletlerinin hayal kırıklığına tercüman olmuştur.⁵⁸ XX. yüzyılın başlarında elde edilen sayısal veriler ve büyük devletlerin savaş çığırkanlığı yapan açıklamaları, büyük bir savaşın kapıda beklediğinin somut kanıtları olmuştur.

⁵⁶ Andre T. Sidorowicz, "The British Government, The Hague Peace Conference of 1907, and the Armaments Questions", **Arms Limitation and Disarmament Restraints on War, 1889-1939**, Praeger, London, 1992, s. 1-16. Ayrıca Bkz.: Staford Arms Control Group, "Modern disarmament efforts before the Second World War", **Armaments, arms control and disarmament**, Unesco Press, 1981, s. 76.

⁵⁷ Harp Akademileri Yayınları, **Devletler Hukuku**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006, s. 164-168.

⁵⁸ Zeki Mesud Aslan, **Silahsızlanma Problemi**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:29/11, Ankara, 1953, s. 17.

1.5.2.2 Wilson İlkeleri

1914-1918 yılları arasında gerçekleşen I. Dünya Harbi ile tüm dünya milletleri savaşın gerçek yüzünü görmüş, büyük felaketler ve acılar yaşamışlardır. Bu nedenle henüz savaş devam ederken Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson 08 Ocak 1918 tarihinde on dört maddeden oluşan bir bildiri yayınlamıştır. “Wilson İlkeleri” olarak tarihe geçen bu bildiride, savaşın geride bıraktığı yıkım dünya devletleri arasında kalıcı bir sulhun tesisi ve bekası için uluslararası bir örgütün kurulmasını öngören yaygın bir kanı olarak ortaya çıkmıştır. Esasen Almanya’nın silahsızlanmasını hedefleyen “Wilson İlkeleri”nin “Taraflar karşılıklı olarak, ulusal silahlarını kendi güvenliklerini sağlayacak miktara indireceklerine garanti vereceklerdir.” şeklindeki VI. Maddesi ile uluslararası silahsızlanmaya yönelik çabaların temellerini atılmıştır.⁵⁹

Savaştan en karlı çıkan Birleşik Devletler olmuştur. Savaş müddetince müttefiklerin Birleşik Devletler’e borçlanması, ABD’yi dünyanın en büyük alacaklı ulusu ve bir numaralı ekonomisi haline getirmiştir. Wilson İlkelerinin yayınlanması ile birlikte; yaklaşık dört asırdır süren Avrupalıların dünya hâkimiyeti Amerika Kıtası’na geçmeye başlamış, bununla beraber ABD uluslararası arenada boy göstermeye başlamıştır.

1.5.2.3 Milletler Cemiyetinin Kurulması

I. Dünya Harbi’nin sonunda, galip devletler mağlup devletlerle barış antlaşmaları imzalamadan evvel kendi aralarında toplanıp ortak bir mutabakata varmak amacıyla 18 Ocak 1919’da Paris’te bir araya gelmişlerdir. Paris Barış Konferansı’na “menfaatleri umumi” olan ve beşler gurubu diye anılan beş devlet: Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya ile “menfaatleri hususi” olan 23 devlet: Belçika, Brezilya, Çin, Küba, Yunanistan, Guetalama, Haiti, Hicaz, Honduras, Liberya, Nikaragua, Panama, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırp-Hırvat-

⁵⁹ Thomas A. Bailey, **W. Wilson and the Peacemakers**, MacMillan Co., New York, 1947, s. 42.

Sloven Krallığı, Siyam, Çekoslovakya, dört İngiliz Dominyonu, Hindistan ve harpte tarafsız kalmış dört devlet: Bolivya, Ekvator, Peru, Uruguay katılmıştır.⁶⁰

Paris Barış Konferansı'na iştirak eden devletler Birleşik Devletler'in öncülüğünde, 28 Nisan 1919'da Milletler Cemiyeti'ni (MC) kurmuşlardır. Milletler Cemiyeti Misakı'nın VIII. Maddesinde "Barışın korunması ve devam ettirilmesinin, ulusal silahlanma düzeyini ulusal güvenlik sınırlarına kadar indirmeyi ve uluslararası yükümlülüklerin ortak eylemlerle uygulanmalarının gerekliliği" net olarak belirtilmiştir. Ayrıca Cemiyet bu konuda çalışmalar yaparak çeşitli çözüm yolları bulmakla da görevlendirilmiştir.⁶¹

Cemiyetin silahsızlanma konusundaki ilk uygulamalarından biri, Almanya'nın I. Dünya Harbinden kalma binlerce savaş uçağı ve gemisi, tankları ve topçu silahları ve de sayısı neredeyse 25.000'i bulan sayısız fabrikalarının imhası, kapatılması ya da el konulması suretiyle silahsızlandırılması olmuştur.⁶²

1.5.2.4 Versay Barış Antlaşması

Versay Barış Antlaşması'nın silahsızlama ile ilgili V. Maddesi; çalışmanın "Zorunlu Silahsızlanma Metodu" alt başlığında da belirtilebilir. Fakat "Versay Barışı"nın sonuçta bir barış antlaşması kimliği taşıması nedeniyle "Müzakereler Yolu İle Silahsızlanma Çalışmaları" alt başlığı altında çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

İtilaf Devletlerince, Paris Barış Konferansı'nda hazırlanan antlaşma metni taslağına Almanya'nın itirazları herhangi bir sonuç getirmemiş olup 28 Haziran 1919'da Versay Barış Antlaşması taraflarca imzalanmıştır. 440 maddeden oluşan antlaşma metninin V. Maddesi Almanya'yı zorunlu olarak silahsızlandırmıştır. "Versay Barışı"nda ki silahsızlanma uygulaması tek taraflı bir silahsızlanma şeklinde olmuştur. Bu madde uyarınca; "Almanya'da zorunlu askerlik kaldırılmış, ülke

⁶⁰ M. Cemil Bilsel, **Lozan C.I**, Sosyal yayınlar, İstanbul, 1998, s. 213.

⁶¹ Staford Arms Control Group, "*Modern disarmament efforts before the Second World War*", **Armaments, Arms Control and Disarmament**, Unesco Press, 1981, s. 79.

⁶² Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO, LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 25.

savunması ve iç güvenlik amaçlı olarak 100.000 kişilik bir orduda –karargâh, okul, eğitim merkezi vb. yerlerde görevli subaylar dâhil- karar kılınmıştır. Ayrıca Alman silahlı kuvvetlerinin donanma ve hava kuvvetlerine sahip olmamaları gerektiği belirtilmiş ve eğitim amaçlı her bir piyade tüfeği, makinalı tüfek vb. diğer tüm silahlar için yıllık mühümmat miktarları gibi en ince detaylar antlaşma hükümlerine dahil edilmiştir. Bir başka ifadeyle; baskı altında ki Alman ordusu tepeden tırnağa yeniden yapılandırılmıştır. Almanya'nın harp esnasında ki müttefikleri de imzaladıkları St Germain, Trianon, Nöyyi ve Sevr Barış Antlaşmaları ile benzer silahsızlanma hükümlerine maruz kalmıştır.”⁶³

Müttefiklerce, tek taraflı olarak, her yönü ile bağlayıcı hükümleri olan, özellikle de çok ağır silahsızlanma koşullarını içeren Versay Barış Antlaşması “Kartaca Barışı”⁶⁴ olarak nitelendirilmiştir ve bu yüzden Avrupa’da kalıcı barış ve güvenliğin tesisi yerine özellikle revizyonist devletlerin -Almanya, Japonya ve İtalya- daha büyük kin ve düşmanlık beslemelerine neden olmuştur.⁶⁵

Kazananla kaybedenin aynı masaya oturduğu fakat kaybedene söz hakkı tanınmadığı ateşkes ve sulh müzakerelerinin tarihteki en çarpıcı örneklerinden birisi de Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması'dır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan yirmi beş maddelik Mondros Ateşkes Antlaşması'nın özellikle I.,V.,VI.,XVI. ve XX. Maddeleri gereğince Türk ordusunun kara ve deniz kuvvetleri neredeyse tamamen tasfiye edilmiş, tüm silah, araç ve gereçlerine İtilaf Devletlerince el konulmuştur. Ayrıca antlaşmanın bazı diğer hükümleri (III.-XI.-XVII. ve XVIII. Maddeler) ile de İstanbul Hükümeti coğrafik manada ağır bir silahsızlanmaya tabi tutulmuştur.⁶⁶ Bu nedenle, “Mondros” bir ateşkes antlaşması olmaktan öte, savaşı

⁶³ P. J. Noel Baker, **Disarmament**, Kennikat Press, New York, 1970, s.106-124.

⁶⁴ M.Ö Romalılarla Kartacalılar arasında yapılan Pön Savaşları'ndan II. Pön Savaşı sonrasında Kartaca donanması Romalılar tarafından imha edilmiş ve Kartaca ağır bir vergiye bağlanmıştır. 60 yıl sonra yapılan III. Pön Savaşı sonrasında Romalılar Kartacalılara karşı mutlak bir zafer kazanmış ve savaş sonrasında Kartaca kentleri yok edilmiş ve halkı köle olarak satılmıştır. Dünya tarihine “Kartaca Barışı” olarak geçen ve çok ağır koşulları içeren bu barışı, dönemin Romalı senatör ve tarihçisi Cornelius Tacitus “Romalılar bir çöl yarattı ve buna barış dedi.” sözleriyle ifade etmiştir. Bkz.: Norman Davies, **Avrupa Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 178-180.

⁶⁵ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev.: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 346-347.

⁶⁶ ATASE, İstiklal Harbi Arşivi, Klasör No.38, Gömlek No.36, Belge No.36-1, 6.

kaybeden bir devlete uylanan tek taraflı ve zorunlu bir silahsızlanma antlaşması olmaktan öteye gidememiştir.

1.5.2.5 Washington Deniz Silahsızlanma Konferansı

I. Dünya Harbi sonrasında değişen güçler dengesinde Birleşik Devletler her ne kadar içine kapanık bir dış politika izlemişse de ağırlığı her yönü ile hissedilmiş, ABD'nin denizlerdeki egemenlik arayışı savaş sonrası dönemde İngiltere ve özellikle de Japonya tarafından zorlanmıştır. İngiliz Dominyonları ve Hindistan'ın ayrıca temsil edildiği ve ondört devletin katıldığı Konferansa Rusya çağırılmamıştır.

1921 Kasım ayında toplanan Konferans, 6 Şubat 1922'de Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya arasında imzalanan ve tarafların büyük gemilerinin -savaş gemileri, kruvazörler, uçak gemileri- tonajlarına çeşitli sınırlamaların konulduğu “Deniz Silahlarının Sınırlanması Antlaşması” ile sonuçlanmıştır. Antlaşma denizaltı ve destroyer sınıfı savaş gemilerinin tonajlarına herhangi bir sınırlama getirmemiş olmasına rağmen genel itibariyle başarılı bir deniz silahsızlanma antlaşması olarak tarihteki yerini almıştır. Sınırlamalar kapsamında büyük tonajlı savaş gemilerin toplam tonajları A.B.D ve İngiltere için; 525.000, Japonya için; 315.000, Fransa ve İtalya için ise 175.000 ton olarak belirlenmiştir. Bu antlaşma ile ABD ve İngiltere, Fransa ve İtalya'nın üç misli büyüklüğünde bir donanmaya sahip olma hakkını elde etmişlerdir. Uzakdoğu'da ortaya çıkan ve ABD'yi ciddi bir şekilde rahatsız eden Japon emperyalizmi ise sınırlanmıştır. Ayrıca, İngiltere, 1805 yılında ki “Trafalgar Deniz Zaferi”nden beri süregelen ve “Two-Power Standard”⁶⁷ olarak adlandırdıkları dünyanın bir numaralı deniz gücü olma özelliğini kaybetmiş ve bu üstünlüklerini Birleşik Devletler ile paylaşmak zorunda kalmıştır.⁶⁸

⁶⁷ XIX. yüzyılın sonlarında dünyanın bir numaralı deniz kuvvetleri olan İngiliz Kraliyet Donanması'nın gücü, kendisinden sonra gelen ilk iki ulusal donanmanın güçleri toplamına eşit olması anlamında kullanılan ve 1889'da Birleşik Krallık Parlamento'sunda kabul edilen “Deniz Savunma Yasası”ndan itibaren Britanya Donanması'nın resmi güç standartıdır. O dönemde İngilizlerin kendi donanmalarından sonra ki en güçlü iki donanmadan kastı Fransız ve Rus donanmalarıdır.

⁶⁸ Meredith W. Berg, “*Protecting National Interests by Treaty: The Second London Naval Conference, 1934-1936*”, **Arms Limitation and Disarmament Restraints on War, 1889-1939**, Praeger, London, 1992, s. 204-205.

1.5.2.6 Cenova ve Moskova Konferansları

Silahlanma yarışının hızlanması ve buna bağlı olarak ekonomik sorunların artması nedenleriyle toplanan Cenova Konferansı 10 Nisan 1920’de çalışmalarına başlamıştır. Sovyet delegasyonu “tüm devletlerin silahlı kuvvetlerinin personel mevcutlarında indirim gitmesi, savaş hukukuna riayet edilmesi, kimyasal gaz kullanımı ve sivillere yönelik hava taarruzlarının yasaklanması” hususlarında beklenmedik bir teklifte bulunmuşlardır. Başlagıçta kabul görmeyen bu öneri SSCB’nin ısrarlı tutumu ve konunun ahlaki boyutu olması nedenleriyle Finlandiya, Estonya, Letonya ile Polonya tarafından kabul görmüş ve bu beş ülke tarafından bölgesel kapsamlı bir “Silahsızlanma Notası” düzenlenmiştir.⁶⁹

SSCB, Cenova Konferansında genel silahsızlanma hususunun çözümsüz kaldığını belirterek; Baltık ülkelerini ve Polonya’yı konuyla ilgili bir konferansa çağırmıştır. 2 Aralık 1922 tarihinde Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya’nın katılımıyla Moskova’da başlayan görüşmelerde Sovyet delegasyonu ordu mevcutlarında, %75 oranında bir indirim teklifinde bulunmuştur. Bu teklife göre Kızılordu’nun 800.000 kişilik mevcudunun on sekiz ila yirmi dört aylık bir süre içerisinde 200.000’e düşürülmesi öngörülmüştür. Ayrıca düzenli ordu birlikleri dışında kalan paramiliter (yarı askeri) güçlerin dağıtılması, savunma bütçelerinde indirimle gidilmesi ve hudut bölgelerinde silahtan arındırılmış tampon bölgeler oluşturulması hususları Sovyet yetkililerince teklif edilmiş fakat itirazlar sonucunda herhangi bir mutabakat sağlanamamıştır.⁷⁰

O dönemde Sovyetlerin bu ısrarlı silahsızlanma tekliflerinin altında yatan gerçek neden kendi ulusal güvenlik kaygıları olmuştur. 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi’nin etkileri ile I. Dünya Savaşı’nın getirdiği yıkımı üzerinden atmaya çalışan SSCB, dışarıdan gelebilecek tehditleri bertaraf etmek maksadıyla özellikle yakın çevresindeki bölge ülkeleriyle karşılıklı olarak silahsızlanmak ve savunma harcamalarında indirimler yapmak istemiş fakat başarılı olamamıştır. Çünkü barıştan

⁶⁹ J.S. Williams, **The Cenova Conference**, London, 1922, s.73.

⁷⁰ W.L. Mahaney, **The Soviet Union The League of Nations and Disarmament 1917-1935**, Philedelphia, 1940, s. 37.

çok kin ve nefret getiren Versay Barışının uzun soluklu olmayacağı kanısı o dönemde tüm Avrupa'da kabul görmüştür. Bu nedenden dolayı hiçbir ülke o dönemde bu tip genel silahsızlanma tekliflerini kabul etmeye yanaşmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün 23 Ocak 1923 tarihinde The New York Herald gazetesi muhabiriyle yaptığı röportaj da sarf ettiği “*Silahsızlanma ve daimi barış, ancak ve ancak büyük devletlerin devlet adamlarının büyük ve küçük bütün milletlerin bağımsızlık ve gelişme haklarına eşit surette sahip olduklarını kabul etmeyi öğrendikleri zaman mümkün olacak.*”⁷¹ ifadelerinden, Türk Kurtuluş Savaşı sonrası dönemine rastlayan, Batılı Devletlerin I. Dünya Harbi sonrasında barış ve silahsızlanma çabalarından açıkça şüphe ettiği anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün yine silahlanma meselesi ile ilgili olarak 1924 yılı Şubat ayında bir harp oyunu bitiminde; “*I. Dünya Harbi'nden sonra bütün evren barış ve sükunluğa (sükûn) gereksektedir. Türkiye'nin -ki birçok savaşların yapıldığı bir yer olmuştur; sayısız felaketler görmüştür- barışa ve dinginliğe olan gerekmesi daha çoktur. İşte biz bu hazırlığımızla gereksediğimiz barış ve sükunluğu sağlamak istiyoruz. Yantutmazlıkları bütün dünyaca kabul edilen ve doğrulanan devletler vardır ki barış, sükunluk ve erinçleri (huzur) için doğal savunmalarına önem vermekte, ordularına olağanüstü özen göstermektedir. Bu, dikkat ve uyanıklığa değer. Biz de herkes gibi doğal savunmamıza gerekli olan önemi vermek yükümlülüğündeyiz.*” şeklindeki tespitinin⁷² üzerinden neredeyse bir asır geçmesine rağmen, 2010 yılı Türkiyesinde geçerliliğini halen koruduğu açıkça görülmektedir.

1.5.2.7 Milletler Cemiyeti Konferansları

Milletler Cemiyetinin 24 Eylül 1924'te başlayan V. Dönem çalışmaları sonucunda 2 Ekim 1924'de “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yöntemlerle Çözümü” protokolü kabul edilmiştir. Fakat Fransızların Versay Barışı ile İngilizlerin kara kuvvetlerindeki öncelikli indirim tezinde ki ısrarlı direnişleri nedeniyle protokol

⁷¹ Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, **Atatürk'ün Bütün Eserleri, C:15 (23 Ocak-30 Haziran 1923)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 24.

⁷² Cemal Erikan, **Komutan Atatürk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001, s. 46.

uygulamaya geçememiştir. MC 1925 yılında kırk iki ülkenin katılımıyla Cenevre’de toplanmıştır. Konferans sonunda zehirli gazlar ile kimyasal ve biyolojik silahların savaş alanlarında kullanımını yasaklayan “Cenevre Protokolü” kırk iki ülke tarafından imzalanmıştır. Protokole II. Dünya Savaş’ına katılan ülkeler riayet etmiş ve savaş süresince zehirli gazlar ile kimyasal ve biyolojik silahlar kullanılmamıştır.⁷³

2 Mayıs 1925 tarihinde Cenevre’de “Uluslararası Silah, Mühimmat ve Harp Malzemeleri Ticaretinin Denetimi” ile ilgili bir konferans düzenlenmiştir. Ulusal lisansların düzenlenmesi, silah transferlerinde şeffaflığın sağlanması hususlarının müzakere edildiği konferansta denetim ile ilgili hükümlerin saptanmaması, üretici ülkelerin denetim hükümlerine tabi edilmemesine karşın, silah transfer eden ülkelerin mercek altına alınmasına ithalat yapan ülkelere tepkiler gelmesi ve bazı ülkelerin uluslararası silah ticareti ile ilgili olarak bazı büyük silah sistemlerinde eksik bilgiler vermesi nedenleriyle konferanstan kesin bir sonuç alınamamıştır.⁷⁴ MC çatısı altında düzenlenen konferansa Türkiye Cumhuriyeti’de davet edilmiş fakat Ankara Hükümeti; Milletler Cemiyeti’ne üye henüz üye olmaması, Lozan barış müzakerelerinin devam etmesi gibi nedenleri gerekçe göstererek konferansa iştirak etmeyeceğini bildirmiştir.⁷⁵

Cemiyetin silahlansızlanma hususundaki VI. Dönem toplantısı 25 Eylül 1925’te başlamıştır. Görevli komisyona verilen görev, öncelikli olarak silahlansızlanma kavramının tanımı, uygulama olanaklarının araştırılması, muhtelif devletlerin silahlansızlanmalarının mukayesesi için çeşitli kaidelerin belirlenmesi, savunma ve taarruz amaçlı silahlansızlanmanın birbirinden ayırt edilmesi, ülkelerin nüfus yoğunluğuna, doğal kaynaklarına, coğrafik konumuna, deniz ve demiryolu ulaşımına ve hudutlarının boyutlarına göre silahlansızlanma esaslarının belirlenmesi olmuştur.⁷⁶ MC’ye üye olmayan Almanya, Birleşik Devletler ve Sovyet Rusya’da konferansa davet edilmişlerdir. Komisyon yukarıda belirtilen esaslar dâhilinde silahlansızlanmanın sınırlanması ve

⁷³ Staford Arms Control Group, “*Modern disarmament efforts before the Second World War*”, **Armaments, Arms Control and Disarmament**, Unesco Press, 1981, s. 80.

⁷⁴ Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO, LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 89.

⁷⁵ DEVLET ARŞİVLERİ, Yer No. 030.18/11.12.77.15.1,2

⁷⁶ P.J. Noel Baker, **Disarmament**, Kennikat Press, New York, 1970, s.1-4.

azaltılması için bir antlaşma projesi hazırlamıştır. Komisyonun çalışmalarına Alman, Fransız, İngiliz ve Rus temsilcilerinden gelen tepkiler farklı olmuştur.⁷⁷

SSCB Dışişleri Bakanı Litvinof, silahsızlanma komisyonuna on dört maddeden oluşan ve içerisinde silahlı kuvvetlerin dağıtılması, silahların imhası, askerlik hizmetinin kaldırılması ve askeri harcamaların yapılmaması gibi geniş ve ciddi yaptırımları olan bir teklif sunmuştur. Komisyonun çalışmalarını 1927 Martından itibaren takip eden Türkiye, SSCB'nin 15-24 Mart 1928 tarihleri arasında görüşülen "Genel ve Tam Silahsızlanma Tasarısı"na, cemiyete üye olmamasına rağmen destek vermiştir. Batılı güçler silahsızlanmanın ulusal güvenlikten ayrılamayacağını belirterek, teklifi reddetmiş, teklifi destekleyen ise sadece Türk ve Alman tarafları olmuştur.⁷⁸ Sovyetlerin bu çıkışının asıl nedenini ise Batılı Devletlerin barışı bozacakları ve olası bir harbe hazırlıksız yakalanma korkusu teşkil etmiştir. Yaklaştığı hissedilen umumi bir harp nedeni ile tarafların silahlanmaya hızla devam ettiği bu süreçte silahsızlanma konusunda karşılıklı adımların atılması mümkün olmamıştır.⁷⁹

1.5.2.8 Londra Deniz Silahsızlanma Konferansı

1930 Ocak ayında "Deniz Silahlarının Sınırlandırılması" konulu konferans Londra'da toplanmıştır. Konferansa Briand-Kellog (Paris) Paketi'nin sonucunda oluşan barış atmosferi yol açmıştır. Dönemin beş büyük deniz gücü olarak ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın iştirak ettiği konferans sonucunda 21 Nisan 1930'da imzalanan "Londra Deniz Antlaşması" ile tüm katılımcılar, büyük ve küçük tonajlı savaş gemileri ile denizaltıların sayıları ve toplam tonajları hususlarında 1931-1936 yılları arasını kapsayacak şekilde anlaşmaya varmışlardır. Konferansın üç

⁷⁷ B.J.C. McKercher, "Of Horns and Teeth: The Preparatory Commissions and the World Disarmament Conference, 1926-1934", **Arms Limitation and Disarmament Restraints on War, 1889-1939**, Praeger, London, 1992, s. 175-176.

⁷⁸ Türkiye ile Yunanistan arasında 1928 yılında Yavuz (Goeben) Zırhlısının onarımından dolayı çıkan kriz 1930 sonbaharında Türk-Yunan Dostluk Antlaşmasıyla çözüme kavuşmuştur. Yine o dönemde Fransa ile İtalya'nın Akdeniz'de askeri işbirliğine gitmeleri nedeniyle Karadeniz'de alarma geçen ve donamasını güçlendiren SSCB'den rahatsızlık duyan Ankara Hükümeti, 7 Mart 1931 tarihli Türk-Sovyet Deniz Antlaşması ile Karadeniz kıyılarının güvenliğini sağlamıştır. Bkz.: Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO, LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 26-27.

⁷⁹ Zeki Mesud Aslan, **Yeni Devletler Hukuku C.II**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1951, s. 114.

büyükleri olarak; ABD, İngiltere ve Japonya, ilave dokuz adetlik bir üretim sonucunda 1936 yılı itibariyle ABD ve İngiltere'nin on sekiz, Japonya'nın ise dokuz büyük savaş gemisine sahip olması hususunda anlaşmaya varmışlardır. Bu antlaşma ile İngiltere; Fransa ve İtalya'nın güçleri toplamına denk bir güce sahip olmuş ve "Two-Power Standart" hedefini korumayı başarmıştır. Konferansta, ABD ile Uzakdoğu'nun yeni büyük gücü Japonya arasındaki rekabet açıkça ortaya çıkmış, birçok genç Japon deniz subayı, deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasından dolayı antlaşmaya karşı çıkmıştır. 1933'te ABD savaş gemisi inşasına hız vermiş, Japonya'da 1936'dan itibaren daha önce taraf olduğu hiçbir antlaşma ve kısıtlamaya uymayarak silahlanmaya devam etmiştir.⁸⁰

1.5.2.9 Dünya (Cenevre) Silahsızlanma Konferansı

Milletler Cemiyeti, 1926 yılının ilk aylarında başlayan silahsızlanma çalışmalarını, 1930 yılı sonlarında tamamlamıştır. Bu süreçte, genel kurul ile konseyde geçerli olan oybirliği ilkesinden dolayı büyük güçlerin istekleri dışında herhangi bir karar alınamamış ve 1932 yılına dek toplanamamıştır. Fakat 1929 yılında patlak veren uluslararası ekonomik kriz ve aynı yıl Eylül ayında Wall Street Borsası'nın çökmesiyle ABD, İngiltere gibi büyük güçler, ekonomilerinin süratle toparlanabilmesi için Milletler Cemiyetinden silahlanmaya verilen ararının uzatılmasına yönelik bir karar çıkmasını sağlamışlardır. MC tarafından Türkiye'nin bu karara iştirak edip etmeyeceği sorulmuş, Ankara'nın cevabı olumlu yönde olmuştur.⁸¹ 2 Şubat 1932 tarihinde Cenevre'de toplanan Dünya Silahsızlanma Konferansında ise görünürde her ne kadar altı ana konuda uzlaşma sağlanmış olsa da uzlaşılan konular temenniden öteye geçmemiştir. Bu konular:⁸²

1- Savaş biçimlerinde kısıtlamalar: Hava taarruzlarının sivil bölgeleri hedef almaması ile kimyasal, bakteriyolojik ve yangın çıkarıcı silahların kullanılmaması,

⁸⁰ Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO, LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 29.

⁸¹ DEVLET ARŞİVLERİ, Yer No. 030.18/12.31.66.18.1.

⁸² Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, SSM Yayınları, Ankara, 1995, s. 118-119.

2- Silahların nitelik ve nicelik açısından sınırlandırılması: Nitelik olarak sınırlandırmada ağır toplar, belirli tonajın üzerindeki tanklar gibi bazı ana savaş silahlarının tümünden veya kademeli olarak imhası, nicelik olarak ise devletlerin sahip olabilecekleri silahların miktarlarının sınırlandırılması şeklinde kabul edilmiştir.

3- Silahların üretim ve ticaretinin kontrolü: Kontrol esaslarında mutabakata varılamamış olmasına rağmen ilke olarak kabul edilmiştir.

4- Ulusal savunma harcamalarının devletler tarafından beyan edilmesi,

5- Antlaşma hükümlerinin uygulamasının denetimi: Bu amaçla denetleme işlevini yürütecek bir “Sürekli Silahsızlanma Komisyonu” kurulmuş ve denetimin zaman zaman yerinde yapılması kabul edilmiştir.

6- Silahsızlanma Antlaşmasının uygulanmasını sağlamak konferansta ele alınmış ve bunun güvenceye bağlanması ilke olarak kabul edilmiştir. Fakat antlaşmanın nasıl uygulanacağına dair herhangi karara varılmamıştır.

Genel komisyonca hazırlanan tasarının, sayısal verileri içermemesi, silahsızlanma faaliyetlerinde icranın devletlerin inisiyatifine bırakılması kabul edilen tasarının gerçekçiliğini ve uygulanabilirliğini ortadan kaldırmıştır. Konferansın ikinci toplantısı 1933 yılı Şubat ayından Temmuz ayına kadar devam etmiş fakat taraflarca bir görüş birliğine varılamamıştır. Müzakereler devam ederken 1931’de Uzak Doğu’da patlak veren Mançurya Krizi ile Japonya’nın konferans çalışmalarına ilgisi azalmış, o dönem Almanya’nın yeni lideri olarak çalışmalara katılan Adolf Hitler’in “askeri ve politik eşitlik” talebi Fransızlar tarafından reddedilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Almanya Milletler Cemiyeti’ne konferans çalışmalarından olumlu bir sonuç alınamayacağını değerlendirdiğini belirten bir telgraf göndererek konferanstan çekilmiştir. Ardından da 19 Ekim 1933’de, Japonya’dan sonra Milletler Cemiyeti’nden ayrılan ikinci devlet olmuştur. “Dünya Silahsızlanma Konferansı” 11 Haziran 1934 tarihine dek çalışmalarına devam etmiş ve fakat çalışmalardan olumlu bir sonuç çıkmamıştır.⁸³

⁸³ Richard Dean Burns, **The Evaluation Of Arms Control**, ABC-CLIO, LLC, Santra Barbara California, 2009, s. 27.

Sonuçsuz kalan silahsızlanma faaliyetlerinin temelinde tarafların ortak bir güvenlik anlayışından yoksun oluşu, silahsızlanma adı altında gerçekte kendilerine özgü birtakım güvenlik tanımlarını ve bu tanımlamalar doğrultusunda ileri sürdükleri çözüm önerilerini birbirlerine kabul ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. 1932-1934 yılları arasında toplanan Dünya Silahsızlanma Konferansı'nda "saldırgan" ve "savunmacı" silahların ayrımı konusunda yapılan tartışmaların da kaynağını, tarafların kendilerine has güvenlik anlayışları teşkil etmiştir. İngilizler en saldırgan unsurları, kendi en büyük gücü olan kraliyet donanmasını sarsabilecek olan savaş uçakları olarak kabul ederken, kara kuvvetlerinin imkân ve kabiliyetine güvenen Fransızlar tank ve ağır topçu silahlarının bu kapsama alınmaması yönünde ısrarla direnmişlerdir.⁸⁴

MC rejiminin son yıllarında devletlerarasında silahsızlanma çalışmaları yerine silahlanma faaliyetleri hız kazanmıştır. Almanya, 1933 Ocak ayında Versay uyarınca 100.000 kişilik bir orduya sahipken 1935'te 36 tümen, 1938 sonunda 42 aktif ve 8 ihtiyat tümeni ve bir sonraki yıl harp başladığında ise 103 tümenlik bir orduya sahip olmuştur. İtalya, 113 denizaltıyla, Sovyetler Birliği'nden sonra dünyanın en büyük denizaltı gücüne sahip olarak savaşa girmiştir. Japonların 1937'de 24 tümen ve 54 hava filosundan oluşan kara ve hava kuvvetleri, 1941'de 51 hazır tümene ve 133 hava filosuna çıkmıştır. II. Dünya Harbi öncesinde büyük güçlerin uçak üretim sanayileri ve hava kuvvetlerine bağlı unsurlar da silahlanma yarışından nasibini almış ve büyük bir ivme ile katlanarak büyümüştür.⁸⁵

Türkiye de bu dönemde silahlanma faaliyetlerine hız vermiş, bütçesinden milli savunma bakanlığına ayırdığı miktarlarda gözle görülür bir artış olmuştur. Balkan Antantı, Sadabat Paktı ve "Lozan Barışı"ndan önce SSCB ile imzaladığı Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması ile yaklaşık on yıl boyunca barışçıl bir dış politika izleyen Ankara Hükümeti, 1930 yılların ortalarından itibaren güneyinden İtalyan, doğusundan ise olası bir Rus saldırısına karşı silahlanmaya daha fazla kaynak aktarmaya başlamıştır. Bu gelişme Batı dünyasının dikkatini çekmiş,

⁸⁴ S. Gülten Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 6.

⁸⁵ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çev.: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 359-400.

14 Haziran 1934 tarihli The Near East Dergisi; “Türkiye ve Silahlanma” başlıklı baş makalesinde Ankara Hükümeti’nin artan silahlanma çabalarını mercek altına almıştır.⁸⁶

Yukarıda çeşitli sayısal örneklerle belirtildiği gibi I. Dünya Harbi’nin bitimi ve ortaya çıkan yıkım tablosunun ülkeler üzerindeki barışçıl etkisi uzun sürmemiş, Avrupa’nın kalbinde atılan savaş çılgınlıkları ile birlikte, amansız bir silahlanma yarışı küllerinden tekrar doğmuştur. 1939 Eylül’ünde II. Dünya Harbi bütün acımasızlığı ve beraberinde getirdiği yıkım ile başlamış, silahsızlanma çalışmaları ise Milletler Cemiyeti ile beraber sona ermiştir. Yaklaşık olarak altı yıl süren harp süresince de tarafların silah üretimlerini, tüm kaynaklarını seferber ederek hatta artırarak devam ettirmeleri, savaşın yıkım gücünün misliyle artmasına neden olmuştur.⁸⁷

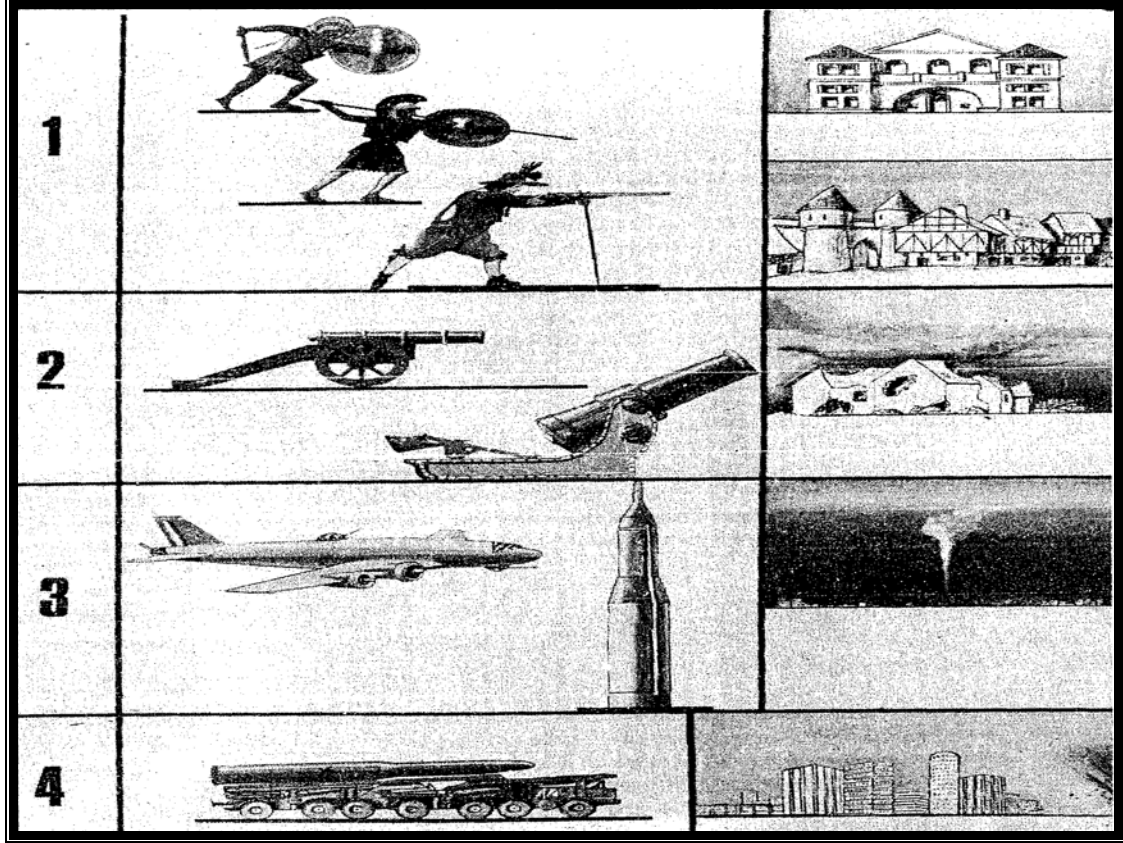
İngiliz General B. Fuller binlerce yıllık silahlanma tarihini stratejik açıdan üç safhaya ayırmıştır. Tablo-I’de görüldüğü üzere; yakın muharebe (göğüs göğse muharebe) ve kısa mesafeli çarpışmalar olarak tanımladığı birinci safha, milat öncesi dönem ile ilk çağ yüzyıllarını kapsamaktadır. Bu safhada savaş meydanlarında kazanan tarafın yaptığı yağma ve kuşatma sonrasında düşen kale veya şehrin talan edilmesi öne çıkmaktadır. İkinci safhada topun icadıyla sona eren kısa mesafeli çarpışmaların yerini uzak mesafeli muharebeler almıştır ve sivil halka ait mülkün (kentlerin) tahribi kısmen de olsa harbin ve orduların hedefi haline gelmiştir. Fuller üçüncü safhayı ise “hasmın kaynağında yok edilmesi” şeklinde tanımlayarak, II. Dünya Savaşı’nda nükleer silahların kullanımı ve uzun menzilli stratejik bombardıman uçakları ile gerçekleştirilen hava taarruzlarını bu safhanın başlangıcı olarak kabul etmiştir. Yazar, Fransız General Pierre Gallois ise Soğuk Savaş ile başlayan silahlanma yarışında kıtalararası balistik füzelerin geliştirilmesiyle üçüncü safhanın kapanıp dördüncü bir safhanın başladığını belirtmiştir. Gallois bu safhayı “ taraflar isabet oranı %100’e yaklaşan balistik füze sistemleriyle düşman konvansiyonel kuvvetlerini baskınla buldukları yerde çok kısa bir sürede imha

⁸⁶ DEVLET ARŞİVLERİ, Yer No. 030.10/288.532.31.1,4.

⁸⁷ Zeki Mesud Aslan, **Silahsızlanma Problemi**, AÜSBF Yayınları No:29/11, Ankara, 1953, s. 32.

etme kabiliyetine ulaşırken, kendi varlıklarının bekasını sürdürmeleri mümkündür” şeklinde açıklamıştır.⁸⁸

TABLO-I: Silahlanma Tarihinin Stratejik Safhaları⁸⁹

Bu noktada Birleşik Amerikalı tarih profesörü John Lewis Gaddis'in, Soğuk Savaş boyunca süren stratejik silah yarışının bir yan ürünü olarak tanımladığı şeffaflık kavramı son safha ile örtüşmektedir. Şeffaflık kavramı (keşif ve cari istihbarat) savaşları önlemek isteyenleri memnun ederken, savaştan nemalananların ise şevk ve cesaretini kırmıştır. XXI. yüzyıl savaşlarının, diğer bir deyişle kara-hava savaş doktrinin ilk örneği kabul edilen 1990 Körfez Savaşı boyunca keşif/istihbarat uydularınca alınan görüntüler, uçak ve gemilerden atılan akıllı mühimmatlar ve cari uydu fotoğrafları dördüncü safhanın da epey yol aldığını tüm dünyaya kanıtlamıştır.⁹⁰

⁸⁸ Pierre Gallois, “*Dakiklik, Stratejinin Dördüncü Aşaması*”, **Silahsızlanma ve Barış Semineri**, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1985, s. 76.

⁸⁹ Kaynak: Pierre Gallois, “*Dakiklik, Stratejinin Dördüncü Aşaması*”, **Silahsızlanma ve Barış Semineri**, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1985, s. 88.

⁹⁰ John Lewis Gaddis, **Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 225-226.

II. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

ve

AKKA'YA GİDEN YOL

2.1 Soğuk Savaş Döneminin Başlaması ve Silahlanma Yarışı

1939 ile 1945 yılları arasında yaklaşık altı yıl süren ve dünya harp tarihinin kaydettiği bu en acımasız ve yıkıcı savaş sonucunda on milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan sakat kalmış ve yakınlarını kaybetmiş, yine milyonlarca insan toplama ve esir kamplarında, gaz odalarında türlü işkencelerle can vermiştir.

II. Dünya Savaşı'nın en büyük ve etkili uçakları olan Amerikan yapımı Boeing B29 ağır bombardıman uçakları bir seferde yaklaşık sekiz ton bomba taşıma kabiliyetleri ve 600 km.lik hareket sığaları ile Japon adalarını ve şehirlerini neredeyse yerle bir etmişlerdir. 9 Mart 1945'te her biri 4000 metrekarelik bir alanı yakabilecek 40 yangın bombası -yaklaşık sekiz ton- taşıyan 279 adet B29 bombardıman uçağı, Tokyo'yu yerle bir etmiş, %25'i tamamen yanan şehirde 267.000 yapı imha olmuş ve 185.000 sivil Japon hayatını kaybetmiştir. Devam eden dokuz gün içerisinde Osaka, Kobe ve Nagoya gibi büyük Japon kentlerinin akıbetleri de Tokyo'dan farklı olmamıştır.⁹¹

Fakat yukarıda belirtilen ağır bilânçodan öte II. Dünya Savaşı sonunda insanlığı ve tüm dünya toplumlarını asıl kuşkulandıran ve derin düşüncelere sevk eden husus Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan ve Japonya'nın teslim olmasına neden olan Amerikan atom bombaları olmuştur. Bir tek bomba ile koca bir şehrin her şeyiyle yok olduğuna tanık olan insanoğlu gelecekteki savaşların sonuçlarını dahi düşünmeye çekinir olmuştur. Harp tarihinde, yeni geliştirilen bir silahın kullanılmadığına dair çok az sayıda örnek vardır. I. Dünya Savaşı sırasında gazın,

⁹¹ Liddell Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi-C.II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 728-729.

yoğun ve denetim dışı kullanımı sonucunda, II. Dünya Savaşı'nda kullanılmaması en önemli örnek olarak kabul edilir. Ok ve yandan, barut ve ağır silahlara, denizaltılar ve tanklardan, bombardıman uçakları ve radarlara kadar birçok yeni silah sistemi süratle ve ilk fırsatta yaratıcısı tarafından hasmına karşı kullanılmıştır.⁹²

II. Dünya Savaşı sonrasında savaşın galip veya mağlup olsun, özellikle Avrupalı tüm tarafları çökmüştür. Savaş sonucunda batıda Birleşik Devletler, doğuda ise Sovyetler Birliği parlayan iki yıldız olarak yeni dünya düzeninde ortaya çıkmışlardır.

ABD ilk kez girdiği dünya siyasetinden I. Dünya Savaşı sonrasında çekilmiş, II. Dünya savaşının kendi topraklarında cereyan etmemesi ve savaşın ekonomisine getirdiği canlılıkla 1930'larda yaşadığı ekonomik buhranı üzerinden atmış ve harpten dünyanın en büyük gücü olarak çıkmıştır. 1917 Bolşevik Devrimi ile kurulan Sovyet rejimi ise II. Dünya Savaşı'na değin iç gelişimini büyük ölçüde tamamlamış, harpte yaşadığı sıkıntılara rağmen, büyük ve güçlü kara orduları ile savaş sonrasında Avrupa'nın en büyük gücü olarak farklı bir ideoloji ile Birleşik Devletlerin karşına çıkmıştır. Farklı dünya görüşlerine rağmen II. Dünya Savaşı bu iki büyük gücü aynı safta yer almaya zorlamış fakat savaşın sonlarına doğru müttefiklerin kendi içlerinde yaptıkları toplantı ve konferanslarda ABD-SSCB fikir ayrılıkları doğmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Kurulduğu San Fransisco Konferansı'nda (25 Nisan–26 Haziran 1945) ise iki kutuplu dünyanın temelleri atılmıştır.⁹³

Örgüt, 26 Haziran'da elli bir ülkenin oybirliği ile kurulmuş ve aynı yıl 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. Milletler Cemiyeti'nin hukuki varlığı ise 19 Nisan 1946'da tüm yetkileri Birleşmiş Milletler Örgütü'ne devredilerek feshedilmiştir. Postdam Konferansı (17 Temmuz–2 Ağustos 1945) "Üç Büyükler" diye anılan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin savaş sırasındaki son buluşması

⁹² John Lewis Gaddis, **Soğuk Savaş Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 53.

⁹³ İlder Turan, **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İ.Ü İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971, s. 3-5.

olmuştur. Bu konferansta Birleşik Devletler ile Sovyet Rusya arasındaki Almanya'dan alınacak savaş tazminatı, Polonya sınırı gibi ihtilafli konular iyice derinleşmiştir.⁹⁴

Dönemin İngiliz Başbakanı Winston Churchill 1946 yılı başlarındaki ABD ziyaretinde Doğu ve Batı arasındaki Soğuk Savaş başlattığı kabul edilen konuşmasını yapmış, Sovyet komünizmine ve istilasına dikkat çekerek; “Baltık Denizi’nde bulunan Stettin kentinden, Adriyatik Denizindeki Triyeste Limanı’na kadar uzanan bölümü bir demir perde tarafından tam ortasından bölünmüştür. Orta ve Doğu Avrupa’nın antik devletlerinin bütün başkentleri -Atina hariç- bu perdenin arkasında kalmıştır.” diyerek Batı Avrupa üzerindeki Sovyet tehdidini ve bölünmüş Avrupa’yı tüm dünyaya ilan etmiştir.⁹⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir hızla şekillenen bu yenedünya düzenin genel hatları şu temellere dayanmıştır:⁹⁶

1- Güvenlik ve siyasi hedeflerde birinci öncelik “Nükleer Silahlar”, savaşın önlenmesindeki temel etken ise “Nükleer Caydırıcılık” kavramı olmuştur.

2- Çift kutuplu kuvvet dengesinde, Avrupa savaş öncesi gücünü yitirmiş, uluslararası politikaya yön veren ABD ve SSCB “Süper Güç” niteliklerini kazanmışlardır.

3- Kapitalizm ve Komünizm arasındaki mücadele, ideolojik boyutuna ekonomik ve askeri boyutların da eklenmesiyle “Sürekli” bir yapıya bürünmüştür.

4- “Avrupa’yı Kurtarma Planı” çerçevesinde, “Marshall Yardımı” paketini içeren Truman Doktrini ile ABD Batı Avrupa’ya bir dizi ekonomik yardım başlatmış, Sovyetler de buna “COMECON” (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) yapılanması ile cevap vermiştir.

5- Sovyet konvansiyonel tehdidine karşı, ABD Avrupa’ya “Nükleer Korunma Şemsiyesi” taahhüdünü vermiş ve kendi liderliğindeki Kuzey Atlantik

⁹⁴ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789–2001)**, Der Yayınları, İstanbul, 2008, s. 814-820.

⁹⁵ Mark A. Kishlansky, **Batı’nın Kaynakları-C.II**, Açılım Kitap, İstanbul, 2009, s. 533-540.

⁹⁶ Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, SSM Yayınları, Ankara, 1995, s. 154-157.

İşbirliği Örgütü'nü (NATO) kurmuştur. Buna mukabil Sovyetler Birliği öncülüğünde kurulan Varşova Paktı (VP) ile “Paktlar Devri” olarak nitelendirilen Soğuk Savaş süreci başlamıştır.

6- Sovyetlerin Avrupa'da ilerlemesini durdurmak ve sınırlamak amacıyla “Engelleme” politikası izlenmeye başlanmıştır.

7- Bu yeni dönemin en dikkate değer gelişmelerinden birisi de uluslararası barışın korunması, nükleer silahların kontrolü ve silahsızlanma konularındaki etkin çalışmaları ile Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması olmuştur.

8- Operatif ve Stratejik seviyede kullanılan nükleer denizaltılar, stratejik bombardıman uçakları, kıtalararası balistik füzeler ve uydu istihbaratları ile taraflar arasında patlak verecek olası bir nükleer ve/veya konvansiyonel savaşın boyutları; su altı, su üstü, kara, hava ve uzay olmak üzere beş boyutlu yepyeni bir savaş alanı doktrinini doğurmuştur.

9- Taraflar arasındaki uzlaşmaz ve hasmane tutum, müthiş bir silahlanma yarışına neden olmuş, bu yarış tüm dünyayı yok edebilecek ürkütücü boyutlara ulaşmıştır.

10- Silahlanma yarışında üretilen ileri teknoloji ürünü silahlar hata payını sıfıra indirmiş, tahrip ve menzillerinin artması ile konvansiyonel silahların yıkım gücü, nükleer silahların yıkım gücü kadar düşündürücü bir hal almıştır. Bu da askeri literatürde “Kantitatif” üstünlük yerine “Kalitatif” üstünlük kuramının benimsenmesine neden olmuştur.

2.2 “Silahların Denetimi” Yakşalımı

Her iki büyük savaşın ardından kurulan MC ve BM artan silahlanmaya ve silahlanma yarışına engel olamamış, her kılıç aynı zamanda kendi kalkanını da üretmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren sürekli olarak ivme kazanan silahlanma olgusu demokrasinin yagınlaştığı, bilim, teknoloji ve eğitimin kitlelere ulaştığı XX. yüzyılda Soğuk Savaş'la beraber taraflı tarasız birçok dünya devletinin askeri harcamalarının en fazla arttığı ve en fazla silahlanılan dönem olmuştur. Yedi bin yıllık bilinen insanlık tarihine bakıldığında, insanoğlu her asrın %87'sini harp ederek geçirirken

yalnızca %13'lük bölümü sulh içerisinde geçirmiştir. Savaşların etkinliği ve yıkıcılığı sonuçlarından çıkarılan derslerden ötürü azalacağı yerde artmıştır.⁹⁷

II. Dünya Savaşı sonrası silahsızlanma çalışmaları, Milletler Cemiyeti'nin yerini alan Birleşmiş Milletler Örgütü'ne (BM) devredilmiştir. BM tarafından silahsızlanmaya yönelik oluşturulan müzakere ve komisyon mekanizmaları yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Bu amaçla Genel Kurul'un ilk icraatı olan "Atomik Silahsızlanma Komisyonu" 24 Ocak 1946'da ve ardından 1947 yılı başlarında kurulan "Konvansiyonel Silahsızlanma Komisyonu" komisyonlarında bir sonuç elde edilememiştir. Bunun üzerine Genel Kurul tarafından 1952'de bu iki komisyon "Silahsızlanma Komisyonu" adı altında birleştirilmiş fakat bu komisyonun çalışmalarından da bir sonuç alınamaması üzerine BM daimi üyelerinden oluşan bir alt komite kurulmuştur. İlerleyen dönemde BM üye sayısının artmasıyla komisyonun da üye sayısında artış olmuş, etkinliği azalan komisyon ve alt-komite çalışmalarından olumlu bir sonuç çıkmamıştır.⁹⁸

Konvansiyonel kuvvetlerde büyük bir üstünlüğe sahip fakat nükleer güç yönünden ABD'nin gerisinde kalan SSCB, ulusal güvenliğini için nükleer silahsızlanma konusunda ısrar ederken, ABD, Fransa ve İngiltere gibi batılı devletler ise SSCB karşısında yetersiz olduğu konvansiyonel kuvvetler hususunda silahsızlanmayı hedeflemişlerdir.⁹⁹

XIX. yüzyılın başlarında başlayan ve XX. yüzyılda 1960'lı yılların başlarına dek geçen bu dönemde uluslararası aktörlerin silahsızlanmaya bakış açısı ve yaklaşımı genel bir çerçevede olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından çıkarılan ortak dersler ve çekilen acılar ile nükleer silahların icadıyla ortaya çıkan iki kutuplu yeni dünya dengesinin sonucunda, 1960'lı yılların başlarına dek BM çatısı altında yürütülen nükleer ve konvansiyonel silahsızlanma çalışmalarında herhangi bir sonuç alınamaması tarafları yaklaşık iki asırdır süregelen "genel silahsızlanma" yaklaşımını

⁹⁷ Ruşen Özkan, "Ve İnsanoglu... Silah(sız)lanma Süreci" İ.H.H. Yayınları, İstanbul, 2003, s. 27.

⁹⁸ Department of Political and Security Council Affairs, **The United Nations and Disarmament 1945-1970**, United Nations Publication, New York, 1974, s. 1-5.

⁹⁹ BM Konvansiyonel Silahsızlanma Komisyonu'nun çalışmaları için Bkz.: a.g.e, s. 25-34.

terk ederek “silahların denetimi/kontrolü” yaklaşımını benimsemelerine neden olmuştur. Dünya milletlerinin silahsızlanma konusuna bakış açısındaki bu büyük değişimin temel nedeni ise; yüzyıllardır süregelen silahsızlanma çabalarından kalıcı sonuçların çıkmaması -bazı bölgesel istisnalar hariç- ile genel ve tam manasıyla silahsızlanmanın mümkün olmayacağı konusunda oluşan uluslararası ortak kaanattır.

“Silahların denetimi” ya da “modern silahların denetimi” şeklinde adlandırılan yeni silahsızlanma yaklaşımı, silahsızlanma kavram ve tanımının yerini almıştır. Bu yaklaşımda amaç; olası savaşların önüne geçmek ve uluslararası camiada devletlerin, karşılıklı olarak birbirlerine düşmanlıkları olsun ya da olmasın askeri anlamda işbirliğine gitmesini sağlamaktır. Silahların denetimi yaklaşımı tarafların silahlanmasına ve silahlanma çabalarına karşı olmayıp; modern silahların üretimi, geliştirilmesi, denenmesi ve bu konulara ayrılan milli savunma bütçelerinde çeşitli kısıtlamalara gidilmesini hedeflemiştir. Silahların denetimi müttefik ve düşman tarafların politik ilişkilerini geliştirmek, karşılıklı müzakerelere imkân tanımak ve bu sayede gerginlik ve düşmanlıkların azaltılarak tarafların silahlanma çalışmalarını sınırlamak amacını güden bir yaklaşımdır.¹⁰⁰

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere XX. yüzyılın sonlarında biten Soğuk Savaş; BM çatısı altında değil, özellikle süper güçlerin olmak üzere uluslararası arenada etkin rol oynayan devletlerin başkanları ve üst düzey sivil/asker yöneticilerinin kişisel çabalarıyla ve taraflar arasında yıllarca süren çetin müzakereler sonucunda sona ermiştir. Soğuk Savaş askeri manada bitiren AKKA ile XX. yüzyılın bitimine yakın zirve noktasına ulaşan silahlanma yarışı derin bir nefes almış yerini konvansiyonel anlamda geniş bir coğrafyada silahsızlanma ve silahların kontrolüne bırakmıştır.

Bu görüşe katılmakla beraber silahların denetimi yaklaşımını Soğuk Savaşın bir ürünü olarak nitelendiren Lawrence Fredman, 1989-1990 yıllarında çalkantılı fakat bir okadar da kısa ve seri bir şekilde AKKA ile sonuçlanan AKKUM sürecinin parlak başarısının, silahların denetimi yaklaşımının sonucu olarak altını çizmiştir.

¹⁰⁰ Thomas C. Schelling, Morton H. Halperin, **Strategy and Arms Control**, Pegamon Press, New York, 1985, s. 1-6.

Fredman, gelecek dönemde ise Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyelerinin SSCB'nin ardında bıraktığı büyük konvansiyonel ve nükleer gücün paylaşımında yaşayabileceği problemler ile Balkanlar ve Körfez bölgelerindeki sıkıntılara dikkati çekerek, iki büyük gücü uzlaştıran silahların denetimi yaklaşımının Soğuk Savaş ile birlikte resmi olarak sona erdiğini, bundan sonra gayri resmi olarak silahların denetimi çalışmalarının çift veya çok taraflı değil tek taraflı politikaları destekleyecek şekilde kullanılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰¹

2.3 Harmel Raporu

Bu teorinin temel amacı büyük bir felakete sonuçlanabilecek nükleer savaşın engellenmesi olmuştur. 1962 Küba Füze Krizi'nde, Birleşik Devletler ile Sovyetlerin klasik diplomasi dışına çıkarak diyalog, işbirliği ve temasın sürekli muhafazası çabaları tarafları genel nükleer bir harbin eşiğinden döndürmüştür. Bu krizin aşılmasıyla beraber VP "Barış İçinde Birarada Yaşama" (Co-Existance) ilkesini benimsediğini açıklamış, NATO ittifakı da hasmına karşı benimsediği, "Durdurma ve Kitlevi Mukabele Doktrinlerini" tasfiye ederek "Yumuşama" (Detant) politikasını uygulamaya koymuştur. Böylece bir türlü hayat bulamayan gerçekçi bir silahsızlanma ancak bu "Yumuşama" politikası ile gerçek anlamda hayata geçmeye başlamıştır.

NATO ittifakı, 1967 yılı içerisinde dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Pierre HARMEL başkanlığında kurulan bir komisyona bu karşılıklı ilkeleri hayata geçirecek bir politik rehber hazırlatmıştır. "Harmel Raporu" olarak Soğuk Savaş literatürüne geçen bu belgede, NATO ittifakının gelecek görev ve misyonunu, müttefiklerin toplu güvenlik ve savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesine önem verilmesi ve Pakt üyeleri ile karşılıklı anlayış ve güven esasına dayalı diyalog kurulması hususlarının altı çizilmiştir. Harmel Raporu, 13-14 Aralık 1967 tarihinde NATO Konseyi tarafından, Soğuk Savaş'ın bitimine dek yürürlükte kalacak "Esnek Mukabele Stratejisi" ise Savunma Planlama Komitesi tarafından kabul edilmiştir.¹⁰²

¹⁰¹ Lawrence Freedman, "The End of Formal Arms Control", **The International Practice of Arms Control**, Johns Hopkins University Press, London, s. 69-82.

¹⁰² Office of Information and Press, **NATO Handbook-Chronology**; NATO, Brussels, 1998, s. 14.

2.4 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve Helsinki Nihai Senedi

1960'lı yılların ikinci yarısında başlayıp, Harmel Raporu ile somutlaşan bloklar arası diyalog ve yakınlaşma süreci, 1970'li yıllarda da devam etmiştir. Bu yakınlaşma sonucunda 1973 yılında A.B.D ve Kanada dâhil otuz beş Avrupa ülkesinin iştirak ettiği Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Helsinki'de toplanmıştır. 1973 Temmuzundan, 1975 Ağustosuna kadar iki yıl boyunca devam eden konferans 1 Ağustos 1975'te Doğu-Batı işbirliğinin ilk meyvesini vermesi ile sonuçlanmış ve (Helsinki Nihai Senedi) "Helsinki Final Act" yayınlanmıştır. Belge Güvenlik, İnsan hakları ve Ekonomi olmak üzere üç temel başlıktan oluşmuştur.

Helsinki Nihai Senedi'nde dikkati çeken en önemli husus güvenlikle ilgili bölümde olmuştur. Bu bölümde ilk kez taraf ülkeler arasında gönüllülük esasına dayalı "Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler" (GGAÖ) tespit edilmiştir. Buna göre; mevcudu 25.000 askerden fazla büyük askeri manevra ve tatbikatlar taraflara önceden bildirilecek ve mevcudu 25.000 askerden fazla olan tatbikat ve manevralarda taraflar gözlemci mübadelesi yapabilecektir.¹⁰³

Tarafların karşılıklı bir iyi niyet bildirisi, diyalog aracı ve aynı zamanda bir tutum yasası olarak kabul edilen Nihai Senede ve AGİK sürecine Batı Avrupalı Devletler diğer taraf ülkelerden daha çok önem vermiş, Sovyet istilasına karşı Avrupa güvenliğinin bu çerçevede şekillenmesini istemişlerdir.¹⁰⁴

2.5 Avrupa Silahsızlanma Konferansı ve GGAÖ

Helsinki Nihai Senedi'nde belirtilen güvenlikle ilgili hususların kapsamını genişletmek ve Atlantik'ten Urallar'a kadar uzanan bölge içerisinde Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemleri görüşmek üzere, 1984 yılında Stokholm'de bir konferans toplanmıştır. Konferans devam ederken 1986 yılı sonlarında İsveç

¹⁰³ Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **NATO Soğuk Savaştan Barış İçin Ortaklığa**, İzmir, 1994, s. 3-4.

¹⁰⁴ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin önemi ve NATO İttifakı**, IQ Kültür sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 75.

Başbakanı Olaf PALME'nin bir suikast sonucunda hayatını kaybetmesi ile konferans süratle tamamlanmış ve Stokholm Belgesi (SC-9) 22 Eylül 1986'da yayınlanmıştır.

1987 yılı başından itibaren diplomatik bağlayıcılığı olan Stockholm Belgesi ile Helsinki Nihai Senedi'nde 25.000 asker olan tatbikat bildirim eşiği 13.000 askere, mevcudu 25.000 askeri aşan tatbikat ve manevralara gözlemci davet etme kaidesinin eşiği ise 17.000 askere indirgenmiştir. Ayrıca tüm taraf devletlere, şüphe üzerine diğer bir devletin uygulama alanına giren toprakları üzerinde denetim yapma hakkı tanınmıştır.

Taraf devletler Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemlere uyulup uyulmadığına dair şüphelerin giderilmesi amacıyla yılda en az üç kere, karadan ve havadan denetim yapılmasına izin vermeyi kabul etmişlerdir. Ülkemizde bu hususa yönelik denetim, 1987 yılında Sovyetler Birliği tarafından "NATO/DISPLAY-DETERMINATION" tatbikatı sırasında Trakya bölgesinde yapılmıştır.¹⁰⁵ Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi Helsinki Nihai Belgesi hükümleri gereğince bildirim ve denetim hükümleri dışında tutulmuştur.¹⁰⁶

2.6 Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri Müzakereleri

AGİK ile eşgüdümlü olarak ve Doğu-Batı diyalogu çerçevesinde "Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri Müzakereleri" (KDKİ) 30 Kasım 1973'te NATO ve VP üyesi ondokuz ülkenin katılımı ile Viyana'da başlamıştır. Orta Avrupa'daki konvansiyonel kuvvetlerin belirli tavan limitlerine çekilmesini amaçlayan müzakerelere; Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Federal Almanya NATO kanadının, Polonya, Çekoslovakya ve Demokratik Almanya ise VP kanadının alan ülkeleri olarak, NATO üyesi Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve Kanada ile VP

¹⁰⁵ Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **NATO Soğuk Savaştan Barış İçin Ortaklığa**, İzmir, 1994, s. 3-4.

¹⁰⁶ Türkiye'nin AKKA'nın imzalanmasından yaklaşık onbeş yıl öncesinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni Helsinki Nihai Senedi hükümleri ve GGAÖ'den muaf tutulmasını sağlaması 1975 yılı şartları için dikkat çekicidir. O dönemde Ankara'nın alan muafiyeti konusunda ki temel gerekçesini Hafız Esad Suriye'sinin Ankara'ya karşı hasmane tutumu oluşturmuştur. Bu kazanım, Ankara'nın AKKA'da ki alan dışı bölgesinin diğer taraf ülkelerce tespit, ikna ve kabulü sürecine de katkıda bulunmuştur denilebilir.

üyesi Sovyetler Birliği ise alan ülkelerinde kuvvet bulunduran ülkeler olarak konferansa doğrudan katılmışlardır. Diğer sekiz ülke ise özel statülü ülkeler sıfatıyla müzakerelere iştirak etmişlerdir.¹⁰⁷

Türkiye'nin de özel statülü ülkeler sıfatıyla iştirak ettiği müzakerelerde, özel statülü katılımcı ülkeler esas katılımcı ülkelerle eşit haklara sahip olmamıştır. Türkiye'yi müzakereler süresince yakından ilgilendiren ve kaygılandıran en önemli husus, alan ülkelerine ait topraklardan yani "İndirim Bölgesi"nden çekilecek Kızıl Ordu birliklerinin, kendisine yönelik konvansiyonel tehdidi daha da artıracak bölgelere konuşlandırılması hususu olmuştur.¹⁰⁸

NATO'nun askeri kanadından çıkan Fransa, Batı Almanya'da (ağırlıklı olarak Berlin'de) konuşlu yaklaşık 50.000 askerden müteşekkil üç tümeni olmasına rağmen müzakerelere katılmamıştır. Müzakerelerin başında, Fransızların onayı ile üç Fransız tümeni NATO'nun Orta Avrupa kuvvet listesine dâhil edilmiştir. Fakat müzakerelerin ilerleyen safhalarında Fransızların itirazlarının artması sonucu Fransız birlikleri Batı Alman topraklarından çekilmişlerdir. Aslında bu üç Fransız tümeninin mevcudiyetini Sovyet tarafı problem yapmamasına rağmen, Müttefikler kendi içerisinde bu konuda problem yaşamışlardır. Müzakere süreci kısaca şu şekilde cereyan etmiştir.¹⁰⁹

Kasım 1973; NATO'nun iki aşamalı indirim teklifi. I. aşamada yalnızca ABD ve SSCB birlikleri geri çekilecektir. Buna göre: Sovyetler 68.000 kişilik tank personelini ve 1.700 adet tankını, ABD ise 19.000 kişilik bir gücünü geri çekecektir. II. aşamada ise diğer yedi taraf ülkeye ait birliklerin çekilmesi öngörülmüştür.

Kasım 1973; VP üç yıla yayılan ve tüm kuvvetleri kapsayan %17'lik genel bir indirim teklif etmiştir.

¹⁰⁷ The Standford Arms Control Group, Blacker, Coit D. & Duffy, Gloria (Eds.), **International Arms Control Issues and Agreements**, Stanford University Press, Stanford, California, 1987, s. 296-298.

¹⁰⁸ Harp Akademileri Yayınları, **Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. 22.

¹⁰⁹ The Standford Arms Control Group, Blacker, Coit D. & Duffy, Gloria (Eds.), **International Arms Control Issues and Agreements**, Stanford University Press, Stanford, California, 1987, s. 299-302.

Aralık 1975-Şubat 1976; NATO, müzakerelerde üzerinde en çok durulan ve bilinen teklifini yapmıştır. I. aşamada ABD 36 Pershing Füzesi, 56 nükleer kabiliyetli F-4 bombardıman uçağı ve 1.000 nükleer savaş başlığını bölgeden çekecek, II. aşamada ise taraflar Kara Kuvvetlerini 700.000 veya Kara ve Hava Kuvvetleri personel sayıları toplamı 900.000 personel olacak şekilde müşterek ortak tavan limitlerine çekeceklerdir. ABD'nin nükleer silahlarına karşılık, Sovyetler tank birliklerini geri çekecektir.

Şubat 1976; VP teklifi

Nisan-Haziran 1978; NATO teklifi

Haziran 1978; VP teklifi

Aralık 1979; NATO teklifi

Şubat-Haziran 1982; VP teklifi

Haziran 1982; NATO teklifi.

Taraflar belirtilen bu yoğun müzakere sürecinden sonra yedi yıl boyunca, konu hakkındaki yukarıda belirtilen görüş ve çizgilerini korumuşlardır.

NATO'nun kuruluş döneminde, savunma stratejisini konvansiyonel silahlara dayandıracağı düşünülmüş fakat nükleer silahların hızla gelişmesi bunun yanında ittifak üyelerinin konvansiyonel kuvvetlerini geliştirmek yerine, ekonomik kalkınmaya ağırlık vermesi, savunmalarının nükleer boyut kazanmasına yol açmıştır. Bu nedenle 1980'li yılların ortalarına dek konvansiyonel kuvvetler ve silahların kontrolü konuları nükleer silahsızlanma ve denge arayışlarının gölgesinde kalmıştır. Bu durum NATO içerisinde ki en büyük nükleer güç olan ABD'nin ittifak içerisinde her anlamda büyük bir hâkimiyet kurmasına neden olmuştur. Viyana'da, yaklaşık olarak on yıl boyunca devam eden KDKİ müzakereleri haricinde taraflar ilgi ve enerjilerini tamamen nükleer silahların indirimi üzerine yoğunlaştırmışlardır. SSCB'nin yaklaşık kırk yıl boyunca süren Avrupa'daki konvansiyonel üstünlüğü, ABD ve NATO'nun stratejik yapısı üzerinde derin ve köklü etkiler bırakmıştır. Moskova'nın kıtalararası füzelere sahip olmasıyla NATO'nun benimsediği ve uygulamaya koyduğu esnek mukabele doktrininin çıkış noktası, Sovyetler Birliği'nin

Batı Avrupa'yı istila etmek için hazır bekleyen konvansiyonel kuvvetlerinin sahip olduğu imkân ve kabiliyetleri olmuştur.¹¹⁰

Müzakerelerin temel hedefi, Orta Avrupa'da konuşlu kara ve hava kuvvetleri personel sayıları için tavan limitleri belirlemek olmuştur. Fakat tarafların mevcut olan kuvvetlerine dair sıhhatli bilgiler vermemesi, karşılıklı güvensizlik, NATO'nun konvansiyonel dengeyi yakalamak için asimetrik indirim teklifleri ve VP'nin üstünlüğünü yitirmek istememesi gibi nedenlerden dolayı, sonuç alınmadan 2 Şubat 1989 tarihinde müzakereler tamamlanmıştır. Tıkanan müzakerelerin kesilmesi ise o günlerde başlaması planlanan yeni bir diyalog süreci; "Avrupa Konvansiyonel İstikrar Görüşmeleri" (KİG) ile yakından ilgili olmuştur.¹¹¹

2.7 Konvansiyonel İstikrar Görüşmeleri

Varşova Paketi'nin Batı Avrupa'yı istila amacıyla yapabileceği bir "yıldırım harekâtı" ihtimali esas itibariyle konvansiyonel askeri güce dayanan bir stratejik taarruz olup, NATO'nun Batı Avrupalı üyelerinin bekası için en ciddi siyasi ve askeri tehdit olarak algılanmıştır. Bu gerçek, konvansiyonel güçlerin sınırlandırılması ve denetimi konularında daha ciddi çalışmaların yapılmasına önayak olmuştur.¹¹²

1986'da Gorbaçev ile başlayan "Glastnost ve Perestroyka"¹¹³ (Açıklık ve Yeniden Yapılanma) politikaları ile Moskova yönetimi kültürel, dini ve entelektüel hayat ile eğitim-öğretim sistemi üzerindeki denetimini gevşetmeye başlamıştır.¹¹⁴ KDKİ müzakerelerinin sonuçsuz kalması ve Brejnev döneminin sona ermesinden sonra Sovyet lideri Mikhail Gorbaçev, açıklık ve yeniden yapılanma politikaları ile

¹¹⁰ İlder Turan, **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İ.Ü İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971, s. 153.

¹¹¹ Güneydoğu Avrupa Müttelik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, **NATO Soğuk Savaştan Barış İçin Ortaklığa**, İzmir, 1994, s. 4.

¹¹² T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Sovyet Askeri Doktrini ve Konvansiyonel Silahların Kontrolü**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s. 4.

¹¹³ Perestroyka, Gorbaçev'in 1980'li yıllarda Sovyet toplumundaki yanlış gidişatla ilgili analizini ve reform önerilerini içermektedir. Planın özü, Komünist Partinin baskın ve belirleyici konumunun devam ettirilerek sosyalizmden sapılmaması hedefleri içermiştir. Bkz.: Mark A. Kishlansky, **Batının Kaynakları C.II**, Açılım Kitap, İstanbul, s. 547-554.

¹¹⁴ Hakan Kantarcı, "Türk Kültür Birliğinin Önemi ve Türk Dünyası Jeokültürüne Yönelik Stratejik Öngörü", **2023 Dergisi**, Atılım Yayıncılık, Sayı: 102, Ankara, Ekim 2009, s. 58.

“Ortak Avrupa Evi”¹¹⁵ projesine paralel olarak Şubat 1986’da, 27. Komünist Parti Kongresi’nde Atlantik’ten Urallar’a kadar olan bölgede konvansiyonel güvenlik düzenlemelerini süratle kapsayacak ve baskın taarruzu tehdidini arttıracak silahların ortadan kaldırılmasını içeren görüşmelerin yapılmasını önermiştir. Bu öneri konvansiyonel silahsızlanma ve istikrar çalışmalarına yepyeni bir boyut kazandırmıştır. Bu öneriye göre konvansiyonel silahların kontrolünün, çoğaltıcı yaklaşımdan ziyade azaltıcı bir yaklaşım benimsenerek, muhtemel temas bölgelerinde taarruzi silahların en tehlikeli olanlarının imha edilmesiyle başlanması hedeflenmiştir.

Sovyet lideri Gorbaçhev’in SSCB’nin asimetrik kuvvet indirimlerinde bulunmaya hazır olduğunu bildirmesi sonucunda, NATO aynı yıl içerisinde 30 Mayıs 1986’da yayınladığı “HALIFAX Bildirisi” ile bu öneriyi kabul ettiğini açıklamıştır.¹¹⁶

Müzakerelerde, blokların konvansiyonel güç ve yapıları mukayese edildiğinde ortaya çıkan dört büyük asimetrik problemin giderilmesi taraflarca öncelikli olarak hedeflenmiştir.¹¹⁷ Buna göre;

I. Asimetri; tarafların mevcut askeri doktrinlerinde ortaya çıkmıştır. NATO’nun temel askeri doktrini hem imkân ve kapasitesi açısından, hem de hedefi açısından savunma harekâtını öngörmektedir. VP ise NATO gibi savunma maksatlı bir kuruluş olmasına rağmen geniş çaplı bir taarruz imkân ve kabiliyetine sahiptir. II. Asimetrik problem ise bloklar arasında ki doktrinsel düşünce farklılığıdır. NATO savunma harekâtını benimserken VP ise taarruzi harekât doktrinini benimsemiş ve bu yönde hazırlıklar yapmıştır. III. Asimetri ise pakt liderlerinin coğrafik konumlardan kaynaklanmıştır. SSCB Avrupa ana karasında bulunması nedeniyle olası bir harpte

¹¹⁵ Dönemin SSCB lideri Michael Gorbachev tarafından ortaya atılan, açıklık ve yeniden yapılanma politikalarını tamamlayıcı mahiyette projedir. “Ortak Avrupa Evi” tanımı ve içeriği ile AKKA öncesindeki AKKUM müzakerelerinde, AKKA uygulama alanının belirlenmesi aşamasında taraflarca dikkate alınmış ve etkili olmuştur. Detaylı bilgi için Bkz.: David Robertson, “**Dictionary of Politics**”, Penguin Books, London, 1993, s. 88-89.

¹¹⁶ http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23346.htm, Erişim Tarihi:06 06 2011.

¹¹⁷ Karl Kaiser, “*Conventional arms Control and NATO’s Future*”, **NATO in the 1990s**, Pergamon-Brassey’s International Defence Publishers, Inc., London, 1989, s. 305-306.

takviyelerini süratle temas bölgelerine sürebilecek iken ABD ise Atlantik engelini aşmak zorunda kalacaktır. IV. ve son asimetri ise SSCB ve ABD'ye ait konvansiyonel güçlerin mensup oldukları paktlar içerisindeki ağırlıklarındır. SSCB'nin Urallar'ın batısında konuşlu VP kuvvetleri içerisindeki payı %46 iken, ABD'nin -İspanya ve Türkiye'deki birlikleri hariç- sahip olduğu pay %11 seviyesindedir.

Alman, silahsızlanma/silahların kontrolü ve uluslararası güvenlik uzmanı Prof. Dr. Joachim Krause tarafından 1988 yılında Avrupa'daki konvansiyonel güç asimetrisiyle ilgili olarak yapılan istatistikî çalışmada; daha sonra AKKA ile sınırlandırılmış olan beş ana konvansiyonel silah ve silah sistemlerinden üçü; 1965 ve 1980 yılları itibariyle tarafların sahip oldukları tank, top ve zırhlı muharebe araçlarının (ZMA) bloklar bazındaki oranları ve bu on beş yıllık dönemde bu üç silah sisteminde yaşanan artış mercek altına alınmıştır. On beş yıllık bir dönemi kapsayan bu çalışmaya ait sonuçlardan; silahlanmanın hangi boyutlara ulaştığı ve özellikle Orta Avrupa olmak üzere Avrupa Kıtası'nın adeta bir silah çöplüğüne dönüştüğü vede Doğu Bloğu'nun Batı'ya karşı ezici üstünlüğü açıkça görülmektedir.¹¹⁸

Tanklarda 1965 yılında Doğu-Batı oranı 2.3/1 iken 1980 yılında 2.7/1

Toplarda 1965 yılında Doğu-Batı oranı 1.2/1 iken 1980 yılında 2.6/1

ZMA'larda 1965 yılında Doğu-Batı oranı 1.1/1 iken 1980 yılında 1.7/1

Geçen on beş yıllık süre içerisinde, üç silah kategorisinde Varşova Paktı ve NATO'nun silahlarında ki artış miktarlarının birbirlerine oranı ise,

Tanklarda 4.5/1

Toplarda 8.2/1 ve

ZMA'larda 3.0/1 şeklinde tezahür etmiştir.

Bu çalışma sonucunda, Batılı ülkelerce yaklaşık yarım yüzyıl boyunca SSCB liderliğindeki Doğu bloğunun ani bir taarruzla, tüm Orta ve Batı Avrupa'yı kısa

¹¹⁸ Joachim Krause, **Prospects for Conventional Arms Control in Europe**, New York, Institute for East-West Security Company, 1988, s. 24.

sürede istila etme imkân ve kabiliyetinden duyulan kaygının yersiz olmadığı ve silahlanmanın zirve yaptığı bu dönemde AKKA'nın detaylı indirim, sınırlama ve etkin denetim hükümleri ile Avrupa Kıtasına getirdiği konvansiyonel denge ve güvenliğin ne derece önemli olduğu açıkça görülmektedir.

17 Şubat 1987 tarihinde “Konvansiyonel İstikrar Görüşmeleri” adı altında paktlara üye yirmi üç ülkenin katılımıyla Viyana’da başlayan müzakerelerde, 1988 Temmuz ayı sonu itibariyle birçok sorun çözüme kavuşturulmuştur. 1988 sonbarında da görüşmeler olumlu seyretmiş, bazı prosedürlere ilişkin problemler dışında 1989 yılı başları itibariyle hemen hemen tüm hususlarda taraflar uzlaşmaya varmış ve 2 Şubat 1989’da KİG’nin son toplantısı yapılarak görüşmeler sonlandırılmıştır.¹¹⁹

10 Ocak 1989’da Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler hakkındaki müzakerelerin kapsam ve usullerini belirleyen “Görev Yönergesi” NATO ve VP’na üye yirmi üç ülke tarafından parafe edilmiştir. Son dakikada Türk topraklarındaki uygulama alanı dışında kalan bölge ile ilgili olarak “Mersin Limanı Krizi” patlak vermiş, Türkiye’nin alan dışı bölgesinin tanımda yer alan “Gözne’den denize” ifadesi, Gözne’den Erdemli’ye olacak şekilde tadil edilerek 14 Ocak’ta çözülmüş ve 17 Ocak 1989 tarihli AGİK Viyana İzleme Toplantısı Sonuç Belgesi’ne eklenmiştir.¹²⁰

2.8 Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Müzakereleri

Tüm bu müzakere süreci ve alt yapı çalışmaları sonucunda hazırlanan “Görev Yönergesi” ışığında 6 Mart 1989’da NATO ve V.P’na üye yirmi üç ülke ve AGİK üyesi devletlerden oluşan -Arnavutluk hariç- katılımı ile “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Müzakereleri” (AKKUM) Viyana’da başlamıştır. Müzakereler aşağıda

¹¹⁹ Office of Information and Press, **NATO Handbook-Chronology**; NATO, Brussels, 1998, s. 26-27.

¹²⁰ James Macintosh, “*Confidence-building processes-CSCE and MBFR: a review and assessment*”, **East-West Arms Control: Challenges for the Western Alliance**, Routledge, London, 1992, s. 132-133.

belirtilen ana başlıklar altında, yedi dönem boyunca ve yaklaşık yirmi aylık bir süreçte tamamlanmıştır.¹²¹

1. Dönem (6 Mart–23 Mart 1989) : NATO, AKKUM’da ilk resmi önerisini sunmuştur. Öneri kapsamında; ilk aşamada indirim tabii tutulacak ve sınırlandırılacak silahlar olarak, ana muharebe tankları, zırhlı muharebe araçları ve topçu silahları ile alt bölgeler ele alınmıştır. (Bkz.: Harita-I)

HARİTA-I: AKKUM Sürecinde NATO ve VP Teklifleri¹²²

¹²¹ Jane M. O. Sharp, *Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty*, Routledge, New York, 2006, s. 40-44.

¹²² Kaynak: Sipri, *SIPRI Yearbook 1990*, Oxford University Press, Oxford, 1990, s. 482.

2. Dönem (5 Mayıs–13 Temmuz 1989) : Doğu Bloğu alt bölgelere ilişkin ilk önerisini sunmuştur. AKKUM kapsamının ulusal sınırlar dışında konuşlandırılan (ABD ve SSCB) insan gücü ile savaş uçakları ve taarruz helikopterlerini kapsayacak şekilde genişletilmesi ve en geç bir yıl içerisinde tamamlanması yolundaki ABD önerisi NATO zirvesinde oybirliği ile kabul edilmiştir. VP alt bölgelere ilişkin alternatif önerisini sunmuş, NATO’da Mayıs ayında Viyana’da gerçekleştirilen zirve toplantısında kabul edilen hususları içeren kapsamlı önerisini Doğu’ya sunmuştur.

3. Dönem (7 Eylül–19 Ekim 1989) : Batı Bloğu bilgi değişimi, istikrar önlemleri, dolaylı ihlallerin önlenmesi ve denetim konularındaki önerilerini, Doğu Bloğu’da denetim, bilgi değişimi ve istikrar önlemleri konularında mukabil önerilerini sunmuştur.

4. Dönem (9 Kasım–15 Aralık 1989) : Bloklar karşılıklı olarak taslak antlaşma metinlerini sunmuşlardır.

5. Dönem (18 Ocak–22 Şubat 1990) : Batı Bloğu, uçaklar ve personel düzeylerine ilişkin yeni önerisini sunmuştur. Açık Semalar Konferansına katılan AKKUM’a taraf yirmi üç ülkenin Dışişleri Bakanları, ulusal sınırlar dışında Merkezi ve Doğu Avrupa’da konuşlandırılan Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği’ne ait kara ve hava personeli sayılarının, her grup için 195.000 kişiyle sınırlandırılmasını kararlaştırmışlardır. NATO ayrıntılı denetim protokolü önerisini sunmuştur.

6. Dönem (15 Mart–26 Nisan 1990) : Batı Bloğu İmha Protokolü ile indirimlere ilişkin önerilerini sunmuştur. Ayrıca, Denetim Protokolü ve ilgili antlaşma maddelerine ilişkin taslak önerilerini de açıklamış ve böylelikle antlaşmanın temel esaslarına dair tekliflerini ortaya koymuştur.

7. Dönem (17 Mayıs–18 Kasım 1990) : Bu dönemde bir süre müzakerelere teknik bir ara verilmiştir. 3 Ekim’de Almanya’nın birleşmesi ile yirmi üç ülkeli AKKUM süreci yirmi iki, otuz beş ülkeli AGİK süreci ise otuz dört ülke ile devam etmiş ve AKKA metni son şeklini almıştır.

18 Kasım 1990'da AKKA uyarınca yapılacak ilk bilgi değişimi Viyana'da AKKA'nın imza töreninden önce NATO ve Pakt üyelerinin birbirlerine tarafların detaylı silah dökümlerini içeren dosyaları karşılıklı olarak teslim etmesiyle yapılmıştır. 19 Kasım 1990 tarihinde ise AGİK sürecine dâhil otuz dört ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanlarının Paris'te bir araya geldiği AGİK Zirvesinde, NATO ve VP'na taraf yirmi iki ülke tarafından imzalanmıştır.¹²³

19–21 Kasım 1990 tarihleri arasında Paris'te gerçekleşen AGİK zirvesinde¹²⁴, AKKA ile birlikte içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu otuz dört ülke liderleri iki önemli belgeye daha imza atmışlardır. Bu belgeler, daha önce de belirttiğimiz, 1984–1986 yılları arasında Stokholm'de düzenlenen “Avrupa Silahsızlanma Konferansı” sonucunda kabul edilen “Stokholm Belgesi”nde yer alan, GGAÖ'yü tamamlayıcı nitelikteki “Viyana Belgesi” (VB)¹²⁵ ve “Helsinki Nihai Senedi” ile başlayan AGİK sürecini resmi bir çerçeveye oturtan “Paris Yasası” (Paris Şartı) belgeleridir. Soğuk Savaşın bitimine yakın tüm Avrupa ülkelerince benimsenen ve taraf olunan, “Paris Şartı” yeni bir Avrupa için, ilk adım olarak nitelendirilmiştir.¹²⁶

¹²³ Dış Haberler, “Batıda Yeni Bir Sayfa Açılacak”, **Cumhuriyet**, 19 Kasım 1990, s. 6.

¹²⁴ Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları sonrasında yapılan 1815 Viyana Kongresi, Kırım Savaşı sonrasında yapılan 1856 Paris Kongresi ve Antlaşması, 93 Harbi sonrasında yapılan 1878 Berlin Kongresi ve Antlaşması, I. Dünya Harbi sonrasında yapılan 1919 Paris Konferansı ve Antlaşması ile II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan 1946–47 Paris Konferansları ve Antlaşmalarında olduğu gibi XXI. yüzyılın yeni dünya düzenini belirlemek için Soğuk Savaş sonrasında 1990 Paris Konferansı ve Zirvesi düzenlenmiş, Avrupalı milletler yaklaşık iki yüzyıllık -her büyük savaştan sonra yeni güçler dengesini kurma- alışkanlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu noktada AKKA'nın SSS dönemin güçler dengesinin belirlendiği Paris Zirvesinde kabul edilmiş olması çok manidar ve önemlidir. SSS döneminde, AKKA'nın Avrupa güvenliğinin köşe taşı olarak kabul edilmesi kesinlikle bir tesadüf değil aksine Avrupalı Devletlerin bu konvansiyonel silahsızlanma ve silahların denetimi antlaşmasına verdiği önemi göstermesi açısından çok dikkat çekicidir.

¹²⁵ Esas olarak 01 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'ne dayanan VB'nin amacı; “taraflar arasında askeri kuvvetlere ilişkin sayıların, faaliyetlerin bildirilmesi ve denetimlerinin yapılması suretiyle, antlaşmaya taraf tüm ülkelere karşılıklı güven ortamının sağlanmasıdır. VB kapsamındaki GGAÖ paketi; Helsinki Nihai Senedi (1975–1986), Stokholm Belgesi (1986–1990) ve Viyana Belgesi (1990) olmak üzere üç aşamada gelişmiş ve 17 Kasım 1990'da VB–90, 1992 yılında VB–92 ile 1994 yılı içerisinde VB–94 olarak kabul edilmiştir. Sürekli olarak kendini yenileyen ve geliştiren VB, 18 Kasım 1999'da İstanbul AGİT Zirve toplantısında VB–99 adıyla kabul edilmiştir. Tüm AGİT üyesi devletler aynı zamanda VB esaslarına da tabidir.

¹²⁶ TBMM AGİK Parlamenter Assamblesi Türk Grubu Başkanlığı, **Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı (21 Kasım 1990)**, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1992, s. 9-12.

III. BÖLÜM

AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI

3.1 AKKA Rejimi ve Temel Esasları

Silahsızlanma tarihinin en kapsamlı silahsızlanma ve silahların denetimi antlaşması olarak kabul edilen AKKA, yaklaşık yarım asırdır süregelen Soğuk Savaş'ın askeri boyutunu bitirmiştir. Konvansiyonel bir silahsızlanma antlaşması olan AKKA, konvansiyonel harbin beş temel silah ve silah sistemi olan; tanklar, zırhlı muharebe araçları, top ve topçu sistemleri, savaş uçakları ile taarruz helikopterleri kategorilerinde sayısı yüz binlerle ifade edilen bir indirim rejimidir.

AKKA; indirim ve denetim rejimini oluşturan genel ve bölgesel sınırlamalar, bilgi değişimleri, ayrıntılı denetim hükümleri, ortak danışma mekanizması ve geniş ATTU coğrafyası ile Avrupa'nın konvansiyonel anlamda adeta bir denge tahtası rolünü üstlenmiştir.¹²⁷

3.1.1 Tarihçe

15 Ocak 1973 tarihinde başlayan ve yaklaşık on beş yıl boyunca süren NATO ve VP arasında ki “Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri” (KDKİ) müzakerelerinden kalıcı bir sonuç ve çözüm çıkmamış fakat müzakereler, tarafların bu sayede karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarına katkı sağlamıştır. 10 Ocak 1989'da Viyana'da, Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) de dâhil olmak üzere yirmi üç ülkenin katılımıyla başlayan “Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvet İndirimleri Müzakereleri” (AKKUM) 16 Kasım 1990 tarihinde sona ermiş ve 19 Kasım 1990'da, Paris'te yirmi iki ülke tarafından hukuken bağlayıcı nitelikte olan “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması” (AKKA) imzalanmıştır. Başlangıçta on altı NATO ve altı VP üyesi olmak üzere toplam yirmi iki ülke tarafından imzalanan

¹²⁷ AKKA için imzalandığı tarihten itibaren, özellikle Batılı ülkeler başta olmak üzere tüm taraf ülkeler tarafından “The corner stone of the European security” (Avrupa güvenliğinin köşe taşı) ifadesi kullanılmıştır.

AKKA'ya taraf ülkelerin sayısı, SSCB'nin dağılması ve Çekoslovakya'nın bölünmesi ile otuza çıkmıştır.¹²⁸

06 Temmuz 1992'de, Helsinki AGİK Zirvesi sonucunda ise bu kez siyasi bağlayıcılığa sahip bir "Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetlerin Personel Gücü Müzakereleri Nihai Senedi" (AKKA-1/A) imzalanmış ve AKKA ile birlikte 17 Temmuz 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹²⁹

3.1.2 Amaç ve Kapsam

Viyana'da 17 Şubat 1987'de başlayan KİG sonucunda NATO ve VP üyeleri tarafından "Konvansiyonel Silahsızlanma Görev Yönergesi" hazırlanmış ve 5 Ocak 1989'da görüşmeler son bulmuştur. 10 Ocak 1989'da ise AKKUM'un kapsam ve usullerini belirleyen "Konvansiyonel Silahsızlanma Görev Yönergesi" paktlara üye yirmi üç ülke tarafından parafe edilmiş, AKKA'nın amaçları hazırlanan görev yönergesinde üç madde ile tespit edilmiştir.¹³⁰

1. Atlantik'ten Urallar'a kadar uzanan Avrupa Kıtası'nda bulunan konvansiyonel kuvvetlerde istikrar ve güvenli bir denge yaratmak,
2. İstikrar ve güvenlik hususlarını gölgeleyen eşitsizlikleri gidermek,
3. Baskın ve geniş çaplı taarruzları başlatma kabiliyetini öncelikle bertaraf ederek Avrupa Kıtası'nda istikrar ve güvenliği artırmaktır.

AKKA, silahsızlanma tarihinin en kapsamlı silahsızlanma antlaşmasıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da oluşan ve en belirgin özelliği ile Sovyet Rusya'nın konvansiyonel güç üstünlüğüne son vermesi bakımından tüm Avrupa ülkeleri açısından çok önemlidir. Birbirinden farklı nitelik ve kabiliyetlere sahip silah sistemlerinde güvenlik ve istikrarı sağlayacak sayısal denklikleri kurması ise AKKA'yı farklı kılan diğer önemli özelliklerinden biridir.

¹²⁸ Burak Akçapar, *The International Law of Conventional Arms Control in Europe*, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, Munich, 1996, s.117.

¹²⁹ <http://www.fas.org/nuke/control/cfe/index.html>, Erişim tarihi: 01 06 2011.

¹³⁰ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Alanındaki Gelişmeler*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s. 2-3.

AKKA, yirmi üç maddelik bir ana metin ile teknik hususları kendi içerisinde hükümlere bağlayan sekiz ayrı ek protokolden oluşmaktadır. AKKA içeriğinin ayrılmaz birer tamamlayıcısı olan bu protokoller aşağıda sıralanmıştır.¹³¹

1. Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın Mevcut Tipleri Protokolü: Kısaca “Mevcut Tipler Protokolü” olarak anılan bu protokol, AKKA’nın sınırlamaya tabi tuttuğu silah ve teçhizatın taraf ülkelerin halen elinde bulunan tip ve modellerinin dökümünü içermektedir. Bu protokolün mevcut silah tiplerine ilişkin teknik veriler hakkında bir de Ek’i mevcuttur.

2. Savaş Yetenekli Uçakların Belirli Tip ve Modellerinin Silahsız Eğitim Uçakları olarak Yeniden Sınıflandırılmasını Düzenleyen Usuller Protokolü: Kısaca “Uçakların Yeniden sınıflandırılması Protokolü” olarak anılan bu protokolden, savaş yeteneğine sahip belirli uçak tiplerinin, nasıl ve hangi işlemlerden geçirilerek eğitim uçağı olarak yeniden sınıflandırılabilceğı ve böylece sayısal sınırlamalar dışına alınabileceğı hususları düzenlenmiştir.

3. AKKA İle Sınırlanan Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın İndirimini Düzenleyen Usuller Protokolü: Kısaca “İndirim Protokolü” olarak anılan bu protokol ile adından da anlaşılacağı üzere, AKKA’nın getirdiğı sayısal sınırların üzerinde kalan miktardaki silah ve teçhizatın indirilmesini sağlayacak yöntemler belirlenmiştir.

4. Savaş Helikopterlerinin Sınıflandırılması ve Çok Maksatlı Taarruz Helikopterlerinin Yeniden Sınıflandırılması İşlemlerini Düzenleyen Usuller Protokolü: Kısaca “Helikopterlerin Yeniden Sınıflandırılması Protokolü” olarak isimlendirilen bu protokolden, uçaklarınkine benzer olarak, çok maksatlı taarruz helikopterlerinin hangi işlemlerden geçerek, muharebe destek helikopterleri sınıfına dönüştürülebileceğı ve böylece indirime tabi tutulmuş sayılabileceğı hususları düzenlenmiştir.

¹³¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991, s. 10-12.

5. Bildirim ve Bilgi Değişimi Protokolü: “Bilgi Değişimi Protokolü” olarak anılan bu protokolde, ayrıntılı bildirim ve bilgi değişimi rejiminin esasları belirlenmiştir. Bu protokolde ayrıca, bildirim ve bilgi değişimlerini standartlaştırmak amacıyla bildirimlerde kullanılacak örnek format ekleri mevcuttur.¹³²

6. Denetim Protokolü: AKKA’nın en önemli uygulamalarından biri olan denetim rejimini ve bununla ilgili uygulama yöntemlerini düzenleyen protokoldür.

7. Ortak Danışma Gurubu Protokolü: AKKA’nın uygulanmasında bir istişare forumu olarak görev yapacak Ortak Danışma Gurubu’nun (ODG) çalışma usullerini, ilke ve yetkilerini hükme bağlayan protokoldür. ODG kısaca AKKA’nın yürütme organı, çözüm ve karar merci olarak tanımlanabilir.

8. AKKA’nın Belirli Hükümlerinin Geçici Olarak Uygulanması Protokolü: Antlaşma’nın bazı hükümlerinin, antlaşma’nın yürürlüğe girmesinden önce imza tarihinde, geçici olarak uygulamaya başlamasını öngören protokoldür. Bu protokolde geçici olarak uygulanacak AKKA hükümleri: antlaşma’nın uygulanmasını teminen kurulacak iletişim düzeni, antlaşma’nın imzalanmasında indirim tabi olacak silah miktarları konusunda yapılacak bildirim, konvansiyonel kuvvetlerle ilgili olarak yapılacak ikinci aşama müzakerelerin (AKKA-1/A) genel çerçevesi, antlaşma’nın imzalanmasında yapılacak bilgi değişimi, “Bildirim ve Bilgi Değişimi Protokolü”nün antlaşma’nın imzalanmasında yapılacak bilgi değişimine ilişkin hükümleri ile “Denetim Protokolü”nün, denetim öncesi gereksinimleri, denetleyici ve uçuş ekibi üyelerinin isim listelerinin verilmesi, listelerin gözden geçirilmesi, listelere dâhil olan şahıslara vize verilmesi, denetim timlerini taşıyacak uçaklara diplomatik uçuş izin numarası verilmesi ve giriş-çıkış noktalarının belirtilmesi hükümleri ile ODG, konferanslar ve olağanüstü konferanslar, “Mevcut Tipler Protokolü”nün teknik veri ve fotoğraflarla ilgili hükümleri olarak sıralanmıştır.

AKKA, kapsamına giren konvansiyonel silah ve teçhizatı (ASSA: Antlaşma ile sınırlandırılmış silah ve araç) beş kategori altında sınıflandırmıştır. Müzakerelerin

¹³² AKKA Bildirim Formatları Listesi ve üç adet örnek bildirim EK-II’de sunulmuştur. Bkz.: s.182-187.

temelini baskın tarzındaki saldırılar ile geniş çaplı askeri harekâtların önlenmesi oluşturduğundan tanklar, toplar ve top sistemleri, zırhlı araçlar, savaş uçakları ve taarruz helikopterleri AKKA'nın kapsamına dâhil edilmiştir. Nükleer ve kimyasal silahlar ile deniz kuvvetleri kapsam dışı tutulmuştur. İnsan gücü ve personel sayıları hususları, SSCB ve Bulgaristan'ın müzakerelerin başlangıç safhasındaki yoğun ısrarına rağmen kapsama dâhil edilmemiştir.

3.1.3 Uygulama Alanı ve Tanımlar

AKKA'nın uygulama alanı batıda Atlas Okyanusu'ndan, doğuda Ural Dağları, Ural Nehri ve Hazar Denizi'ne kadar uzanan bölge olarak tanımlanmıştır. Avrupa Kıtası'nın tamamını oluşturan bu geniş alan içerisinde bulunan ülkelerin, adaları dâhil, bütün topraklarında AKKA hükümleri geçerlidir. (Bkz.: Harita-II)

HARİTA-II AKKA Uygulama Alanı

Avrupa'daki konvansiyonel silahsızlanma ve AGİK süreçlerine taraf olmayan ülkelerle -Suriye, Irak, İran- ortak sınırlarının bulunması nedeniyle Türkiye'nin bu sınır bölgelerinde alacağı askeri tedbirlerin, bildirim tavanı ve denetim dışı kalması ihtiyacını doğurmuştur. Türkiye'nin toplam yüzölçümünün yaklaşık %24,4'üne tekabül eden, 190.576 km²'lik bölümünü oluşturan İskenderun Körfezi dâhil olmak üzere tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi alanı dışında bırakılmıştır.¹³³ Bu alan dışı bölge: Türkiye-İran hududununun 39. Enlemle kesiştiği noktadan başlayıp Muradiye, Patnos, Karayazı, Tekman, Kemaliye, Feke, Ceyhan, Doğan kent, Gözne ve buradan da denize¹³⁴ uzanan çizginin doğusunda kalan bölgeyi kapsamakta olup ATTU bölgesinin tek istisnasıdır. (Bkz.: Harita-III)

HARİTA-III: Türkiye'nin AKKA Uygulama Alanı ve Alan Dışı Bölgesi

¹³³ Burak Akçapar, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, Munich, 1996, s.117.

¹³⁴ Atina'nın itirazları sonucu ortaya çıkan ve AKKA tarihine "Mersin Krizi" olarak geçen tartışmalar sonucunda denize ifadesi Gözne'ye olarak nota teatisi ile değiştirilmiştir. Bu noktada 1974 "Kıbrıs Barış Harekâtı"nda çıkarma üssü olarak Mersin Limanı'nın kullanılması Atina'nın bu tip bir tepki yaratmasına neden olmuştur.

AKKA'ya taraf olup alan dışı bölgeye sahip ikinci ülke ise Rusya Federasyonu'dur (RF). RF'nin Ural Dağları'nın doğusunda bulunan tüm toprakları AKKA Rejimi dışında tutulmuştur. Ayrıca ABD ve Kanada toprakları -Atlantik ötesi topraklar- da AKKA uygulama alanı dışında tutulmuştur.

Antlaşma, ASSA'ları beş kategoriye ayırarak tanımlamış ve taraf ülkelerin yorumlarına mahal bırakmamak için tanımlara açıklık getirmiş, bunu da belirli kıstas ve parametreleri kesin olarak saptamak suretiyle yapmıştır. Örneğin, tank tanımı yapılırken ağırlık kıstası olarak en az 16,5 ton, mevcut tank topunun ise en az 75 mm. çapında olması gerektiği belirlenmiştir. Savaş uçağı tanımına elektronik harp ve hava keşif uçakları dâhil edilirken, silahsız eğitim uçakları kapsam dışında tutulmuştur. ASSA'ların beşinci kategorisinde ele alınan taarruz helikopterleri tanımında ise, özellikle saldırgan amacıyla imal edilmiş helikopterler ile genel maksat helikopterleri arasında bir ayrıma gidilmiş ve çeşitli askeri maksatlarda kullanılan genel maksat helikopterleri kapsam dışında tutulmuştur.¹³⁵

Ayrıca beş ana kategoriye dâhil olan fakat silah ve teçhizatın tanımlarında belirtilen parametrelerin hepsine uymayan ve görünüşlerinde büyük benzerlikler bulunan silah ve teçhizatlar için "benzerler" tanımlaması yapılmıştır. Benzerler tanımına giren silah ve teçhizat sadece bilgi değişimine tabi tutulmuştur. Örneğin, zırhlı piyade savaş araçları ile aynı şasiye kurulu ve aynı görünüme sahip, ancak bir piyade mangasını taşıyamayacak şekilde tasarlanmış ve ana silahının çapı 20 mm.den küçük olan bir zırhlı araca "zırhlı piyade savaş aracı benzeri" tanımlaması yapılmıştır. Benzerler tanımına giren silah ve teçhizatlar sayısal olarak sınırlamaya tabi kılınmamış fakat sayılarının ve mevcut yerlerinin bildirimine tabi tutulması hükme bağlanmıştır.¹³⁶

¹³⁵Oleg Amirov & Sergei Oznobicshev, "From The Atlantic To The Urals: Conventional Forces Reductions", **The Security Watershed Russian Debating Defence and Foreign Policy After the Cold War**, Gordon and Breach Science Publishers, 1993, Amsterdam, s. 282-285.

¹³⁶**EK-I: AKKA Tam Metni, II. Madde, S Fıkrası, s. 5. Ayrıca Bkz.: Jane M. O. Sharp, Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 49.

İndirim tanımı ve kapsamına giren beş ana kategorideki silah ve teçhizatın istisnaları da AKKA rejiminde detaylı olarak belirtilmiştir. Buna göre; üretim ve test aşamasında olanlar, yalnızca araştırma ve geliştirme maksatlarıyla kullanılanlar, tarihi koleksiyonlarda (müzelerde) bulunanlar, hizmet dışı bırakılanlar, ihraç için bekletilenler ile transit geçiş yapmak üzere indirim alanı içerisinde -yedi günü geçmemek üzere- bulunanlar istisna olarak kabul edilmişlerdir. Yarı askeri kuvvetler (YAK) olarak tabir edilen, ülkemizdeki jandarma benzeri, barış döneminde iç güvenliğin sağlanması amacıyla kurulmuş birim ve teşkilatların envanterinde bulunan zırhlı muharebe aracı (ZMA) -ZPT sayısı 1.000 olarak sınırlandırılmıştır ve bunun 600 adedi kanat bölgesinde konuşlandırılabilir- ile çok maksatlı saldırı helikopterleri de istisna olarak kabul edilmiştir.¹³⁷

3.1.4 Sınırlamalar

AKKA'ya taraf ülkeler, uygulama alanı içerisindeki konvansiyonel silah ve teçhizatlarını belirlenmiş düzeylerde tutmakla mükellef kılınmışlardır. AKKA rejimi taraf ülkeleri üç ana başlık altında sınırlamaya tabi tutmuştur:

- Atlantik'ten Urallar'a tüm AKKA uygulama alanındaki toplam mevcutlar,
- Belirlenmiş dört alt bölge içerisindeki azami mevcutlar ve
- Her bir taraf ülkenin tek başına elde bulundurabileceği azami mevcutlar.

AKKA'nı yürürlüğe giriş tarihinden itibaren kırk ay içerisinde tüm uygulama alanı içerisinde antlaşmaya taraf yirmi iki ülkenin kara ve hava kuvvetleri bünyesinde bulunacak toplam konvansiyonel silah ve teçhizat miktarları tavanları:

- Tanklar için 40.000
- Zırhlı Muharebe Araçları için 60.000
- Toplar için 40.000
- Savaş Uçakları için 13.600
- Taarruz Helikopterleri için 4.000 olarak saptanmıştır.

¹³⁷ Sergey Koulik & Richard Kokoski, **Conventional Arms Control**, Sipri Oxford Universty Press, New York, 1994, s. 25.

Bu miktarların gurup ülkelerce eşit miktarlarda paylaşımı esas alınmıştır. Uygulama alanında bulundurulabilecek konvansiyonel silah ve teçhizat miktarlarının bir kısmının sürekli kontrol altında tutulan, yerleri önceden bildirilmiş özel depolarda muhafaza edilmesi hükme bağlanmıştır. Bu hüküm uyarınca, gurup ülkelerin, depoları dışında ki aktif birliklerinde, en fazla 16.500 tank, 27.300 ZMA ve 17.000 top bulundurabilmesi hükmü getirilmiştir. ZMA'lara ek bir kısıtlama olarak; depolar dışındaki aktif ZMA'ların mevcudunun en fazla 18.000 ve bu miktarın da en fazla 1.500'ünün ağır silahlı ZMA olabileceği hükmü getirilmiştir.¹³⁸

Bölgesel sınırlamalar olarak tanımlanan ikinci sınırlama ile AKKA uygulama alanı birbiri içine geçen dört alt bölgeye ayrılmıştır. (Bkz.: Harita-IV) Bu bölgeleri ülkeler ve SSCB'nin askeri bölgeleri oluşturmaktadır. Kendi içlerinde bir bütünlük arz eden bu alt bölgelerin belirlenmesindeki amaç, birinci sınırlama kıstaslarında belirtilen ülke gruplarına ait azami mevcutların herhangi bir bölgeye yığılarak, askeri ve siyasi istikrarsızlığa sebebiyet vermesinin önüne geçmektir. Alt bölgeler, tüm AKKA uygulama alanından başlayarak giderek küçülmekte ve Orta Avrupa'da son bulmaktadır. Tablo-II dikkatle incelendiğinde, Orta ve Doğu Avrupa'da olası büyük bir konvansiyonel harp için konuşlandırılmış milyonlarca asker ve silahın hazır beklediği açıkça görülmektedir. Soğuk Savaş müddetince metrekareye en fazla asker ve silahın düştüğü bölge de bu bölge olmuştur. AKKA'nın en önemli özelliklerinden birisi; uygulama alanındaki bölgesel ayrımların farklı güvenlik seviyeleri esas alınarak belirlenmiş olmasıdır. (Bkz.: Harita-IV) Buna göre;¹³⁹

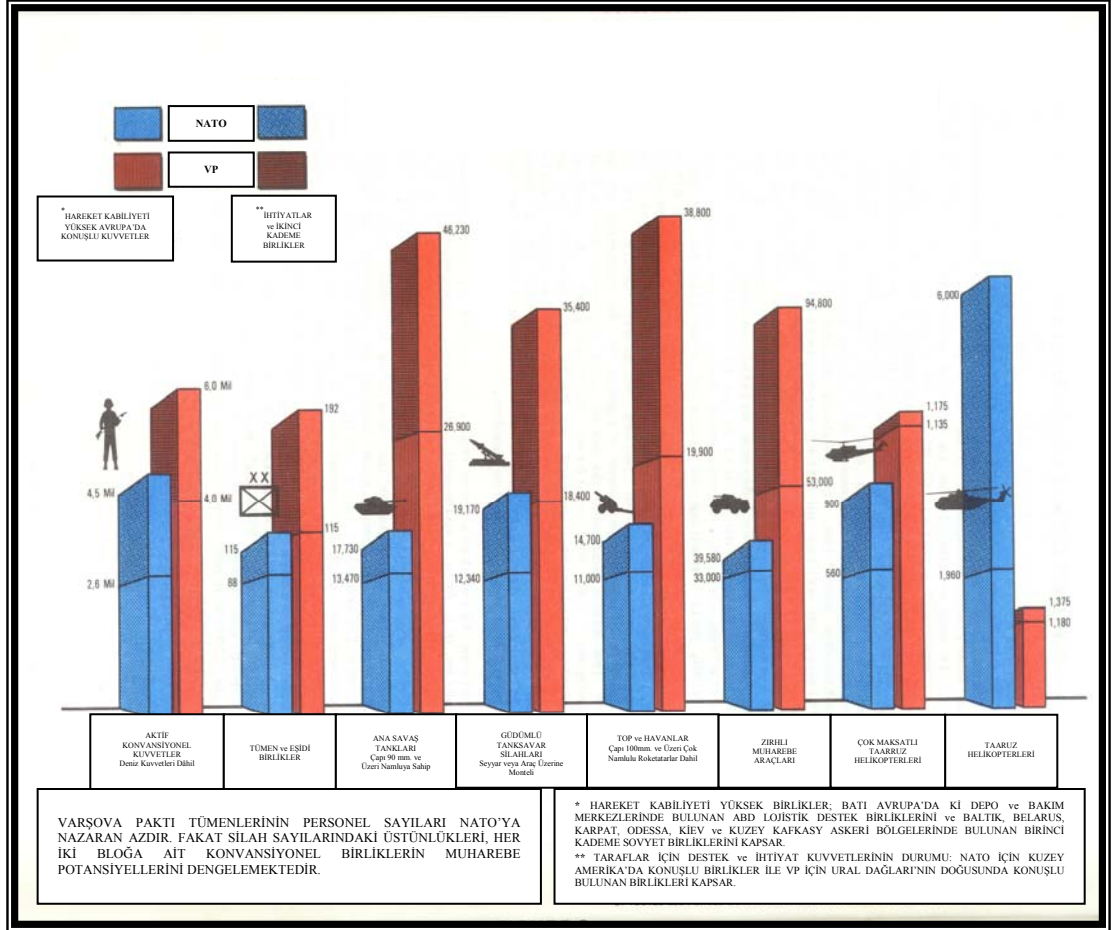
IV.1 Bölge: Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC), Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, Fransa, İtalya, Danimarka, Portekiz, İspanya, İzlanda, Norveç, Türkiye, Yunanistan ile Polonya, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti (Çekoslovakya), Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve SSCB'nin Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar, Kiev, Volga-Urallar, Moskova, Leningrad, Odessa, Kuzey ve TransKafkasya Askeri Bölgeleri. (Kanatları da kapsayan ATTU bölgesidir.)

¹³⁸ **EK-I:** AKKA Tam Metni, IV. Madde, I. Fıkra, (B) Bendi, s. 6.

¹³⁹ Oleg Amirov, Sergei Oznobicshev, "From The Atlantic To The Urals: Conventional Forces Reductions", **The Security Watershed Russian Debating Defence and Foreign Policy After the Cold War**, Gordon and Breach Science Publishers, 1993, Amsterdam, s. 285-287.

- Muharebe Tankları: 20.000
- Zırhlı Savaş Araçları: 30.000
- Toplar: 20.000
- Savaş Uçakları: 6.800
- Taarruz Helikopterleri: 2.000

TABLO-II: NATO ve VP Konvansiyonel Kuvvetlerinin Karşılaştırılması¹⁴⁰

IV.2 Bölge: FAC, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, Fransa, İtalya, Danimarka, Portekiz, İspanya ile Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, SSCB'nin Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar, Kiev, Volga-Urallar ve Moskova Askeri Bölgelerinden müteşekkil Dış Kenar bölgesi.

- Muharebe Tankları: 15.300
- Zırhlı Savaş Araçları: 24.100
- Toplar: 14.000

¹⁴⁰ Kaynak: Sevice De L'Information De L'OTAN, L'OTAN Et Le Pacte De Varsovie Comparaison Des Forces En Presence, OTAN, Bruxelles, 1984, s. 20.

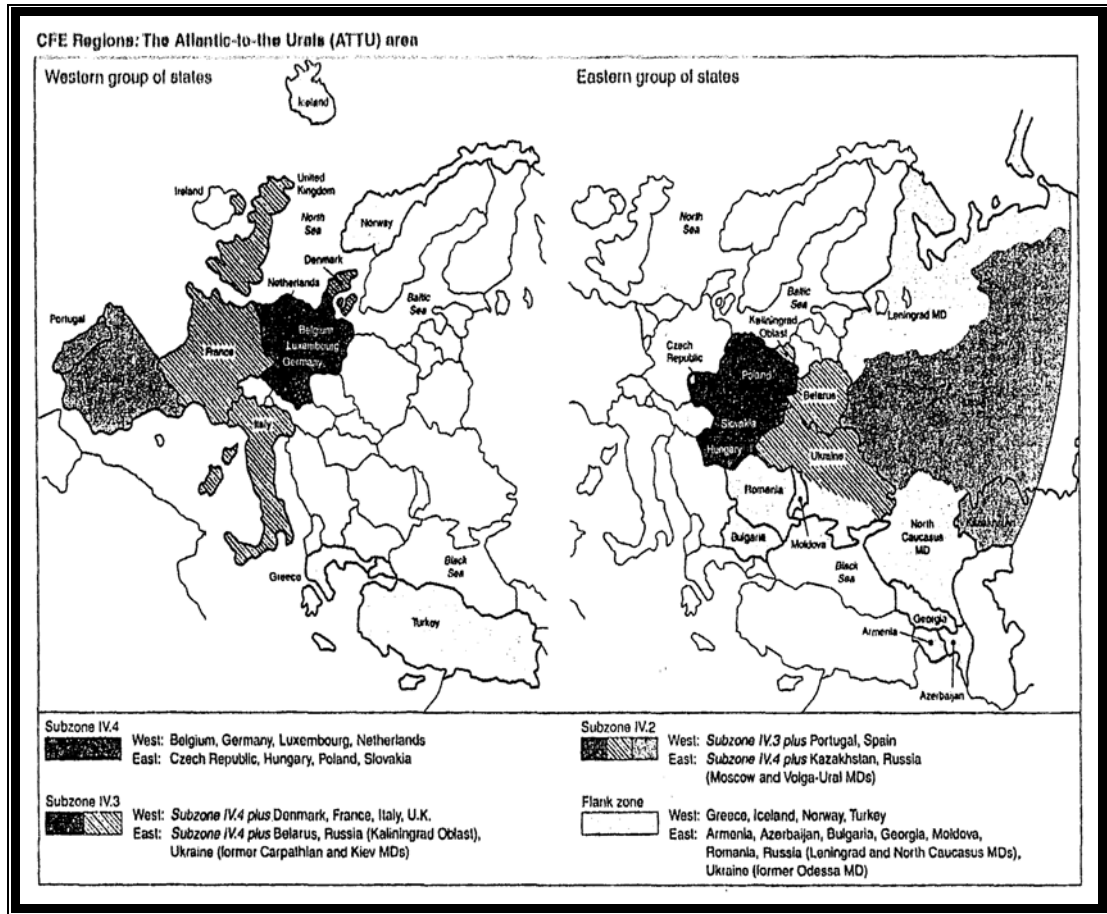
IV.3 Bölge: FAC, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, Fransa, İtalya, Danimarka ile Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, SSCB'nin Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar, Kiev, Askeri Bölgelerinden müteşekkil İç Kenar bölgesidir.

- Muharebe Tankları: 10.300
- Zırhlı Savaş Araçları: 19.600
- Toplar: 9.100

IV.4 Bölge: FAC, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ile Polonya, Çekoslovakya, Macaristan'dan oluşan Orta Avrupa bölgesidir:

- Muharebe Tankları: 7.500
- Zırhlı Savaş Araçları: 11.250
- Toplar için: 5.600

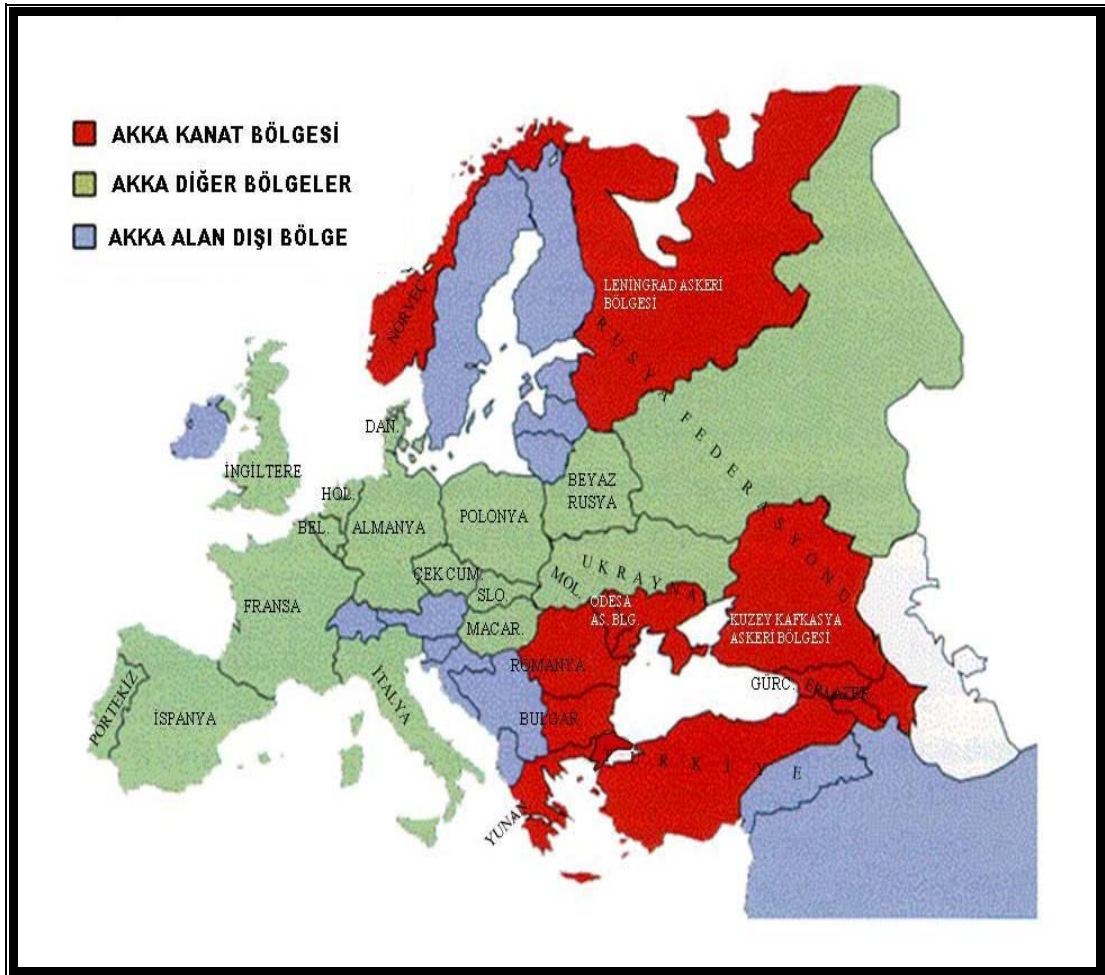
HARİTA-IV: AKKA Bölgeleri¹⁴¹

¹⁴¹ Kaynak: Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 45.

Yukarıda belirtilen bölgesel sınırlamalar incelendiğinde bölgeler için tavan limitlerinin belirlenmiş fakat taban limitlerinin ise saptanmadığı görülmektedir. Bu durumda en küçük ve merkez bölge olan IV. Bölge ile diğer bölgelerden dış bölgelere doğru bir kuvvet yığılmasının olası olduğu saptanmış ve AKKA'nın ruhuna aykırılık yaratabilecek kuvvet yığılmalarının önüne geçebilmek amacıyla kanat kuşağında bulunan taraf ülkeleri bağlayıcı "Kanatlar Kuralı" getirilmiştir. Buna göre; Türkiye, Norveç, İzlanda ve Yunanistan ile Romanya, Bulgaristan ve SSCB'nin Leningrad, Odessa, Kuzey ve Trans Kafkasya Askeri Bölgelerinin bulunduğu kanatlar bölgesinde (Bkz.: Harita-V) her bir ülke grubunun en fazla 4.700 tank, 5.900 zırhlı savaş aracı ve 6.000 top bulundurması hükmüne bağlanmıştır.¹⁴²

HARİTA-V: AKKA Kanat Bölgeleri

¹⁴² Oleg Amirov, Sergei Oznobicshev, "From The Atlantic To The Urals: Conventional Forces Reductions", *The Security Watershed Russian Debating Defence and Foreign Policy After the Cold War*, Gordon and Breach Science Publishers, 1993, Amsterdam, s. 288.

Ayrıca “Kanatlar Kuralı”na ek olarak, “Akış Kuralı” şeklinde tanımlanan ve yalnızca kanat ülkeleri için geçerli olan ek kuvvet konuşlandırma hakkı tanınmıştır. Bu kuralın amacı savunmada dış takviye kuvvetlerin önemli olduğu kanat ülkeleri bölgesinde herhangi bir kriz döneminde takviyelerin AKKA rejimini ihlal etmeden sevk edilebilmesini sağlamaktır. Bu maksatla her bir ülke gurubuna 459 tank, 723 zırhlı araç ve 420 top ile müteşekkil ek kuvvetler konuşlandırma hakkı verilmiş fakat bu hak geçici olarak ve bildirim tabi tutulmak suretiyle kanat ülkelere tanınmıştır. Ayrıca bu ek kuvvetlerin en fazla üçte biri -153 tank, 241 zırhlı araç ve 140 top- aynı ülkeye konuşlandırılabilir.¹⁴³

“Ulusal Azami Mevcutlar” iki ülkeler gurubu arasında toplam beş kategoride belirlenen ve sayısal eşitlik kıstasına dayalı yapıyı oluşturmak için taraf ülkelerin kendi içlerinde mutabık kalarak saptadıkları ve diğer tüm taraf ülkelere bildirdiği mevcutları ifade etmektedir. Saptanan bu düzeylere AKKA’nın yürürlüğe girmesinden itibaren kırk ay içerisinde ulaşmayı tüm taraflar kabul etmişlerdir.¹⁴⁴

3.1.5 Bilgi Değişimi ve Veri Tabanı

AKKA rejimine taraf tüm ülkeler Antlaşmanın uygulanabilmesi, sağladığı imkânların etkin olarak kullanılabilmesi ve de yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi için aralarında ayrıntılı bir veri tabanı oluşturmuşlardır. Bu veri tabanının dinamik tutulması ve sürekli olarak güncellenmesi hükme bağlanmıştır. “Bildirim ve Bilgi Değişimi Protokolü” çerçevesinde ülkeler, uygulama alanlarına giren konvansiyonel silah ve teçhizatlarına ilişkin ilk bilgileri antlaşmanın imza tarihinde Viyana’da tüm taraf ülkelere sunmuştur. Yine bu protokol gereğince imza tarihinden üç ay içerisinde; 18 Şubat 1991’e kadar, tüm akit üyelerin antlaşmayı parlamento onayından geçirmeleriyle, (bir başka ifadeyle antlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakiben otuz gün içerisinde), her yıl 15 Aralık tarihinde ve üç yıllık indirim süresi sonrasında olmak üzere dört farklı zaman programında karşılıklı bilgi

¹⁴³ Jan Kolasa, **Disarmament and Arms Control Agreements: A Study on Procedural and Institutional Law**, Universitätsverlag Brockmeyer, Bochum, 1995, s. 196.

¹⁴⁴ Sergey Koulik, Richard Kokoski, **Conventional Arms Control**, Sipri Oxford University Press, New York, 1994, s. 27.

değişimine gidilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hüküm uyarınca AKKA rejimi, taraf ülkelerden uygulama alanı içerisinde ne kadar silah ve teçhizatı bulunduğunu ve bunların tiplerini bildirmeyi zorunlu kılmıştır. Ayrıca tüm taraf ülkeler konvansiyonel kuvvetlerini konuşlandırdıkları yerleri de diğer taraf ülkelere bildirmekle mükellef kılınmıştır.¹⁴⁵

Böylece, AKKA bilgi değişimi rejimi sayesinde, Atlas Okyanusu'ndan Ural Dağları'na kadar uzanan Avrupa Kıtası'nda yer alan yirmi iki ülkenin ve dolayısıyla iki ülkeler grubunun konvansiyonel kuvvet düzeylerine silah ve teçhizatın tiplerine ve nihayet bunların konuşlandırılma yerlerine ilişkin net bir ortak veri tabanının kurularak, güncel halde tutulması hedeflenmiştir. Antlaşmaya taraf ülkelerin kendi sorumluluk bölgelerini kapsayan bilgilerden oluşan bu resmin ne ölçüde gerçekleri yansıttığı ise, oluşturulan kapsamlı denetim mekanizmasının doğrulanması ile hedeflenmiştir.¹⁴⁶

3.1.6 Denetim ve Verilerin Doğrulanması

AKKA'dan önceki silahsızlanma çalışmaları ve antlaşmalarının hemen hemen tümü, akit ülkelerin karşılıklı beyanları ve tek taraflı iyi niyetleri ile sınırlı kalmış, bu da karşılıklı denetim ve verilerin doğrulanması hususlarının önüne geçerek tarafları gerçek anlamda bir silahsızlanma ve silahların denetimi sürecinden uzak tutmuştur. Diğer bir ifadeyle, silahsızlanma çalışmalarının en hayati hususlarından biri olan denetim mekanizması kurulamamış, yapılan tüm çabalar ve dialoglar ise karşılıklı güven ve teyit mekanizmasından yoksun kalarak başarısızlığa uğramıştır.

¹⁴⁵ Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 67-68.

¹⁴⁶ **EK-II: AKKA Bildirim Formatları Listesi.** AGİT şemsiyesi altında kurulmuş olan, AKKA-1/A Antlaşması da dâhil olmak üzere, AKKA rejimi ilgili her türlü bilgi değişimi, planlı/plansız denetim bildirimleri gibi her türlü talep, bildirim ve bilgi akışının, kısaca "Bilgi Değişim Protokolü" olarak anılan sekiz ek protokolden "5 Nolu Bildirim ve Bilgi Değişimi Protokolü" çerçevesinde standardizasyonu işlemidir. Tüm AGİT ülkelerinin dâhil olduğu ve AGİT şemsiyesi altında kurulan bu iletişim sistemi AKKA rejimine taraf ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları tarafından kullanılmakta, takip ve kontrol edilmektedir. F00'dan F43'e kadar numaralandırılmış toplam 44 standart bildirim formatından; F00, F29 ve F31nolu bildirim formatları EK-II'de sunulmuştur. Kaynak: **T.C Dışişleri Bakanlığı Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Dairesi Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Genel Müdürlüğü.**

AKKA rejiminin en önemli özelliklerinden olan denetim ve verilerin doğrulanması hususu, hizmet dışı bırakılacak silahların mevkilerinden, “Denetime Tabi Birim”lere (DTB), “Beyan Edilmiş Mevkiler”den (BEM), taraf ülkeler arasında diplomatik kanallar esas alınarak kurulan özel bir iletişim ağına kadar çok detaylı ve kapsamlı terim ve tanımlamalarla hükme bağlanmıştır. AKKA denetim rejimi ve etkin olarak tüm taraf ülkelerce ve icra edilen yerinde denetimler AKKA’yı diğer silahsızlanma antlaşmalarından ayıran en önemli ve belirgin özelliklerden birisidir.¹⁴⁷

Hizmet dışı bırakılan antlaşma ile sınırlandırılmış silah ve teçhizatların envanterden çıkarılmayı bekledikleri mevkiler -en fazla sekiz mevki- buralardaki sayıları ve tipleri taraf ülkelerce bildirim tabi tutulması ve bu hususa ek olarak, bu bekleme mevkilerinde antlaşmaya tabi herhangi bir başka silah ve teçhizat bulunuyorsa hizmet dışı bırakılan silah ve teçhizattan ayrı bir yere yerleştirilecek ve bu faal silah ve teçhizatların sayısı o taraf ülke tavan limitlerinin %1’ini veya 250 toplam adedini geçmeyecektir. İhraç ya da yeniden ihraç için bekletilen veya bu amaçla yenilenen on beş adetten fazla tank, zırhlı savaş aracı, top ile beş adetten fazla uçak ve on adetten fazla saldırı helikopteri bulunduran mevkiler ve bu mevkilerdeki silahların da taraflarca bildirim hükümlerine tabi tutulması AKKA denetim hususlarına dâhildir.¹⁴⁸

Taraf ülkelerin, komuta yapıları, birlik adları ve yerleri, sahip buldukları silah miktarları ile kara veya hava kuvvetlerinin emrinde olmayan birliklerde bulunan silahları açıklandıktan sonra, DTB olarak tanımlanan birlik veya tesisleri ile bunlardan birini veya daha fazlasını içeren mevkilerinin de bildirim tabi tutulması hükme bağlanmıştır. DTB’ler, kara kuvvetleri açısından, AKKA’nın sayısal sınırlamalarına tabi konvansiyonel silah ve teçhizat bulunduran tugay/alay, bağımsız tabur, tugay/alaya bağlı, ancak ayrı yerde bulunan veya kışlada konuşlandırılmış taburları ifade etmektedir. Hava kuvvetleri açısından, DTB’ler, hava üstleri, hava alayları, bağımsız filolar ve ayrı yerde konuşlandırılmış bağlı filoları içermektedir. Bunların dışında, AKKA’nın sınırladığı konvansiyonel silah ve teçhizatın bulunduğu

¹⁴⁷ Sergey Koulik, Richard Kokoski, **Conventional Arms Control**, Sipri Oxford Universty Press, New York, 1994, s. 42-45.

¹⁴⁸ **EK-I**: AKKA Tam Metni, IX. Madde, s. 12.

belirlenmiş daimi depolama mevkileri, yalnızca silah ve teçhizatın depolanmasına ve bakımına müsait tesisleri askeri depolar, ambar, garaj, atölye ve ilgili depolar olarak antlaşmada belirtilmiştir.¹⁴⁹

BEM'ler ise, içlerinde bir veya daha fazla sayıda DTB bulunabilen tesis veya hudutları açıkça belirlenmiş coğrafi mevkiler olarak kabul edilmiştir. Bu mevkiler, AKKA'ya tabi silahlar atış poligonları, eğitim alanları, bakım ve depolama alanları, helikopter pistleri ile demiryolu yükleme tesislerini de kapsamaktadır. Taraf ülkeler, bu tanıma uyan mevkilerinin yerlerini, denetimde bulunacak tarafların ülkeye giriş yapılacakları noktayı, bu mevkilerde bulunan DTB'lerini ve her birimdeki silah ve teçhizatın tip ve sayılarını, detaylı olarak açıklamakla mükellef kılınmıştır.¹⁵⁰

Oluşturulan bu detaylı ve sürekli bilgi değişimi rejimi, AKKA uygulama alanındaki konvansiyonel kuvvetlerin yapısı ile silah ve teçhizat sayıları hakkındaki bir tabloyu güncel ve sürekli elde tutmak amacıyla, uygulama alanına giren, çıkan, transit geçiş yapan, yeni hizmete giren veya çıkan silahlarla birlikte, silahların sayılarında bir önceki bildirimle kıyasla gerçekleşen değişikliklerin bildirimini de kapsamına almıştır. Tüm bu hususlara, ek olarak, taraf ülkelerin herhangi birisinin silah ve teçhizat miktarında %10 veya daha fazla bir oranda değişiklik olması durumunda, bu gelişmenin en geç beş gün içerisinde diğer tüm taraflara bildirilmesi hükmü getirilmiştir.¹⁵¹

AKKA çerçevesinde yapılacak karşılıklı bilgi değişimi ve bildirimler dâhil tüm iletişimin resmi kanallardan yürütülmesi ile diplomatik kanallar esas olmakla birlikte, taraf ülkelerin kendi aralarında bilgisayar kullanımını da içeren Dışişleri Bakanlıkları nezdinde ayrı bir iletişim ağı kurulması öngörülmüştür.

¹⁴⁹ **EK-I:** AKKA Tam Metni, X. Madde, s. 12.

¹⁵⁰ Sergey Koulik, Richard Kokoski, **Conventional Arms Control**, Sipri Oxford University Press, New York, 1994, s. 47-48.

¹⁵¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991, s. 17-18.

3.1.7 İzleme Hükümleri

Atlantik'ten Urallar'a milyonlarca kilometrekareyi ve onbinlerce silah sistemini kapsayan, milli menfaatleri birçok noktada çelişen yirmi iki bağımsız ve egemen ülke arasında son derece teknik ayrıntılarla düzenlenmiş, silahsızlanma tarihinde benzeri bulunmayan AKKA'nın, tamamen aksaksız ve hiçbir yorum farkı bulunmadan taraflarca uygulamaya geçirilmesi ve bekasının sağlanması hususu taraflarca benimsenmiş ve bu yönde birtakım önlemler alınmıştır.

AKKA'nın dinamik bir yapıya sahip silahsızlanma ve silahların kontrolü antlaşması olması ve tüm hususların ayrıntılı olarak esaslara bağlanmasından dolayı, Antlaşma'nın uygulanması sırasında çeşitli sorunların çıkması doğal kabul edilmiştir. Tüm taraf ülkeler, vuku bulabilecek sorunların süratle çözüme kavuşturulması, denetim faaliyetlerinin yürütülmesi esnasında varılacak yargıların, ülkeden ülkeye farklılık arz edebileceği ve aynı bilgilerin dahi farklı şekillerde yorumlanabileceği hususlarından hareketle, antlaşmada, uygulamadan doğabilecek aksaklıkların giderilmesi, yorum farklarının ortadan kaldırılması, dolaylı ihlal şikâyetlerinin incelenmesi ve zaman içinde antlaşmanın daha da güçlendirilmesi için gerekebilecek önlemlerin görüşülmesi amacıyla bir ODG kurulmasını hükme bağlamışlardır. ODG, AKKA'ya taraf yirmi iki ülkenin temsilcilerinden oluşan bir forum olarak teşkil edilmiştir. AKKA'nın amaçlarına ulaşması ve uygulamasının güçlendirilmesi için ODG'nin öncelikle, antlaşmanın hükümlerine uyulmasına ilişkin sorunları ele alması hükmü getirilmiştir.¹⁵²

Bir ülkenin antlaşmaya uygun davranmadığı yolunda bir kuşku söz konusu olduğunda, bunun bir krize yol açmadan ODG'ye getirilmesi ve belirlenmiş usuller çerçevesinde çözüm yollarının aranması esas alınmıştır. Antlaşma metninin özüne aykırı olmamakla birlikte, antlaşmanın ruhuna ters olan bir davranışa girilmesi anlamına gelen dolaylı ihlallerin ve AKKA rejiminin uygulaması sırasında

¹⁵² Jan Kolasa, **Disarmament and Arms Control Agreements: A Study on Procedural and Institutional Law**, Universitätsverlag Brockmeyer, Bochum, 1995, s. 199-200.

görülebilecek muğlaklıkların giderilmesi çalışmalarının ele alınacağı yer, ODG olarak taraflarca benimsenmiştir.

3.1.8 Diğer Hususlar

AKKA rejiminin tüm akit ülkeleri bağlayıcı diğer bazı önemli hükümleri ise şu şekildedir;¹⁵³

- Antlaşma her taraf ülkenin kendi anayasal yöntemleri uyarınca parlamentolarında onaylanmayı müteakip yürürlüğe girecektir.

- Antlaşma süresiz olarak yürürlükte kalacaktır ve başka bir antlaşma ile tamamlanabilir.

- Üç veya daha fazla ülkenin antlaşma üzerinde değişiklik istemesi halinde Saklayıcı ülke (Hollanda) yirmi bir gün içerisinde tüm tarafların katılımıyla bir konferans düzenlenecektir. Her ülke değişiklik talebinde bulunabilir. Kabul gören değişiklikler de tüm taraf ülke parlamentolarında onaylanmayı müteakip yürürlüğe girecektir.

- Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden kırk altı ay sonra ve takip eden her beş yılda bir tüm taraf devletlerin katılımlarıyla antlaşmanın işleyişini gözden geçirmek üzere “Taraflar Devletler Konferansı” toplanacaktır. Konferansların düzenlenmesi sorumluluğu, AKKA’nın saklayıcı ülkesi olan Hollanda’ya verilmiştir.

- Tarafların, çıkarları tehlikeye girdiğinde veya bir başka ülkenin antlaşma kapsamında olmayan silah veya araçlarını önemli miktarlarda arttırması durumunda, antlaşmadan çekilme hakkı saklıdır.

- Antlaşmada kullanılan resmi diller, AGİK resmi dilleri olarak kabul edilen İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolcadır.

3.2 AKKA-1/A Nihai Belgesi

AKKA’nın 19 Kasım 1990’da AGİK Paris Zirvesi’nde imzalanmasından sonra, taraf ülkeler arasında AKKA rejimi esasları çerçevesinde asker sayılarının

¹⁵³ Jenonne Walker, *Security and Arms Control in Post-Confrontation Europe*, Oxford University Press, New York, 1994, s. 104-105.

sınırlandırılması amacıyla müzakerelere devam edilmiştir. Müzakereler sonucunda, 6 Temmuz 1992 tarihinde Helsinki’de toplanan AGİK zirvesinde, taraf ülkeler, ATTU bölgesinde¹⁵⁴, hava savunma unsurları dâhil kara kuvvetleri, hava-yer unsurları dâhil hava kuvvetleri, deniz kuvvetlerinin büyük karargâhlar ve karada görevli personeli ile geri hizmet sınıfları dâhil olmak üzere büyük karargâhlar ile bu karargâhlara bağlı görev yapan birlikler, iç güvenlik birlikleri ve BM şemsiyesi altında görev yapan birlikleri kapsayan genel bir tavan bildirmişlerdir. Bu sınırlamalar antlaşmaya taraf ülkelerin kendince tespit ve beyan edilmiştir. 10 Temmuz 1992 tarihinde Helsinki’de imzalanan AKKA-1/A Nihai Belgesi’nin AKKA ile eş zamanlı olarak yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Otuz ülkenin taraf olduğu AKKA-1/A Nihai Belgesi aşağıda sıralanan sekiz bölümden oluşmuştur.¹⁵⁵

- 1. Bölüm: İndirim Esasları
- 2. Bölüm: Ulusal Personel Limitleri
- 3. Bölüm: Revizyon Prosedürleri
- 4. Bölüm: Bilgi Değişimi
- 5. Bölüm: İstikrar Tedbirleri
- 6. Bölüm: Doğrulama/Değerlendirme
- 7. Bölüm: Gözden Geçirme Mekanizmaları
- 8. Bölüm: Kapanış Bildirimi

Taraf ülkelerin, beyan ettikleri tavan limitlerine, Nihai Belge’nin yürürlüğe girmesinden itibaren kırk ay içerisinde gerekli indirimleri yapmak suretiyle ulaşmaları kabul edilmiştir. AKKA’da olduğu gibi hukuki bağlayıcılığı bulunmayan AKKA-1/A’nın siyasi bağlayıcılığı mevcut olup, taraflar karşılıklı olarak AKKA rejimindeki gibi bilgi değişimi, doğrulaması/değerlendirmesi işlemlerini yapmayı kabul ederek; tarafların kendilerine özgü ulusal güvenlik düzenlemelerine diğer tüm taraf ülkelerin saygılı olacaklarının altı çizilmiştir.

¹⁵⁴ Türkiye’nin AKKA’da alan dışı tutulan bölgesi (Muradiye-Patnos-Karayazı-Kemaliye-Feke-Ceylan-Gözne-Erdemli hattının güneydoğusunda kalan bölge) bu nihai belgede de taraf ülkelerce alan dışı bölge olarak kabul edilmiştir.

¹⁵⁵ Jenonne Walker, **Security and Arms Control in Post-Confrontation Europe**, Oxford University Press, New York, 1994, s. 156-158.

Bu esaslar dâhilinde, Tugay/Alay/Bağımsız Tabur ve Hava Üssü/Filo düzeyinde askeri personel mevcuduna ilişkin bilgi değişimlerinin güncel olarak yapılmasını kararlaştırılmıştır. Türkiye, Kara Kuvvetleri için 445.000, Hava Kuvvetleri için 60.000 ve Büyük Karargâh ve Bağlı Birlikleri için 25.000 olmak üzere, toplamda 530.000 kişilik bir tavan limiti bildirmiştir. (Bkz.: Tablo-III)

TABLO-III: AKKA-1/A Limitleri ve Taraf Ülkelerin Personel Mevcutları¹⁵⁶

ÜLKE	1992 Antlaşma Tavanları	1 Ocak 1994 Mevcutları	1 Ocak 1995 Mevcutları
ABD	250.000	137.271	116.472
Almanya	345.000	314.688	291.340
Azerbaycan	70.000	56.000	86.849
Belarus	100.000	92.664	98.525
Belçika	70.000	68.688	50.947
Birleşik Krallık	260.000	192.547	179.707
Bulgaristan	104.000	98.893	103.132
Çek Cumhuriyeti	92.893	93.333	67.702
Danimarka	39.000	29.893	30.158
Ermenistan	60.000	52.686	52.686
Fransa	325.000	332.591	323.433
Gürcistan	40.000	-	-
Hollanda	80.000	66.540	44.250
İspanya	300.000	168.346	175.830
İtalya	315.000	290.224	280.674
İzlanda	0	0	0
Kanada	10.660	1.408	681
Kazakistan	0	0	0
Lüksemburg	900	0	746
Macaristan	100.000	75.294	73.638
Moldova	-	11.123	-
Norveç	32.000	26.100	23.000
Polonya	234.000	269.670	262.770
Portekiz	75.000	42.534	48.274
Romanya	230.248	230.000	198.728
Rusya	1.450.000	1.110.578	998.811
Slovakya	46.667	54.223	52.015
Türkiye	530.000	575.963	575.963
Ukrayna	450.000	495.156	475.822
Yunanistan	158.621	163.705	161.332

¹⁵⁶ Kaynak: Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 80.

3.3 Açık Semalar Antlaşması

11 Temmuz 1955’de ilk kez dönemin Birleşik Devletler Başkanı; EISENHOWER’in, sürpriz bir taarruza karşı havadan gözlem ve denetim maksadıyla Sovyetler Birliği’ne yaptığı tekliften kaynaklanan antlaşma, 12 Şubat 1992’de Ottawa’da müzakere edilmeye başlanmış ve 20 Mart 1992’de yirmi beş ülkenin Dışişleri Bakanlarınca Helsinki’de imzalanmıştır.

Açık Semalar Antlaşması’na (ASA) taraf ülkeler, imza tarihinde NATO ve VP’ye üye ülkeler -SSCB’nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya-dir. Antlaşmaya taraf olmayan eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri antlaşmanın tabii üyesi olarak kabul edilmişlerdir.

AKKA ve Viyana Belgelerini tamamlayıcı mahiyetteki ASA ile taraf ülkeler topraklarını karşılıklı olarak keşif uçuşlarına açmıştır. ASA’da AKKA’da olduğu gibi bir uygulama alanı belirlenmemiş, Kuzey Amerika Kıtası, Urallar’ın Doğusu ve Pasifik Okyanusu’na kadar antlaşmaya taraf yirmi beş ülkenin tüm ulusal sınırları gözlem uçuşlarına açılmıştır. Gözlem uçuşları ile elde edilen verilerin, büyük istihbari değerleri olmamasına rağmen, caydırıcılık özelliği taşıması nedeniyle ve AKKA hükümlerinin dolaylı ihlalini önlemesi açısından, ASA önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁷

Açık Semalar rejimi ile silahların denetimi ve kontrolü alanındaki antlaşma ve düzenlemelerin uygulanmasına katkı sağlayacak önemli bir doğrulama mekanizması yaratılmıştır. ASA’yı 1994 yılında parlamento onayından geçiren Türkiye, 1 Ocak 2002’de resmen yürürlüğe giren Antlaşma gereğince keşif ve gözlem uçuşlarına 1 Ağustos 2002 tarihinden itibaren başlamıştır. Ayrıca Türkiye taraf ülkelerin topraklarında keşif ve gözlem uçuşları yapmak üzere, 6 Mayıs 2004 tarihinden itibaren gerekli sertifikasyonları tamamlanmış, CN-235 Casa tipi bir “Açık Semalar Uçağı”na sahiptir. Türkiye ayrıca Açık Semalar rejiminin çevresel ve

¹⁵⁷Jozef Goldblat, **Arms Control A Guide to Negotiations and Agreements**, Sage Publications, London, 1994, s. 167-170.

ekolojik amaçlı olarak kullanılabilmesi için yürütülen çalışmalara da destek vermektedir.¹⁵⁸

3.4 Uyarlanmış AKKA

19 Kasım 1990'da imzalanan AKKA'nın temel amacı; Sovyetler Birliği liderliğindeki VP'nin özellikle Orta Avrupa'daki konvansiyonel güç üstünlüğünü ve bu güce dayalı olarak sürpriz bir taarruzla Orta ve Batı Avrupa'nın bir Sovyet işgaline uğramasını önlemek olmuştur. AKKA'nın temel mantığı da bloklar arasında asimetrik bir kuvvet indirimine giderek karşılıklı bir denge kurulmasına dayandırılmıştır.

08 Aralık 1991 tarihinde yılında Sovyetler Birliği'nin resmen dağılması, iki kutuplu dünya düzenini sona erdirmiş, Doğu Avrupa'da (Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova), Baltık Denizi Kıyısında (Estonya, Latviya, Litvanya), Kafkasya'da (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan) ve Orta Asya'da (Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan) olmak üzere onbeş yeni ülke ortaya çıkmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Avrupa siyasi haritası ile birlikte askeri ve politik dengelerde değişmiştir.¹⁵⁹

Rusya Federasyonu, Kuzey-Kafkasya Askeri Bölgesinde 1991 yılı sonlarında başlayan bölgesel çatışmaların -Çeçenistan'ın bağımsızlık mücadelesi- 1994 sonlarında şiddetlenmesiyle knat limitlerini aşmış ve 5 Aralık 1994 tarihinde, Savunma Bakanı Vladimir Zhurbenko'nun ağzından AKKA üyelerine kanat sınılamalarının 1995 Kasım ayına dek revize edilmemesi durumunda Rusya'nın antlaşmadan tek taraflı olarak çekilebileceğini ifade etmiştir.¹⁶⁰

Bu arada NATO'nun, V.P'nin eski üyelerine yönelik olarak 1994'te almış olduğu genişleme kararı RF tarafından kanatlar sorununun çözümünde pazarlık

¹⁵⁸ <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 11 06 2011.

¹⁵⁹ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 599.

¹⁶⁰ Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 148-149.

konusu yapılmıştır. Moskova'nın tutumunu ilk ve net olarak 1994 AGİT Viyana Zirvesinde Rus başdelegesi Vyacheslav Kulebyakin "Kabul edelim ya da etmeyelim, antlaşma bloklararası bir antlaşmadır." şeklinde ifade etmiştir. 1995 yılı Mart ayı başlarında Moskova, Londra ve Washington'da yapılan görüşmelerde, Rus Dışişleri yetkilileri NATO genişlemesini tolere etmek için; genişleme sonrasında eski Varşova Paktı bölgesinde NATO'ya ait nükleer silah ve birlik konuşlandırılmaması, genişleme sürecinde aceleci davranılmaması özellikle 1995 yılı sonundaki RF seçimlerinden önce herhangi bir genişleme adımı atılmaması, genişleme sürecinde Moskova'nın dışlanmaması, yeni üyelere Fransa ve İspanya örneklerindeki gibi sadece siyasi kanatta üyelik verilmesi, Moskova'nın bilgisi dışında eski Pakt bölgesinde herhangi bir NATO tatbikatı yapılmaması ve AKKA'nın uyarlanması hususlarını içeren yedi koşul öne sürmüştür. Batılı yetkililer bu ciddi koşullar karşısında şakınlık yaşamış ve NATO genişlemesi için Rusya'ya verilecek en uygun tavizin AKKA revizyonu olduğuna karar vermişlerdir.¹⁶¹

Antlaşmanın XXI. Maddesi gereğince 1996 Mayıs ayında tüm taraf ülkelerin katılımıyla icra edilecek gözden geçirme konferansı 15–31 Mayıs 1996 tarihleri arasında Viyana'da düzenlenmiş ve bu konferans sonucunda kanatlar konusunda taraflar mutabakata varmıştır. 31 Mayıs 1996'da taraflarca kabul edilen ve hukuki bağlayıcılığı bulunan "Kanat Antlaşması" ile AKKA'nın değişen koşullara uyarlanmasının önü açılmıştır.

Avrupa'da 1990 yılından itibaren değişen siyasi koşullar; VP'nin dağılması, AKKA uygulama alanında ortaya çıkan yeni devletlerin askeri bölge kavramlarının yerini alması gerekliliği bir başka ifade ile Antlaşma'ya taraf üye sayısının yirmi ikiden otuza çıkması, Orta ve Doğu Avrupa'da demokratikleşme sürecinin başlaması ve NATO'nun genişleme politikası gereğince, AKKA'nın değişen koşullara uyarlanması bir mecburiyet olmuştur. Böylece AKKA rejimine üye taraflar arasında, 1996 sonlarında başlayan uyarlama müzakereleri "Uyarlanmış AKKA/Uyarlama

¹⁶¹ Jane M. O. Sharp, *a.g.e.*, s. 153-155.

Antlaşması”nın (UAKKA) 19 Kasım 1999 tarihinde AGİT¹⁶² İstanbul Zirvesi’nde imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁶³

Hukuki bağlayıcılığı bulunan UAKKA’da taraf devletlerden bazılarının (Beyaz Rusya, Macaristan, Moldova, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Polonya, RF, FAC, Ukrayna, Gürcistan) tek taraflı olarak üstlendikleri ve RF ile Gürcistan’ın ikili olarak üstlendikleri siyasi bağlayıcılığı olan birtakım yükümlülükler “Nihai Senet” belgesi ile tüm taraf ülkelerce kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Uyarlanmış AKKA’da mevcut AKKA rejimine bazı temel değişiklikler getirilmiştir. Bu değişiklikler uyarınca grup ülkeler yapısına son verilmiş ve bloklar için belirlenmiş silah tavanları yerini her bir taraf ülke için ulusal ve ülkesel tavanlara bırakmıştır. Tablo-IV de görüleceği üzere Türkiye personel tavan limitinde ve mevcut sayılarda RF’nin ardından AKKA’ya taraf ülkeler içerisinde 2002 yılı başlangıcı itibariyle ikinci sırayı almıştır. Batıda ki komşuları Bulgaristan ve Yunanistan ile ASSA ve AKKA-1/A’ya dair ülkesel limitleri ve mevcut kuvvetleri mukayase edildiğinde Türkiye’nin gözle görülür bir üstünlüğü olduğu görülmektedir.

“Ulusal Tavan”, her bir taraf ülkenin kendi envanterinde bulunduracağı, Antlaşmayla sınırlı konvansiyonel silah ve teçhizat düzeyini; “Ülkesel Tavan” ise, o ülkenin topraklarında bulunabilecek müttefik ülke kuvvetleri dâhil toplam silah ve teçhizat düzeyini belirlemektedir. (Bkz.: Tablo-IV) Ulusal tavanlar, AKKA’ya tabii beş silah kategorisi olan; tank, zırhlı muharebe aracı, top, savaş uçağı ve taarruz helikopteri sınıflarındaki silahları ayrı ayrı sınırlamış, ülkesel tavanlar ise bu beş sınıftan sadece kara silahlarını sınırlamıştır. UAKKA, antlaşmaya taraf otuz ülkenin hepsinin ulusal parlamentolarında onaylanmasını müteakip onay belgelerinin Hollanda Krallığı’na -AKKA rejiminin saklayıcı ülkesidir- iletmeleriyle yürürlüğe girecektir.¹⁶⁵

¹⁶² AGİT şemsiyesi altında güvenliğin askeri boyutu kapsamında toplam dört mekanizma mevcuttur. Bu mekanizmalar; GGAÖ, AKKA, Güvenliğin siyasi ve askeri veçheleri ile ilgili davranış ilkelerini içeren; “Davranış İlkeleri Rehberi” (DİR), ve ASA’dır.

¹⁶³ Office of Information and Press, **NATO El Kitabı**, NATO, Brussels, 2001, s. 139.

¹⁶⁴ http://www.fas.org/nuke/control/cfe/text/final_act_of_cfe.htm, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2011

¹⁶⁵ <http://www.un.org/disarmament/HomePage/ODAPublications/Yearbook/2004/Html>, Erişim Tarihi: 14.06.2011.

Tablo IV: 01 Ocak 2002 İtibariyle AKKA Üyelerinin Ülkesel Tavanları ve Mevcutları¹⁶⁶

DEVLET	Tank		ZMA		Top		Uçak		Helikopter		AKKA-I/A	
	Tavan	Mevcut	Tavan	Mevcut	Tavan	Mevcut	Tavan	Mevcut	Tavan	Mevcut	Tavan	Mevcut
Ermenistan	220	110	220	146	285	229	100	6	50	7	60 000	44 618
Azerbaycan	220	220	220	210	285	282	100	48	50	15	70 000	69 966
Belarus	1800	1608	2 600	2507	1615	1471	294	212	80	58	100 000	79 870
Belçika	334	146	1 005	743	320	270	231	135	46	46	70 000	39 123
Bulgaristan	1475	1475	2 000	1885	1750	1738	235	232	67	43	104 000	54 495
Kanada	77	0	263	0	32	0	90	0	13	0	10 660	0
Çek Cum.	957	622	1 367	1241	747	585	230	112	50	34	93 333	49 491
Danimarka	353	238	336	311	503	479	106	68	18	12	39 000	25 293
Fransa	1306	1084	3 820	3339	1292	764	800	588	374	284	325 000	184 988
Gürcistan	220	90	220	114	285	109	100	7	50	3	40 000	40 000
Almanya	4609	2460	3 281	2382	2445	1725	900	386	280	202	345 000	271806
Yunanistan	1735	1735	2 498	2176	1920	1901	650	523	65	20	158 621	158621
Macaristan	835	743	1 700	1478	840	834	180	92	108	49	100 000	33 408
İtalya	1348	1253	3 339	2934	1955	1404	650	497	142	133	315 000	173522
Kazakistan	50	0	200	0	100	0	15	0	20	0	0	0
Moldova	210	0	210	209	250	148	50	0	50	0	20 000	7 227
Hollanda	743	328	1 040	689	607	392	230	143	50	14	80 000	37 981
Norveç	170	141	275	245	491	184	100	72	24	0	32 000	14 733
Polonya	1730	1144	2 150	1392	1610	1482	460	207	130	111	234 000	162693
Portekiz	300	187	430	353	450	363	160	101	26	0	75 000	36 751
Romanya	1375	1258	2 100	2051	1475	1384	430	204	120	22	230 000	109143
Rusya Fed.	6350	5066	11280	9647	6315	5874	3416	2406	855	523	1 450000	650802
Slovakya	478	272	683	534	383	374	100	79	40	19	46 667	32 366
İspanya	891	698	2 047	1002	1370	1054	310	191	80	28	300 000	160372
Türkiye	2795	2445	3 120	2831	3523	2990	750	343	130	28	530 000	515749
Ukrayna	4080	3895	5 050	4725	4040	3705	1090	855	330	205	450 000	305000
Bir. Krallık	1015	608	3 176	2344	636	459	900	511	356	267	260 000	206762
ABD	4000	657	5 152	1639	742	327	784	228	396	132	250 000	98 232

Tablo-IV dikkatle incelendiğinde Transkafkasya Bölgesinde bulunan üç devletin -Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan- ülkesel tavanlarının ve 2002 yılı itibariyle sahip oldukları konvansiyonel güçlerin hemen hemen denk olduğu görülmektedir. Personel mevcutları başta olmak üzere tüm ASSA'larda ise Azerbaycan'ın üstünlüğü göze çarpmasına rağmen, Ermenistan'ın 2002 yılı itibariyle, yaklaşık on yıldır Azerilere karşı inatla ve başarıyla sürdürdüğü Karabağ kuşatması, Moskova'nın mutlak askeri ve ekonomik desteği ile devam etmiştir.

¹⁶⁶ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2002 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 710.

IV. BÖLÜM

AKKA’NIN SONUÇLARI ve TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

9 Kasım 1989’da Berlin Duvarı’nın geçişe açılması ve ardından yıkılması ile simgelenen Doğu Avrupa olayları patlak vermiş ve uluslararası ilişkilerde köklü değişikliklere neden olmuştur. Silahlanma yarışının ekonomik yüküyle daha fazla baş edemeyen Sovyet askeri varlığı, bölgedeki etkisini yitirmeye başlayınca, SSCB ile Batı Avrupa arasında Demir Perde görevini üstlenmiş VP üyesi Doğu Avrupa devletleri münferit davranmaya başlamıştır. Ardından SSCB’de uzun zamandır süregelen ve bir noktada da milliyetler sorunu ile başlayan siyasal ve ekonomik problemler Gorbaçov’un Prestroyka ve Glasnost politikalarının başarısızlığı ile birleşerek Sovyet Rusya’nın yıkılmasına ve Pakt’ın dağılmasına neden olmuştur.¹⁶⁷

Soğuk Savaşı NATO; küreselleşmeyi ise batı dünyası kazanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan belirsizlik ve istikrarsızlıklar kısa zaman içerisinde bölgesel çekişmelere dönüşmüştür. Kökten dinci ve mikro milliyetçi akımlarla ortaya çıkan ulus-devlet dışı oluşumlar ile bölgesel nitelikten küresel niteliğe bürünen terörizm siyasi ve askeri birer tehdit olarak NATO’nun karşısına çıkmıştır.¹⁶⁸

19-21 Kasım 1990 tarihlerinde otuz dört ülkenin -Almanya’nın birleşmesi ile otuz beş olan ülke sayısı otuz dörde düşmüştür, Arnavutluk gözlemci statüsü ile iştirak etmiştir- devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla AGİK Paris Zirvesi gerçekleştirilmiştir. 1975 yılında, Helsinki Nihai Senedi’nin imzalanmasından sonra bu düzeydeki ilk toplantı olan Paris Zirvesi ile Avrupa’nın bölünme ve çarpışma dönemi kapanmış ve yeni bir Avrupa için karşılıklı saygı ve işbirliğine dayalı yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemin başlangıcında üç faktör etkili olmuştur.

¹⁶⁷ Baskın Oran, “*Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, AÜSBF Yayınları, Cilt:51, Sayı:1, AÜSBF, Ankara, 1997, s. 357.

¹⁶⁸ A. Bilgin Varlık; “*Geleceğin Güvenlik Ortamında NATO’nun Konumu Nasıl Şekillenecektir?*” **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Sayı: 384, Ankara, Nisan 2005, s. 32.

Birincisi AGİK süreci, ikincisi Orta ve Doğu Avrupa’da demokratikleşme sürecinin başlaması ve Almanya’nın birleşmesi, üçüncü ise 6 Mart 1989’da Viyana’da başlayan ve Paris Zirvesi’nden iki gün önce tamamlanan AKKUM sürecidir.¹⁶⁹

Bilindiği gibi AKKA’nın imzalandığı tarihteki temel mantığı, iki kutuplu sistemin devamlılığı üstüne oturtulmuştur. Bu nedenle de antlaşma kapsamına dahil edilecek silah sistemleri ve bunlarda yapılacak bazı indirimler ve sınırlamalar yoluyla NATO ve VP arasında konvansiyonel kuvvetler dengesinin kurulması amaçlanmıştır. AKKA uygulama alanı olarak belirlenmiş Atlas Okyanusu’ndan Ural Dağları’na kadar uzanan bölgedeki antlaşmaya taraf ülkelerin 17 Kasım 1995 tarihi itibarıyla ellerinde bulundurabilecekleri toplam azami konvansiyonel silah ve teçhizat miktarları 20.000 tank, 30.000 zırhlı savaş aracı, 20.000 topçu silahı, 6.800 savaş uçağı ve 2.000 saldırı helikopteri olarak belirlenmiştir.¹⁷⁰

AKKA rejimi, antlaşma kapsamına dâhil edilen silah sistemlerinin ittifaklar içinde dağılımında önceliği ülkelerden çok bölgelere vermiştir. Temmuz 1992 yılında yürürlüğe giren AKKA’da saptanmış bu genel sınırlamaların yanı sıra, bölgesel düzeyde de sınırlamalara gidilmiştir. Buna göre antlaşma ülke grupları için belirlenen azami silah miktarlarının herhangi bir bölgede istikrarsızlık yaratmayacak şekilde yoğunlaşmasını engellemek amacıyla, uygulama alanı içindeki ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği’nin askeri bölgelerini iç içe geçmiş halkalardan oluşan dört coğrafi alt bölgeye ayırmıştır. Alt bölgeler, tüm uygulama alanından başlayarak giderek küçülmekte ve en küçük bölge olan Orta Avrupa Bölgesi’nde son bulmaktadır. İç içe geçmiş coğrafi bölgeler ile her bölge için belirlenen alt tavanlardan oluşan bölgesel düzenleme, bir yandan Orta Avrupa’daki kuvvet yoğunlaşmasının sayısal sınırlamalar yoluyla dışarı doğru dağılmasını sağlarken, diğer yandan da Türkiye’nin içinde bulunduğu kanatlar bölgesi için öngörülen sınırlamalar ile kuvvetlerin bu bölgelerde yoğunlaşmasının önüne geçilmiş ve

¹⁶⁹ Nurettin Türsan (Der.), **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s. 34.

¹⁷⁰ Burak Akçapar, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, Munich, 1996, s. 128-129.

böylece antlaşmaya taraf hiçbir ülkenin güvenliğinin olumsuz şekilde etkilenmemesi hedeflenmiştir.¹⁷¹

4.1 AKKA'nın NATO ve VP Açısından Sonuçları

Silahsızlanma tarihinin en kapsamlı antlaşması olarak kabul edilen AKKA; tarafların savunma bakanları tarafından açıklanan AKKA uygulama alanı içerisindeki toplamda 300.000'in üzerinde konvansiyonel silah ve silah sisteminin imha, dönüşüm ve transferi işlemlerinin masaya yatırıldığı AKKUM sürecini müteakip NATO ve VP üyesi yirmi iki ülkenin devlet ve hükümet başkanlarınca imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. AKKUM öncesi VP'nin tahmini; 23.000 savaş uçağı ve helikopter, 90.000'den fazla tank, 117.000'den fazla ZMA ve 128.000'den fazla topçu sistemi iken, NATO'nun tahmini; 26.000'den fazla savaş uçağı ve helikopter, 80.000'den fazla tank, 144.000'den fazla ZMA ve 64.000'den fazla topçu sistemi şeklinde olmuştur.¹⁷²

AKKA ile toplamda yaklaşık olarak 100.000 parça silah ve silah sistemi (tank, top, zırhlı araçlar, uçak ve helikopter) üç yıl içerisinde parçalanmaya ve tahrip edilmeye mahkûm edilmiştir. Batı basını bunu "Avrupa'nın yeni düzeni büyük bir tahrip harekâtı olacaktır." şeklinde yorumlamıştır. Böylece VP'nin NATO üzerindeki ezici konvansiyonel kuvvet üstünlüğü ve Orta Avrupa'daki eski Demir Perde Ülkelerinde konuşlu bulunan Kızılordu'nun baskısı sona ermiş, yaklaşık yarım yüzyıl boyunca süregelen ideolojik bölünme ile geniş çaplı bir konvansiyonel harp ihtimali de ortadan kalkmıştır.

Antlaşma esaslarına göre Doğu Bloğu üyeleri, Batı Bloğu üyelerine nazaran yaklaşık dokuz kat fazla silahı tahrip etmekle mükellef kılınmıştır. Antlaşma ile SSCB -dağılmasından sonra RF- konvansiyonel üstünlüğünü yitirmiş fakat nükleer gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Ayrıca antlaşmanın denetim hükümleri

¹⁷¹ Nurşin Ateşoğlu Güney, "AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği", **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 173.

¹⁷² Jürgen Altmann & Peter Deak & Vadim I. Makerevsky & Catherine Kelleher, "Verification and Conventional Arms Reductions", **Verification Monitoring Disarmament**, Westview Press, Boulder, 1991, s. 165.

gereğince topraklarında hemen hemen her gün bir Batılı Denetim Ekibi'ni karşılamak ve refakat etmek zorunda kalmıştır.

AKKA, yaklaşık yirmi aylık çetin bir müzakere sürecinden sonra imzalanması sebebiyle tüm taraflarca teknik bir başarı kabul edilmiştir. AKKUM boyunca birçok teknik ve bölgesel problemler yoğun çabalar sonucunda çözüme kavuşturulmuştur. Bir tank ya da zırhlı aracın tanımı için yaklaşık bir yıl tartışılmıştır. Yunanistan; Mersin krizini¹⁷³ yaratmış ve Gözne'den denize ifadesini, Türkiye'nin Mersin Limanı'nı da uygulama alanı dışına dâhil edebileceğini öne sürerek Gözne'den Erdemli'ye olarak değiştirmesini istemiştir. Türkiye; SSCB'nin Kafkasya'daki yarı askeri kuvvetlerine (YAK) itiraz etmiş ve AKKA rejimine dâhil edilmesini talep etmiştir. Bu iki bölgesel kriz de talep edenlerin lehine tüm taraflarca mutabık kalınmak suretiyle çözümlenmiştir. Ayrıca ABD'nin Avrupa topraklarındaki askeri yığınakları, depolardaki silahları ve fabrikalarda imal aşamasında olan silahları üzerinde aylar süren tartışmalar yaşanmış, Batı Avrupalı silah üreticileri ile ABD'li silah üreticileri, ABD'li silah fabrikalarının antlaşma kapsamı dışında tutulması ile adeta birbirlerine girmişlerdir.¹⁷⁴

Tarafların AKKUM başlangıcındaki tutumları, yaklaşık iki yıl süren müzakereler sürecinde yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda değişime uğramış ve antlaşmasının imza aşamasının öncesinde yaşanan siyasi gelişmelerin de etkisiyle, nihai kararlar müzakerelerin başlangıcında saptanan hedeflerden bazı farklılıklarla kabul edilmiştir. Fakat bu husus, AKKA'nın Görev Yönergesi amaçlarından uzaklaştığı veya NATO'nun istikrarlı bir güvenlik dengesi için önceden saptamış olduğu amaçlarından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Aksine AKKA rejimi, yaklaşık yarım asır süren Soğuk Savaş Dönemi'nin kendine özgü koşullarıyla

¹⁷³ Yunanistan, Türkiye'nin Kıbrıs'a kuvvet kullanımına imkân vereceği gerekçesiyle, Mersin'in AKKA uygulama alanı dışında bırakılmasına itiraz etmiştir. Bu itirazda Atina Hükümeti'nin asıl amacı Kıbrıs'a kuvvet kaydırımlarını AKKA rejimi vasıtasıyla denetim altına almaktır. Bu hususta, müzakerelere Türk delegasyonunun askeri kanadında iştirak eden Tümamiral Güven Erkaya'nın önerisiyle; Mersin Limanı dışarıda kalacak şekilde limanın batısındaki deniz feneri nirengi noktası olarak kabul edilmiş ve fenerin doğusu uygulama alanı dışında bırakılmıştır. Bu sayede limandan yapılacak askeri ve lojistik sevkiyatlar bildirim hükümlerinden muaf tutulmuştur. Bkz.: Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat**, Doğan Kitapçılık AŞ, İstanbul, 2001, s. 86.

¹⁷⁴ Nurettin Türsan (Der.), **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s. 39.

biçimlenmiş, Avrupa siyasi ve güvenlik yapılarının çözüldüğü ve yerini henüz kaba hatlarıyla ortaya çıkan yeni bir güvenlik düzenine bıraktığı bir dönemde, yirmi iki ülkenin her birinin uzlaşma ve fedakârlıkları sayesinde kabul edilmiştir. Silahsızlanmaya ilişkin bu karmaşık hukuki düzenlemenin çok geniş bir coğrafyada ve katılımı kabul edilmesi, bu hukuki düzenlemeyi iyi niyetle ayakta tutmaya çalışmak için gerekli siyasi iradenin, tüm taraflarda mevcut olduğunu göstermiştir.¹⁷⁵

AKKA rejimi, daha düşük düzeylerde kurduğu kuvvet dengeleriyle ve kapsamlı denetim mekanizmasıyla, Avrupa'nın siyasi ve askeri yeni düzeninin temel taşlarından biri olmuş, Doğu Avrupa ülkeleri ile Rusya Federasyonu'nun (RF) Batı Avrupa'ya uyum sürecine, bölgeye askeri açıdan istikrar ve güven getirerek çok önemli katkılar sağlamıştır. SSS dönemde alt-bölgesel sorunların çözümünde de model olarak kabul edilen AKKA, 1995 yılında imzalanan ve Balkanlar'daki etnik çatışmaları sonlandıran Dayton Barış Antlaşması'nın silahların denetimi, alt bölgelerin ve ASSA'ların tespiti gibi hükümleri AKKA örnek alınarak hazırlanmıştır.¹⁷⁶

Fransa Harp Akademisi ve Yüksek Askeri Öğretim Direktörü Korgeneral Michel Guignon'un 27 Kasım 1991'de İstanbul Harp Akademileri'nde verdiği "XXI. yüzyılda Avrupa'nın Güvenliği" konulu konferansta; "*Sovyet kuvvetlerinin Doğu Almanya ve Çekoslavakya'dan çekilmesi bizim için önemli bir olaydır. 200 yıldan beri ilk defa Fransa, sınırlarının hemen yakınında bir askeri tehditle karşı karşıya bulunmamaktadır. Fransa halkı, savunması için önemli fedakârlıklarda bulunma gereğini, geçmişe oranla artık o kadar açık bir şekilde görmemektedir. Bunun sonucunda askeri bütçelerin yeniden gözden geçirilerek azaltılması yolunda bir eğilim mevcuttur ve bu eğilim sadece Fransa'ya özgü değildir. Hatta Fransa'da diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu kadar belirgin değildir.*" diyerek AKKA rejimi ile Avrupa Kıtası'na gelen askeri istikrar ve güveni açık bir şekilde ifade etmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991, s. 48.

¹⁷⁶ John E. Peters, **Cfe and Military Stability In Europe**, Rand, Washington, 1997, s. xii-xiii.

¹⁷⁷ Michel Guignon, "*21 nci Yüzyılda Avrupa'nın Güvenliği Konferansı*", 27 Kasım 1991, İstanbul, Harp Akademileri, s. 3.

Birçok dış politika çevresi 1990'da Berlin duvarının yıkılması ve VP'nin dağılmasıyla NATO'nun işlevsiz ve düşmansız kaldığını belirterek onun da kendini ilga etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Avrupalı ittifak üyeleri savunma bütçelerini revize ederek ciddi boyutlarda azaltmış ve kaynaklarını ekonomik ve sosyal gelişimlerine aktarmıştır. SSS döneminde ittifak üyelerinin savunma harcamaları %4,5'den %2,5'e, hatta %2'nin altına düşmüştür.¹⁷⁸

AKKA'nın ekonomik sonuçları kapsamında taraf ülkelerin milli savunma harcamalarına olumlu yönde sağladığı katkılara Joshua M. Epstein tarafından 1990 yılında ABD'nin saygın araştırma kurumlarından, "The Brooking Institution"da yapılan araştırmada; AKKA'nın daha fazla silah indirimine tabii tutulması ve iç yapısının yeniden düzenlenmesi ile milli savunma harcamalarında ciddi düşüşler görüleceği çeşitli faraziyeler ve sayısal veriler ile açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada Kongre ve Milli Savunma Bakanlığı bütçe tahminlerine göre 1990 yılı koşullarında AKKA indirimlerinin yalnızca ABD Kara Kuvvetleri savunma harcamalarında yıllık bazda yaklaşık 1,8 milyar dolarlık bir azalmaya neden olduğu, buna Hava Kuvvetlerinin de dâhil edilmesiyle, bu rakamın iki milyar doları geçtiği tespit edilmiştir. 1990 yılı itibariyle öngörülen bu rakamların antlaşmaya taraf ülke ekonomileri için nedenli ciddi miktarlar olduğu görülmektedir.¹⁷⁹

AKKA'nın yürürlüğe girmesini müteakip akit ülkelerin, kırk ay sonra ulaşması gereken tavanlar ve bu tavanlara ulaşabilmek için mensup oldukları gruplar içindeki diğer ülkelerle istişareler yoluyla belirleyip, antlaşmanın imza tarihinde beyan ettikleri azami silah düzeyleri ile yine imza tarihinde bildirdikleri konvansiyonel silah mevcutlarının mukayesesinden aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır.¹⁸⁰

Gerçek anlamda indirimler SSCB ve diğer Pakt ülkeleri tarafından yapılmıştır. NATO tarafında sadece FAC, Almanya'nın birleşmesi sonucu devraldığı

¹⁷⁸ Erdoğan Özal, "NATO'nun Geleceği", **Ulusal strateji**, Sayı: 35, İstanbul, Mayıs 2003, s. 50-51.

¹⁷⁹ Joshua M. Epstein, **Conventional Force Reductions**, The Brookings Institution, Washington, s. 48-49.

¹⁸⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991, s. 49-50.

Doğu Alman silahlı kuvvetlerinin fazla silah ve teçhizatını da tasfiye zorunda kalmış ve önemli miktarlarda indirimler yapmıştır. En büyük imha ve indirimler Sovyetler Birliği -dağılmasından sonra Rusya Federasyonu- tarafından yapılmıştır. Urallar'ın batısında konuşlu AKKA rejimine tabi konvansiyonel silah ve silah sistemlerinin bir kısmı yerinde indirime tabi tutulmuş; bir kısmı ise alan dışı bölge olan Urallar'ın doğusuna kaydırılmıştır. RF'nin indirimler sonrası uygulama alanı içinde, AKKA öncesindeki miktarların birkaç misli altında silah ve silah sistemi kalmıştır.

ABD basını AKKA'nın imzalanmasıyla NATO'nun konvansiyonel anlamda uzun yıllardır içinde bulunduğu askeri tehdidin bertaraf edildiğini ilan ederken, SSCB Hükümeti'nin özellikle AKKUM boyunca ve 1990 Kasım'ından sonra Uralların batısındaki sayısı 17.000'i bulan tank, zırhlı muharebe aracı ve topçu sistemlerinden müteşekkil indirim kapsamına giren birçok silah ve silah sistemini Ural Dağları'nın doğusuna nakletmesi hususunun altını çizerek batı kamuoyunun dikkatini çekmiştir.¹⁸¹ Bu gelişme Batılı devletleri, antlaşmanın bekası konusunda ciddi bir biçimde rahatsız etmiştir. 1991 yılı Haziran ayında Fransa'nın¹⁸² talebi ve antlaşmanın XXI. Maddesi uyarınca Oslo'da olağanüstü bir konferans düzenlenmiştir. Moskova Hükümeti 14 Haziran 1991 tarihli, hukuki bağlayıcılığı bulunan bu belge ile AKKA'nın onay ve uygulama sürecini teminen ek yükümlülükler üstlenmiş ve bir nevi ortaya çıkan güven bunalımının önüne geçmiştir.¹⁸³

Dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Edvard Şwardnadze, Batı'nın ısrarlı girişimleri karşısında bu konu ile ilgili olarak ABD, İngiltere ve Fransa'da çeşitli

¹⁸¹ Jessica Lee, "Military threat lifts, but caution remains; President's Schedule for today in Paris" **USA TODAY**, 20 Kasım 1990, s. 9.

¹⁸² AKKUM boyunca Fransa ve İngiltere antlaşma kapsamına kaçamak yolları tıkayıcı bir madde eklenmesini istemişlerdir. Fakat ABD bu tip bir hükmün antlaşma kapsamına deniz kuvvetleri ile ABD topraklarını da dâhil edilebileceğini ve de bu tip bir maddenin taraflarca çok tartışılacağını öne sürerek karşı çıkmıştır. Fransa ayrıca antlaşmaya "herhangi bir taraf ülke, dış çevresinde; bölgesindeki konvansiyonel dengeyi tehdit eden askeri bir yığınaklanma" tespit etmesi ve bu tespitin ODG'da kabul edilmesi durumunda tespitite bulunan ülke AKKA rejminden tek taraflı olarak çıkabilir." şeklinde bir hüküm koydurmuştur. Bkz.: Nurettin Türsan (Der.), **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s. 42-43. Fransa'yı (Oslo Konferansı Paris Hükümeti tarafından talep edilmiştir.) doksanların başında bu denli rahatsız eden, telaşa kapılmasına ve bu tip bir hüküm koydurmasına neden olan asıl gelişme Almanya'nın birleşmesi olarak gösterilebilir.

¹⁸³ **EK-III**: 14 Haziran 1991 Tarihli Oslo Konferansı Nihai Belgesi.

açıklamalarda bulunmuş ve Batı kamuoyunu ikna etmeye çalışmıştır. Yapılan açıklamalarda uyulama alanı dışına çekilen silahların uzak doğuda konuşlu bulunan Sovyet birliklerinin modernizasyonunda kullanılacağı ve geri kalan kısmının da sivil amaçlı olarak kullanılmak üzere dönüşüme tabi tutulacağı ya da imha edileceği belirtilmiştir.

Fakat Moskova yönetimi, 1993 yılından sonra bu konudaki belirsizlikleri gidermekten uzak kalmıştır. Antlaşmanın imza gününden sonra indirime tabi tutulacak silahların satışı mümkün olmadığından ve bu nedenle imha ya da dönüştürme işlemlerine maruz kalacaklarından dolayı SSCB durumu önceden farketmiş ve Doğu Avrupa'daki silahlarının yarısına yakın bir kısmını Urallar'ın doğusuna nakletmiştir.¹⁸⁴

Yunanistan'ın da AKKA'nın imzalanması müteakip hiç vakit kaybetmeden 1990 Aralık ayında imha etmek durumunda kaldığı silah ve teçhizatlarını -Fransız yapımı AMX-30 ana savaş tankları ve çok sayıda 155 mm.lik toplar- Selanik Deniz Üssü'nden feribotlar ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne gönderdiği şeklinde Türk basınında haberler çıkmış, fakat daha önce de bazı NATO menşeli silah ve silah sistemlerini Güney Kıbrıs Yönetimi'ne veren Atina'ya Ankara'dan bu konuda bir tepki ve ikaz gösterilmemiştir.¹⁸⁵

Antlaşmanın SSCB açısından diğer artı bir tarafı da hava kuvvetlerinde olmuştur. Batı ittifakı bu konuda AKKUM başlangıcında ki hedefine ulaşamamıştır. Çünkü SSCB Almanya'nın birleşmesi ve batı bloğunda yer bulmasının kendileri açısından menfi bir durum yarattığını ve bu durumun telafisi için bir ödün verilmesi hususunda müzakerelerin sonuna dek inatla direnmiş; AKKUM başlangıcında sadece avcı bombardıman uçaklarının kapsam dahilinde yer alması hususunda ısrar eden Sovyet delegeler müzakerelerin 7. Döneminde; yine bir Sovyet delege olan Oleg Grinevsky'in 3. Dönemde önerdiği dörtlü uçak tasnifine giren tüm kategorilerdeki uçakların -savaş, hava keşif, hava savunma ve avcı bombardıman-

¹⁸⁴ Nurettin Türsan (Der.), **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1993, s. 42.

¹⁸⁵ Ankara Özel, "Atina'dan Rumlara silah", **Milliyet**, 15 Aralık 1990, s. 16.

AKKA kapsamına dâhil edilmesini kabul etmiştir. İngiliz ve Alman delegelerle anlaşma sağlanmasını müteakip, dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker ile SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Shevardnadze SSCB'nin savaş uçağı ülkesel limitini 5.150 olarak belirlemiştir. Böylece Tablo-V de görüldüğü üzere, Moskova yönetimi savaş uçağı başlığında, yeterlik kuralı olan üçte bir kuralını uygulamaya koydurmamayı başarmıştır. 3 Kasım 1990'da Pakt üyeleri arasında imzalanan Budapeşte Anlaşması'na göre; NATO'nun o dönemde elinde 6.100 savaş uçağı mevcutken, SSCB tek başına 5.150 savaş uçağına sahip olma hakkını elde etmiştir.¹⁸⁶

Tablo V: Budapeşte Anlaşması Uyarınca VP Üyelerinin AKKA Limitleri¹⁸⁷

VP	Tank	ZMA	*ZPMA	**ASMA	***ZAMK	Top	Savaş Uçağı	Taarruz Helikopteri
Bulgaristan	1.475	2.000	1.100	100	79	1.750	235	67
Çekoslovakya	1.435	2.050	1.430	103	50	1.150	345	75
Macaristan	835	1.700	1.020	85	29	840	180	108
Polonya	1.730	2.150	1.700	107	60	1.610	460	130
Romanya	1.375	2.100	500	105	60	1.475	430	120
SSCB	13.150	20.000	12.250	1.000	462	13.175	5.150	1.500
VP	20.000	30.000	18.000	1.500	740	20.000	6.800	2.000

*ZPMA: Zırhlı Personel Muharebe Aracı

**ASMA: Ağır Silahlı Muharebe Aracı

***ZAMK: Zırhlı Araca Monteli Köprüler

¹⁸⁶ Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 49-52.

¹⁸⁷ Kaynak: Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament**, Oxford University Press, Oxford, 1992, s. 470.

Diğer Doğu Avrupa ülkelerinin AKKA öncesi ve sonrası silah düzeylerine göre yapacakları indirim yüzdeleri, her beş kategorinin ortalaması itibarıyla, Çekoslovakya %62, Romanya %44, Bulgaristan %34, Polonya %28 ve Macaristan %21 olarak belirlenmiştir. Bu veriler, SSCB dışındaki Pakt üyelerinin, AKKA öncesinde sahip oldukları silah düzeyleri itibarıyla güç sıralamasını da değiştirmiştir. Buna göre AKKA öncesi Çekoslovakya, Romanya, Polonya, Bulgaristan, Macaristan şeklinde olan konvansiyonel güç sıralaması, AKKA tavanlarına ulaşılmamasından sonra Polonya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Macaristan olarak değişmiştir. (Bkz.: Tablo-V)

AKKA rejimi askeri olduğu kadar, siyasi açıdan da önemli sonuçlar doğurmuştur. SSCB, Doğu Avrupa'daki birliklerini çekerek, Urallar'ın batısındaki topraklarını, o bölgedeki mevcut NATO kuvvetlerine denk miktarda ki kuvvetlerle savunmayı kabul etmiş ve "savunma yeterliliği" tezini uygulamaya koymuştur. Böylece bölgede ezici bir üstünlük arayışı ile Orta ve Batı Avrupa'ya büyük çaplı ani taarruz imkân ve kabiliyetlerinden vazgeçmiştir. Bunun yanı sıra antlaşmanın kapsamına girmeyen kuvvetler, konuşlandırma avantajları, kısa zamanda kuvvet kaydırma olanakları ve Urallar'ın doğusuna kaydırılan kuvvetler de hesaba katıldığında, RF, topraklarının savunması bakımından, savunma yeteneklerinde büyük bir fedakârlık yapmamıştır. Ancak tarihi süreç ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki durum göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, AKKA rejimi getirdiği statüko ile gerek askeri, gerek siyasi açıdan bir dönüm noktası teşkil etmiş ve etmektedir.¹⁸⁸

4.2 AKKA'nın Türkiye'ye Etkileri

AKKA'nın imzalandığı 1990 yılı koşullarında, Türkiye AKKA rejiminin getirdiği bölgesel düzeydeki sınırlamalardan en fazla fayda sağlayan ülkelerden biri olmuştur. NATO ile VP arasındaki konvansiyonel kuvvetler dengesini sağlayacak olan AKKA için imzalandığı tarihte, Lozan ve Montrö Antlaşmaları'ndan sonra Cumhuriyet tarihinin en önemli antlaşması olduğu yorumları yapılmış, Türk ve

¹⁸⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması*, Ankara, 1991, s. 50.

dünya basınında “Yüzyılın Antlaşması İmzalandı.” manşetleriyle kamuoyuna duyurulmuştur.¹⁸⁹ Antlaşma, Doğu Bloğunda ise, özellikle SSCB’nin üst düzey askeri ve sivil yöneticileriyle bazı kesimler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Sovyetlerin silah fabrikalarının bir önemli bir kısmının kapatılması ya da üretim bantlarının sivil ürünlere yönelik olarak değiştirilmesi (Kiev’deki tank fabrikasının traktör fabrikasına dönüştürülmesi, SS-20 füzelerine ait üretim tesislerinin bulaşık makinesi üretimine geçmesi gibi) Sovyet generalleri ve Sovyet savunma sanayi üst düzey yöneticilerinin canını bir hayli sıkımsı, Gorbachev’in açıklık ve yeniden yapılanma politikalarının ciddi anlamda eleştirilmesine neden olmuştur.¹⁹⁰

Türkiye’de kamuoyunda esen bayram havası 18 Haziran 1992’de AKKA’nın TBMM çatısı altında onaylanması görüşmeleri esnasında hâsıl olmamıştır.¹⁹¹ T.C. adına dönemin Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL ve 47. Hükümet Başbakanı Yıldırım AKBULUT tarafından akdolunan AKKA, 49. Hükümet döneminde TBMM onayından geçmiştir. Meclis çatısı altında özellikle ANAP gurubu adına 19. Dönem Ankara milletvekillerinden M. Vehbi DİNÇERLER’in sert muhalefetine RP gurubunun da yer yer destek verdiği TBMM zabıt ceridelerinden anlaşılmaktadır.¹⁹² Dönemin iktidarı; DYP-SHP koalisyon hükümetinin ise Devlet Bakanı Akın GÖNEN ile muhalefet partilerine tatmin edici cevaplar verdiği ve sonuçta genel kurulda kullanılan 173’e karşı 25 (2 çekimsiz, 1 geçersiz) oyla kanunlaşarak TBMM’den geçmiştir.¹⁹³

¹⁸⁹ Dış Haberler, **Cumhuriyet**, 20 Kasım 1990, s. 12.

¹⁹⁰ “All Unhappy On The Eastern Front”, **Newsweek**, 4 Ağustos 1991. Newsweek’in bu haberinde 1989’da SSCB’nin Uralların Batısında konuşlu bulunan tümen sayısının 115 iken, AKKA ile bu sayının 57’ye düşeceği ve 1995 yılı sonu itibariyle Kızıl Ordu mevcudunun 4,2 milyondan 2 milyona ineceği belirtilmiştir.

¹⁹¹ Mecliste yapılan görüşmelerde muhalefetin özellikle üzerinde durduğu konu; antlaşmanın yaklaşık iki yıl önce SSCB tarafından imzalandığı fakat TBMM çatısı altında görüşülürken SSCB’nin dağılmış olmasından ötürü; TBMM’nin o an itibariyle var olmayan bir devletin taraf olduğu bir antlaşmayı kabul etmesinin hukuk dışı olduğu ve de antlaşmanın hukuki ve pratik olarak herhangi bir değerinin kalmadığı yönünde iken hükümet kanadı muhalefetin bu tezini Oslo ve Taşkent Antlaşmaları’nı gerekçe göstererek çürütmüştür denilebilir.

¹⁹² **EK-IV**: TBMM, XIX. Dönem, I. Yasama Yılı, Tutanak Dergisi, Cilt XII, Birleşim: 85, Genel Kurul Görüşme Tutanakları.

¹⁹³ **EK-V**: 18.06.1992 Tarih ve 3818 Sayılı, “AKKA’nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”

1991 yılında, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu başlayan Soğuk Savaş Sonrası (SSS) dönemde Ankara, RF'den kendisine yönelik doğrudan askeri bir saldırı olasılığını düşük seviyelerde kabullenmiştir. AKKA rejiminin V. Maddesi ile antlaşmanın özü olan kuvvet dengesini koruyacak şekilde RF'nin diğer askeri bölgelerinde kuvvet tasarrufuna giderek kanatlarda yığınak yapmasının önüne geçilmiş, bu suretle Kafkasya Bölgesi'nde güvenli ve istikrarlı bir ortam sağlanmaya çalışılmıştır.

Kanatlarla ilgili V. Madde uyarınca Türkiye, Norveç, İzlanda ve Yunanistan ile Romanya, Bulgaristan ve Sovyetler Birliği'nin Leningrad, Odessa, Kuzey ve Trans-Kafkasya askeri bölgelerinin yer aldığı kanatlar bölgesinde her ülke grubunun en fazla 4.700 tank, 5.900 zırhlı savaş aracı ve 6.000 top bulundurabileceği hükme bağlanmıştır. AKKUM sırasında, kanatlarla ilgili V. Maddenin kabul ettirilmesi aşamasında, AKKA'ya taraf diğer ülkelere kıyasla, Türkiye ve Norveç çok hassas davranmış ve yoğun bir gayret sarf etmiştir. 1990–1993 yılları arası dönemde, AKKA'nın Türkiye'ye yönelik etkileri müteakip maddelerde belirtilmiştir.¹⁹⁴

Esas itibarıyla Suriye, İran, Irak sınırlarına bitişik bölgeleri kapsayan ve yaklaşık Türk topraklarının ¼'üne tekabül eden bu bölgedeki özel durum müzakere sürecinde NATO ve VP üyelerine açıklanmış ve Türkiye Mersin'den başlayarak Kars'ın güneyine kadar uzanan geniş bir bölgede hiçbir suretle AKKA hükümlerine bağımlı kılınmamıştır. AKKA uygulama alanı Avrupa güvenliğini ilgilendiren bölgelerden müteşekkil olduğu için SSCB'nin Ural Dağları'nın doğusundaki toprakları gibi Türkiye'nin bu tanıma uyan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Türk topraklarının kapsam dışı tutulmasına Moskova tarafından herhangi bir itiraz gelmemiştir. Batılı müttefiklerin bu bölgedeki çıkarları da NATO'nun sadık ve güvenilir bir müttefiki olan Ankara'ya ait istisnai bir bölgenin kabul edilmesinde etkili olmuştur.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Nurşin Ateşoğlu Güney, “AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği”, **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 174.

¹⁹⁵ Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi**, Doğan Kitapçılık AŞ, İstanbul, 2001, s. 84-86.

Türkiye'nin doğu ve güney komşularının herhangi bir pakta üye olmamaları, uluslararası hukukun ve antlaşmaların men ettiği bazı kimyasal silahlara sahip olmaları, yoğun bir şekilde silahlamaya kaynak aktarmaları Türkiye'nin her üç sınır komşusu ile ikili problemlerinin mevcut olması ve tehdit algılamaları hissetmesi ve de yine her üç komşu devletten de destek olarak bölgede tırmanan terörizm ve ayrılıkçı hareketlerden dolayı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir kısmı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tümü alan dışı uygulamasına tabi tutulmuştur.

Türkiye, AKKA'nın imza tarihinde halen çatışmaların sürdüğü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin uygulama alanı dışında tutulması ile bölgede devam eden asimetrik savaşta kullanılmak üzere modern silah ve teçhizat alımına ihtiyaç duymuştur. Özellikle helikopter ve zırhlı araç kategorilerinde ihtiyaç duyulan bu silahların herhangi bir bölgesel kısıtlama olmaksızın Rusya'dan tedarik edilmesi olasılığını gündeme getirmiştir.¹⁹⁶ Çünkü o dönemde bazı batılı silah üreticileri sattıkları silahların kullanımında bölgesel kısıtlamalar -Almanya, Leopard II tanklarının satışında Türkiye'ye Güneydoğu Bölgesi'nde kullanım şerhi koymuştur- koymuşlardır.¹⁹⁷

Antlaşmanın öngördüğü indirim süresi -yürürlüğe girmesinden itibaren kırk ay- sonunda, antlaşma öncesindeki SSCB ve Bulgaristan'ın Türkiye'ye doğrudan tehdit oluşturabilecek silahlarının sayısı büyük ölçüde azalmıştır. Bulgaristan Hükümeti tank sayısını 2.200'den, onayı takip eden 3 yıl içinde 1475'e, SSCB ise Türkiye'ye yakın bölgelerinde (Odessa, Kuzey Kafkasya ve Trans Kafkasya) konuşlandırmış olduğu yaklaşık 5500 tankını yaklaşık olarak 1650'ye düşürmek zorunda kalmıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Ankara PKK ile mücadelede kullanılmak üzere 1993–1995 yılları arasında Rusya'dan BTR tekerlekli zırhlı araçlar ve Mİ-8 ile Mİ-17 genel maksat helikopterleri almıştır. Bu kapsamda 1994 yılında taraflar arasında "Askeri Teknoloji İşbirliği Anlaşması" imzalanmış ve 114 milyon dolarlık 70 adet BTR-80 ile 19 adet Mİ-17'nin transferi gerçekleştirilmiştir. Bkz.: Serdar Erduramaz, **Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma**, Berikan Yayınları, Ankara, 2010, s. 140-141.

¹⁹⁷ Faruk Sönmezoğlu (Der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 202.

¹⁹⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991, s. 51.

1923 yılından sonra Bulgaristan ile Türkiye arasında askeri alanda ilk temas Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1991 Şubat'ında General Mehmet Önder'in Bulgaristan ziyareti ile gerçekleşmiştir. Aynı yıl Aralık ayı içerisinde dönemin Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş ile Bulgaristan Genel Kurmay Başkanı L. Petrov Sofya'da görüşmelerde bulunmuştur. Yapılan ikili görüşmeler neticesinde Türkiye ile Bulgaristan arasında güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin arttırılması ile karşılıklı askeri işbirliğinin geliştirilmesi hususlarını içeren "Sofya Belgesi" imzalanmıştır. 12 Kasım 1992'de ise hükümetler Edirne'de bir araya gelmiş ve AGİK sürecine vurgu yaparak, dostluk, iyi komşuluk, işbirliği ve güvenlik konularında tarafları siyasal olarak bağlayan "Edirne Belgesi"ni kabul etmişlerdir. Bu sürecin ilk somut adımını Türkiye atmış ve Temmuz 1992'de Türk-Bulgar hududunda konuşlu bulunan birliklerinin bir kısmını Edirne'den Lüleburgaz'a, bir kısmını ise Kırklareli'nden İstanbul'a çekmiştir.¹⁹⁹ Askeri alanda yaşanan bu yakınlaşma ile iki ülke arasındaki karşılıklı güven tazelenmiş olup Bulgar Cumhurbaşkanı J. Jelev'in Şubat 1995'te "1885'ten sonra Bulgaristan'a saldırmayan tek devlet Türkiye'dir." şeklindeki ifadesi de bu yakınlaşmayı açıkça ortaya koymuştur.²⁰⁰

AKKA rejiminin getirdiği kanatlar kuralı ile yıllardır SSCB'nin nefesini ensesinde hisseden Türkiye rahat bir nefes almış ve doğu sınırlarındaki tehdit algılamasının boyutları minimum seviyeye inmiştir. Nitekim Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'dan konvansiyonel kuvvetlerini çekmesi ve bunu tek yanlı olarak yapması sonucunda Sovyet tehdidi küresel olarak azalmış, bu gelişmeden Türkiye de bir NATO üyesi olarak istifade etmiştir. 1988–1990 sonu arasındaki kısa sürede SSCB tarafından yapılan ortalama %50'lik bir silah indirimi Tablo-VI'da görülmektedir. Ancak kanatlar kuralının mevcut olmadığı bir AKKA rejiminde, SSCB'nin -dağılması ile RF'nin ki dağılması sonucunda Moskova güney kanadında ortaya çıkan bölgesel etnik çatışmaları gerekçe göstererek kanatlar kuralını ihlal etmiş ve bu durum Türkiye'nin büyük tepkiler vermesine neden olmuştur- Orta Avrupa'dan çektiği kuvvetlerini doğruca güney kanadına konuşlandırması mümkün

¹⁹⁹ Lütfü Karakaş, "Dost Olmak Güzel Şey...", *Hürriyet*, 5 Temmuz 1992, s. 21.

²⁰⁰ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 644.

olabilecek, bunun sonucunda Batı Avrupa ülkelerinin tehdit algılamaları azalırken, Türkiye'nin tehdit algılaması hat safhaya ulaşmış olacaktır. Antlaşma, bu sakıncaları ortadan kaldırmış ve çok önemli bir husus olarak, Türk-Sovyet ilişkilerinde hedeflenen karşılıklı güven ve istikrara katkıda bulunmuştur.²⁰¹

Tablo VI: Orta ve Doğu Avrupa'da AKKA ile Sınırlanan Teçhizat²⁰²

KATEGORİ	1988 ORTALARI	1990 SONU	AKKA LİMİTLERİ	URALLAR'IN DOĞUSUNA TAŞINANLAR
ANA SAVAŞ TANKI	41.500	21.000	20.000	20.500
ZIRHLI MUHAREBE ARACI	45.000	29.600	30.000	19.300
TOP/TOPÇU SİSTEMLERİ	50.300	14.000	20.000	28.400
SAVAŞ UÇAĞI	11.000	5.150	6.800	5.850
TAARRUZ HELİKOPTERİ	2.900	1.500	2.000	400
TOPLAM	150.700	71.250	78.8000	74.450

AKKA'nın Türkiye'ye sağladığı diğer olumlu bir katkı ise, NATO'nun grup ülkeler olarak imha etmek zorunda olduğu, askeri yönden modern ve etkin silahların bir bölümünün "cascading" -harmonizasyon- uygulaması çerçevesinde, bunlara gereksinim duyan diğer bazı müttefiklere -Portekiz, İspanya, Danimarka, Yunanistan, Norveç- hibe edilmesi uygulaması olmuştur.²⁰³ (Bkz.: Tablo-VII) Türkiye bu uygulamanın fikir babalığını üstlenerek müzakerelerde aktif rol oynamış ve en fazla yardımı alan NATO üyesi olmuştur.²⁰⁴

²⁰¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991, s. 51.

²⁰² Kaynak: Faruk Sönmezgü (Der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 1994, s. 154. Asıl Kaynak: Marshal D.T. Yazov, **Vysokri Rubezh Istarii**, 1990, s. 3.

²⁰³ Silah bazında detaylı bilgi için bkz.: T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü İle Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamındaki Antlaşma, Sözleşme ve Belgelerle İlgili TSK'da Uygulama ve Sorumluluklar**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s. 7.

²⁰⁴ O dönemde Genelkurmay Başkanlığı Genel Plan Prensipler Daire Başkanı sıfatıyla müzakere sürecinde Türk delegasyonunda görev yapan Emekli Oramiral Güven Erkaya; ABD, İngiliz ve Fransızlara ait tavan limitleri üzerinde kalan modern tank, top ve ZMA'ların imha edilmesi yerine, Türkiye'nin elinde bulunan ve limit dışı kalmayan eski nesil tankların imha edilerek Orta Avrupa'da imha edilecek tankların Türkiye'ye verilmesini içeren bir teklifi NATO yetkililerine iletmiştir. Teklif, NATO tarafından tüm ittifak üyelerinin yararına olacağı değerlendirilerek kabul edilmiş ve bu sayede Türkiye'ye bir milyar doların üzerinde modern tank ve ZMA'lar hibe edilmiştir. Bkz.: Taner Baytok, **Bir Asker Bir Diplomat**, Doğan Kitapçılık AŞ, İstanbul, 2001, s. 80-81.

Tablo VII: AKKA Kapsamındaki Harmonizasyon Uygulaması (1990–1993)²⁰⁵

	TANK		ZMA		TOP	
	Alınan	Verilen	Alınan	Verilen	Alınan	Verilen
Almanya	0	719	0	562	0	200
ABD	0	1601	0	339	0	636
Danimarka	140	0	12	0	0	0
Hollanda	0	170	0	171	0	128
İspanya	420	0	83	0	100	0
İtalya	0	0	0	0	0	100
Norveç	92	0	0	0	136	0
Portekiz	0	0	0	0	128	0
Türkiye	922	0	634	0	350	0
Yunanistan	916	0	343	0	350	0

Bu uygulama sayesinde Türkiye özellikle kara kuvvetlerini kapsayacak şekilde ciddi bir modernleşme sürecine girmiştir. 1990 yılı verilerine göre, AKKA hükümleri gereğince tank sayısında yirmi sekiz adetlik bir indirim gitmesi gereken Türkiye, kendisine hibe edilen 1.050 tank ile beraber yapmakla mükellef bulunduğu indirim miktarını 1.078 tanka çıkmıştır. Fakat sahip olduğu mevcut 1.050 tankı indirim tabi tutarak 1.050 yeni tanka sahip olmuş ve gerçek anlamda tank indirim miktarı yirmi sekiz adette kalmıştır.²⁰⁶

AKKA uygulama alanı içinde yarı askeri kuvvetlerin (YAK)²⁰⁷ kuruluşlarında bulunan silah ve teçhizatların, antlaşma ile sınırlanmış silah ve teçhizat kategorisine giren unsurları sınırlandırılmaya tabi tutulmuştur. Buna göre; YAK'da bulunabilecek ZPMA'lardan 1.000 adedin üzerindeki miktar ulusal tavan sınırlamasına dahil edilmiş ve tarafların kanatlar bölgesinde 600'den fazla

²⁰⁵ Kaynak: Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 133. Asıl Kaynak: Falkenrath, R.A., **Shaping Europe's Military Order: The Origins and Consequences of the CFE Treaty**, Harvard University Press, Cambridge, 1995, s. 283.

²⁰⁶ Faruk Sönmezgü, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 1994, s. 153-154.

²⁰⁷ Kanunla kurulmuş, barış zamanında jandarma gibi iç güvenlik ve polis görevleri icra eden, savaş zamanında konvansiyonel kuvvetleri destekleyebilecek olan silahlı ve üniformalı askeri teşkilatlardır.

ZPMA'nın bulundurmaması hükme bağlanmıştır.²⁰⁸ Ayrıca tüm taraf ülkeler, YAK kuruluşlarında mevcut bulunan tanklar, topçu silahları, savaş uçakları, özel taarruz helikopterleri ve ZPMA'larını konvansiyonel kuvvetlerinde olduğu gibi, ZMA, ASMA ve ÇMTH'leri ise her ülkenin idari yapısına göre toplu olarak bildirmekle yükümlü kılınmıştır.²⁰⁹

YAK ile ilgili hükümler, Türkiye'ye kendi jandarma kuvvetlerinde antlaşmayla sınırlı teçhizat bulundurmaması ve başta Sovyetler Birliği olmak üzere, komşuları ile sağlanan dengeler yönünden önemli bir güvence sağlamıştır. YAK sorununu müzakereler esnasında gündeme Türkiye getirmiş ve antlaşmanın dolaylı ihlal olasılığını bertaraf eden bu sorunu olumlu sonuca bağlamayı başarmıştır.²¹⁰

AKKA'nın en önemli etkilerinden birisi de taraf ülkelerin askeri harcamalarında ve dolayısıyla milli savunma bütçelerinde ciddi indirimlere imkan tanımış olmasıdır. Bu etki, özellikle önemli miktarlarda indirim yapacak SSCB, ABD ve FAC gibi ülkelerde görülmüştür. Fakat bu durum Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgeden ve yakın çevresinde soğuk savaşın sona ermesiyle baş gösteren bölgesel karışıklık ve çatışmalardan²¹¹ dolayı mümkün olmamıştır.

Bloklar döneminin sona ermesinin ardından Türkiye'nin ortasında yer aldığı Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu üçgeninin, din ve etnik temelli çatışmalara gebe, bölgesel ve küresel istikrarı tehdit eden belirsizliklerin mevcut olduğu bir bölge olarak ortaya çıkması, SSS dönemde Ankara'nın savunma harcamalarını azaltmasına imkân tanımamıştır. Ayrıca zengin ham petrol rezervlerine sahip Orta Doğu'nun yanı sıra petrol, doğalgaz ve diğer önemli yeraltı kaynaklarına sahip Kafkaslar ve Orta

²⁰⁸ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Alanındaki Gelişmeler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s. 11.

²⁰⁹ Jenonne Walker, **Security and Arms Control in Post-Confrontation Europe**, Oxford University Press, New York, 1994, s. 92-93.

²¹⁰ Dış Haberler, "Moskova'dan Ankara'ya olumlu sinyaller", **Cumhuriyet**, 13 Kasım 1990, s. 3.

²¹¹ SSS dönemde Türk-Yunan husumeti iyice su üstüne çıkmıştır. Balkanlarda yaşanan ve 1995'te imzalanan "Dayton Barış Antlaşması" ile giderilen bunalım, SSS dönemde tekrar gündeme gelen azınlık problemleri, süregelen Türk-Yunan gerginliğini tırmandırmış, 1996'daki Kardak Krizi nedeniyle iki taraf savaşın eşiğinden dönmüştür. Her iki ülkenin de NATO üyesi ve AKKA'ya taraf ülkeler olmasına rağmen SSS dönemde münferit olarak aşırı bir silahlanma sürecine girmesindeki temel neden karşılıklı güven bunalımı ve tarihi çekişmeleridir. Bkz.: Mustafa Türkeş, "*Doksanlı yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye*", **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 207.

Asya bölgeleri batılı güçler için yeni enerji merkezleri haline gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde kanat ülkesi rolünde olan Türkiye, SSS döneminde ise merkezi bir konuma gelmiştir.²¹²

Türkiye, “2,5 savaş stratejisi”²¹³ gereği ve bölgesel güç konumunu kazanmak için özellikle 1990’lı yıllarda yoğun bir şekilde silahlanarak Avrasya Bölgesi’nin merkezi konumunda bulunmanın gerektirdiği ulusal güvenliğini sağlamış bir caydırıcı güç olmayı hedeflemiştir. Ankara, hedefe giden yolda AKKA rejimini ulusal güvenliği sağlamak için sahiplenirken, yoğun bir şekilde silahlanmayı ise, caydırıcı bir bölgesel güç olma hedefi için benimsemiş ve uygulamıştır.²¹⁴

Özellikle doksanlı yılların başlarında, Ankara’nın TSK’yı modernize etmek istemesinin en büyük nedenlerinden birisi²¹⁵; Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte özellikle NATO’nun Batı Avrupalı üyelerinin, Türkiye’nin bulunduğu bölgede Batılı müttefikleri için eski önemini yitirdiğini ve artık NATO’nun Türkiye’ye değil Türkiye’nin NATO’ya ihtiyacı olduğu şeklindeki ortak kanaatleri olmuştur. Bu durum Ankara’yı; yalnızlığa itileceği korkusuyla kendi içine dönerek TSK konusunda stratejik kararlar almasına neden olmuş ve Türkiye yenedünya düzeninin merkezi sayılan Avrasya Bölgesi için kilit bir konumda olması nedeniyle; yeni rolüne uygun modern, kendi kendine yeterli ve etkili, tamamen ABD/NATO güdümünde olmayan fakat NATO ile uyumlu bir silahlı kuvvetler oluşturma çabası içine girmiştir.²¹⁶

²¹² Hasret Çomak, “Genişleyen NATO’nun Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Orta Doğu Projesi”, **Stratejik Öngörü**, Tasam Yayınları, Sayı: 2, İstanbul, 2004, s. 28.

²¹³ Eş zamanlı olarak batıda Yunanistan, güneyde Suriye ve yurt içerisinde bölücü PKK terör örgütü ile mücadele edilmesi konsepti.

²¹⁴ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980–2001**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 319.

²¹⁵ Bu konudaki diğer temel neden ise; Türkiye’nin geçmişte maruz kaldığı ve ağır bedeller ödediği silah ambargolarıdır. ABD, Ankara Hükümeti’nin 1964 Haziranında Kıbrıs’a çıkarma yapacağını açıklaması üzerine Başkan Johnson’un mektubu ile 1974 Harekâtı sonrasında ise Kongre kararıyla 1975 Şubatından itibaren Türkiye’deki ABD menşeli silahlarının kullanımına ambargo koymuştur. Ayrıca bu ambargo uygulamalarının tarihsel boyutuna girildiğinde yine Birleşik Devletler tarafından Osmanlı Devletine Trablusgarp Savaşında, Türkiye Devletine ise Türk Kurtuluş Savaşında tarafsızlığı ihmal gibi yüzeysel sebeplerle silah ambargosu uygulandığı görülmektedir. Bkz.: Oral Sander, Kurthan Fişek, **ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)** Çağdaş Yayınları, 1977, İstanbul, s. 5-47.

²¹⁶ A. Serdar Erduramaz, **Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s. 138.

Bu kapsamda Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), 1990 yılında başlattığı yeni kuvvet yapısı çalışmalarını başta AKKA rejiminin getirdiği sınırlamalar, Avrupa'daki siyasi ve askeri gelişmeler, Türkiye'nin soğuk savaş sonrası yeni tehdit algılamaları ve özellikle Türk Kara Kuvvetleri'nin hassasiyet alanlarını dikkate alarak; geleceğin muharebe ortamına entegre olabilecek, hareket kabiliyeti ve ateş gücü yüksek, savunmayı taarruzi şekilde gece ve gündüz icra edebilecek manevra birliklerine sahip, kara/hava muharebesi icra edebilen, sevk ve idaresi kolay, mevcut yapıya kıyasla personel tasarrufuna imkân sağlayan ve etkin bir seferberlik sistemi getiren, bölgeler arasında süratle kuvvet kaydırabilen caydırıcı özelliklere sahip tabur, tugay, kolordu ve ordu kuruluşlarını esas alan bir kuvvet yapısına geçilmesi yönünde yoğunlaştırmış ve 1992 yılı itibariyle tamamlamıştır.²¹⁷

Soğuk savaş sonrası dönemin başlangıcı itibariyle, savaş uçağı, genel maksat ve taarruz helikopteri ile zırhlı savaş araçları kategorilerinde önemli eksikliklere sahip, diğer kategorilerde ise modernizasyona gitme zorunluluğunda olan Türkiye'nin, 1990'lı yılların beraberinde getirdiği küreselleşme ve barış içerisinde birarada yaşama olgularına rağmen milli güvenlik ihtiyaçlarında soğuk savaş dönemine oranla önemli bir artış kaydedilmiştir. Ankara'yı SSS dönemde artan bir şekilde silahlanmaya iten iki temel neden vardır: Birincisi; Atina'nın Soğuk Savaş süresince hasıraltı ettiği ve SSS dönemde tekrar gündemine aldığı Türk düşmanlığı ve buna bağlı olarak Ankara'ya karşı sistematik olarak silahlanmaya başlaması²¹⁸, ikinci neden ise; bölücü PKK terör örgütüne karşı yürütülen ve doksanlı yılların başında artan terör eylemlerini bertaraf etmek amacıyla sürdürülen İç Güvenlik Harekâtı ve bu kapsamda ihtiyaç duyulan silah sistemleridir. Fakat 1992 Nevruz kutlamalarında başlayan ve aynı yıl Ağustos ayında Şırnak ve Cizre kent merkezlerinde yaşanan şiddetli çatışmalarda kullanıldığı ileri sürülerek Almanya tarafından tek taraflı olarak askıya alınan Leopard tanklarının satışı koyulan şerh²¹⁹ ve 1996 yılında ABD'nin aynı gerekçe ile -Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde

²¹⁷ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Cumhuriyetin 70 inci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri (1923–1993)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 11.

²¹⁸ Dış Haberler, "Yunanistan Silahlanıyor", **YeniYüzyıl**, 6 Kasım 1998, s. 15.

²¹⁹ Şehmus Çakan, "İngiliz Heyeti de Şırnak'ı Kaşıyor", **Milliyet**, 7 Eylül 1992, s. 17.

Dış Haberler, "Berlin'de Tank Savaşı" **Milliyet**, 10.10.1999, s. 18.

Ankara'nın insan hakları ihlalleri yapması-Süpercobra taarruz helikopterlerinin satışını durdurulmuştur.²²⁰

Buna paralel olarak da Türkiye, NATO üyesi ülkeler arasında dışarıya en fazla savunma sanayi projesi ihale eden ülke olmuştur. ABD ve Kanada dışındaki NATO üyesi ülkelerin doksanlı yılların ikinci yarısında aldığı yaklaşık beş milyar dolarlık savunma sanayi ihalesinin %25'lik bölümü Türkiye tarafından verilmiştir. Aynı dönemde; ABD'nin ittifak üyesi ülkelere yaptığı 3.9 milyar dolar tutarındaki askeri ihracatının %29'luk kısmını oluşturan 1.1 milyar dolarlık bölümü Türkiye'ye yapılmıştır.²²¹

TABLO-VIII: Türkiye'nin Savunma Harcamaları (1990–1999)²²²

Savunma Harcamaları (Milyar dolar olarak)									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5.5	5.6	5.9	6.5	6.4	6.6	7.3	7.7	8.0	9.5
Savunma Harcamalarının GSMH'ye Oranı									
1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
3.5	3.7	3.7	3.8	4.1	3.9	4.1	4.1	4.4	5.6

Türkiye Tablo-VIII'de açıkça görülebileceği gibi doksanlı yıllar süresince sürekli artan bir şekilde, yıllık ortalama 6,9 milyar dolarlık bir savunma harcaması yapmış ve bu harcamaların yaklaşık beş milyar dolarlık bölümünü genel bütçeden tahsis edilen kaynaklardan, ABD ve Almanya tarafından verilen savunma yardımlarından, “Güney Kanat Yasası”ndan, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ile Türk Savunma Fonundan, Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kaynaklarından ve de AKKA rejimi çerçevesindeki çağlayan etkisinden sağlamıştır.²²³

SSCB'nin konvansiyonel kuvvet indirimlerini ve kısıtlamalarını kabul etmesi, Batı ittifakının diğer üyeleri için genel anlamda fayda sağlarken, Türkiye için ise

²²⁰ Fuat Kozluklu, “Clinton'a Kobra Baskısı”, *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1996 s. 10.

²²¹ Osman Metin Öztürk, *Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler*, Tutibay Yayınları, Ankara, 1999, s. 84.

²²² Kaynak: Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası C.II.*, 1980-2001, İletişim Yayınları, 2001, s. 320.

²²³ Harp Akademileri Yayınları, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Savunma Sanayi Yoluyla Ülke Gelişimine Katkısı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998, s. 70.

doğrudan faydası olmuştur. Sovyetler Birliği, AKKA ile Kafkasya bölgesindeki konvansiyonel kuvvetlerini indirim ve sınırlamaya tabi tutmayı kabul ederek Türkiye'ye karşı iyi niyetini de göstermiştir. Fakat, Türkiye'nin, YAK'ın elindeki silah ve teçhizata sınırlama getirilmesi konusundaki ısrarı, zaman zaman Sovyetlerce yanlış algılanmıştır. Özellikle sonraki dönemde Kafkasya Bölgesi'nde meydana gelen gelişmeler karşısında Türkiye'nin, SSCB -dağılmasından sonra RF- açısından bölgede güvenlik zaafiyeti yaratmak gibi bir niyeti olduğu izlenimi ortaya çıkmış fakat Türkiye'nin asıl amacının antlaşmanın dolaylı olarak ihlal edilmesinin önüne geçmek olduğu anlaşılmıştır.

SSCB'nin indirimler sonrasındaki konvansiyonel güç potansiyeli, diğer ittifak üyeleri için olduğu gibi, Türkiye için de, NATO güvencesinin yeni siyasi konjonktürde de devam ettirilmesinin askeri gerekçesini oluşturmuştur. Askeri açıdan bakıldığında Soğuk Savaş dönemine ait konvansiyonel harp planlarında ani bir Sovyet taarruzu için, SSCB'nin yalnızca birkaç günlük bir hazırlık süresine ihtiyacı varken; SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ve RF ile Türkiye arasında tampon bir bölge oluşturan Transkafkasya Devletleri ile yaklaşık dört yüzyıllık Türk-Rus ortak sınırı ortadan kalkmış, bu da olası bir sürpriz Rus taarruzu için asgari hazırlık süresini arttırırken imkân ve kabiliyetlerini azaltmıştır. Bu durum Ankara açısından konvansiyonel anlamda ciddi bir rahatlama sağlamıştır. Ayrıca bu rahatlama ile doğu sınırından problemlili olan güneydoğu sınırına birlik kaydırma imkânı ortaya çıkmıştır.²²⁴

4.3 AKKA'da Kanatlar Sorunu ve Türkiye'nin Tutumu

1990–1993 yılı arası dönemde, AKKA rejimine taraf batılı güçler kendi stratejik çıkarlarını göz önünde bulundurarak, AKKA'nın bütünlüğünü koruyacak tedbirlerde ısrarlı bir tutum sergilemişlerdir. Fakat bu tutum, özellikle 1991 yılı ortalarından itibaren uluslararası konjonktürde meydana gelen önemli değişiklikler ve ABD liderliğindeki NATO'nun, SSCB de dâhil olmak üzere eski Doğu Bloğu

²²⁴ Mustafa Kibaroglu, “Rusya'nın Yeni Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini” *Avrasya Dosyası-Rusya Özel Sayısı, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, ASAM Yayınları, Cilt: 6, Sayı:4, Ankara, 2001, s. 106.

ülkelerini hedefleyen doğruya doğru genişleme stratejisi nedenleriyle uzun sürmemiştir.²²⁵

Siyasi açıdan incelendiğinde ise jeopolitik konumları ve tarihi geçmişleri ile Türk-Rus ilişkileri yukarıda da değindiğim gibi zamana ve konjoktüre bağılı olarak her ne kadar çatışma ve uzlaşma karşılığında bir hareket eğilimi gösterse de Türkiye, SSCB'nin dağılmasıyla RF ile arasına giren Transkafkasya Bölgesi -Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan- ve AKKA ile eski SSCB sınırını konvansiyonel olarak güvence altına almış, bu da Kafkaslarda ve Orta Asya'da 1990'ların başından itibaren bir liderlik rolü üstlenmesine sebebiyet vermiştir. Fakat bu rolün gereklerini tam olarak yerine getirememesi, mavi akım ve doğal gaz boru hattı projeleri, birçok sektörde gelişen Türk-Rus ekonomik işbirliği -enerji, Türk işadamlarının Rusya'daki yatırımları, müteahhitlik faaliyetleri, bavul ticareti ve turizm yatırımları- gibi siyasi ve ekonomik nedenlerle, Türkiye geri adım atmak zorunda kalmış, ayrıca dağılma ve kaos sürecini çabuk atlatıp toparlanmaya başlayan Moskova ile arasındaki işbirliğine zarar verecek girişimlerden uzak durmaya çalışmıştır.²²⁶

31 Mart 1991'de VP'nin, aynı yılın sonunda ise SSCB'nin dağılması ile AKKA rejiminin V. Maddesi ile sağlanan kanatlar dengesi bozulmuştur. AKKA bloklar limitlerinin %25'ine tekâmül eden kanatlar bölgesi limitleri SSCB'nin dağılmasından önce tarafların ihtiyaçlarına cevap verirken dağılma sonrasında değişen siyasi ve askeri denge tarafların özellikle de RF'nin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Yapılan mülakatlar sonucunda RF'nin kanatlar bölgesinde -Leningrad ve Kuzey Kafkasya Askeri Bölgeleri- 1300 tank, 1380 ZMA ve 1680 top bulundurmasına imkân tanınmıştır. Bu RF'nin Avrupa Kıtası'nda kalan topraklarının yaklaşık olarak %50'lik bir bölümünü, kendi ülkesel limitlerinin %10'luk bir kısmı ile muhafaza etmek durumunda bırakmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra Rus topraklarının en hilafı bölgelerini mevcut kuvvetlerinin %10'luk bir kısmı ile muhafaza etmek durumunda kalan Moskova yönetimi Savunma Bakanı Pavel Graçev'in açıklamalarıyla, KKAB'ye yönelik AKKA kanat

²²⁵ Şerif Sayın, "NATO, Doğu'ya açılıyor", **Hürriyet**, 3 Haziran 1991, s. 14.

²²⁶ Esra Hatipoğlu, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkilerinin Geleceği", **Stratejik Öngörü**, Tasam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 141.

limitlerine yüksek sesle itiraz etmeye başlamıştır. Başta Türkiye ve Norveç gibi konuyla direkt olarak ilgisi bulunan kanat ülkeleri olmak üzere, AKKA'ya taraf tüm NATO müttefikleri, Moskova yönetiminin, AKKA rejiminin değiştirilmesine yol açacak bu girişimlerine karşı çıkmışlardır. Fakat RF bu konudaki kararlı tutumunu sürdürmüş, 17 Eylül 1993 tarihinde, Devlet Başkanı Boris Yeltsin imzalı bir diplomatik mektup, tüm akit devletlere gönderilmiştir. Moskova, bu diplomatik mektupta; askeri, sosyal ve ekonomik nedenlerini sıralayarak, kanatlar rejiminin getirdiği sıkıntıları taraf ülkelerin dikkatine sunmuş ve AKKA'nın kanat sınırlamalarına riayet etmeyeceklerini bildirmiştir.²²⁷

Kanatlar Bölgesi'ndeki kazanımlarını 1993 yılından sonra muhafaza etmekte zorlanan Ankara, RF'nin AKKA'nın rejiminde herhangi bir değişime kesinlikle karşı olduğunu bildirmiş, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Rusya Devlet Başkanı imzalı mektuba olumsuz yanıt verilmiştir. O dönemde Türkiye RF'deki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Devlet başkanlığı seçimlerinde liberal politikalar izleyen Yeltsin'in koltuğunu korumasını isteyen Ankara çevreleri diğer yandan Yeltsin'in AKKA bağlamındaki Kafkasya politikalarını da kaygı ile takip etmiştir.²²⁸

RF tüm bu girişimlerinin yanı sıra, 28 Eylül 1993 tarihinde AKKA'nın yürüme organı olan Ortak Danışma Grubu'na (ODG) başvurmuş ve kanatlar bölgesindeki "Anlaşma ile Sınırlandırılmış Silah ve Araç" (ASSA) miktarlarının milli güvenlik ihtiyaçlarını karşılamadığını beyan etmiştir. RF'nin AKKA'nın V. Maddesinin değiştirilmesini veya askıya alınmasını içeren bu başvurusu ile kanatlar sorunu resmiyet kazanmıştır. RF, bu gelişmeler ışığında amacına ulaşabilmek için konuyu uluslararası basın ve kamuoyu dâhil, ikili ya da çok taraflı siyasi ve askeri her türlü platformda gündeme getirmiş, ayrıca antlaşmanın diğer maddelerinin de değiştirilmesine ilişkin alternatif önerilerde bulunmaya başlamıştır. Hatta daha da ileri giderek AKKA'nın esnekliklerinden de yararlanma yolunu seçmiş ve yapılan değişiklik tekliflerinin karşılanmaması halinde, zaman zaman antlaşmayı

²²⁷ TÜSİAD, **Türkiye-Rusya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD Yayınları No: T/99-264, İstanbul, 1999, s. 19-20.

²²⁸ Nur Batur, "İki Kötüden Birini Tercih" **Milliyet**, 23 Eylül 1993, s. 15.

ihlal etmek zorunda kalacağını belirtmiş ve bu konuda tarafların müsamaha göstermesinin gerektiğini ifade etmiştir. Tüm bunların yanı sıra Moskova'nın imha işlemlerinde bilinçli olarak yavaş davrandığı, bu yıl temmuz ayında Ankara'nın yaptığı denetimlerde tespit edilmiş ve konu hakkında tüm akit ülkeler Türk Dışişleri yetkililerince ciddi bir biçimde ikaz edilmiştir.²²⁹

Kanatlar sorunu olarak ortaya çıkan bu problem, sadece AKKA rejiminin geleceğini değil, aynı zamanda Türkiye'nin doğu sınırlarının güvenliğini de çok yakından ilgilendiren bir boyut kazanmıştır. RF yetkilileri, teklifin yapıldığı andan itibaren çeşitli yasal platformlarda yaptıkları açıklamalar ve verdikleri demeçlerle aşağıda belirtilen tez ve gerekçeleri öne sürmüşlerdir.²³⁰

I. Avrupa'da meydana gelen siyasi ve askeri değişiklikler:

Soğuk savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması ile Orta ve Doğu Avrupa'da askeri ve siyasi alanda meydana gelen radikal değişiklikler AKKA siyasi haritasını değiştirmiştir. RF eski SSCB değildir, fakat SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan birçok sorun RF'yi etkilemektedir.

II. Kafkaslarda meydana gelen değişimler:

SSCB'nin konvansiyonel gücü hedef alınarak düzenlenen kanatlar rejiminin varlık nedeni, Kafkasya bölgesinde yeni bağımsız devletlerin kurulmasıyla ortadan kalkmış, RF'nin Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi (KKAB) kanat bölgesi olmaktan çıkmıştır.

AKKA ve V. Maddesi gereğince düzenlenen kanatlar kuralı, siyasi istikrarın mevcut olduğu şartlara göre hazırlanmıştır. Fakat SSCB'nin dağılması ve BDT'nin ortaya çıkmasıyla RF'nin güney sınırları boyunca Azeri-Ermeni, Gürcü-Oset, Gürcü-Abhaz gibi bölgesel çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu bölgesel çatışmalar, RF'nin milli güvenliğini tehdit etmektedir. Rusya topraklarında da Çeçen, İnguş ve Osetler etnik

²²⁹ Barçın Yinanç, "Rusya, AKKA Talebini Resmileştirdi." **Milliyet**, 02 Ekim 1993, s. 15.

²³⁰ Harp Akademileri Yayınları, **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. 213-215.

ayrımcılık eylemleriyle, mevcut tehdidi tırmandırmaktadır. KKAB’de devam eden iç ve dış istikrarsızlıkları önlemek ve Kuzey Osetya, İnguş ve Çeçenistan bölgelerinde bulunan yaklaşık olarak, 30.000 ila 33.000 kişilik yasa dışı silahlı grupların etkisiz hale getirilebilmesi amacıyla RF bölgede önemli miktarda konvansiyonel güce ihtiyaç duymaktadır.²³¹

Yaklaşık olarak Türkiye’nin AKKA uygulama alanına denk KKAB’nin ASSA limitleri, RF’nin bölgedeki milli güvenlik ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. KKAB, RF’nin güney sınırını oluşturmakta ve doğrudan doğruya ihtilaflar ve çatışma bölgelerine komşu bulunmaktadır. Bu bölge için belirlenmiş ASSA limitleri yaklaşık 1.000 km. uzunluğundaki bu sınırların güvenliği için yeterli değildir.

RF hükümeti, silahlı çatışmaların topraklarına sıçramasından, ekonomik zorluklar yaşanan bir ortamda, etnik çatışmaların şiddetlenmesinden endişe duymaktadır. RF’nin milli güvenlik ilkelerinden ve toprak bütünlüğünden feragat edilemez. Ayrıca Kafkasya’daki gelişmeler, Türkiye’nin de çıkarlarına ters düşmektedir. Bölgede istikrarın sağlanması için diplomatik girişimlere ek olarak, konvansiyonel kuvvetlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, Transkafkasya’da insani yardım faaliyetleri için Zırhlı Personel Taşıyıcı (ZPT) kullanmak zaruridir. RF’nin, Kafkasya’daki meşru milli güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için bir çözüm arayışında olmasına taraf ülkelerce anlayış gösterilmelidir.

²³¹ Rusya için tarih boyunca güneye çıkan en kestirme yol Kafkaslar Bölgesi olmuştur. St. Petersburg’un Rusya’nın Avrupa’ya açılan kapısı olduğu kabul edilirse, Kafkasya’da güneydeki ticaret yollarına ve üç denize birden çıkış imkânı sağlaması bakımından Moskova için hayati öneme sahip bir kapı niteliğindedir. Lokal gerginlik ve çatışmaların her daim yaşandığı bu bölgede SSCB’nin dağılması ile Osetya-İnguş Cumhuriyeti sınırı, Osetya ve Abhazya ile Gürcistan sınırı ve Çeçenistan bölgeleri yeni çatışma ve kaos bölgeleri olarak ortaya çıkmıştır. Kafkasya Bölgesi’ndeki sorunların çözümünde kilit noktanın o dönem için Çeçenistan meselesi olduğu kabul görmüştür. Moskova’nın bir “iç mesele” olarak kabul ettiği Çeçen direnişi, 1990’lı yıllar boyunca Azerbaycan ve Gürcistan politikasına da doğrudan yön vermiştir. Moskova yönetimi bu nedenle Sovyetler Birliğinin dağılmasından itibaren kendisi için olmazsa olmaz bir nitelik taşıyan Kafkasya’daki çıkarlarının bekasını sağlamak maksadıyla; en başta iç sorunu saydığı “Çeçen direnişi” olmak üzere diğer bölgesel çatışmaları öne sürerek AKKA kanat rejimi hilafında hareket etmiş ve batılı güçlerin tüm müsamahasına rağmen kanat limitlerine riayet etmemiştir. Bu noktada SSCB’nin dağılmasına ve AKKA’ya rağmen yanibaşına yerleşen Rus birlikleri; Ankara’nın o dönemde bir hayli tedirgin olmasına ve ayağa kalkmasına neden olmuştur. Bkz.: Fırat Karabayram, **Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası**, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007, s. 165.

III. Kuvvet konuşlandırma:

İki kutupluluğa dayanan ve Soğuk Savaş Dönemi'nin Doğu-Batı istikametindeki kuvvet konuşlandırılmasına uygun olarak kabul edilen kanatlar kuralı, bugünün askeri ve siyasi gerçekleri ile bağdaşmamaktadır. Kanatlar Bölgesi'ndeki birliklerin mevcudiyetine yönelik olarak algılanan tehditlere rağmen AKKA rejiminin V. Maddesi, bu birliklerin yeniden tertiplenmesine imkân vermemektedir. RF'nin Avrupa'da kalan topraklarının %50'sini oluşturan Leningrad Askeri Bölgesi ve KKAB olan kanatlar bölgesinde RF; ulusal tavan limitleri dâhilinde ki toplam tanklarının %20'sini, ZMA'larının %12'sini, topçu silahlarının ise %26'sını konuşlandırabilmektedir. AKKA'ya taraf ülkeler arasında sadece RF ve Ukrayna'yı bağlayıcı nitelikte; ülke genelindeki uygulama alanları içerisinde serbest kuvvet konuşlandırılmasının sınırlandırılması hükmü, ulusal egemenlik ilkelerine ve AKKA rejiminin eşitlik ilkesine aykırı olup, bu durum RF için askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik problemler yaratmaktadır.

IV. Sosyal ve insani boyut:

SSCB'nin dağılma sürecinde -AKKA hükümleri gereği Orta Avrupa'dan geri çekilen Rus birliklerinin de bu sorunda büyük bir etkisi olmuştur- yaklaşık iki milyon insanın göçmen durumuna düşmüş olması sosyal ve insani bir sorun teşkil etmektedir. Avrupa'dan çekilen kuvvetlerin iskânı için sosyal ve askeri tesisler, altyapı, ekonomi ve iklim açısından en elverişli bölge Kuzey Kafkasya Bölgesi'dir.²³² Ayrıca bölgede asker aileleri ile emekli subaylara iş imkânları da bulunmaktadır. Bu kapsamda sadece Kuzey Kafkasya yerel makamları, bölgedeki istikrarsızlığı gerekçe göstererek asker yerleştirilmesini kabul etmişlerdir. Bunun üzerine, Kuzey Kafkasya'daki konut inşaatları Almanya'nın sağladığı kredi ve yerel

²³² SSCB'nin dağılma sürecinde yüzbinlerce insanın yerinden olduğu ve etnik çatışmalarda on binlerce insanın öldüğü doğrudur. Ancak o dönemde Rus kamuoyu etnik açıdan daha homojen olan Güney Kafkasya'daki üç yeni devletin bağımsızlığını desteklerken, etnik olarak heterojen karaktere sahip KKAB'de bulunan birçok özerk cumhuriyetin Moskova'ya bağlı kalması yönünde bir tutum sergilemiştir. Bkz.: Fırat Karabayram, **Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası**, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007, s. 165.

Moskova'nın o dönemde sosyal ve insani boyut kisvesi altında Orta Avrupa'dan çekmek zorunda kaldığı en seçkin kara ve hava birliklerini KKAB ve ikili antlaşmalarla Transkafkasya bölgesinde elde ettiği askeri üs ve merkezlere konuşlandığı bugün tüm politik çevrelerce bilinen bir gerçektir. Ankara 1990'lı yılların ilk yarısında yaşanan bu süreçte Moskova'nın AKKA'nın kanatlardaki revizyonu için öne sürdüğü bu tip gerekçelere mesafeli durmuş ve taleplerin samimiyetten uzak olduğu hususunu uluslararası camiada sık sık dile getirmiştir.

yönetimlerin talebiyle bölgenin iklim koşulları da dikkate alınarak halkın arzusu üzerine başlatılmıştır. KKAB’de inşa edilen toplu konutların kullanılması, ancak kanat sınırlamalarının değiştirilmesiyle mümkündür.

V. RF Askeri Doktrini

RF’nin yeni askeri doktrinine²³³ göre; KKAB’de konuşlu bulunan birliklerin kuruluşları ve tertiplenme düzenleri savunma harekâtına yöneliktir. KKAB’deki RF için gerekli konvansiyonel kuvvet miktarı; hiçbir komşu devlet, özellikle de Türkiye için askeri bir tehdit oluşturmamaktadır.

Rusya Batılı güçlere göre Kafkasya’daki karışık ve gergin durumu kendi milli güvenliği için bir tehlike olarak algılayarak, AKKA limitlerini aşmış ve yaratmak istediği fiili durumu yaratmıştır. 1993–1996 yılları arasında, NATO’nun genişlemesiyle doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkmış olan AKKA’nın kanatlar sorununu Türkiye’nin güvenliği bakımından önemli bir sorun olmuştur. Bu sorunun temeli RF’nin, NATO’nun genişlemesine karşı doksanlı yıllarda AKKA’yı NATO müttefiklerine, özellikle de ABD’ye karşı bir pazarlık konusu olarak kullanmasından kaynaklanmıştır. RF, bu dönemde NATO’nun genişlemesi ile ilgili çekincelerinin göz ardı edilmesi durumunda AKKA’yı askıya alabileceğini sıklıkla ifade etmiştir.²³⁴

Ayrıca Rusya Kafkasya’daki eski SSCB üyeleriyle askeri anlaşmalar imzalamıştır. Bu kapsamda, 1994 yılı Şubat ayı başında, RF Savunma Bakanı

²³³ Moskova’nın, SSCB’nin dağılmasından sonra doksanlı yılların ortasında kabul ettiği yeni askeri doktrini; konvansiyonel silahlarla savaş için hazırlıklara öncelikler tayin etmekte olup nitelikli, teknolojik gücü ve muharebe etkinliği yüksek bir silahlı kuvvetler anlayışına geçişinin çarpıcı değişikliğini içermektedir. Yeni Rus askeri doktrini; nükleer silah kullanma senaryolarını da içermekte ve SSCB’nin nükleer silahları ilk kullanan taraf olmama yükümlülüğünü terk etmektedir. Ayrıca yeni doktrin Rus konvansiyonel kuvvetlerindeki olası bir geçici zafiyetin nükleer caydırıcılık giderilmesinin önünü açmakta ve silahlı kuvvetlere iç istikrarı sağlama yetkisi vermektedir. Bu doktrin ile eski SSCB toprakları tek bir stratejik alan olarak kabul edilmiş ve ülke sınırlarının ileriden savunması ile gerektiğinde bu bölgelere askeri müdahalelerde bulunulması politikaları için yasal dayanak oluşturulmuştur. Kısaca Moskova bu yeni doktrinle eski SSCB topraklarının ilgi hatta etki alanı içerisine girdiğini tüm dünyaya ilan etmiş özellikle Türkiye başta olmak üzere Batı dünyasına BDT ile olan ilişkilerinde gözdağı vermiştir. Yeni enerji merkezi ve koridoru olan Transkafkasya Bölgesi bağlamında Ankara’ya net bir mesaj niteliğindedir. Bkz.: Harp Akademileri Yayınları, “SSCB’nin Dağılmasından Sonra Rus Ordusu ve Geleceği” Harp Akademisi Basımevi, İstanbul, 1995, s. 16-18.

²³⁴ Nurşin Ateşoğlu Güney, “AKKA’nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye’nin Güvenliği”, *En Uzun On Yıl*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s 176.

Pavel Graçov Rusya'nın, Kafkasya Bölgesi'nde kurulan yeni, üç bağımsız ülkede (Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan) 23.000 kadar askerini konuşlandırmak ve Azerbaycan ve Ermenistan'da birer, Gürcistan'da ise üç olmak üzere; beş askeri üs bulundurmak istediğini açıklamıştır.²³⁵ Aynı yıl Haziran ayında ise Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'le görüşen RF Savunma Bakanı Pavel Graçov Azerbaycan'ın Glaba bölgesinde olası bir füze saldırısına karşı Rus erken uyarı istasyonu kurulmasının kabul edildiğini açıklamıştır. Aliyev kurulacak olan erken uyarı istasyonunun sadece Azerbaycan ve Rusya'nın değil, tüm BDT ülkelerinin güvenliğini sağlayacağını belirtmiştir.²³⁶ Rusya, 1994 Ekim ayının sonunda Ermenistan'la ortak savunma anlaşması imzalayarak, bu ülkenin kara sınırından sonra hava sahasını da korumaya başlamıştır. Bu savunma antlaşması ile Türkiye Ermenistan sınırında, Rus birliklerinin yanı sıra Rus savaş uçakları da görev yapmaya başlamıştır.²³⁷

Tüm bu gelişmelere ek olarak "AKKA'nın Yeniden Gözden Geçirilmesi Konferansı'nın son günlerinde Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Vadim Kuznetsov; AKKA'nın, SSCB'nin devamı olarak gördüğü RF'nin talepleri doğrultusunda değiştirileceğinin altını çizerek belirtmiş, Türk-İsrail askeri anlaşmasına gönderme yaparak Rusya ile Kafkas Cumhuriyetleri arasında imzalanan askeri antlaşmaları da aynı çerçevede değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir.²³⁸ Moskova yönetiminin bu dönemde attığı her adımda, Kafkaslar'da yaptığı limit aşımalarını meşrulaştırmaya ve yaptığı ikili anlaşmaların ise AKKA ve AGİK sürecine paralel bir ortak savunma teşebbüsü olduğunu Türk ve dünya kamuoyuna gösterme çabası açıkça görülmektedir.

NATO ittifakı, başlangıçta RF'nin ileri sürdüğü gerekçeleri, Kanatlar Bölgesi'nde kuvvet dengesini bozarak yeni bir silahlanma yarışına neden olacağı ve Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye düşüreceği nedenleriyle inandırıcı bulmamış ve AKKA'nın sağladığı statükonun devamı şeklindeki tutumunu sürdürmüştür. Fakat

²³⁵ Sami Kohen, "Kafkasya'da Oynanan Oyun" **Milliyet**, 5 Şubat 1994, s. 22.

²³⁶ Dış Haberler Servisi, "Aliyev Rusya'ya Askeri Üs Verdi" **Milliyet**, 12 Haziran 1994, s. 16.

²³⁷ Dış Haberler Servisi, "Sınırdaki Rus Askeri" **Milliyet**, 23 Ekim 1994, s. 13.

²³⁸ Lale Sarıbrahimoğlu, "AKKA değiştirilecek", **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1996, s. 11.

1993 yılı sonlarından itibaren, bazı NATO üyelerinde Rus tarafının taleplerine cevap verilmemesi halinde AKKA rejiminin RF tarafından Kanatlar Bölgesi'nde delinebileceği endişesi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bazı ittifak üyeleri, RF taleplerinin göz ardı edilmesinin uzun soluklu olmayacağı/olamayacağı görüşünü savunurken, bir kısım ittifak üyeleri ise RF isteklerinin belli kıstaslar dâhilinde karşılanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.²³⁹

Bu gelişmeler, SSS döneminde doğrudan Türk milli güvenlik ve savunma stratejisini etkilemiş, Türkiye soğuk savaşın bitiminin ardından kısa bir süre sonra sınırlarında tekrar Rus tehdidini hissetmeye başlamıştır. O dönemde AKKA'nın V. Maddesi ile hükme bağlanan Kanatlar Kuralı'nın, Türkiye açısından etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:²⁴⁰

(a) Kanatlar Bölgesi'ne sabit tavanlar getirilmesi suretiyle; Orta ve Doğu Avrupa'dan çekilen konvansiyonel kuvvetlerin Karadeniz'in kuzeyi ile Kafkaslar Bölgesi'nde konuşlandırılması engellenmiştir.

(b) Kanatlar bölgesi'nde yapılacak bir limit artarımı, Orta Avrupa'dan çekilen modern silah ve araçların bölgeye konuşlandırılmasına ve Kafkaslarda ki sayısal dengenin bozulmasına neden olacaktır. Bunun sonucunda Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren Kafkasya Bölgesi'nde, konvansiyonel nicelik ve nitelik açısından Ankara'nın aleyhine bir güç dengesi oluşacaktır.

(c) Antlaşmanın V. Maddesi gereği; Kanatlar Bölgesi tavanları yalnızca tank, ZMA ve topçu silahı sistemlerini sınırlandırmaktadır. Taarruz helikopterleri ve savaş uçakları için diğer alt bölgelerde olduğu gibi bölgesel bir tavan limiti mevcut değildir. Bu durumda, KKAB ve Transkafkasya Askeri Bölgesi (TKAB) için geliştirilen yeni Rus askeri doktrininde, kuvvetler arası denge kurulamayacak olması Türkiye'nin milli güvenliğine pozitif yönde katkı sağlayacaktır.

(ç) Kanatlar Bölgesi tavanlarının değiştirilmesi, AKKA rejiminde köklü bir değişikliğe neden olacağından diğer taraf ülkelerin olası benzer talepleri sonucunda,

²³⁹ Harp Akademileri Yayınları, **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. 216-217.

²⁴⁰ Harp Akademileri Yayınları, **a.g.e**, s. 218.

başta Türk-Yunan ve Türk-Bulgar dengelerinin bozulması olmak üzere, AKKA'nın getirdiği statüko bozulacak ve rejimin bekası ciddi boyutta tehlikeye girecektir.

(d) Kanatlar kuralındaki olası bir değişim ile Yunanistan, Mersin Liman Bölgesi'nin uygulama alanına dâhil edilmesi için gayret gösterecek ve sonuçta, Ankara'nın, çetin müzakereler sonucu diğer akit ülkelere kabul ettirdiği, alan dışı bölge ile sağladığı kazanımlarının bazılarında vazgeçmek zorunda kalacaktır.

(e) AKKA kanat limitlerinin değiştirilmesi ile başlayacak ve rejiminin bekasını olumsuz yönde etkileyebilecek bu gelişmeler, Türkiye'nin gelecekteki silahsızlanma ve silahların denetimi faaliyetlerini de doğal olarak olumsuz yönde etkileyecektir.

Türkiye, 1990 yılında AKKA imzalandığından itibaren, antlaşmanın yükümlülüklerinin tam ve zamanında yerine getirilmesini savunmuş ve sadece savunmakla kalmayıp yerine de getirmiştir. Ankara, AKKA limitlerine geçiş için son tarih olan 17 Kasım 1995'e kadar, diğer NATO müttefiklerine oranla, RF'ye daha ihtiyatlı ve şüpheli yaklaşmış, bu nedenle de yerinde denetimlerinin büyük bir kısmını RF topraklarında yapmıştır.

TABLO-IX: AKKA Denetimleri²⁴¹

DENETLEYEN ÜLKE / DENETLENEN ÜLKE	TÜRKİYE'DE İCRA EDİLEN DENETİM SAYISI	TÜRKİYE TARAFINDAN YAPILAN DENETİM SAYISI
RUSYA FEDERASYONU	92	57
UKRAYNA	70	20
AZERBAJCAN	05	02
SLOVAKYA	02	
ROMANYA	22	15
MACARİSTAN	02	
ERMENİSTAN	03	19
ERMENİSTAN'DA KONUŞLU RUS BİRLİKLERİ		15
BULGARİSTAN	48	21
KAZAKİSTAN	01	
MOLDOVA		01
GÜRCİSTAN		02
GÜRCİSTAN'DA KONUŞLU RUS BİRLİKLERİ		10
TOPLAM	245	162

²⁴¹ <http://www.tsk.tr/> Erişim Tarihi: 10 Haziran 2011.

2007 Aralık ayı itibarıyla Türkiye’de gerçekleştirilen AKKA denetimleri ve Türkiye tarafından denetime tabi tutulan ülkeler, denetim sayıları ile Tablo-IX’da görülmektedir. Tablo dikkatle incelendiğinde 2007 Aralık ayı itibarıyla (Moskova’nın AKKA’yı tek taraflı olarak askıya aldığı ilan ettiği dönemdir.) Türkiye’de icra edilen AKKA denetimlerinin toplam sayısı 245, toplam denetçi ülke sayısı ise dokuzdur. RF’nin bu süreçte -yaklaşık onbeş yıl- Türkiye’de gerçekleştirdiği doksan iki denetim, toplam denetimlerin %38’lik bir bölümünü kapsarken komşumuz Bulgaristan’da kırk sekiz denetim ile %20’lik bir paya sahip olmuştur. Bu verilerden çıkan sonuç; Soğuk Savaş’ın izleri tamamen kaybolmamış, etkileri atlatılamamıştır. Konvansiyonel bir dengeleme antlaşmasında dahi sadece iki ülkenin yerinde denetimlerinin, toplam denetimlerin %58’ini oluşturmuş olması tarafların birbirine duyduğu güven derecesini çok net olarak göstermektedir. Benzeri bir durum da Türkiye için geçerli olmuştur. 2007 Aralık ayı itibarıyla geride kalan on beş yıllık zaman dilimi içerisinde Türk denetim timleri tarafından icra edilen toplam 162 yerinde denetimin elli yedisi RF’de, yirmi biri ise Bulgaristan’da yapılmıştır. Türkiye, toplamda icra ettiği denetimlerinin %48’ini bu iki ülkede gerçekleştirmiştir. Fakat Ankara’nın gerçekleştirdiği denetimlerde göze çarpan diğer bir husus da başta Ermenistan ve Gürcistan’da 1999 Uyarılma Antlaşması hükümlerince ulusal kota devrinden kaynaklanan haklarla konuşlanmış bulunan Rus birliklerinin denetimi çalışmalarıdır. Onbeşi Ermeni topraklarında olmak üzere toplam yirmi beş denetim Türkiye’nin doğu sınırlarına çok yakın bölgelerde -Ermeni hududunda ise bazı bölgelerde sıfır noktasında Rus sınır birlikleri mevcuttur- icra edilmiştir. Bu veriler de karşılıklı güvensizliğin açık birer göstergesidir. Ankara doğu sınırlarına çok yakın bölgelerde konuşlu bu Rus birliklerinden-hava kuvvetleri de dâhil- bir tehdit algılaması hissetmemektir. Soğuk Savaş süresince nefesini sürekli ensesinde hissettiği Kızıl Ordu’nun ardından, XXI. yüzyılda hala Rus birlikleri ile Türk hudut birliklerinin karşılıklı olarak birbirlerinin etki alanında bulunması Ankara’yı rahatsız etmektedir.

Doksanlı yılların ilk yarısında Türkiye, RF’nin Kafkasya politikalarının ve bölge üzerindeki niyetlerinin sürekli olarak altını çizmiş, özellikle de AKKA rejiminden Kafkaslar Bölgesi’ndeki kanat limitleri hususunda, RF’ye taviz

verilmemesini istemiştir. NATO bu süreçte, özellikle Uralların doğusuna nakledilen ASSA'ların imhası için RF'yi sık sık ikaz etmiş, fakat Ankara'nın bu isteklerine karşılık olarak, Mayıs 1996'daki "AKKA'nın yeniden Gözden Geçirilmesi Konferansı"nda kanatlar limitlerinin yeniden değerlendirileceği gerekçesi ile konferansa dek esnek bir tutum sergilemiştir. Bazı diplomatik kaynaklar bu tutumun sebebini, RF'nin esasen AKKA rejiminden çıkmak istediğini fakat bunun mümkün olmadığını bilicinde oldukları için, bu güne dek çeşitli mazeretlerle rejimi delme gayretinde oldukları şeklinde açıklamışlardır. RF'nin AKKA'dan tek taraflı olarak çekilmesinden de çekinen müttefiklerin söz konusu dönemde çıkarları -Orta Avrupa'nın süratle silahsızlandırılarak olası bir konvansiyonel taarruz riskinin en düşük seviyelere çekilmesi ve konvansiyonel dengenin sağlanması- Moskova'nın dışında değil, içinde olduğu bir AKKA rejimi şeklinde olmuştur.²⁴²

ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicholas Burns, 17 Kasım 1995 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren AKKA'da, RF'nin KKAB'de yapması gereken indirimleri halen yapmamış olmamasına rağmen antlaşma yükümlülüklerinin öncelikli olanlarını -Orta Avrupa bölgesindeki kuvvet indirimleri- yerine getirdiğini belirterek RF'nin AKKA performansını olumlu olarak değerlendirmiştir.²⁴³

Bu tarihte, genelde Batılıları, özellikle de ABD'yi esas düşündüren konu, Mayıs 1996 tarihine kadar, kanatlarda RF'ye bazı tavizler vererek, kanatlar dışındaki bölgelerde indirimlerin tamamlanmasını sağlamaktır. NATO'nun bu tutumuna paralel olarak RF, Kafkasya'daki kanat tavanlarını sağlamak amacıyla yapması gereken indirimleri gerçekleştirmeyeceği uyarısını yaptığı tarihlerde AKKA'nın Orta ve Doğu Avrupa'daki diğer askeri bölgelerindeki indirimlerini 17 Kasım 1995'ten önce tamamlamıştır.²⁴⁴ İşte bu süreçte, Türkiye hem AKKA'ya taraf hem de bir kanat ülkesi olarak, RF ile Batılılar arasında Kafkasya'daki kanat limitleri ile ilgili sürdürülmüş olan pazarlıklara seyirci kalmamış ve aktif bir dış politika izlemiştir.

²⁴² Lale Sariibrahimoğlu, "Genelkurmay, Kafkasya'yı Denetledi" **Cumhuriyet**, 10 Haziran 1995, s. 8.

²⁴³ Yasemin Çongar, "İhlale ABD Desteği" **Milliyet**, 18 Kasım 1995, s. 21.

²⁴⁴ Dünya, "Rus Çizmelerini Avrupa'dan Çekti" **Tercüman**, 1 Eylül 1994, s. 4.

Ankara, NATO nezdinde yaptığı girişimle, kanatlar sorununun AKKA rejiminin bekası açısından ele alınması gerektiğini, ayrıca antlaşmaya taraf bazı devletlerce antlaşmada belirlenen imha usulleri dışında imha işlemleri gerçekleştirilmesi, ihraç maksadıyla bazı ASSA'ların indirim tabii tutulması gibi rejime aykırı uygulamaların da dikkate alınmasıyla, asıl sorunun Kanatlar Sorunu olmaktan çıkıp, AKKA'nın geleceği sorununa dönüştüğünü, bu nedenlerle yalnız kanat limitlerinin değil, rejimle ilgili tüm meselelerin bir bütünlük halinde görüşülmesi gerektiğini öne sürmüş, gündemin kanatlar sorunu olmaktan çıkıp, AKKA'nın geleceği sorunu olduğunu kabul ettirmiştir.²⁴⁵

Ankara'nın kanatlar konusundaki ciddi itirazlarına rağmen NATO, Moskova'nın Mayıs 1996'da Viyana'da gerçekleştirilen konferanstan önceki önerisine yeşil ışık yakmıştır. Mayıs 1996 tarihine kadar süren bu pazarlık sürecinde, Moskova yönetimi, Rus Savunma Bakanı Pavel Grachev'in Ekim 1995 tarihli önerisiyle; Kuzey Kanat Bölgesi'nde yer alan Leningrad Askeri Bölgesi'ndeki Leningrad idari birimin kanat bölgesinden çıkarılmasından vazgeçmiş ve karşılığında; Azak Denizi'nin doğu kıyılarından başlayarak Abhazya'ya kadar uzanan Karadeniz kıyı şeridini içerisine alan Krasnodar Bölgesi ile Volgograd ve Stavropol Bölgeleri'nin AKKA'nın V. Maddesinde belirtilen kanat rejiminden çıkarılmasını istemiştir. (Bkz.: Harita-VI) Ankara Hükümeti, Karadeniz'e kıyısı olan Krasnodar idari biriminde, Rus konvansiyonel kuvvetlerinin (tanklar, ZMA'lar ve topçu silah sistemleri) AKKA kanat limitlerinden muaf tutulması anlamına gelen Moskova Hükümeti'nin önerisine özellikle deniz kuvvetlerinin de AKKA rejimi dışarısında kaldığı düşünüldüğünde bölgede ortaya çıkan güç dengesizliğinden dolayı ciddi bir muhalefette bulunmuştur.

Rusya'nın Kasım 1995 tarihli önerisinden hemen önce, kanatlar sorununun ele alındığı NATO toplantısında Türkiye'nin de aktif bir katılım sergilediği ve benimsediği orta yol çözüm önerisi sunulmuştur. 22 Eylül 1995 tarihli bu öneride Hazar Denizi'ne kıyısı olan Astrakan ve Volgograd Bölgeleri; kanat bölgeleri için hükme bağlanmış silah sınırlamaları dışında tutulmuştur (Bakınız: Harita-IV). O

²⁴⁵ Harp Akademileri Yayınları, **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, s. 217.

tarihte Ankara, RF'ye verilen bu ödünün ötesinde, ileri bir tarihte başka bir karşı öneriyi kabul etmeyeceğini açıklayarak tüm dikkatleri üzerine çekmiş, Washington yönetimi ise Ankara'nın tepkisini "normal" olarak nitelendirirken, Moskova'ya verilen tavizin ise "kaçınılmaz" olduğu şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.²⁴⁶

Harita-VI

Kanatlar Sorununun Çözümüne Yönelik NATO ve RF Teklifleri²⁴⁷

RF'nun 1995 sonu itibariyle, KKAB'nde gerçekleştirmiş olduğu kuvvet aşımalarının mevcudiyetine rağmen Türkiye kendisine yönelik bir taarruzi harekât beklentisi içerisine girmemiştir. Fakat Rusya, AKKA indirimleri dışında kalan

²⁴⁶ Dünya, "NATO'dan Rusya'ya korkutan taviz...!", *Milliyet*, 17 Eylül 1995, s. 18.

²⁴⁷ Kaynak: Sipri, *SIPRI Yearbook 1996*, Oxford University Press, Oxford, 1996, s. 722.

Karadeniz Donanması ve amfibi kuvvetleri ile AKKA hükümleri gereği Kafkaslardaki kanat indirimlerine dâhil edilmeyen hava kuvvetleri de dikkate alındığında, 1996 yılı itibariyle Türkiye'ye yönelik geniş çaplı bir taarruz harekâtına geçme yeteneğine kavuşmuştur.²⁴⁸ Moskova, Ankara'ya karşı elde ettiği o dönemki mevcut konvansiyonel üstünlüğünü askeri alandan öte, siyasi ve diplomatik alanda kullanmış ve 17 Kasım 1995'te AKKA'nın kanatlarla ilgili sınırlarını uygulayamayacağını açıklamasından hemen sonra, Türkiye'nin boğazlarla ilgili geçiş düzenlemeleri tüzüğünün kabul edilemez olduğunu vurgulayan resmi açıklamalarda bulunmuştur.²⁴⁹

17 Kasım 1995 tarihinden Mayıs 1996'ya kadar RF ile ABD liderliğindeki Batılı güçler arasında sıkı pazarlık süreci yaşanmış, bu süreçte ABD'nin "Russia First" (Rusya'ya Öncelik)²⁵⁰ diye adlandırdığı politikası gereğince, NATO'nun genişlemesi, Dayton Barış sürecinin devam ettirilmesi (29 Kasım 1995 tarihli NATO-RF mutabakatı ile Bosna'da görev alacak barış gücü misyonuna Rus birlikleri de dâhil edilmiş ve RF, barış gücü birliklerinin harekât planlarında karar mekanizması içine alınmıştır.) ve START-II Antlaşması'nın bekası için, Moskova'ya AKKA'dan birtakım tavizler verilmiştir.²⁵¹

15–31 Mayıs 1996 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirilen "AKKA'nın Yeniden Gözden Geçirilmesi Konferansı"nda, başta RF'nin kanatlardaki kuvvet aşırımları ve bunlarla ilgili talepleri olmak üzere, AKKA'nın uygulanmasına ilişkin sorunlar tüm taraf ülkelerin katılımıyla ele alınmıştır. Kanatlar sorununun çözümü amacıyla toplanan konferans, ilk günlerinde RF'nin Türk-Amerikan ortak önerisine Moskova'nın sıcak bakmasıyla olumlu bir havada başlamış ve müzakereler sonucunda hukuki bağlayıcılığa sahip bir "Kanat Antlaşması" ile çözüme

²⁴⁸ Şükrü Elekdağ, "Sen de mi Britüs?" **Milliyet**, 18 Kasım 1995, s. 21.

²⁴⁹ Cenk Başlamış, "Rusya'dan Boğaz Tehdidi" **Milliyet**, 24 Kasım 1995, s. 13.

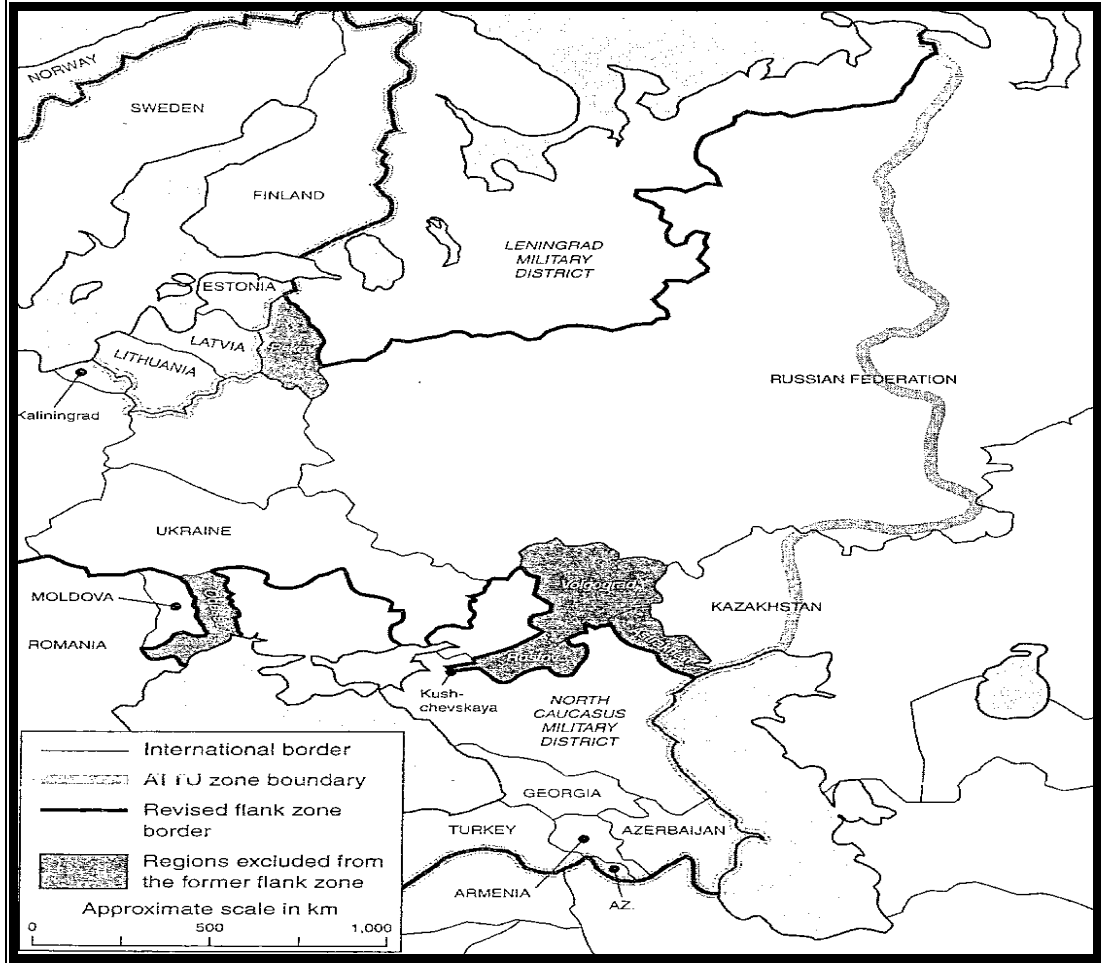
²⁵⁰ Clinton yönetiminin "Önce Rusya" şeklinde adlandırdığı bir dış politika stratejisidir. Bu dış politika stratejisinin temeli, önceliğin Rusya'ya verilmesi ve Moskova yönetiminin Batı dünyası ile ilişkilerinde fazla gücendirilmemesi ilkesine dayandırılmıştır. Özellikle 1993–1996 arasını içeren dönemde ABD-RF arasındaki stratejik ortaklığın sürdürülmesi hususu esas alınırken, asıl amaç ise eskisi gibi süper güç olmasa da yakın çevresinde etkili bir RF'nin işbirliğine duyulan ihtiyaç olmuştur.

²⁵¹ Gale A. Mattox & Arthur R. Rachwald (Eds.), **Enlarging NATO**, Lynne Rienner Publishers, London, 2001, s. 263-264.

kavuşturulmuştur.²⁵² Konferans sonucunda alınan kararlar ve çözüm, 1996 yılı koşullarında, Türkiye açısından olumlu olarak nitelendirilmiş olup şu temel esaslara dayandırılmıştır.²⁵³

Harita-VII

Kanat Anlaşmasıyla Kanat Bölgesinden Çıkarılan Rus İdari Bölümleri²⁵⁴

a. KKAB'de Volgograd ile Astrakan idari birimleri (oblast), Krasnodar idari biriminin kuzeyinde bulunan Kuşevskaya ana tamir tesisi ve bu tesisin diğer iki idari birim ile bağlantısını sağlayabilmek için Rostov idari biriminin doğusu kanat bölgesinden çıkarılmıştır. Leningrad Askeri Bölgesi'nde Pskov idari birimi, Ukrayna'da da Odessa Askeri Bölgesi'nde Odessa idari birimleri Kanatlar Bölgesi'nden çıkarılarak kenar Avrupa Bölgesi'ne dâhil edilmiştir. (Bkz.: Harita-VII)

²⁵² Dış Haberler, "AKKA sorununda umut verici gelişme", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1996, s. 11.

²⁵³ **EK-VII**: AKKA Kanat Antlaşması.

²⁵⁴ Kaynak: Jane M. O. Sharp, *Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty*, Routledge, New York, 2006, s. 162. Asıl Kaynak: Zdzislaw Lachowski, "Conventional Arms Kontrol" SIPRI Yearbook 1997.

b. RF'nun kanat bölgesinin mevcut sınırları içerisindeki konvansiyonel güçlerini 31 Mayıs 1999 tarihine kadar 1800 tank, 3700 ZMA ve 2.400 top sistemi seviyesine çekmesi ve mevcut güçlerinde artırıma gitmemesi kararlaştırılmıştır.

c. RF'nin açık müzakereler yolu ile ilgili taraf ülkelerin egemenliğine tam saygı gösterilmesi suretiyle, anlaşmanın geçici konuşlandırma hükümlerinden azami ölçüde faydalanabilmesi ve Taşkent Anlaşması'yla²⁵⁵ paylaşılan teçhizat kotalarının (Bkz.: Tablo-X) bir kısmını devralabilmesi kararlaştırılmıştır.

TABLO-X: Taşkent Anlaşması İle SSCB'ye Ait AKKA Limitlerinin Paylaşımı²⁵⁶

ALAN	ANA SAVAŞ TANKLARI			ZIRHLI MUHAREBE ARAÇLARI (ZMA)					TOP/TOPÇU SİSTEMLERİ			SAVAŞ UÇAKLARI	TAARRUZ HELİKOPTERLERİ
	TOPLAM	AKTİF	DEPO	TOPLAM	AKTİF	DEPO	ZPMA	ASMA	TOPLAM	AKTİF	DEPO		
RUSYA FED.	6.400	4.975	1.425	11.480	10.525	955	7.030	574	6.415	5.015	1.310	3.450	890
UKRAYNA	4.080	3.130	950	5.050	4.350	700	3.095	253	4.040	3.240	800	1.090	330
IV.2 NOLU BÖLGE TOPLAMI	10.300	8.650	1.650	17.400	16.120	1.280	-	-	9.500	8.050	1.450	-	-
RUSYA FED.	5.100	4.275	825	10.100	9.945	155	-	-	4.735	3.825	910	-	-
UKRAYNA	3.400	2.850	550	4.700	4.000	700	-	-	3.150	2.850	300	-	-
BELARUS	1.800	1.525	275	2.600	2.175	425	1.590	130	1.615	1.375	240	260	80
KANAT BÖLGESİ TOPLAMI	2.850	1.850	1.000	2.600	1.800	800	-	-	3.675	2.775	900	-	-
RUSYA FED.	1.300	700	600	1.380	580	800	-	-	1.680	1.280	400	-	-
UKRAYNA	680	280	400	350	350	0	-	-	890	390	500	-	-
MOLDOVA	210	210	0	210	210	0	130	10	250	250	0	50	50
GÜRCİSTAN	220	220	0	220	220	0	135	11	285	285	0	100	50
ERMENİSTAN	220	220	0	220	220	0	135	11	285	285	0	100	50
AZERBAYCAN	220	220	0	220	220	0	135	11	285	285	0	100	50
TOPLAM	13.150	10.500	2.650	20.000	17.920	2.080	12.250	1.000	13.175	10.825	2.350	5.150	1.500

²⁵⁵ SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan devletler ve RF 12 Mayıs 1992 tarihli Taşkent Antlaşması ile AKKA rejimine dâhil olmuşlardır. Bu anlaşma uyarınca Moskova Hükümeti'nin kanat bölgeleri ile ATTU içindeki tüm ülke topraklarında bulundurması gereken beş silah kategorisi azami tavanları ile ülke tavanları şöyledir: Tank: 700/6.400, ZMA: 580/11.480, Topçu Silahları: 1.280/6.415. Kanat bölgelerinde helikopter ve uçakların limitleri yoktur. Ülkesel tavanlar uyarınca, Savaş Uçağı: 3.450 ve Taarruz Helikopteri: 890 olarak sınırlandırılmıştır. Bkz.: Esra Çayhan, Nurşin Ateşoğlu Güney, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 66-67.

²⁵⁶ Kaynak: Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 1993: World Armaments and Disarmament**, Oxford University Press, Oxford, 1993, s. 597.

ç. RF'nin 1 Ocak 1996 tarihli bilgi değişim paketinde "kaldırılacak" (to be removed) ibaresiyle beyan ettiği ZPT'lerin 31 Mayıs 1996 tarihinden itibaren tavan limitlerine dahil edilmesi hükme bağlanmıştır.

d. RF'nin, Bildirim ve Bilgi Değişimi Protokolü'nde belirtilen usuller çerçevesinde, mevcut "kanat" bölgesi için yılda iki kez; Kuşevskaya ana tamir tesisi için ise yılda dört kez bilgi değişiminde bulunması ve bu bölge için on adet ilave yerinde denetimi kabul etmesi kararlaştırılmıştır.

e. AKKA'nın depo hükümlerinin, depolarda bulunan teçhizatların aktif birliklere devredilebilmesini sağlamak amacıyla, 31 Mayıs 1999 tarihine kadar gözden geçirilmesi hükme bağlanmıştır.

f. RF'nin, Bildirim ve Bilgi Değişimi Protokolü'nde belirtilen usuller çerçevesinde, mevcut "kanat" bölgesi için yılda iki kez; Kuşevskaya ana tamir tesisi için ise yılda dört kez bilgi değişiminde bulunması ve bu bölge için on adet ilave yerinde denetimi kabul etmesi kararlaştırılmıştır.

g. AKKA'nın depo hükümlerinin, depolarda bulunan teçhizatların aktif birliklere devredilebilmesini sağlamak amacıyla, 31 Mayıs 1999 tarihine kadar gözden geçirilmesi hükme bağlanmıştır.

Konferans sonucunda Kanat Antlaşması'nın tüm taraflarca 15 Aralık 1996 tarihine kadar onaylanması ve onay belgelerini AKKA saklayıcı ülkesi olan Hollanda'ya göndermeleri karara bağlanmıştır. Fakat AKKA'ya taraf otuz ülkeden yalnız on üç tanesi anılan tarihe kadar onay ve gönderim işlemlerini tamamlamışlardır. Altı NATO üyesi (Belçika, Norveç, Portekiz, İspanya, ABD ve Türkiye), üç Merkezi Doğu Avrupa ülkesi (Macaristan, Polonya, Romanya) ve sekiz BDT ülkesi (Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Moldova, Ukrayna ve RF) olmak üzere on yedi taraf ülke ise Antlaşma'nın parlamento onay belgelerini tespit edilen tarihte saklayıcıya çeşitli nedenlerden dolayı göndermemiştir. Batı yanlısı GUAM gurubu ülkelerin Moskova ile mevcut olan ikili problemleri,

Türkiye ve Norveç ise kanat ülkeleri olmaları nedeniyle en başından beri kanatlardaki limit aşımalarına en sert tepkiyi veren taraflar olarak onaylamayı geciktiren grupta yer almışlardır. Antlaşmayı Birleşik Devletler Senato'sundan geçirirken zorlanan Clinton yönetimi ise, Kafkasya'yı Polonya'nın NATO'ya dâhil edilmesi karşılığında satıp satmadığı şeklinde ciddi soru ve eleştirilere maruz kalmıştır. Kanat Antlaşması tüm tarafların resmi onayları ile 15 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe girmiş fakat Rusya'nın değişen Avrupa siyasi ve askeri dengelerini öne sürerek AKKA rejiminin bütününde, özellikle de ASSA limitlerinde uyarlama yapılması yönünde ki talepleri nedeniyle tam sonuçlanmamıştır.²⁵⁷

Viyana'da 15–31 Mayıs 1996 tarihinde yapılan “AKKA'nın Yeniden Gözden Geçirilmesi Konferansı” sonucunda kabul edilen ve hukuki bağlayıcılığa sahip bu belge, Türkiye açısından değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:²⁵⁸

a. Bu konferansta alınan karar ile RF'nin kanatlar bölgesinde yaratmaya çalıştığı fiili durumun önüne geçilmiş, AKKA rejiminde çözümün, ancak konuyla ciddi olarak ilgilenen Türkiye ve tüm taraf devletlerin katılımıyla alınacak ortak kararlarla sağlanabileceği kararlaştırılmıştır.

b. RF'nin antlaşmanın kanat limitlerine riayet etmediği koşullarda başlayan ve devam eden müzakere süreci, V. Maddenin kalıcı geçerliliğinin teyit edildiği bir anlaşma ile sonuçlanmış ve RF'nin, güney hududunu oluşturan KKAB'yi uygulama alanı dışı ilan etme girişimlerinin önü alınmıştır.

c. Kanat Antlaşması ile RF bir yıllık süre içerisinde KKAB ve TKAB'deki konvansiyonel kuvvet mevcutlarında önemli indirimler yapmak zorunda kalmıştır. Antlaşmanın geçici konuşlandırma ve kota devri ile ilgili hükümlerinden RF'nin ne ölçüde istifade edeceğine bağlı olarak, Türkiye sınırlarına yakın bölgelerden 1.000

²⁵⁷ Jane M. O. Sharp, **Striving For Military Stability In Europe Negotiation, implementation and adaptation of the CFE Treaty**, Routledge, New York, 2006, s. 163-165.

²⁵⁸ Nurşin Ateşoğlu Güney, “AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği”, **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 185-186.

ila 1.300 arasında -yaklaşık yirmi beş mekanize tabur- zırhlı aracını çekmesi gerekmektedir.

ç. RF, kanatlar sorununu Moldova, Ermenistan ve Gürcistan'da geçici kuvvet konuşlandırmak ve Erivan ile Tiflis yönetimlerinden kota devralarak bu ülkelerin milli egemenliklerini baskı altına alacak şekilde çözmek hedefini gütmüştür. Fakat kota devri ve geçici konuşlandırma hususlarının ilgili devletlerle yapılacak serbest müzakereler ve adı geçen devletlerin egemenlik haklarına tam saygı gösterilmesi suretiyle işlerlik kazanabileceği teyit edilmiştir. Azerbaycan'ın geçici konuşlandırma ve kota devri gibi uygulamalara soğuk baktığını bildiren resmi bir açıklama yapması Ankara açısından olumlu gelişmedir.²⁵⁹

d. RF'nin Başbakanlık seçimlerinin arifesinde olması, seçim sonrası dönemin getireceği belirsizlikler ve muhtemel istikrarsızlıklar konferans sürecinde en başından beri kanatlar sorunun asıl tarafları olarak öne çıkan iki ülkeden Türkiye'yi olumlu; RF'yi ise olumsuz yönde etkilemiştir. Ankara Kanat Antlaşması ile bu süreci kazançlı olarak tamamlamıştır.

e. Ankara'ya göre Kanat Antlaşması, rejime taraf olan tüm ülkelerin, AKKA'nın değişen siyasi koşullara uyarlanmasının gerekliliği konusundaki mutabakatının göstergesi olmuştur. 31 Mayıs 1996'dan itibaren başlaması öngörülmüş, AKKA'nın uyarlanması sürecinde, rejimin bütünlüğünün ve esaslarının korunması hususunun altının çizilmesi, gerek Avrupa'nın güvenlik ve istikrarı açısından gerekse de Türkiye'nin milli güvenlik konularında 1990 yılında elde ettiği kazanımların muhafazası açısından çok olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

“AKKA'nın Yeniden Gözden Geçirilmesi Konferansı” sonucunda kabul edilen ve yasal bağlayıcılığı bulunan Kanat Antlaşması ile Ankara 1990 yılında elde ettiği kazanımlarını perçinlemiştir. Fakat kanatlar sorunun çözümü sürecinde, NATO'nun RF'ye 22 Eylül 1995'te sunduğu orta yol önerisindeki koşullardan taviz vermeyeceğini belirten Ankara, bu belgeyi kabul etmek suretiyle geri adım atarak,

²⁵⁹ Barçın Yiyanç, “Rusya'ya AKKA'da sıkı denetim” **Milliyet**, 03 Haziran 1996, s. 16.

RF'nin Pskov, Krasnodar ve Rostov bölgelerinin AKKA kanat limitleri dışında kalması önerisini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Kanat Antlaşması öncesinde Türkiye ve Norveç, kendi sınırlarına yakın hassas bölgelerde RF'nin konvansiyonel kuvvet aşımına yol açabilecek her türlü girişimini ciddi bir milli güvenlik meselesi olarak algılamış ve RF'nin limit aşımına en sert tepkileri veren ülkeler olmuşlardır. Kanat Antlaşması'na giden süreçte, ABD ve RF arasında kanatlar, NATO'nun Bosna'da kullanılması ve NATO genişlemesi konularında sıkı pazarlıklar yapılmış, bu pazarlıklar sürecinde Türkiye ve AKKA'ya taraf diğer ülkeler devre dışı bırakılmış fakat Kafkaslar'da yapılan harita değişikliği sonucunda ortaya çıkan konvansiyonel güç tablosu, Türkiye'nin askeri güvenliğine doğrudan bir tehdit oluşturmamıştır.²⁶⁰

“AKKA'nın Yeniden Gözden Geçirilmesi Konferansı” ile 27 Mayıs 1997 tarihli “NATO-RF Nihai Senedi”nin imzalanmasına kadar geçen bir yıllık süre içerisinde, ABD liderliğindeki Batılı güçler, AKKA'nın bütünlüğünü korumak suretiyle değişen siyasi koşullara uyarlanması karşılığında Moskova'dan, NATO'nun genişlemesine karşı muhalif davranmamasını istemiş ve olası NATO genişlemesinin Moskova'ya tehdit oluşturmayacağı -10 Aralık 1996'da ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, NATO'nun olası genişlemesi sonrasında Doğu Avrupa ülkelerinde nükleer silahların konuşlandırılmayacağına dair teminat vermiştir-konusunda beyanatlar vermişlerdir.²⁶¹

Görüldüğü üzere Pakt ve SSCB'nin ortadan kalkmasıyla yerine büyük ve somut bir düşman konulamamasının sonucunda NATO ittifakı içerisinde üyeler arası ilişkilerde bir esneklik ve kopukluk meydana gelmiştir. Bazı ittifak üyeleri örgütün genel tutumundan farklı tutumlar sergilemeye başlamışlardır. İttifak içerisinde terk edilme ya da yalnız bırakılma korkusu ile gereksiz çatışmalara girme endişesine kapılan üyeler olmuştur. İttifak lideri tarafından yalnız bırakılma endişesinin en somut örneklerinden biri AKKA'nın revizyonu ile ilgili müzakere sürecinde

²⁶⁰ Nurşin Ateşoğlu Güney, **a.g.m**, s. 187.

²⁶¹ Gale A. Mattox & Arthur R. Rachwald (Eds.), **Enlarging NATO**, Lynne Rienner Publishers, London, 2001, s. 264-265.

Türkiye'nin Transkafkasya Bölgesi'ndeki hassasiyetine ve ciddi tepkilerine rağmen ABD'nin Türkiye'nin çıkarlarını bir kenara iterek RF'ye birtakım ödünler vermiş olmasıdır.²⁶²

31 Mayıs 1996 tarihli Kanat Antlaşması'nı müteakip, Clinton ile Yeltsin arasında 27 Mayıs 1997'de gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Washington ile Moskova arasında yapay bir yumuşama havası esmiş ve "NATO ve Rusya Federasyonu Arasında Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Ana Kuruluşu Sözleşmesi" belgesi imzalanmıştır. Hemen ardından 8-9 Temmuz 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen NATO Madrid Zirvesi sonucunda, üç Vişegrad ülkesinin -Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya- ittifaka adaylıkları kabul edilmiştir.²⁶³

Zirve sonrasında NATO genişlemesinin Rusya aleyhine olmadığını belirtmek ve bu konuda Moskova yönetimine güvence vermek amacıyla St. Petersburg'a giden ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright; NATO'nun kapısının eski SSCB'den ayrılan Baltık ülkelerine açık olduğunu belirtmiş ve NATO'ya entegrasyon sürecinde kendileri için asıl önemli olan kıstasın aday ülkelerin haritadaki yerleriyle, coğrafik konumlarının değil, demokrasi ve liberal ekonominin uygulandığı yönetim sistemleri olduğunu belirtmiştir.²⁶⁴

ABD ve Batı dünyasının NATO'nun doğuya doğru genişleme hedefinde ki kararlı tutumu ve bu hedefe yönelik olarak 1996 Kanat Antlaşması ile Moskova'ya verilen tavizler, AKKA rejiminin sadece kanatlar konusunda değil genel çerçevede Avrupa'da şekillenen yeni siyasi konjoktüre göre uyarlanmasının önünü açmıştır.

Ankara doksanlı yıllarda AKKA rejimi gereklerini yerine getirmeye ve doğu sınırlarında elde ettiği kazanımları muhafaza etmeye çalışırken, batısında ise Atina'nın Kafkaslarda limit aşmaları yapan Moskova yönetimine karşı sessiz kalması ve SSS döneminde başlattığı silahlanma çalışmalarına -1996 Ocak ayında yaşanan

²⁶² S. Gülden Ayman, **Güç, Tehdit ve İttifaklar**, Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi, (SAEMK), 7/2001, Ankara, 2001, s. 9.

²⁶³ Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri**, ATAM Yayınları, Ankara, 2000, s. 169-170.

²⁶⁴ Haber Turu, "NATO, Baltık ülkelerine açıktır", **Sabah**, 14 Temmuz 1997, s. 16.

Kardak Krizi sonrasında daha da artmıştır- Ankara'nın ilgi ve enerjisini doğu bölgesine yönelttiği bu dönemde hız vermiş ve bu durumu da üst düzey devlet görevlileri vasıtasıyla açıklamaktan çekinmemiştir.²⁶⁵

4.4 Uyarlanmış AKKA'nın Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

NATO'nun Temmuz 1997 Madrid Zirvesi'nde, eski Pakt üyesi üç devletin ittifaka giriş protokollerinin imzalanmasıyla 1990 yılında AKKA rejimi ile düzenlemiş olan konvansiyonel güç dengesinin RF aleyhine daha fazla bozulacağı batılı devletlerce kabul edilmiş ve ortaya çıkan bu yeni sorunun çözümü amacıyla, 23 Temmuz 1997 tarihinde Viyana'da "AKKA'nın Değişen Koşullara Uyarlanması" konulu bir gözden geçirme konferansı yapılmış ve rejime taraf ülkelerce aşağıda sıralanan temel hususlarda mutabakata varılmıştır.²⁶⁶

a. AKKA'nın mevcut yapısının Avrupa'nın siyasi gerçeklerine uymadığı, bu nedenle de, AKKA konvansiyonel dengelerinin bölgesel tavanlar yerine ulusal tavanlara dayandırılması kararlaştırılmıştır.

b. Belirlenecek yeni ulusal tavan limitlerinde, taraf devletlerin meşru güvenlik kaygılarının göz önünde bulundurulması kararlaştırılmıştır.

c. Akit ülkelerin uygulama alanları üzerinde sınırlı miktarda bulundurabileceği toplam ulusal ve konuşlandırılmış kuvvetlerin dâhil edileceği bölgesel tavanlar belirlenmesi karara bağlanmıştır.

ç. Orta ve Doğu Avrupa uygulama alanlarını kapsayacak şekilde, konvansiyonel kuvvet yığılmalarından kaynaklanabilecek güvenlik problemlerinin giderilmesine yönelik dengeleyici tedbirler alınmalıdır.

d. Tüm taraf devletlerce mutabık kalınarak ulusal ve bölgesel tavanların bir anlaşma dâhilinde belirlenmesi ve belirlenen limitlerin 2001 yılında tekrar gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Gözden geçirme işleminin her beş yılda bir tekrarlanması prensip olarak kabul edilmiştir.

²⁶⁵ Dış Haberler, "Atina, Ege'yi kendi gölü sayıyor", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1996, s. 9.

²⁶⁶ Nurşin Ateşoğlu Güney, "AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği", **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 189.

e. Konuşlandırılmış konvansiyonel kuvvetler için, ek bilgi değişimi ve şeffaflık ile ilgili hükümlerinin geliştirilmesine karar verilmiştir.

f. “Geçici kuvvet bulundurma” ilkesine ait kuralların netleştirilmesi kabul edilmiştir.

g. ASSA’ların depolarda muhafazası ve stoklanmasını düzenleyen kuralların netleştirilmesi karara bağlanmıştır.

h. Mevcut Kanatlar rejiminin mevcudiyetinin muhafaza edilmesi ve tüm taraflarca kabul edilen genel çerçeveye sadık kalınmak üzere, rejime taraf ülkeler 1998 sonu ya da en geç Mayıs 1999 tarihinden önce, AKKA’nın değişen koşullara uyarlanması ile ilgili yükümlülüklerin belirleneceği, “AKKA’nın Gözden Geçirilmesi Konferansı”nın yapılmasını kararlaştırmışlardır.

1996 Helsinki Zirvesinde başlayan ve 23 Temmuz 1997 tarihli “AKKA’nın Değişen Koşullara Uyarlanması” konferansında devam eden süreçte Moskova yönetimi NATO’nun doğuya açılma politikasına daha fazla direnemeyeceğini kabullenerek, karşılığında AKKA kartını tekrar oynamış ve 1998 yılında, Mayıs 1996 da kabul edilmiş ve hukuki bağlayıcılığı bulunan Kanat Antlaşması’nın terk edilmesini, bunun yerine tek taraflı bildirimlere dayanan ve kuvvet planlamalarını içeren siyasi nitelikli çözüm yollarının benimsenerek, kanat bölgelerindeki mevcut belirsizlik ortamının önüne geçilmesini içeren bir çözüm önerisi sunmuştur. 1997 ve sonrasında devam eden uyarılma sürecinde AKKA’ya taraf ülkelerin çözümünde en çok zorlandıkları konulardan biri, Ankara’yı doğrudan ilgilendiren kanatlar sorunu olmuştur. Türkiye, Norveç ve GUAM gurubuna²⁶⁷ mensup ülkeler Moskova’nın kanatlar konusundaki bu önerisini kesin ve net bir dille reddetmişlerdir.

1998 yılı itibariyle, NATO’nun ittifakının kanatlar konusu hakkındaki genel görüşü; 31 Mayıs 1996 tarihli Kanatlar Anlaşması’nın muhafaza edilerek devamı yönünde olmuştur. Fakat NATO Genel Sekreteri Solana’nın 14 Mart 1997 tarihli açıklamaları ve 8 Aralık 1998 tarihli Kuzey Atlantik Konseyi bildirisi ile Batı ittifakı,

²⁶⁷ GUAM gurubu; Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova’nın katılımıyla ABD öncülüğünde 1996 yılında teşkilatlanmıştır. Kafkasya’da Rus nüfuzunu kırmak ve BDT’ye karşı ABD’nin yanında saf tutan devletlerin çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuştur. Bkz.: Haktan Birsal, “Kafkaslar’da Devam Eden Soğuk Savaş”, **2023 Dergisi**, Atılım Yayıncılık, Sayı: 89, Ankara, Eylül 2008, s. 25.

Varşova Paktı'nın dağılması, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan on beş yeni ülke, bu ülkelerden üçünün NATO'ya kabulü gibi nedenler AKKA rejiminin sadece resmi anlamda değil tüm Avrupa'nın ve taraf ülkelerin yeni güvelik gerekliliklerini karşılayacak şekilde ciddi yapısal değişimlere ihtiyacı olduğunu kabul etmiştir. Bu dönemde RF, NATO'ya kabul edilen eski Pakt ülkelerinin ittifaka tam üye olarak girişlerinden önce AKKA'nın revize edilmesini ya da AKKA rejimine özel statüde dâhil edilmelerini istemiştir.²⁶⁸

Türkiye, RF'nin bu son önerisi ile “Kanatlar Anlaşması” ile çözüme kavuştuğuna inandığı kanatlar probleminin kesin ve kalıcı olarak çözümlenmediğini ve AKKA'nın uyarlanmasının önüne geçemeyeceğini görmüştür. Yaklaşık bir buçuk yıl süren karşılıklı müzakereler ve sıkı pazarlıklar sonucunda, 19 Kasım 1999'da AGİT İstanbul Zirvesi'nde AKKA'ya taraf devletlerce, karşılıklı bloklar düzenini ortadan kaldıran, jeopolitik değişiklikleri karşılayan ve yeni güvenlik gereksinimlerini dikkate alan “AKKA Uyarlama Antlaşması” (UAKKA) imzalanmıştır.²⁶⁹ Mevcut AKKA'nın değiştirilen hükümleri ve UAKKA'daki yeni hükümler aşağıda sıralanmıştır.²⁷⁰

1. AKKA'daki bloklar arası yapı, bölgesel ve alt bölgesel sınırlamalar dâhil olmak üzere terk edilmiş, her bir taraf ülke için ulusal ve ülkesel tavanlar tespit edilmiştir. Bir ülkenin uygulama alanında bulundurabileceği toplam teçhizat seviyesi “ulusal tavan” olarak belirlenmiştir. Bir ülke topraklarında diğer bir ülkenin konuşlandırabileceği yabancı kuvvetleri de içermek üzere bulundurulabilecek azami teçhizat seviyesi ise “ülkesel tavan” çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

Tablo-XI'de görüldüğü gibi NATO'nun genişlemesiyle doğru orantılı olarak 1990'da AKKA ile bloklar arasında kurulan konvansiyonel kuvvet dengesi, üç eski VP üyesi devletin -Çekoslavakya Macaristan, Polonya- NATO'ya üye olmaları ile eski VP -Rusya Federasyonu- lehine bozulmuştur. Bu tablo Moskova yönetimini

²⁶⁸ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 1998 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 246-247.

²⁶⁹ a.g.e, s. 442.

²⁷⁰ Genelkurmay Başkanlığı, **Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007, s. 2-27.

UAKKA'nın imza süreci ve sonrasında son derece rahatsız etmiş ve bu nedenle (Rusya'nın NATO -Batı- tarafından çevrenme korkusu) "İstanbul Yükümlülükleri"ni yerine getirmekte isteksiz davranmış, Moldova ve Trans Kafkasya'da bulunan konvansiyonel güçlerini çeşitli nedenlerle çekmemiş, kuvvet indiriminde bulunmamıştır.

TABLO-XI: AKKA ile UAKKA'nın ASSA Açısından Mukayesesi²⁷¹

Devlet	Yıl	Tank	ZMA	Top	Uçak	Helikopter
NATO	1990	19.142	29.822	18.826	6.662	2.000
	1999*	19.096	31.787	19.529	7.273	2.282
VP Eski VP	1990	20.000	30.000	20.000	6.800	2.000
	1999**	16.478	24.783	16.783	5.930	1.712
Toplam	1990	39.142	59.822	38.286	13.462	4.000
	1999	35.574	56.570	36.312	13.203	3.994
Fark		-3.568	-3.252	-1.974	-259	-6

*Genişletilmiş NATO: (16+3) **Eski VP: (7-3)

3: Vişegrad Ülkeleri: Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya.

2. Mevcut AKKA'da sadece kanat bölgesindeki ülkeler için öngörülen geçici konuşlandırma hakkı (153 tank, 241 ZMA ve 140 topçu sistemi) tüm taraf devletler için "Temel Geçici Konuşlandırma" olarak öngörülmüştür. Mevcut AKKA'da bulunmayan "Olağanüstü Geçici Konuşlandırma" hakkı, kanat dışındaki ülkeler için 459 tank, 723 ZMA ve 420 topçu sistemi (temel geçici konuşlandırmanın üç katı) olarak belirlenmiştir.

3. Mevcut AKKA'da tavan değişimlerdeki temel kural alt bölgesel sınırlamaların (iç içe geçen bölgeler) aşılmaması iken, Uyarlanmış AKKA'da bu konuda her bir taraf devletin ulusal tavanını 40 tank, 60 ZMA ve 20 top miktarı

²⁷¹ Kaynak: Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2000 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2000, s. 592.

kadar veya 150 tank, 250 ZMA, 100 top miktarını geçmeyecek şekilde ulusal tavanının %20'si oranında aşabileceği öngörülmüştür. Savaş uçağı ve taarruz helikopteri kategorisinde ulusal tavan artış miktarları ise 30 savaş uçağı ve 25 taarruz helikopteri olarak sınırlandırılmıştır. Anılan düzeylerin üzerinde “ulusal tavan” edinebilme hakkı ise tüm taraf devletlerarasında mutabakat sağlanması şartına bağlanmıştır. Ulusal tavanlardaki söz konusu artış miktarları iki gözden geçirme konferansı arasındaki beş yıla tekabül eden zaman dilimleri için geçerli tutulmuştur.

4. Ülkesel tavan ve ülkesel alt tavanların geçici olarak ancak askeri tatbikatlar veya geçici konuşlandırmalar ile aşılabileceği kabul edilmiştir. Söz konusu tavanların tatbikat nedeniyle 42 günden daha fazla bir süre için aşılması durumunda aşılacak miktarın geçici konuşlandırma olarak değerlendirileceği hükme bağlanmıştır.

5. Antlaşmaya taraf bir devletin, antlaşma ile belirlenmiş konvansiyonel silah ve teçhizatını, diğer bir taraf devletin topraklarında konuşlandırması hususu uluslararası hukuk kurallarına, ev sahibi ülkenin açık onayına ya da BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına uygun olması hükmü getirilmiştir. Böylece yabancı konvansiyonel kuvvetlerin konuşlandırılmasında antlaşmaya taraf ev sahibi ülkenin onayı ilkesi güçlendirilmiştir.²⁷²

6. BM Güvenlik Konseyi veya AGİT'in bir kararı veya yönergesi ile “Barış Koruma ve Destekleme Harekâtı” kapsamında herhangi bir taraf devletin

²⁷² UAKKA ile kabul edilen “Herhangi bir taraf ülkenin konvansiyonel kuvvet ve/veya ASSA'yı diğer bir taraf ülkeye konuşlandırması ev sahibi ülkenin açık onayına bağlıdır.” hükmü sonrasında, topraklarının ATTU alanına giren bölümündeki ABD'ye ait silah ve teçhizatların AKKA hükümlerince denetimi ve bildirimini içeren Türkiye Cumhuriyeti topraklarında mevcut ABD'ye ait konvansiyonel silah, teçhizat, donanım ve malzeme ile bu ülkenin kullanımını için tahsis edilen bina ve arazilerin, AKKA Denetim Protokolü kapsamındaki denetimlerinde izlenecek usullerin uygulanmasına dair ikili bir anlaşma 2005 yılı içerisinde Türkiye ile ABD arasında imzalanmıştır. Bkz.: <http://www.mfa.gov.tr/> Erişim Tarihi: 13. 07.2011. Bu hüküm ile Moskova'nın özellikle Tiflis ve Bakü Hükümetlerine bu konuda yaptığı baskıların önüne geçmek hedefi gerçekleştirilmiştir. Şevardnadze döneminde Rus birliklerini gönüllü olarak Gürcü topraklarında kabul eden ve üs veren Tiflis yönetimi, Gül Devrimi'nden sonra Saakaşvili döneminde Rus birliklerinin üsleri boşaltmalarını istemiş, fakat Moskova Hükümeti, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra imzalanan Rus-Gürcü ikili anlaşmalarını öne sürerek Gürcü Hükümeti'nin bu isteğini geri çevirmiş ve konu ile ilgili müzakere sürecini yavaşlatarak Gürcü topraklarındaki askeri mevcudiyetini sürdürmeyi hedeflemiştir.

topraklarında konuşlanan konvansiyonel kuvvetlere ait ASSA'ların o taraf devletin ülkesel tavan limitlerine dâhil edilmeyeceği kuralı getirilmiştir.

7. Mevcut AKKA'da yarı askeri kuvvetlerin (YAK) teşkilat ve kadrolarında bulunan ZMA sayısı herhangi bir sayısal sınırlamaya tabi olmamakla birlikte bu teçhizatın üç alt sınıfından (ZPT, ZPSA, ASMA) birini oluşturan Zırhlı Piyade Savaş Aracı (ZPSA) kategorisi her bir taraf devlet için 1.000 ZPSA ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca kanat bölgesinde, her taraf devletin söz konusu teçhizattan en fazla 600 adet bulundurabileceği hükme bağlanmıştır. UAKKA'da her taraf devletin 100 adet veya ulusal tavanlarının %5'i veya 19 Kasım 1990 tarihinde tespit edilen seviyelerden büyük olan miktarda anılan kategoride teçhizat bulundurabilecekleri öngörülmektedir.

8. Bilgi Değişimi: AKKA bilgi değişimi rejimi, mevcut bildirim format sayısı kırk üç'ten doksan altı'ya çıkartılmak suretiyle detaylandırılmış ve güçlendirilmiştir. Bu kapsamda beyan edilmiş mevkiiler ve denetime tabi birimler, birliklerin teçhizat miktarlarında meydana gelen değişiklikler, transit geçişler, ülke topraklarında veya ülkesel alt tavan bölgesinde bulunan teçhizattaki değişiklikler, hava kuvvetleri teçhizatı miktarındaki değişiklikler ve tavan devri gibi hususlarda ayrıntılı bildirimler öngörülmüştür. Öte yandan yıllık bilgi değişimlerine ek olarak üçer aylık dönemlerde de bilgi değişimi yapılması ve RF'nin "Alt Ülkesel Tavan" bölgesi verilerini altı ayda bir yayımlamasına ilişkin uygulamanın devamına karar verilmiştir.

9. Denetim: AKKA'da taraf ülkelerin denetime tabi birim sayılarının %15'i olarak belirlenen pasif denetim kota sayısı AKKA ile %20'ye çıkarılmış, pasif denetimlerin %25'inin paralı denetim olarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Öte yandan, 1996 Kanat Anlaşması kapsamındaki ilave denetimler de denetim protokolü kapsamına dâhil edilmiştir. (Kanat Anlaşmasıyla orijinal kanat bölgesinden çıkarılan bölgeler -Pskov, Rostov, Astrakhan, Volgograd- için altı ve Ukrayna'nın Odesa Askeri Bölgesi için ise ilave bir denetim yapılabilmesi öngörülmüştür.)

10. AKKA'ya katılımlar: Otuz üyeli AKKA rejimi yeni ülkelerin katılımlarına açılmıştır. Bu çerçevede her bir ülke için “Katılım Anlaşması” yapılacağı ve katılımın antlaşmaya taraf tüm devletlerin onayını saklayıcı ülkeye bildirmesini müteakip gerçekleşeceği kabul edilmiştir.

11. Kanat Rejimi: AKKA'nın V. Maddesinde detaylı olarak düzenlenmiş olan kanatlar rejimi UAKKA'nın yapısıyla uyumlu hale getirilerek, kanat bölgelerindeki ülkeler için aşağıda sıralanan ek düzenlemeler getirilmiştir.

a) Kanat ülkelerinin ulusal ve ülkesel tavanları birbirine eşit ve mevcut AKKA'da öngörülen seviyeler itibariyle belirlenmiştir.

b) Kanat bölgesinde bulunan ülkelerin tavan devrini sadece kendi aralarında yapabileceği hükmü getirilmiş ve bu bölgedeki toplam teçhizat seviyesinde artış olması ihtimali engellenmiştir.

c) Kanat bölgesindeki ülkeler için esasen var olan geçici konuşlandırma hakkı Temel Geçici Konuşlandırma olarak mevcudiyetini devam ettirmiş ve bu bölgedeki ülkelerde Olağanüstü Geçici Konuşlandırma yapılamayacağı kabul edilmiştir.

ç) RF ve Ukrayna'nın kanat bölgesinde kalan bölümleri için “ülkesel alt tavan” öngörülmüş ve anılan ülkelerin bu bölgedeki teçhizatının diğer kanat ülkeleri için geçerli olan düzenlemeye tabi olmaları öngörülmüştür.

d) UAKKA ile kanat bölgesinde daha fazla ASSA bulundurma hakkı elde eden RF'nin ülkesel alt tavanında 2140 olarak saptanan ZMA seviyesini geçici konuşlandırma veya askeri tatbikat yoluyla aşamayacağı hükmü getirilmiştir.

e) Kanat bölgesinde depo mevcutlarının tamamının aktif birliklere dönüştürülmesi kabul edilmiştir.

19 Kasım 1999 tarihinde İstanbul'da yapılan AGİT Zirvesinde, AKKA'ya taraf otuz ülke tarafından imzalanan UAKKA'ya ek olarak taraf devletlerden; Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, RF, Belarus, FAC, Ukrayna ve Moldova'nın tek taraflı; Rusya ile Gürcistan'ın ise çift taraflı olarak üstlendikleri

ve siyasi bağlayıcılığı bulunan yükümlülüklerin belirtildiği bir “Final Act” (Nihai Senet) belgesi AKKA rejimine taraf tüm ülkelerce imzalanarak kabul edilmiştir.²⁷³

RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin, konferans süresince ADB başkanı Clinton başta olmak üzere batılı liderlerin Moskova'nın Çeçenistan'da yürüttüğü operasyonları sert bir şekilde eleştirmesinden dolayı, “Nihai Senet”in imza tarihinden bir gün önce İstanbul'u terk etmiş ve “Nihai Senet” RF adına Dışişleri Bakanı Igor Ivanov tarafından imzalanmıştır. RF, “Nihai Senet” ile kanat bölgesindeki ASSA miktarlarını belirlenmiş seviyelere indirmeyi ve Moldova'da konuşlu birlikleri ile ilgili olarak 2002 yılı sonuna dek tüm birliklerini geri çekeceğini, Gürcistan topraklarında konuşlu bulunan kuvvetleri ile ilgili olarak ise 31 Aralık 2000 tarihine kadar 153 tank, 241 ZMA ve 140 top seviyesine indireceğini, Vaziani ve Gudauta askeri üsleri ile Tiflis'te bulunan bakım onarım fabrikasında bulunan kuvvetlerini ise 1 Temmuz 2001 tarihine kadar geri çekeceğini taahüt etmiştir. Konferansın kapanış bölümünde batılı liderler, RF'nin toprak bütünlüğüne duyulan saygıyı belirtmiş fakat Çeçen halkı üzerinde yoğunlaşan Rus taarruzlarının durdurulması yönünde ikazlarda bulunmuşlardır.²⁷⁴

Yaklaşık üç yıllık bir çalışma sonucunda ortaya çıkan ve İstanbul AGİT Zirvesi'nde imzalanan UAKKA, Rus-Çeçen çatışmalarının gölgesinde kalmış ve bir anlamda ölü olarak doğmuştur.²⁷⁵ Çünkü RF, Çeçenistan operasyonunu öne sürerek KKAB'deki AKKA limitlerini delmiştir. Moskova Hükümeti ise Çeçenistan'daki operasyonun tamamlanmasını müteakip birliklerini çekeceğini ve AKKA limitlerine ineceğini beyan etmiştir. ABD Başkanı Clinton zirve sona erer ermez konuyla ilgili olarak tavrını ortaya koymuş ve RF'nin, Çeçenistan'daki konvansiyonel güçlerini AKKA limitlerine indirmediği takdirde, UAKKA'nın ABD Senatosundan geçmeyeceğini belirtmiştir. Clinton'ın bu demecine, Almanya Başbakanı Schröder ve diğer batılı liderler de katılmıştır.²⁷⁶

²⁷³ <http://www.osce.org/mc/43197>, Erişim Tarihi: 09. 06. 2011.

²⁷⁴ Stephen Kinzer, “On the Road, Clinton Still a Politician”, **International Herald Tribune**, 20-21 Kasım 1999, s. 2.

²⁷⁵ Dış Haberler, “Yeni AKKA ölü doğdu”, **Radikal**, 20 Kasım 1999, s. 10.

²⁷⁶ Dış Haberler, “Silahsızlanma mı? Hak getire”, **Radikal**, 22 Kasım 1999, s. 10.

1999 sonbaharından 2001 sonlarına dek RF'nin Çeçenistan'da bulundurduğu ASSA miktarları 31 Mayıs 1996 tarihli Kanat Antlaşması'nda saptanan limitlerin üzerinde seyretmiştir. Fakat RF, 18 Aralık 2001'de kanat bölgesinde -KKAB- bulundurduğu ASSA miktarlarını UAKKA'da belirtilen seviyelere indirdiğini resmi olarak açıklamıştır. NATO üyeleri bu açıklamadan duydukları memnuniyeti belirtmiş ve RF'de 2002'nin ilk altı ayında bilgi doğrulaması için yirmi yerinde denetim icra etmişlerdir.²⁷⁷

“İstanbul Yükümlülükleri” olarak adlandırılan RF'ye ait yükümlülüklerle ilişkin gelişmeler ve Türkiye'nin konu ile ilgili izlediği strateji aşağıda şu şekilde gelişmiştir.

1995 yılında RF ve Gürcistan arasında yapılan bir anlaşma gereğince; RF, Gürcistan'daki SSCB döneminden kalma dört askeri üssün²⁷⁸ yasal kullanım haklarını 2020 yılına kadar elde etmiştir. Fakat ilerleyen zaman içerisinde Tiflis yönetimi anlaşmada birtakım değişiklikler isteyerek Rus üslerinin kapatılmasını talep etmiştir. 1999 İstanbul Zirvesi'nde RF, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı NATO müttefiklerinin yoğun baskılarına dayanamayarak 1 Temmuz 2001 tarihi itibarıyla Vaziani ve Gudauta askeri üslerini kapatmayı kabul etmiştir. İstanbul Yükümlülükleri gereğince 2003–2004 yıllarında da Batum ve Ahılkelek'deki üslerin de kapatılması için gerekli görüşmelerin taraflarca başlatılması öngörülmüştür. RF Vaziani ve Gudauta üslerinden 2000 yılı sonlarında çekilmesine rağmen, Gürcistan'ın içerisinde bulunduğu istikrarsız ortamı ve ülkede bulunan Rus askeri üslerinin bir istikrar unsuru olduğunu öne sürerek, diğer iki üssün kapatılması ile ilgili müzakereleri 2003 yılı içerisinde kesmiştir. RF'nin bu kararında NATO'nun bu

²⁷⁷ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 695.

²⁷⁸ Moskova Hükümeti tarafından Gürcistan'da elde edilen hava üslerinin üçü -Batum, Ahılkelek ve Vaziani- Türk sınırına 15 ila 25 km. uzaklıktadırlar. Bununla beraber Rusların Ermenistan'dan kullanım haklarını devraldıkları askeri üsler ise Erivan ve Gümrü'de bulunmaktadır. Bkz.: The International Institute for Strategic Studies, **The Military Balance 1994-1995**, Pergamon-Brassey's International Defence Publishers, Inc., London, 1994, s. 71.

iki üssü elde etmek istemesi -o dönemde ABD ve Türkiye²⁷⁹ Vaziani askeri üssünü modernize etmeye başlamışlardır- esas etken olarak yorumlanmıştır.²⁸⁰

30 Mayıs 2005 tarihinde iki ülkenin Dışişleri Bakanları hukuken bağlayıcılığı bulunmayan ortak bir bildiri imzalamıştır. Bu bildiri gereğince RF, Gürcistan'daki askeri üslerini ve tesislerini kapatmayı ve halen Gürcü topraklarında bulunan askeri personel, silah, teçhizat ve mühimmatı geri çekmeyi taahhüt etmiştir.²⁸¹ Ankara'nın bu dönemdeki Gürcü politikası; RF ile arasında coğrafi olarak tek ve vazgeçilmez tampon bölge olan Gürcistan'ı kendisine çekerek Moskova'nın güdümüne girmesini engellemek yönünde olmuştur.

“AKKA III. Gözden Geçirme Konferansı” 29 Mayıs-2 Haziran 2006 tarihleri arasında Viyana'da yapılmıştır. Konferansta Antlaşmanın geçen beş yıldaki işleyişi ve uygulaması değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, antlaşmanın uygulanması ve İstanbul Yükümlülükleri'nin ifası konuları üzerinde RF ile NATO arasında mutabakata varılamaması neticesinde konferanstan nihai bildiri çıkmamıştır.²⁸²

Doğu ve Kuzey Avrupa'daki “NATO Genişlemesi”ne dayalı siyasi gelişmeler ve Rus tarafının bu gelişmelere verdiği sert tepki ve uygulamaları -AKKA hükümlerine ve İstanbul Yükümlülükleri'ne rağmen Moldova'da konvansiyonel güç bulundurmaya devam etmesi, Baltık ülkelerinin NATO'ya girişine şiddetle karşı çıkması- bir kenara bırakacak olursak, Avrupa-Atlantik dünyası -AB ve NATO- dağılan VP'nin Avrupalı üyelerini batıdan doğuya doğru parçalar halinde bünyesine alması -Batı Karadeniz'de Bulgaristan ve Romanya- eski SSCB topraklarında sıranın Doğu Karadeniz'e -Transkafkasya- gelmiş olması Moskova'nın çevrelenme kaygılarının ciddi bir biçimde artmasına neden olmuştur. Batı ittifakının Avrupa'nın

²⁷⁹ Tiflis ile ilişkilerine bağımsızlığını kazandığı günden itibaren özel önem gösteren Ankara, özellikle doksanlı yılların ikinci yarısında askeri ve ekonomik yardımlar başta olmak üzere ticaret, eğitim ve alt-yapı konularında Tiflis Hükümetine destek sağlamıştır. Bkz.: Haber Turu “8 Anlaşma imzalandı”, **Sabah**, 15 Temmuz 1997, s. 21.

²⁸⁰ Oktay Tanrısever, “Rusya-Gürcistan İlişkilerindeki Artan Gerilim: Bir Sağırlar Diyalogu Mu?”, **Stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz e-Dergisi**, FORSNET Bilgi Teknolojileri ve Yayıncılık, Sayı: 7, Ankara, Ağustos 2003.

²⁸¹ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2006 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2006, s. 759.

²⁸² http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_55904, Erişimi Tarihi: 8.06.2011.

Çarlık Rusyası ve sonrasında Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanı içinde yer alan Doğu Avrupa, Güneydoğu Avrupa (Balkanlar), Karadeniz ve Transkafkasya gibi bölgeleri RF yeniden toparlanıp etkisi altına almadan kendi nüfuzu altına almak istediği böylece Napolyon'dan Hitler'e kadar Batılı liderlerin "Batı Avrupa'nın Doğu Avrupa'yı ele geçirmesi" hedefi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²⁸³

RF Devlet Başkanı Putin, 26 Nisan 2007 tarihli parlamento açılış konuşmasında; ABD'nin, Rusya sınırlarında radar üsler inşa ettiğini, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya füze kalkanı sistemi yerleştirmeyi planladığını belirtmiş ve Rusya'nın AKKA'ya ilişkin yükümlülüklerini askıya alabileceklerini ifade etmiştir.²⁸⁴

Moskova Hükümeti'nin talebiyle 11–15 Haziran 2007 tarihleri arasında Viyana'da toplanan "AKKA Olağanüstü Konferansı"nda NATO üyeleri adına söz alan İtalyan delegasyonu, AKKA'nın Avrupa güvenliğindeki önemini yinelemiş, RF'nin kaygılarını saygı ile karşıladıklarını ve diyaloga açık olduklarını belirtmiştir. Fakat UAKKA'dan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmeden kanatlar bölgesinde revizyona gidilemeyeceğinin altını çizmiştir. Konferansın sonuçları, RF tarafından tatminkâr bulunmamış ve taraflar herhangi bir mutabakata varamamıştır.²⁸⁵

Putin, AKKA'nın askıya alınması kararı ile ilgili olarak; Rusya'nın buna tek taraflı olarak uymayacağını bunun gerekli ve mecburi bir önlem olduğunu belirtmiş, NATO üyesi akit devletlerin UAKKA'yı parlamento onaylarından geçirip yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeleri durumunda, Rusya'nın da yükümlülüklerini yerine getirme konusunu ele alacağını ifade etmiştir.²⁸⁶

Bu gelişme üzerine RF, güvenlikle ilgili endişelerine gerekli anlayışın gösterilmediği gerekçesiyle 12 Aralık 2007 tarihi itibarıyla antlaşma'dan doğan

²⁸³ Hasan Kanbolat, "Gürcistan, Rusya İle Gerilimini NATO'ya Taşımak İstiyor", **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Sayı: 80, Ankara, Aralık 2006, s. 17.

²⁸⁴ Dünya Haberleri, "Vladimir, Relax" **The Times**, 27 Nisan 2007.

²⁸⁵ <http://www.nato.int/cps/en/SIDAEA8A1B9599B5030/natolive/news7746>, Erişim Tarihi: 02.05.2011.

²⁸⁶ Dünya Haberleri, "Putin meydan okudu" **Hürriyet**, 20 Kasım 2007.

yükümlülüklerini “askıya aldığı” açıklamıştır.²⁸⁷ Bunun üzerine NATO ve Türkiye açıklamalar yapmış; Ankara Hükümeti ayrıca, AKKA’nın saklayıcısı olan Hollanda’ya bir nota göndererek, RF’nin askıya alma kararına ilişkin tutumunun saklı olduğunu bildirmiştir.²⁸⁸

Rusya kendi topraklarında kalan Kuzey Kafkasya Bölgesi’nde barış ve huzur ortamını sağlamaya çalışırken, Transkafkasya Bölgesi’nde ise askeri varlığının devamı ile küçük ve orta çaplı müdahaleler için huzursuzluk ve kaosu sürmesinden yanadır. Moskova’nın bu bölgedeki huzursuzluk ve kaos ortamından beklentisi bölgesel çaplı olmayan, dar boyutlu çatışmalardır. Büyük çaplı bir çatışma bölgede “domino etkisi” yaratabileceğinden bölgenin diğer iki büyük gücü Ankara ve Tahran’ın duruma müdahale edeceğinden Moskova yönetiminin kuşkusu yoktur.²⁸⁹

Konu ile ilgili bazı uzmanların yorumlarına göre 2008 Ağustosundaki Gürcü-Rus çatışması; AGİT ve AKKA rejimlerinin tüm taraf ülkelerin herhangi bir bağımsız ülkenin toprak bütünlüğüne ya da politik bağımsızlığına karşı güç kullanımına başvurulmaması ilkesini, barış amaçlı işbirliği ve Avrupa Kıtası’ndaki her türlü askeri çatışmanın önlenmesi kaidelerini çiğnemiştir. RF’nin Gürcistan’a bağlı ayrılıkçı Abhazya ve Güney Osetya bölgesel yönetimlerini bağımsız birer devlet olarak tanıdığını açıklaması ve bu iki bölgedeki askeri birliklerini takviye etmesi -çatışmalardan sonra mevcut toplam Rus askeri sayısı ikiye katlanmış ve yaklaşık olarak 6.000 ila 7.000 civarına ulaşmıştır- devam eden AKKA krizinin çözümüne dair olan umutları azaltmıştır. Bazı uzmanlar ise Gürcü-Rus çatışması ile AKKA’nın kesinlikle sona erdiğini belirtmişlerdir.²⁹⁰

²⁸⁷ Dünya Haberleri, “Rusya AKKA’dan çekildi” **Hürriyet**, 12 Aralık 2007.

²⁸⁸ AKKA’nın Avrupa-Atlantik güvenlik yapısının köşetaşı olması niteliğinden kaynaklanan stratejik öneminin AKKA sınırlamalarının uygulama alanı içerisindeki hilaflı bölgelerde olası çatışmaların önüne geçtiğinin altı çizilmiştir. Ankara Hükümeti AKKA’nın ruhuna uygun olarak RF’nin taleplerine cevap verecek nitelikte hazırlanan ve tüm taraf ülkelerce kabul edilen UAKKA’nın buna rağmen askıya alınmış olmasının düşündürücü olduğunu belirterek Moskova’nın özellikle Kafkaslar’daki uygulama ve taleplerinde samimi olmadığını açıkça belirtmiştir. Bkz.: <http://www.mfa.gov.tr>

²⁸⁹ Gamze Güngörmüş Kona, “Kafkasya’da Yeni Gelişmeler ve Türkiye”, **Politika Dergisi**, Sayı:8, Ankara, 2008, s. 21.

²⁹⁰ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2009 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 448.

Bu arada, RF'nin 2008 yılında Gürcistan'a müdahalesi ve Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıması, AKKA'ya ilişkin sorunun çözümünü daha da güçleştirmiştir. 2008 yılı Kasım ayında Rusya Savunma Bakanlığı'ndan üst düzey bir yetkili İnterfax ajansına sert bir açıklama yaparak, Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO'ya kabul edilmesi durumunda Moskova'nın 2007 yılında askıya aldığı AKKA'dan tamamen çekileceğini duyurmuştur.²⁹¹

RF'nin gündeme getirdiği sorunlar, 2008 yılından itibaren ABD tarafından hazırlanan ve diğer NATO Müttefiklerinin destek verdiği "Paralel Eylem Planı" (PEP) çerçevesinde Washington-Moskova arasında ikili düzeyde ele alınmaya başlamıştır. Moskova yönetimi PEP ile ilgili görüşlerini 2009 Mayıs ayında bir "aide-memoire" ile açıklamıştır. Türkiye'nin ise RF'nin AKKA konusunda ki uzlaşmaz tutumuna ilişkin temel itirazı; Moskova'nın güney kanat bölgesinde yapabileceği birlik ve silah konuşlandırmalarına kısıtlamalar getiren AKKA kanat rejiminin tekrar düzenlenmesi ya da kaldırılması yolunda kararlar alınarak daha sonrasında UAKKA'ya yansıtılması şeklindeki ısrarlı talebidir. Ankara, Moskova ile yaptığı ikili görüşmelerde kanat rejiminin ilga edilmesi ile ilgili bir karar alınması halinde UAKKA'nın TBMM onayından geçmesinin daha da zorlaşacağını, UAKKA'nın tüm akid devlerlerce onaylanıp yürürlüğe girmesini müteakip kanat düzenlemeleri de dâhil olmak üzere tüm problem ve teklifleri görüşmeye hazır olduğunu belirtmiştir.²⁹²

AKKA ile ilgili olarak ABD-RF ikili görüşmeleri önce ABD başkanlık seçimleri, ardından START Anlaşması müzakereleri nedeniyle geri planda kalmıştır. 2010 yılı Şubat ayında Washington yönetimi, eski NATO Daimi Temsilcisi Victoria Nuland'ı AKKA Özel Temsilcisi olarak görevlendirmiştir. Nuland'ın gerçekleştirdiği gayri resmi ikili görüşmeler ve 14 Nisan 2010 tarihinde NATO'da yapılan gayri resmi konsey toplantısı sonucunda PEP'in ömrünü doldurduğu ve yaklaşık üç yıldır süren askıya alma eyleminin AKKA rejimini sarstığı saptanmıştır. Konsey

²⁹¹ Dünya Haberleri, "Ukrayna ile Gürcistan'ı NATO'ya alırsanız AKKA'dan çıkarız", **Hürriyet**, 15 Kasım 2008.

²⁹² T.C. Dışişleri Bakanlığı, Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Dairesi, "Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve GGAÖ Faaliyetleri" başlıklı **bilgi notu**.

toplantısında ittifak üyelerine sunulan “non-paper”²⁹³ 19 ve 26 Mayıs 2010 tarihlerinde iki kez gözden geçirilmiş ve 8 Haziran 2010 tarihi itibarıyla “Uzlaşmış NATO Belgesi” olarak ittifak üyelerince kabul edilmiştir.

Türk Dışişleri yetkililerinin ABD’nin bu çabalarına yönelik tutumu, PEP sürecinin henüz miadını doldurmadığı, kanat rejiminin korunmasının yalnızca Türkiye için değil, AKKA’nın ayrılmaz bir parçası olarak tüm taraf ülkeler için de önemli olduğu, bu nedenle de kanat rejiminin yerini alacak siyasi bağlayıcılığa sahip yeni birtakım düzenlemelerin kabul edilmesinin mümkün olmadığı şeklinde olmuştur. Ayrıca rejimin bekası için sürdürülen bu tip çabaların ODG protokolü esaslarınca yürütülmesinin yerinde olacağı ve AKKA’ya taraf olmayan AGİT ülkelerinin bu süreçte yer almamalarının gerektiği Türk yetkililerce belirtilmiştir.²⁹⁴

30 ülke tarafından imzalanan UAKKA, halen yalnızca Belarus, Kazakistan, RF ve Ukrayna tarafından onaylanmıştır. AKKA’ya taraf NATO üyesi ve diğer ülkeler RF’nin, 1999 İstanbul Zirvesi’nde, Nihai Senet kapsamında üstlendiği yükümlülükleri -İstanbul Yükümlülükleri- yerine getirmeden AKKA Uyarılma Antlaşması’nı onaylamayacaklarını beyan etmişlerdir. Bu nedenle UAKKA henüz yürürlüğe girmemiştir.²⁹⁵

Müttefikler ise, tüm bu gelişmelere rağmen, RF’nin Gürcistan ve Moldova’ya ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeden veya yerine getirmeye yönelik somut adımlar atmadan UAKKA’nın onay sürecini başlatmama yolundaki tutumlarını muhafaza etmektedirler. Türkiye de bu tutuma bağlı bulunmaktadır.

Ankara, en başından itibaren, Avrupa güvenliğinde çok önemli bir yere sahip olduğunu düşündüğü AKKA’nın, Kafkaslar ve Karadeniz Bölgeleri’nde istikrar ve güvenliğin sağlanmasında önemli katkısı bulunan “kanat rejimi” ile birlikte bekasını sağlamak şeklinde bir strateji benimsemiş ve savunmuştur. Bu kapsamda, yürütülen

²⁹³ Uluslararası diplomaside sıklıkla kullanılan ve resmi bir nitelik taşımayan yazı/not vb. çalışmalar.

²⁹⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Dairesi, “Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve GGAÖ Faaliyetleri” başlıklı **bilgi notu**.

²⁹⁵ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2009 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 443.

tüm temaslarda, akdedilecek yeni konvansiyonel silahların kontrolü rejiminin mevcut “kanat düzenlemeleri” dışında olamayacağı, çünkü mevcut düzenlemelerin Karadeniz ve Kafkasların güvenlik ve istikrarının temelini teşkil ettiği yönünde olmuştur.

Bu bağlamda AKKA rejimini en başından beri her yönüyle sahiplenen ve AKKA’nın birinci derecede ilgilendirdiği ülkelerin başında gelen Türkiye, ATTU bölgesinde vuku bulacak her yeni düzenlemenin içinde geride kalan yirmi yıllık süreçte (1990–2010) olduğu gibi yer almaya devam etmeli ve olası düzenlemelerin muhtemel sonuçlarına kısa sürede cevap verebilecek siyasi ve askeri politikalar üretmelidir. Türkiye, NATO’nun en büyük ve en etkin konvansiyonel kuvvetlerinden birisine sahip olmanın verdiği özgüven ve güç ile AKKA uygulama alanı içerisinde bulunan ve tarihi bağları nedeniyle ilgi alanına giren Balkanlar ve Kafkasya ve diğer bölgelerdeki milli güvenlik çıkarlarını etkin olarak korumaya devam etmeli, oldubittilerle ortaya çıkabilecek olan *de facto* durumlara karşı siyasi ve askeri anlamda her an hazırlıklı olmalıdır.²⁹⁶

²⁹⁶ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 245-246.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist ABD ile komünist SSCB arasında başlayan ve Birleşik Devletler liderliğindeki NATO ile Sovyet Rusya önderliğindeki VP blokları ile siyasi, askeri ve sosyo-kültürel alanlarda tüm dünyayı iki kutba ayıran Soğuk Savaş, bu savaşın simgesi haline gelmiş Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılmasıyla sosyo-kültürel olarak, 1990'da AKKA'nın imzalanması ile askeri olarak ve 1991'de SSCB'nin dağılması ile de siyasi olarak sona ermiştir.

Soğuk Savaş süresince bir kanat ve ileri uç ülkesi rolündeki Türkiye, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle merkezi bir konuma gelmiştir. Türkiye'nin merkezinde bulunduğu Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu üçgeni ise SSS dönemin istikrarsız bölgeleri olarak ortaya çıkmıştır. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'daki çatışma bölgelerinden yaklaşık bir asır önce, büyük bedeller ödeyerek vazgeçmek zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti ister istemez her üç bölgedeki çekişmelere gerek iç gerekse de dış dinamikler sonucu, müdahil olmak zorunda kalmış ve BM/NATO şemsiyesi altında gerçekleştirilen müdahalelere aktif olarak katılmıştır.

Ankara'nın SSS dönemde izlediği aktif dış politikanın aslında AKKA ile daha doğrusu AKKUM sürecinde başladığını söyleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde ilk defa bir uluslararası silahsızlanma/silahların denetimi antlaşmasının tarafı ve müzakere sürecinin aktif bir oyuncusu olmuştur. AKKA'nın sürekli bir bilgi akışı içeren ve güncellenen bir rejim olması, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde 1990'lı yılların başlarında silahsızlanma dairesinin kurulmasına ve bu konuda bakanlıkta çalışacak uzman personel ihtiyacına neden olmuştur.²⁹⁷ Soğuk Savaş süresince genelde uluslararası caimada nükleer çerçevede sürdürülen silahsızlanma ve silahların denetimi çalışmaları, nükleer silahlara ve teknolojiye sahip olmayan bir NATO üyesi konumunda olan Türkiye'yi pasifize ederken, 1980'lerin ikinci

²⁹⁷ 1990'lı yılların ilk yarısında, özellikle de başlarında, AKKA'nın imza tarihini müteakiben Dışişleri Bakanlığınca ulusal gazetelere verilen "Bakanlığımız kadrolarında silahsızlanma ve silahların denetimi konularında çalışmak üzere yabancı dil bilgisine sahip personel alınacaktır." şeklindeki ilanlar dikkat çekici olup Ankara'nın anılan dönemde bu konuda ki yetersizliğini açıkça göstermektedir.

yarısından itibaren hız kazanan konvansiyonel silahsızlanma çalışmalarında ise NATO'nun asker sayısı olarak en güçlü Avrupalı üyesi olarak ön plana çıkarmıştır. Özellikle AKKUM sürecinde Ankara'nın alan dışı bölgede takındığı ısrarcı tutum ve harmonizasyon uygulamasına fikir babalığı yapması üstlenilen aktif rolün en güzel örnekleridir.

İşte bu noktada Türkiye'nin silahsızlanma ve silahların denetimi kavramları ile tam manasıyla AKKA vasıtasıyla tanıştığını, AKKA ile bu konuda çalışmalar yapmaya ve elde ettiği kazanımlarını sürdürmek üzere politikalar üretmeye başladığını söyleyebilir, bu tespitimizi bir adım öteye taşıyarak; AKKA öncesi ve sonrası dönemi tersten okuduğumuzda, Ankara'nın sistematik olarak, ne istediğini ve neden istediğini bilen bir kararlılık içerisinde silahlanmaya başladığını söyleyebiliriz.

Çalışmamızın konusu her ne kadar dünya silahsızlanma tarihinin en kapsamlı ve başarılı konvansiyonel silahsızlanma/silahların denetimi antlaşması ve bu antlaşma rejiminin geride bıraktığımız yirmi yıllık (1990–2010) süreçte Türkiye üzerindeki etkileri olsa da, Türkiye silahsızlanmak bir yana; NATO'nun Orta Doğu bölgesindeki tek müttefiki olarak, SSS dönemin belirsiz tehditlerine karşı 1980'lerin sonundan itibaren artan bir ivme ile silahlanmaya girmiştir. Fakat diğer bir yandan da SSS dönemin temel yapı taşlarından olan ve Soğuk Savaş'ın askeri boyutunu sonlandıran AKKA ve AKKA rejimini tamamlayıcı mahiyetteki; AKKA-1/A, AGİT, ASA ve BLACKSEAFOR²⁹⁸ gibi siyasi bağlayıcılığa sahip küresel ve bölgesel oluşumların hükümleri gereğince, yurt topraklarının -deniz ve hava sahası dâhil- büyük bir bölümünü tüm taraf ülkelerin gözlem ve denetimine açmıştır.

²⁹⁸ “Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu”; Türkiye'nin inisiyatifiyle, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, RF ve Ukrayna arasında 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanan “BLACKSEAFOR Kurucu Anlaşması” ile kurulmuş ve 2 Kasım 2003'te yürürlüğe girmiştir. BLACKSEAFOR; deniz kuvvetlerinin -karada konuşlu karargâh unsurları hariç- kapsam dışı bırakıldığı AKKA rejiminin Karadeniz sularındaki tamamlayıcısı mahiyetinde olup konvansiyonel istikrara katkıda bulunmaktadır. Ankara'nın Karadeniz Bölgesi'nde bu tip bir oluşuma gitmesinin en büyük nedeni deniz kuvvetlerinin AKKA rejimi dışında tutulmuş olması ve bu nedenle, Rusya'nın Karadeniz donanmasının -SSCB'nin dağılması ile Ukrayna da Karadeniz'de güçlü bir donanmaya sahip olmuştur- kontrol ve denetim altına alınamamasından dolayı duyduğu güvenlik kaygısıdır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Yunanistan²⁹⁹ ve Suriye ile mevcut olan sorunlar günyüzüne çıkmış ve geride kalan yirmi yıllık süre içerisinde özellikle doksanlı yılların ikinci yarısında olmak üzere iki ülke ile sıcak temasın kıyısından dönülmüştür. Ankara Hükümeti bu süreçte iki buçuk cephede eş zamanlı olarak savaşma stratejisini benimsemiş, TSK'yı da bu stratejiye yönelik olarak modernize etme gayretine girmiş ve hazır tutmaya çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle Ankara için AKKA'dan sonra tehdit algılaması Rusya ve Bulgaristan'dan sonra, Yunanistan, Suriye ve belirsizlikten nemalanan PKK terör örgütüne kaymıştır. Diğer bir ifadeyle; Türkiye Soğuk Savaş dönemi tehditlerinin bertaraf olmasıyla bir yandan AKKA ile silahsızlanırken, diğer yandan ise SSS dönemin yeni tehdit algılamaları nedeniyle konvansiyonel olarak sistematik bir silahlanma ve modernizasyon sürecine girmiş ve/veya girmek zorunda kalmıştır denilebilir.

İlk bakışta birbiri ile taban tabana zıt görünen bu iki amaç aslında birbirini büyük bir kuvvetle çekmiş ve bu nedenle bir bütünü yani nihai hedefin kuvvetle bütünleşmiş iki yarısını teşkil etmiştir. Türkiye'nin, silahsızlanma ve silahlanma faaliyetlerinin bütünleşmesiyle ortaya çıkan, daha açık bir ifadeyle; barış ve karşılıklı güven temelleri üzerine inşa edilmiş bir milli güvenlik algısına ve caydırıcı bir bölgesel güç olma yolunda dinamik-güçlü bir konvansiyonel orduya sahip olma amaçları, temel milli hedefini meydana getirmiştir. Birbirlerini sönmleyen ya da tetikleyen bu iki olguyu AKKA rejimi kapsamında ayrı ayrı ele alacak olursak;

Türkiye, AKKA rejimi ile XVIII. yüzyılın başından itibaren yaklaşık üç yüzyıl boyuca sürekli savaştığı ve istisnai kısa geçiş ve dönüşüm süreçleri haricinde sürekli olarak husumet içerisinde olduğu Rusya ile mütekabiliyet esasına dayalı bir statüko elde etmiş, uzun yıllar boyunca doğu sınırlarında maruz kaldığı Rus (Osmanlı döneminde Çarlık Rusyası ve Cumhuriyet döneminde Sovyet Rusya) temelli tehdit algılamasını tarihinin en düşük seviyelerine çekmiştir.

²⁹⁹ Bu noktada Ankara Hükümeti'nin Yunanistan bağlamında, AKKA'nın TBMM onayı ve kanunlaşması sürecinde ehemmiyetli davrandığının altını çizmek gerekir. Şöyle ki; EK-V'de sunulan AKKA'nın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun'un II. Maddesinde, Ankara Hükümeti Doğu Ege Adaları'nın silahsızlandırılmış statülerine atf yaparak Atina Hükümeti'nin adalarda yaratmak isteyebileceği olası bir *de facto* durumun önüne geçmeyi amaçlamıştır.

AKKA rejiminin getirdiği konvansiyonel istikrar ve SSCB'nin resmen dağılması ile Kafkasya ve Orta Asya'da liderlik rolüne soyunan Ankara'nın bölgede geri adım atmasının bir nedeni de RF'nin kısa sürede askeri, siyasi ve ekonomik yönden toparlanarak SSCB'nin eski nüfuz bölgelerini tekrar etkisi altına almak istemesi olmuştur. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in, "*NATO genişlemesini veto edebiliriz!*" çıkışı; o dönemde NATO genişlemesine paralel olarak Türkiye'nin stratejik öneminin -Karadeniz'deki tek ve Ortadoğu'ya en yakın ittifak üyesi olması- ve NATO'dan alacağı mali/askeri yardım/hibe'lerin azalacağı, tüm bunlara ek olarak ittifaka katılan yeni üyelere sağlanacak desteğe katkı sağlamak zorunda kalacağı gibi görünür nedenlerden öte RF'nin NATO genişlemesine karşı AKKA kartını oynamasını (özellikle birinci derecede Ankara'yı etkileyecek Kafkasya Bölgesi'nde limit aşımalarına gitmesi hatta tek taraflı olarak AKKA'dan geri çekilmesi) önlemek amacıyla yapılmış o döneme has bir dış politika manevrası olarak yorumlanabilir.

Soğuk Savaş döneminin SSCB'deki en aktif siyasi gazetelerinden "Sovyet Rusya"da 1996-1998 döneminde yayınlanan karikatürlerde Moskova'nın 1996 yılında Kanat Antlaşması ve aynı yılın sonlarında başlayan suni yumuşama sürecini, 1997 ve 1998 yıllarında ise "yakın çevre" politikasıyla taban tabana zıt düşen NATO genişlemesi kapsamında hissettiği ciddi güvenlik kaygılarına karşılık olarak Washington'nın Moskova'ya verdiği AKKA'nın uyarlanması da dâhil güvenlik garantileri açıkça görölmektedir.

RF kendisi için hayati önemi olan Transkafkasya Bölgesi'ni etkisi altına almak amacıyla bölge ölkelerindeki yerel çatışmaları -Gürcistan'da ki ayrılıkçı Abhaz ve Oset azınlıklarının bağımsızlık mücadeleleri- ve kendi içindeki -Kuzey Kafkasya'da ki Çeçen direnişi- karışıklıkları öne sürerek AKKA limitlerini delmiş, bununla da kalmayarak bölge ölkeleri ile ikili askeri ve güvenlik anlaşmaları imzalayarak askeri üsler elde etmiştir.

Ankara'nın, Moskova tarafından AKKA hükümlerine riayet edilmemesi ve İstanbul Yükümlölükleri'nin yerine getirilmemesine karşı tepkisi sert olmuştur. Çünkü Rus birliklerinin tekrar Türk doğu sınırlarına yerleşmesi Türkiye'yi Soğuk

Savaş Dönemi'ndeki boyutuyla tehdit etmese de bölge üzerindeki politikalarını olumsuz yönde etkilemiş, ekonomik ve siyasi anlamda çöküntü içerisinde olan Ermenistan'a, Dağlık Karabağ'ın işgali ve Türkiye ile olan siyasi ilişkilerinde güven kazandırmıştır.

1990'lı yılların özellikle ikinci yarısında değişen Avrupa siyasi haritası ve genişleyen NATO şemsiyesi ile Türkiye SSS döneminde askeri alanda ulusal güvenliğini sağlayan en temel yapı taşlarından birisi olan AKKA rejiminin uyarlanmasının önüne geçememiş, 1990'lı yılların başında elde ettiği kazanımlarının bir kısmından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Diğer bir yandan Ankara, SSS döneminde ulusal güvenliği için en başından beri dört elle sarıldığı AKKA rejiminde Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir kısmı ile tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni yoğun diplomatik çabalar sonucu uygulama alanı dışında tutmayı başarmış, bu sayede uzun yıllardır hissettiği tehdit algılamasını büyük ölçüde bertaraf ederken ulusal güvenliğini de ipotek altına aldırılmamıştır. Güneyindeki prematüre devletler³⁰⁰ Irak ve Suriye ile uzun yıllar süren husumetleri ve kendisi gibi köklü bir geçmişe ve kültüre sahip doğusundaki ikinci güçlü komşusu -SSCB'nin dağılmasından sonra en güçlü komşusu- İran'la yaklaşık beş asırdır süregelen mezhep kökenli husumeti ve de Ankara'nın üç komşusunun da doğu ve batı paktlarına üye olmaması Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunu kapsayacak şekilde yaklaşık %25'lik bölümünü uygulama alanı dışında bıraktırmasına neden olmuştur.

Yine "Düşmanımın düşmanı dostumdur." prensibiyle hareket eden bu üç komşunun PKK terörüne verdiği destek ile artan kargaşa ve iç çatışmalar tez çalışmamızın zaman tahditleri içinde kalan son yirmi yılda Türkiye'nin kanayan en büyük yarası olmuştur. Çatışmaların şiddetli olarak yaşandığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi AKKA rejimi dışında bulunması nedeniyle, AKKA sınırlamalarından

³⁰⁰ Prematüre devlet "premature state" erken doğan devlet anlamında kullanılan bir terim olup Nijerya, Suriye, Irak ve diğer bazı Afrika ve Orta Doğu ülkelerini tanımlamak amacıyla kullanılır. Büyük devletlerin güdümünde ve çıkarları doğrultusunda uluslararası arenaya çıkan, ulus kimliğinden ve kültüründen uzak, vaktinden önce siyasi, ekonomik ve kültürel amaçlarla dış güçler yardımı ile vücut bulan devletleri ifade etmek için kullanılır.

etkilenmemiş, aksine bölgede yıllardır devam eden İç Güvenlik Harekâtı (İGH) Ankara'nın silahlanma faaliyetlerine yön vermiştir.

Ankara doksanlı yılların ortasında Moskova ile uluslararası arenada kanatlar rejimi konusunda ciddi bir siyasi çekişme içerisine girmişken Batılı müttefiklerinin sözde insan hakları ihlalleri nedeniyle helikopter, tank ve zırhlı araç gibi konvansiyonel silah sistemlerinin satışlarına şerh koyması ya da askıya alması nedenlerinden ötürü bölücü PKK terör örgütü ile mücadelede kullanılmak üzere Moskova'dan hatırı sayılır miktarlarda helikopter, zırhlı araç ve çeşitli ağır/hafif silahların alımı yapılmıştır. NATO menşeli olmamasına rağmen Ankara'nın Moskova'dan ısrarla bu silahları istemesinin nedeni AKKA uygulama alanı dışındaki bu bölgede artan çatışmalar ve alınan silah sistemlerinin İGH ile olan uyumluluğudur. O dönemde RF'nin Avrasya ve özellikle Kafkasya'daki en ciddi siyasi ve askeri rakibi olan Türkiye'ye silah satışı yapmasının en büyük nedeni ise içinde bulunduğu ekonomik dar boğaz ve yine AKKA sebebiyle limit fazlası kalan silah sistemleridir.

Ankara'nın AKKA uygulama alanı dışında kalan bu bölgeye istediği miktarda ve çeşitte AKKA rejiminde belirlenmiş bu tipteki ASSA'ları konuşlandırabileceği düşünüldüğünde, Yunanistan ve Ermenistan lobilerinin Ankara'nın, bölücü PKK terör örgütü ile mücadelesinde insan hakları ihlalleri işlediği yönündeki lobi faaliyetlerinin gerçek nedeni anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin AKKA'nın ruhuna aykırı olacak şekilde 1990'lı yıllarda yoğun bir silahlanma, modernizasyon ve milli silah üretimi çabasına girmesinin temel nedenlerinden birisi de başta 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı olmak üzere geçmişten çıkardığı diğer silah ambargosu dersleri olmuştur. Ankara bu nedenle milli savunma ve silah sanayine çok büyük yatırımlar yapmış, ulusal düzeyde arge çalışmalarına özellikle son on yılda olmak üzere ağırlık vermiştir.

Soğuk Savaş ve bloklar düzeninin yıkılma sinyalleri verdiği 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye radikal kararlar almıştır. Türkiye, AKKA rejimi dâhilinde

“çağlayan etkisi” ile NATO’nun batılı üyelerinden limit fazlası modern silah ve teçhizat almış, elinde bulunan II. Dünya Savaşı’ndan kalma eski silah ve teçhizatın çok büyük bir kısmını imha etmiştir. Bu eski nesil silah ve teçhizatın bir kısım ise çeşitli müzelere silahsız olarak sergilenmesi amacıyla envanterden çıkarılmıştır.³⁰¹

AKKA rejiminin sağladığı “çağlayan etkisi”, Türkiye’nin alt yapısını 1980’lerin sonlarında oluşturduğu TSK’nın modernizasyonu programına büyük bir katkı sağlayarak ivme kazandırmıştır.

Türkiye’nin batısındaki diğer komşusu Bulgaristan ise Soğuk Savaş mağluplarından biri olarak kendi kabuğuna çekilmiş ve diğer mağlup ortakları gibi iç meseleleriyle birlikte yüzünü batıya döndürme gayretine girmiştir. Sovyet Rusya nüfuzundan çıkan ve AKKA ile eski konvansiyonel gücünü kaybeden Bulgaristan - 2004’te NATO üyesi olmuştur- geçen yirmi yıllık süreçte (1990–2010) zaman zaman Türkiye’den askeri ve güvenlik alanlarında çekindiğini de açıkça belirtmekten geri kalmamıştır. Türk ve Bulgar askeri yetkililerince AKKA’yı tamamlayıcı mahiyetteki GGAÖ kapsamında imzalanan “Sofya Belgesi” 01 Ocak 1992 yılında yürürlüğe girmiş, bazı hususların tadil edilmesi ile 12 Kasım 1992’de “Edirne Belgesi” adını almıştır. Taraflara ait hudut boyunca on beş km.lik bir şerit hemen hemen silah ve personel olarak silahsızlandırılmıştır. Bu ikili uygulamanın hayata geçmesinde, AKKA rejiminin sağladığı konvansiyonel silah indirimleri, karşılıklı bilgi değişimi ve güven çok önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak AKKA; 1996 ve 1999 yıllarında iki defa Türkiye aleyhine revize edilmesine rağmen her yönü ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne olumlu manada sonuçları olmuş bir konvansiyonel silahsızlanma antlaşmasıdır. Bu katkılar Ankara’nın bizzat sorumlu olduğu kendi AKKA uygulama alanı dışında etki ve ilgi

³⁰¹ 1990 yılların başlarından itibaren dikkat edilirse il ve ilçe merkezlerinde bulunan büyüklü küçüklü birçok kışlanın nizamıye ve girişlerine eski nesil tank, top, helikopter, uçak ve zırhlı araçların konulduğu, bazı büyük şehirlerimizde ise çeşitli müze projelerinin hayata geçirilerek eski nesil bu konvansiyonel silahların sergilenmeye başlandığı görülmektedir. AKKA’nın VII. Maddesinde detaylı olarak belirtilen hususlara binaen teşkil edilen ve kotayı eski nesil ASSA’larla doldurmamak amacıyla ortaya çıkan bu tablo bir tesadüf değildir. Bu tip ASSA’lar AKKA sınırlama hükümlerine dâhil değildir.

alanına³⁰² siyasi, askeri ve ekonomik olarak olumlu katkılar sağlamıştır. Bu hususta AKKA'nın özellikle XXI. yüzyılın ilk on yıllık döneminde ekonomik, siyasi ve askeri manada bölgesinde cumhuriyet tarihinin en etkin aktif dış politikasını izleyen Ankara'nın uluslararası arenada özgüvenini artıran, gölgede kalmış nedenlerden birisi olmuştur.

Geride kalan yirmi yıllık süreçte Rusya'nın AKKA'yı her fırsatta delmeye çalıştığı, ortaya koyduğu nedenlerin ise inandırıcılıktan uzak olduğu aşikârdır. Buna rağmen elde ettiği tavizlerle yetinmeyerek, 2007 Aralık'ında antlaşmadan tek taraflı olarak çekildiğini açıklamasıyla beraber Türkiye'nin Kafkaslar bölgesine olan ilgi ve dikkati özellikle askeri manada artmıştır.

Bazı batılı silahsızlanma ve stratejik araştırma kurum ve kuruluşları, RF'nin AKKA'yı askıya alma kararından sonra 2008 Ağustos'unda yaşanan Rus-Gürcü Savaşı ile AKKA'nın gayriresmi olarak bittiğini belirten açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunu şu şekilde değerlendirmek doğru olacaktır: AKKA, RF açısından bitmiştir ve AKKA rejiminin başrol oyuncusu -ABD'nin ATTU bölgesinde toprağı bulunmadığı için bu noktada tasnif dışı tutulmuştur-oyundan çıkmıştır. Fakat oyun devam etmekte, kurulan sahne ve dekor olduğu gibi yerinde durmaktadır. AKKA'nın batılı üyeleri ve Türkiye'nin AKKA ile Avrupa Kıtası'na gelen konvansiyonel dengeyi muhafaza etmek yönündeki tutum ve kararlılıkları sürmekle beraber, Rusya'nın 2007 yılında sözlü, 2008 yılında ise fiili olarak AKKA rejiminden iyiden iyiye uzaklaşması rejimi tamamlayıcı ve destekleyici ASA, AKKA-1/A ve AGİT gibi uluslararası oluşumların mevcudiyetini ortadan kaldırmamıştır.

Türkiye geleneksel dış politikası gereği çeşitli ve birçok uluslararası silahsızlanma antlaşma ve protokollerine taraf olduğu gibi Avrupa güvenliğinin köşetaşı olarak kabul edilen AKKA rejiminin de bir üyesi olarak, kesin ve net

³⁰² Ankara'nın etki alanı direkt olarak müdahale edebileceği hudut bölgesi ve komşuları iken ilgi alanı ise siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerden ötürü kayıtsız kalamayacağı, iç ve dış dinamikleri gereği dolaylı olarak müdahalede bulunabileceği bölge ve bölgeleri ifade etmektedir. Balkanlar, Filistin, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri bölgeleri Ankara'nın ilgi alanı olarak gösterilebilir.

hükümlerle siyasi ve hukuki bağlayıcılığı bulunan silahsızlanma ve silahların denetimi hükümlerine tabidir. Fakat içinde bulunduğu coğrafya, tarihi ve sosyo-kültürel nedenlerle her daim çağın gereklerine uygun modern, harbe hazır ve milli güvenliğinin bekasını sağlayacak güçte ve büyüklükte bir silahlı kuvvetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın ise daim olacağı aşikârdır.

Çünkü tam manasıyla gerçek bir silahsızlanmaya tarihin hiçbir devresinde ulaşamadığı gibi, gelecekte de ulaşamayacak ve bu hedef bir ütopyadan öteye geçmeyecektir. Bu temel nedenden ötürü, Türkiye mensubu olduğu bölgesel ve küresel yapılanmalarda müttefikleriyle mütekebbiliyet esasına dayalı mutabakatı sürdürmeli bunun yanında konvansiyonel anlamda bölgesindeki inisiyatifi her daim elinde tutacak silahlanma ve modernizasyon faaliyetlerinden de uzak durmamalıdır. Zaten tarih bizlere şu hususu açıkça göstermiştir: Silahsızlanma ya da aşırı silahlanma hususlarında uç noktalara giden milletler kayetmeye hatta yok olmaya mahkûmdur.

Türkiye'nin NATO'ya giriş sebebinin temel nedeni SSCB ve doğusundaki Rus tehdidi olduğu düşünülürse, AKKA ile doğu hududunu konvansiyonel anlamda güvence altına alan Türkiye'nin AKKA'yı Kafkaslar'da çeşitli nedenlerle delmeye çalışan ve yok saymaya çalışan RF'ye sert tepkiler vermesinin ve bölgede atılan her adımı dikkat ve ehemniyetle takip etmesinin ne kadar tabii ve olası olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

İSTİFADE EDİLEN ARŞİV ve RESMİ KURUMLAR

T.C. TBMM Arşivi ve Kütüphanesi

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri

T.C. Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

T.C. Dışişleri Bakanlığı Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Genel Müdürlüğü

ARŞİV BELGELERİ

Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi

İSH, K.38,G.36,B.36-1

İSH, K.38,G.36,B.36-2

İSH, K.38,G.36,B.36-3

İSH, K.38,G.36,B.36-4

İSH, K.38,G.36,B.36-5

İSH, K.38,G.36,B.36-6

İSH, K.124,G.88,B.88-1, 1335

İSH, K.124,G.88,B.88-1A, 1335

İSH, K.124,G.88,B.88-2, 1335

İSH, K.124,G.88,B.88-2A, 1335

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

030.18/11.12.77.15.1

030.18/11.12.77.15.2

030.18/12.31.66.18

030.10/228.532.31.1

030.10/228.532.31.2

030.10/228.532.31.3

030.10/228.532.31.4

TBMM Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi 19. Dönem, 1. Yasama Yılı, Tutanak Dergisi Cilt 13, Birleşim: 85, Genel Kurul Görüşme Tutanakları.

Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısına ilişkin “Dışişleri Komisyonu Raporu” 18.Haziran.1992, Erişim Tarihi: 16.06.2011

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c013/tbmm19013085.pdf>

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

6. 07. 1992 Tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete, Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa: 1

Milletlerarası Andlaşma Onayı Erişim Tarihi: 12.05.2011

http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21276_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21276_1.pdf

KİTAPLAR

Akçapar, Burak; **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, Munich, 1996.

Aslan, Z. Mesud; **Silahsızlanma Problemi**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:29/11, Ankara, 1953.

Aslan, Z. Mesud; **Yeni Devletler Hukuku, C.II**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1951.

Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi; **Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü**, Ankara, 2001.

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, **Atatürk'ün Bütün Eserleri, C:15 (23 Ocak–30 Haziran 1923)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

Ayman, S. Gülden; **Güç, Tehdit ve İttifaklar**, Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi, Ankara, 2001.

Ayman, S. Gülden; **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994.

Baker, P. J. Noel; **Disarmament**, Kennikat Press, New York, 1970.

Bilsel, M. Cemil; **Lozan**, Sosyal yayınlar, İstanbul, 1998.

Blacker, Coit D. & Duffy, Gloria (Eds); **International Arms Control Issues and Agreements**, Stanford University Press, Stanford, California, 1987.

Bröckling, Ulrich; **Disiplin**, Çev.: Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008.

Carr, Edward Hallet; **Tarih Nedir?**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Çaşın, M. Hakkı; **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995.

Clausewitz, Carl Von; **Savaş Üzerine**, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Çayhan Esra, Ateşoğlu Güney Nurşin; **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Davies, Norman; **Avrupa Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Davutoğlu, Ahmet; **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

Department of Political and Security Council Affairs, **The United Nations and Disarmament 1945–1970**, United Nations Publication, New York, 1974.

Epstein, Joshua M.; **Conventional Force Reductions**, The Brookings Institution, Washington, 1990.

Erdoğan, Hikmet; **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin önemi ve NATO İttifakı**, IQ Kültür sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Erdurmaz, Serdar; **Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma**, Berikan Yayınları, Ankara, 2010.

Erendil, Muzaffer; **İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Oluşan Silah Sistemlerinin Taktik ve Stratejiye Etkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

Gaddis, John Lewis; **Soğuk Savaş-Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Gallagher, Nancy W.(Ed.); **Arms Control New Approaches to Theory and Policy**, Frank Cass Publishers, London, 1998.

Goldblat, Jozef; **Arms Control a Guide to Negotiations and Agreements**, Sage Publications, London, 1994.

Goodwin, Godfrey; **Yeniçeriler**, Çev. Derin Türkömer, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

Gray, Wood & Hofstadter, Richard; **Amerikan Tarihinin Ana Hatları**, Amerikan Basın ve Kültür Merkezi, Ankara, Tarihsiz.

Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı; **NATO Soğuk Savaştan Barış İçin Ortaklığa**, İzmir, 1994.

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları; **Geçmişten Günümüze Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995.

Harp Akademileri Yayınları (Beyaz Kitaplar Serisi); **Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995.

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları; **Türk Silahlı Kuvvetlerinin Savunma Sanayii Yoluyla Ülke Gelişimine Katkısı**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998.

Harp Akademileri Yayınları; **Devletler Hukuku**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 2006.

Harp Akademisi Yayınlarından; **“SSCB’nin Dağılmasından Sonra Rus Ordusu ve Geleceği”** Harp Akademisi Basımevi, İstanbul, 1995.

Hart, Liddell; **II. Dünya Savaşı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Huntington, Samuel P.; **Asker ve Devlet**, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006.

Huntington Samuel P.; **Medeniyetler Çatışması**, Vadi Yayınları, Ankara, 2006.

İnalçık, Halil; **Doğu Batı Makaleler II**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009.

Karabayram, Fırat; **Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası**, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2007.

Karlık, Rıdvan; **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kennedy, Paul; **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Koulik, Sergey & Kokoski, Richard; **Conventional Arms Control**, Sipri Oxford Universty Press, New York, 1994.

Kissinger, Henry; **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

Kemal, Atatürk; **Nutuk (1919–1927)**, Günümüz Türkçesi ile yayına hazırlayan; Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.

Kolasa, Jan; **Disarmament and Arms Control Agreements: A Study on Procedural and Institutional Law**, Universitatsverlag Brockmeyer, Bochum, 1995.

Krause, Joachim; **Prospects for Conventional Arms Control in Europe**, New York, Institute for East-West Security Company, 1988.

Kütükoğlu, Mübahat S.; **Tarih Araştırmalarında Usul**, Elif Kitabevi, İstanbul, 2007.

Leithauser, J. G.; **Dünyamızın Fatihleri**, Çev.: Derin Türkömer, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.

Mahaney, W.L.; **The Soviet Union The League of Nations and Disarmament 1917-1935**, Philedelphia, 1940.

Mattox, Gale A. & Rachwald, Arthur R.; (Eds.), **Enlarging NATO**, Lynne Rienner Publishers, London, 2001.

Oakeshott, Ewart; **The Archaeology Of Weapons**, The Boydell Press, New York, 1994.

Office of Information and Press; **NATO El Kitabı**, NATO, Brussels, 2001.

Office of Information and Press; **NATO Handbook-Chronology**; NATO, Brussels, 1998.

Oran, Baskın (Ed.); **Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980–2001**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Özkan, Ruşen; **Ve İnsanoglu...”Silah(sız)lanma Süreci”** İ.H.H. Yayınları, İstanbul, 2003.

Öztürk, Osman Metin; **Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler**, Tutibay Yayınları, Ankara, 1999.

Peters, John E.; **Cfe and Military Stability In Europe**, Rand, 1997.

Sander, Oral & Fişek, Kurthan; **ABD Dışışleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829–1929)** Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1977.

Saray, Mehmet; **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişii III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri**, ATAM Yayınları, Ankara, 2000.

Schelling, Thomas C. & Halperin, Morton H.; **Strategy and Arms Control**, Pegamon Press, New York, 1985.

Sheean, Michael; **Arms Control Theory and Practice**, Basil Blackwell Inc., New York.

TBMM AGİK Parlamenter Assambleesi Türk Grubu Başkanlığı; **Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı (21 Kasım 1990)**, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1992.

T.C. Dışışleri Bakanlığı; **Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması**, Ankara, 1991.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Sovyet Askeri Doktrini ve Konvansiyonel Silahların Kontrolü**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Cumhuriyetin 70 inci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri (1923–1993)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Alanındaki Gelişmeler**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü İle Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamındaki Antlaşma, Sözleşme ve Belgelerle İlgili TSK'da Uygulama ve Sorumluluklar**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2007.

Thee, Marek (Ed.), **Armaments, Arms Control and Disarmament**, Unesco, Paris, 1981.

Turan, İlder; **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İ.Ü İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971.

Türk Dil Kurumu; **Türkçe Sözlük**, TDK, Ankara, 2005.

Türsan, Nurettin (Der.); **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995.

Uçarol, Rifat; **Siyasi Tarih (1789–2001)**, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

Walker, Jenonne; **Security and Arms Control in Post-Confrontation Europe**, Oxford University Press, New York, 1994.

Williams, J.S.; **The Cenova Conference**, London, 1922.

MAKALELER

Altmann, Jürgen & Deak, Peter & Makarevsky, Vadim I. & McArdle Kelleher, Catherine; *“Verification and Conventional Arms Reductions”*, **Verification Monitoring Disarmament**, Westview Press, Boulder, 1991.

Amirov, Oleg & Oznobichshev, Sergei; *“From The Atlantic To The Urals: Conventional Forces Reductions”*, **The Security Watershed Russian Debating Defence and Foreign Policy After the Cold War**, Gordon and Breach Science Publishers, 1993.

Ateşoğlu Güney, Nurşin; *“AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği”*, **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Ayman, Gulden & Atesoglu Guney, Nurşin; “*Değişen Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları*”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

Berg, Meredith W.; “*Protecting National Interests by Treaty: The Second London Naval Conference, 1934-1936*”, **Arms Limitation and Disarmament Restraints on War, 1889-1939**, Praeger, London, 1992.

Birsel, Haktan; “*Kafkaslar’da Devam Eden Soğuk Savaş*”, **2023 Dergisi**, Atılım Yayıncılık, Sayı: 89, Ankara, Eylül 2008.

Çomak, Hasret; “*Genişleyen NATO’nun Güvenlik Yaklaşımı ve Büyük Orta Doğu Projesi*”, **Stratejik Öngörü**, Tasam Yayınları, Sayı: 2, İstanbul, 2004.

Farrel, Theo; “*Global Norms and Military Effectiveness*”, **Creating Military Power The Sources of Military Effectiveness**, Standford Universty Press, Standford, 2007.

Freedman, Lawrence; “*The End of Formal Arms Control*”, **The International Practice of Arms Control**, Johns Hopkins Universty Press, London, 1992.

Güngörmüş Kona, Gamze; “*Kafkasya’da Yeni Gelişmeler ve Türkiye*”, **Politika Dergisi**, Sayı:8, Ankara, 2008.

Günlük Şenesen, Gülay; “*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Modernizasyon Programının Bir Değerlendirmesi*”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

Hatipoğlu, Esra; “*Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Rusya İlişkilerinin Geleceği*”, **Stratejik Öngörü**, Tasam Yayınları, İstanbul, 1998.

Kaiser, Karl; “*Conventional arms Control and NATO’s Future*”, **NATO in the 1990s**, Pergaman-Brassey’s International Defence Publishers, Inc., London, 1989.

Kanbolat, Hasan; “*Gürcistan, Rusya İle Gerilimini NATO’ya Taşımak İstiyor*”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Sayı: 80, Ankara, Aralık 2006.

Kantarıcı, Hakan; “*Türk Kültür Birliğinin Önemi ve Türk Dünyası Jeokültürüne Yönelik Stratejik Öngörü*”, **2023 Dergisi**, Atılım Yayıncılık, Sayı: 102, Ankara, Ekim 2009.

Kibaroglu, Mustafa; “*Rusya’nın Yeni Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini*” **Avrasya Dosyası-Rusya Özel Sayısı, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, ASAM Yayınları, Cilt:6, Sayı:4, Ankara, 2001.

Macintosh, James; “*Confidence-building processes-CSCE and MBFR: a review and assessment*”, **East-West Arms Control: Challanges for the Western Alliance**, Routledge, London, 1992.

McKercher, B.J.C.; “*Of Horns and Teeth: The Preparatory Commissions and the World Disarmament Conference, 1926-1934*”, **Arms Limitation and Disarmament Restraints on War, 1889-1939**, Praeger, London, 1992.

Okunt, Sezai; “*Bekanın Yolları*”, **Silahsızlanma ve Barış Semineri**, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1985.

Oran, Baskın; “*Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, AÜSBF Yayınları, Cilt:51, Sayı:1, AÜSBF, Ankara, 1997.

Öznel, Erdoğan; “NATO’nun Geleceği”, **Ulusal strateji**, Sayı: 35, İstanbul, Mayıs 2003.

Sidorowicz, Andre T.; “*The British Government, The Hauge Peace Conference of 1907, and the Armaments Questions*”, **Arms Limitation and Disarmament Restraints on War, 1889-1939**, Praeger, London, 1992.

Staford Arms Control Group, “*Modern disarmament efforts before the Second World War*”, **Armaments, arms control and disarmament**, Unesco Press, 1981.

Tanrısever, Oktay; “*Rusya-Gürcistan İlişkilerindeki Artan Gerilim: Bir Sağırlar Diyaloğu Mu?*”, **Stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz e-Dergisi**, FORSNET Bilgi Teknolojileri ve Yayıncılık, Sayı: 7, Ankara, Ağustos 2003.

Toptaş, Ergüder; “*Asimetrik Savaş–Yeni Bir Savaş Türü Mü?*”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Kara Harp Okulu Basımevi, Cilt:16, Sayı:1, Ankara, 2006.

Türkeş, Mustafa; “*Doksanlı yıllarda NATO’nun Öncelikleri ve Türkiye*”, **En Uzun On Yıl**, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Uzgel, İlhan; “*ABD ve NATO’yla İlişkiler*”, **Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980–2001**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Varlık, A. Bilgin; “*Geleceğin Güvenlik Ortamında NATO’nun Konumu Nasıl Şekillenecektir?*”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay. ATASE Başkanlığı, Sayı: 384, Ankara, Nisan 2005.

KONFERANS / SEMİNER METİNLERİ ve RAPORLAR

Guignon, Michel; “*21 nci Yüzyılda Avrupa’nın Güvenliğı Konferansı*”, 27 Kasım 1991, İstanbul: Harp Akademileri.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 1990 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 1990.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 1992 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 1992.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 1993 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 1993.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 1996 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 1996.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 1997 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 1997.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 1998 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 1998.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 2000 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 2002 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2002.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 2003 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2003.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 2006 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2006.

Stockholm International Peace and Research Institute; **SIPRI Yearbook 2009 Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford University Press, Oxford, 2009.

Türkiye Barolar Birliği Proje Gurubu; **Türkiye ve Terörizm**, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2006.

SÜRELİ YAYINLAR

ASAM Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi

AÜSBF Dergisi

KHO Bilim Dergisi

Newsweek Dergisi

Politika Dergisi

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Stradigma.com Aylık strateji ve Analiz e-Dergisi

Stratejik Analiz dergisi

Stratejik Öngörü Dergisi

Ulusal Strateji Dergisi

2023 Dergisi

GAZETELER

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Radikal

Sabah

Tercüman

The International Herald Tribune

The Times

USA Today

YeniYüzyıl

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.castles.me.uk/>

<http://www.europarl.europa.eu/>

<http://www.fas.org/>

<http://www.mfa.gov.tr/>

<http://www.nato.int/>

<http://www.osce.org/>

<http://www.sipri.org/>

<http://www.stradigma.com/>

<http://www.tbmm.gov.tr/>

<http://www.tsk.tr/>

<http://www.un.org/disarmament/>

EKLER

RESMİ BELGELER

EK-I: AKKA Tam Metni* (Antlaşmaya ek olarak tüm akit devletlerce kabul edilen ve bağlayıcılığı bulunan sekiz adet protokol konulmamıştır.)

EK-II: AKKA Bildirim Formatları Listesi ve Örnek Bildirimler. (5 Nolu Denetim ve Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca kullanılan resmi bildirim ve bilgi değişimi formatları)

EK-III: 14 Haziran 1991 Tarihli Oslo Konferansı Nihai Belgesi.*

EK-IV: Türkiye Büyük Millet Meclisi 19. Dönem, 1. Yasama Yılı, Tutanak Dergisi Cilt 13, Birleşim: 85, Genel Kurul Görüşme Tutanakları.

EK-V: 18.06.1992 Tarih ve 3818 Sayılı, “AKKA’nın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”.*

EK-VI: 06 Temmuz 1992 Tarihli 1.Mükerrer Resmi Gazete.

EK-VII: 31 Mayıs 1996 Tarihli AKKA Kanat Antlaşması Bakanlar Kurulu Onayı ve Metni.*

*Belgeler T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesinden alınmıştır.

ARŞİV BELGELERİ

EK-VIII: İSH, K.38,G.36,B.36-1, 6, İtilaf devletlerine teslim edilen silah ve mühimmatın cins ve miktarı. Mondros Mütarekesi'nin akdindeki ordu mevcudu, terhis edilen er miktarı ve bakayadan celbedilen er miktarının bildirildiği.

EK-IX: İSH, K.124,G.88,B.88-1, 1A-2, 2a, 1335, Türkiye'nin kara deniz ve hava kuvvetlerinin sınırlandırılmasıyla ilgili askeri şartların bildirildiği.

EK-X: 030.18/11.12.77.15.1, 2 Türkiye'nin silah ve harp malzemesi ticaretinin denetimi ile ilgili Tahdidi Teshilat Konferansına katılmaması.

E-XI: 030.18/12.31.66.18.1 Silahlanmaya bir yıl ara verilmesine dair kararın kabul edildiğinin Silahları Kaldırma Konferansı Reisliğine bildirilmesi.

EK-XII: 030.10/228.532.31.1, 4 The Near East gazetesinde yayınlanan Türkiye ve Silahlanma başlıklı yazının tercümesi.

YERLİ ve YABANCI BASINDA AKKA

EK-XIII: Konuyla İlgili Haber ve Köşe Yazıları.

EK-XIV: Konuyla İlgili Karikatürler.

EK-XV: AKKA Kronolojisi.

EK-I

AVRUPA'DA KONVANSİYONEL SİLAHLI KUVVETLER HAKKINDA ANTLAŞMA

DİBAÇE

Bundan sonra Taraf Devletler olarak anılacak olan, Belçika Krallığı, Bulgaristan Cumhuriyeti, Kanada, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Danimarka Krallığı, Fransa Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Polonya Cumhuriyeti, Portekiz Cumhuriyeti, Romanya, İspanya Krallığı, Türkiye Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Amerika Birleşik Devletleri,

10 Ocak 1989 tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Müzakeresi Görev Yönergesi'ni rehber edinerek ve Viyana'da 9 Mart 1989'da başlayan bu müzakereyi yürütmüş bulunarak,

Bu Antlaşma'nın müzakeresinin yürütüldüğü çerçeveyi oluşturan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın hedef ve amaçlarını rehber edinerek,

Karşılıklı ilişkilerinde olduğu gibi, genelde uluslararası ilişkilerinde de, herhangi bir Devlet'in toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayan herhangi bir şekilde güç kullanmaktan veya kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınmak yükümlülüklerini hatırlayarak,

Avrupa'da herhangi bir askeri çatışmanın önlenmesi ihtiyacının bilincinde olarak,

Avrupa'da daha fazla istikrar ve güvenlik arayışının hepsinin ortak sorumluluğu olduğunu bilincinde olarak,

Askeri çatışma yerine, bütün Taraf Devletler arasında barışçıl işbirliğine dayalı, yeni bir güvenlik ilişkileri modeli tesis etmeye ve böylece Avrupa'nın bölünmüşlüğüne aşılmasına katkıda bulunmaya çaba harcayarak,

Avrupa'da halihazırdaki kuvvet mevcudundan daha alt düzeylerde güvenli ve istikrarlı bir konvansiyonel silahlı kuvvetler dengesinin kurulması, istikrara ve güvenliğe zararlı eşitsizliklerin giderilmesi ve en büyük öncelikle, Avrupa'da baskın tarzında saldırı ve geniş çaplı taarruz hareketi başlatma yeteneklerinin ortadan kaldırılması amaçlarını taahhüt ederek,

(1948) Brüksel, (1949) Vaşington veya (1955) Varşova Antlaşmalarını imzaladıklarını veya sonradan katıldıklarını ve ittifak antlaşmalarına taraf olmak ya da olmamak hakkına sahip bulduklarını hatırlayarak,

Bu Antlaşma'nın uygulama alanı içinde, Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın sayılarının, 40.000 ana muharebe tankı, 40.000 topçu silahı, 60.000 zırhlı savaş aracı, 13.600 savaş uçağı ve 4.000 saldırı helikopterini aşmaması hedefinin sağlanacağı taahhüdünde bulunarak,

Bu Antlaşma'nın, herhangi bir Devlet'in güvenlik çıkarlarını olumsuz yönde etkilemek niyetini taşımadığını teyid ederek,

Avrupa'daki siyasi gelişmeler ışığında, müzakereler dahil, konvansiyonel silahların kontrolü sürecine, Avrupa'nın istikrarı ve güvenliği için gelecekteki ihtiyaçları da gözönüne alarak, devam etme taahhütlerini teyid ederek,

Aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmışlardır:

MADDE I

1. Her Taraf Devlet, muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları ve savaş helikopterleri dahil olmak üzere, bu Antlaşma'yla saptanan beş kategorideki konvansiyonel silahlı kuvvetlere ilişkin yükümlülüklerini, Antlaşma'nın hükümlerine uygun olarak yerine getirecektir.

2. Her Taraf Devlet, gerek konvansiyonel silahlı kuvvetlerin indirimi süresince, gerek indirimlerin tamamlanmasından sonra, güvenlik ve istikrarın temini için bu Antlaşma'yla saptanan diğer önlemleri de uygulayacaktır.

3. Bu Antlaşma, bundan sonra Mevcut Tipler Protokolü olarak anılacak olan Silah ve Teçhizatın Mevcut Tipleri Hakkında Protokol ve buna bağlı Ek'i; bundan sonra Uçakların Yeniden Sınıflandırılması Protokolü olarak anılacak olan Savaş Yetenekli Eğitim Uçaklarının Belirli Model Veya Versiyonlarının Silahsız Eğitim Uçakları Olarak Yeniden Sınıflandırılması Hakkında Protokol'ü; bundan sonra İndirimler Protokolü olarak anılacak olan, Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma'yla Sınıflandırılan Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın İndirimini Yöneten İşlemler Hakkında Protokol'ü; bundan sonra Helikopterlerin Yeniden Sınıflandırılması Protokolü olarak anılacak olan Helikopterlerin Sınıflandırılması ve Çok Maksatlı Saldırı Helikopterlerinin Yeniden Sınıflandırılmasını Yöneten İşlemler Hakkında Protokol'ü; bundan sonra Bilgi Değişimi Protokolü olarak anılacak olan Bildirim ve Bilgi Değişimi Hakkında Protokol ile bundan sonra Format Eki olarak anılacak olan Bilgi Değişimi İçin Format Hakkında Ek'i; Denetim Protokolü'nü; Ortak Danışma Grubu Hakkında Protokol'ü; ve bundan sonra Geçici Uygulama Protokolü olarak anılacak olan Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma'nın Belirli Hükümlerinin Geçici Olarak Uygulanması Hakkında Protokol'ü içermektedir. Bu belgelerden her biri, bu Antlaşma'nın ayrılmaz birer parçasını oluşturmaktadır.

MADDE II

1. Bu Antlaşma'nın amaçları için:

(A) "Taraf Devletler grubu" teriminden 1955 tarihli Varşova Antlaşması'nı (1) imzalayan Bulgaristan Cumhuriyeti, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, Polonya Cumhuriyeti, Romanya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden oluşan Taraf Devletler grubu veya 1948 tarihli Brüksel Antlaşmasını (2) ya da 1949 tarihli Vaşington Antlaşması'nı (3) imzalayan ya da sonradan katılan, Belçika Krallığı, Kanada, Danimarka Krallığı, Fransa Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Düküğü, Hollanda Krallığı, Norveç Krallığı, Portekiz Cumhuriyeti, İspanya Krallığı, Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan Taraf Devletler grubu anlaşılmaktadır.

- (1) Varşova'da 14 Mayıs 1955 günü imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması.
- (2) Brüksel'de 17 Mart 1948 günü imzalanan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması.
- (3) Vaşington'da 4 Nisan 1949 günü imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması.

(B)"Uygulama alanı" teriminden, Taraf Devletler'in, Danimarka Krallığı'nın Faro Adaları, Norveç Krallığı'nın Ayı Adası dahil Svalbard Adası, Portekiz Cumhuriyeti'nin Azor ve Madeira adaları, İspanya Krallığı'nın Kanarya Adaları ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Franz Jozef arazisi ile Novaya Zemlya dahil, Avrupa'daki tüm adalarını kapsayan, Atlas Okyanusu'ndan Ural Dağları'na kadar, Avrupa'daki bütün toprakları anlaşılmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği için uygulama alanı Ural Nehri ile Hazar Denizi'nin batısında bulunan bütün toprakları içermektedir. Türkiye Cumhuriyeti için uygulama alanı, Türkiye sınırının 39ncu enleme kesişme noktasından Muradiye, Patnos, Karayazı, Tekman, Kemaliye, Feke, Ceyhan, Doğan kent, Gözne ve buradan denize uzanan çizginin kuzeyinde ve batısında bulunan Türkiye Cumhuriyeti topraklarını içermektedir.

(C)"Muharebe tankı" teriminden, zırhlı ve diğer hedefleri ateş altına almak için gerekli, öncelikle yüksek namlu ilk hızlı görerek atış yapılabilen ana silaha sahip, üstün ateşgücü ve arazide yüksek hareket kabiliyeti olan; kendisine yüksek düzeyde koruma sağlayan; öncelikle, muharip birlikleri taşımak için tasarlanmamış ve teçhizatlandırılmamış; kundağı motorlu zırhlı savaş araçları anlaşılmaktadır. Bu gibi zırhlı araçlar kara kuvvetlerinin tank ve diğer zırhlı birliklerinin ana silah sistemi olarak hizmet görürler.

Muharebe tankları, en az 75 mm. çaplı, 360 derece dönebilen topla donatılmış, boş ağırlığı en az 16.5 metrik ton olan paletli zırhlı savaş araçlarıdır. Ayrıca, hizmete girecek olan ve yukarıdaki diğer kıstaslara uyan her tekerlekli zırhlı savaş aracı da muharebe tankı olarak kabul edilecektir.

(D)"Zırhlı savaş aracı" teriminden, zırh koruması olan ve arazide hareket yeteneğine sahip, kundağı motorlu araç anlaşılmaktadır. Zırhlı savaş araçları, zırhlı personel taşıyıcılarını, zırhlı piyade savaş araçlarını ve ağır silahlı savaş araçlarını kapsar.

"Zırhlı personel taşıyıcı" teriminden, bir piyade mangesini taşımak üzere tasarlanmış ve teçhiz edilmiş ve kural olarak, 20 mm. çapının altında, araçla birleşik imal edilmiş veya organik parçası olan bir silahla donatılmış bir zırhlı savaş aracı anlaşılmaktadır.

"Zırhlı piyade savaş aracı" teriminden, esas olarak bir piyade mangesini taşımak üzere tasarlanmış ve teçhiz edilmiş, normal olarak birliklere araç içinden zırh koruması altında ateş açma imkanı veren ve en az 20 mm. çapında araçla birleşik veya organik parçası olan bir silahla ve bazen de tanksavar füze fırlatıcısı ile donatılmış zırhlı savaş aracı anlaşılmaktadır. Zırhlı piyade savaş araçları kara kuvvetleri zırhlı piyade veya mekanize piyade veya motorize piyade birliklerinin ana silah sistemleri olarak hizmet görürler.

"Ağır silahlı savaş aracı" teriminden, en az 75 mm. çapında, araçla birleşik veya organik parçası olan, görerek atış yapabilen topu bulunan, boş ağırlığı en az 6.0 metrik ton olan, zırhlı personel taşıyıcı veya zırhlı piyade savaş aracı veya muharebe tankı tanımlarına girmeyen, zırhlı savaş araçları anlaşılmaktadır.

(E)"Boş ağırlık" teriminden, aracın, cephane, yakıt, yağ ve yağlama maddeleri; portatif tepkili zırh, yedek parça, araç gereç ve aksesuarları; portatif şnorkel teçhizatı ile mürettebat ve şahsi eşyaları dışındaki ağırlığı anlaşılmaktadır.

(F)"Topçu silahı" teriminden, esas itibarıyla görmeden atışla kara hedeflerini ateş altına alma yeteneğine sahip bulunan, büyük çaplı sistemler anlaşılmaktadır. Bu gibi topçu silahları birleşik görev gruplarına gereken görmeden ateş desteğini sağlarlar.

Büyük çaplı topçu sistemleri, 100 mm ve daha üstündeki çapta toplar, obüsler, top ile obüslerin özelliklerini birleştiren topçu silahları, havanlar ve çok namlulu roketatar sistemleridir. Ayrıca tall, görmeden etkili ateş yeteneğine de sahip, gelecekte geliştirilecek herhangi bir görerek ateş sistemi de, topçu silahları tavanı altında sayılacaktır.

(G)*Yabancı ülkede konuşlu konvansiyonel silahlı kuvvetler* teriminden, bir Taraf Devlet'e ait olup da, başka bir Taraf Devlet'in uygulama alanı içindeki topraklarında konuşlandırılan konvansiyonel silahlı kuvvetler anlaşılmaktadır.

(H)*Belirlenmiş daimi depolama mevkii* teriminden, aktif birliklerdeki Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizata getirilen sınırlamalara tabi olmayan, ancak genel tavanlar altında sayılan Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın bulunduğu, sınırları açıkça belirlenmiş mevkiler anlaşılmaktadır.

(I)*Zırhlı araca monteli köprü* teriminden, bir köprüyü taşımak ve dahili mekanizmalarıyla kurmak ve yeniden toplamak yeteneğine sahip, kundağı motorlu, zırhlı taşıyıcı kurucu araç anlaşılmaktadır. Köprüye sahip bu tür bir araç, birleşik bir sistem olarak çalışır.

(J)*Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat* teriminden IV., V. ve VI. Maddeler'de saptanan sayısal sınırlandırmalara tabi muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri anlaşılmaktadır.

(K)*Savaş uçağı* teriminden, güdümlü füzeler, güdümsüz roketler, bombalar, tüfekler, toplar veya diğer tahrip silahları marifetiyle hedefleri ateş altına alabilmek üzere silahlandırılmış ve teçhiz edilmiş, sabit kanatlı veya şekli değişken kanatlı bir uçak ile böyle bir uçağın keşif ve elektronik savaş gibi, diğer askeri işlevleri yerine getiren herhangi bir modeli veya versiyonu anlaşılmaktadır. *Savaş uçağı* terimi temel eğitim uçaklarını kapsamaz.

(L)*Savaş helikopteri* teriminden, hedeflere karşı saldırıya girişmek üzere silahlandırılmış ve teçhiz edilmiş veya diğer askeri görevleri yerine getirmek üzere teçhiz edilmiş döner kanatlı hava araçları anlaşılmaktadır. *Savaş helikopteri* terimi saldırı helikopterleri ile savaş destek helikopterlerini kapsar. *Savaş helikopteri* terimi silahsız nakliye helikopterlerini kapsamaz.

(M)*Saldırı helikopteri* teriminden, tanksavar güdümlü silahı, havadan yere veya havadan havaya güdümlü silahlar kullanmak üzere teçhiz edilmiş ve bu silahlara birleşik atış kontrol ve nişan sistemleriyle teçhiz edilmiş savaş helikopterleri anlaşılmaktadır. *Saldırı helikopteri* terimi özel saldırı helikopterleri ile çok maksatlı saldırı helikopterlerini kapsar.

(N)*Özel saldırı helikopteri* teriminden, öncelikle güdümlü silahlar kullanmak amacıyla yapılmış saldırı helikopterleri anlaşılmaktadır.

(O)*Çok maksatlı saldırı helikopteri* teriminden, çeşitli askeri görevleri yerine getirmek amacıyla imal edilmiş ve güdümlü silah sistemlerini kullanmak üzere teçhiz edilmiş saldırı helikopterleri anlaşılmaktadır.

(P)*Savaş destek helikopteri* teriminden, saldırı helikopterin niteliklerine sahip olmayan ve makinalı tüfek, top, güdümsüz roket, bomba veya demet bomba gibi savunmaya yönelik ve bölgeyi baskı altına alan çeşitli silah sistemleriyle donatılabilen veya diğer askeri işlevleri yerine getirmek üzere teçhiz edilebilen savaş helikopterleri anlaşılmaktadır.

(Q)*Antlaşma'ya tabi konvansiyonel silah ve teçhizat* teriminden, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca, bilgi değişimine tabi muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları, temel eğitim uçakları, silahsız eğitim uçakları, savaş helikopterleri, silahsız nakliye helikopterleri, zırhlı araca monteli köprüler, zırhlı personel taşıyıcı benzerleri ve zırhlı piyade savaş aracı benzerleri anlaşılmaktadır.

(R)*Hizmette* teriminden, konvansiyonel silahlı kuvvetlere ve konvansiyonel silah ve teçhizata ilişkin olarak, barış zamanında iç güvenlik işlevlerini yerine getirmek üzere tasarlanmış ve yapılandırılmış kuruluşların elinde olanlar veya III. Madde'de belirtilen herhangi bir istisnaya uyanlar dışında, uygulama alanı içindeki muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları, temel eğitim uçakları, silahsız eğitim uçakları, savaş helikopterleri, silahsız nakliye helikopterleri, zırhlı araca monteli köprüler, zırhlı personel taşıyıcı benzerleri ile zırhlı piyade savaş aracı benzerleri anlaşılmaktadır.

(S)*Zırhlı personel taşıyıcı benzeri* ve *zırhlı piyade savaş aracı benzeri* terimlerinden, sırasıyla, zırhlı personel taşıyıcı ve zırhlı piyade savaş araçlarıyla aynı şasiye sahip, dış görünüşleri benzer, 20 mm. ve daha büyük çaplı topu veya tüfeği bulunmayan ve piyade mangasının taşınmasına imkan vermeyecek şekilde inşa edilen veya tadil edilen bir zırhlı araç anlaşılmaktadır. Ambülanlara özel statü tanıyan 12 Ağustos 1949 tarihli *Arazideki Silahlı Kuvvetlerin Yaralı ve Hastalarının Şartlarının İyileştirilmesi* ne dair Cenevre Sözleşmesi'nin hükümleri gözönünde tutularak, zırhlı personel taşıyıcı ambülanlar, zırhlı savaş aracı ve zırhlı personel taşıyıcı benzeri kabul edilmeyeceklerdir.

(T)*İndirim mevkii* teriminden, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın VIII. Madde uyarınca indiriminin yapıldığı, açıkça belirlenmiş bir yer anlaşılmaktadır.

(U)*İndirim yükümlülüğü* teriminden, bir Taraf Devlet'in VII. Madde'ye uyumu sağlamak üzere, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden sonra, 40 aylık bir süre içinde indirmeyi taahhüt ettiği Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın her kategorisine ilişkin sayılar anlaşılmaktadır.

2.Antlaşma'ya tabi konvansiyonel silah ve teçhizatın mevcut tipleri, Mevcut Tipler Protokolü'nde sıralanmaktadır. Mevcut tiplerin listeleri XVI. Madde, 2. paragraf, (D) alt paragrafı ve Mevcut Tipler Protokolü'nün IV. Bölümü uyarınca, belirli aralıklarla güncelleştirilecektir. Mevcut tiplerin bu şekilde güncelleştirilmesi, bu Antlaşma'nın tadili olarak kabul edilmeyecektir.

3.Mevcut Tipler Protokolü'nde sıralanan savaş helikopterlerinin mevcut tipleri, Helikopterlerin Yeniden Sınıflandırılması Protokolü'nün I. Bölümü uyarınca sınıflandırılacaktır.

MADDE III

1.Bu Antlaşma'nın amaçları için Taraf Devletler, aşağıdaki sayım kurallarını uygulayacaklardır:

Uygulama alanı içindeki, II. Madde'de tanımlanan, bütün muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri, bir Taraf Devlet'in olağan uygulamasına uygun olarak, aşağıda sayılanlar dışında, IV., V. ve VI. Maddeler'de saptanan sayısal sınırlandırmalara ve diğer hükümlere tabi olacaktır:

(A)imalatla ilgili denemedekiler dahil, imal safhasında olanlar;

(B)münhasıran araştırma ve geliştirme amaçlarıyla kullanılanlar;

(C)tarihi koleksiyonlara ait olanlar;

(D)IX. Madde hükümleri uyarınca hizmet dışı bırakılmış olup, elden çıkarılmayı bekleyenler;

(E)ihraç veya yeniden ihraç için bekletilen veya bu amaçla yenileştirmeye tabi tutulmakta olan ve uygulama alanında geçici olarak bulunduranlar. Bu durumdaki muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri, Bilgi Değişimi Protokolü'nün V. Bölümü uyarınca, beyan edilmiş mevkiler dışında bulundurulacak veya bir önceki yılın yıllık bilgi değişiminde bildirilen bu tip beyan edilmiş mevkilerden en fazla 10'unda konuşlandırılacaklardır. Bu ikinci halde Antlaşma'yla sınırlanan konvansiyonel silah ve teçhizattan açıkça ayırdedilebilecek durumda olacaklardır;

(F)zırhlı personel taşıyıcılarından, zırhlı piyade savaş araçlarından, ağır silahlı savaş araçlarından veya çok maksatlı saldırı helikopterlerinden, barış zamanında iç güvenlik işlevlerini yerine getirmek üzere tasarlanmış ve yapılandırılmış kuruluşlarda bulunduranlar;

(G)uygulama alanı dışındaki bir yerden, uygulama alanı dışındaki bir nihai varış yerine müteveccihen, uygulama alanından transit geçiş yapmakta olan ve uygulama alanında toplam 7 günden fazla kalmayanlar.

2.Bildirimleri, Bilgi Değişimi Protokolü'nün IV. Bölümü uyarınca zorunlu bulunan muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları veya saldırı helikopterlerinden herhangi birine ilişkin olarak, ardarda ikiden fazla yıllık bilgi değişiminde, olağanın dışında yüksek sayı bildiren Taraf Devlet, sorulduğu takdirde, Ortak Danışma Grubu'nda-nedenlerini izah edecektir.

MADDE IV

1. II.Madde'de tanımlanan uygulama alanı içinde her Taraf Devlet, muharebe tanklarını, zırhlı savaş araçlarını, topçu silahlarını, savaş uçaklarını ve saldırı helikopterlerini, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, mensubu bulunduğu Taraf Devletler grubu için, toplamı aşağıdaki sayıları aşmayacak şekilde sınırlandırılacak ve gerekirse indirecektir:

(A)20.000 muharebe tankı, bu miktarın en fazla 16.500'ü aktif birliklerde bulunacaktır;

(B)30.000 zırhlı savaş aracı, bu miktarın en fazla 27.300'ü aktif birliklerde bulunacaktır. 30.000 zırhlı savaş aracından en fazla 18.000'i zırhlı piyade savaş aracı ve ağır silahlı savaş aracı olacaktır; zırhlı piyade savaş araçları ile ağır silahlı savaş araçlarından en fazla 1500'ü ağır silahlı savaş aracı olacaktır;

(C)20.000 topçu silahı, bu miktarın en fazla 17.000'i aktif birliklerde bulunacaktır;

(D)6.800 savaş uçağı; ve

(E)2.000 saldırı helikopteri.

Aktif birliklerde bulunmayan muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahları, II.Madde'de tanımlanan belirlenmiş daimi depolama mevkiilerine konulacak ve yalnızca bu Madde'nin 2.paragrafında tanımlanan alanda konuşlandırılacaktır. Bu belirlenmiş daimi depolama yerleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği topraklarının Odessa Askeri Bölgesi ile Leningrad Askeri Bölgesi'nin güney bölümünü kapsayan bölümlerinde de bulunabilecektir. Odessa Askeri Bölgesi'nde, en fazla 400 muharebe tankı ve 500 topçu silahı bu şekilde depolanabilecektir. Leningrad Askeri Bölgesi'nin güney bölümünde en fazla 600 muharebe tankı; en fazla 300'ü herhangi bir tipte zırhlı savaş aracı, gerisi zırhlı personel taşıyıcılardan oluşacak 800 zırhlı savaş aracı ve en fazla 400 topçu silahı bu şekilde depolanabilecektir. Leningrad Askeri Bölgesi'nin güney bölümünden, bu Askeri Bölge'nin, Doğudan Batıya 60 derece 15 dakika Kuzey enlemin güneyindeki toprakları anlaşılacaktır.

2.Belçika Krallığı, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Faro Adaları dahil Danimarka Krallığı, Fransa Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Dükalığı, Hollanda Krallığı, Polonya Cumhuriyeti, Azor ve Madeira Adaları dahil Portekiz Cumhuriyeti, Kanarya Adaları dahil İspanya Krallığı, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, Ural Dağları'nın batısındaki Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar, Kiev, Moskova ve Volga-Ural Askeri Bölgelerini kapsayan, Avrupa'daki tüm adaları dahil, bütün topraklarından oluşan alan içinde, her Taraf Devlet, muharebe tanklarını, zırhlı savaş araçlarını ve topçu silahlarını, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, mensubu bulunduğu Taraf Devletler grubu için, toplamı aşağıdaki sayıları aşmayacak şekilde sınırlandırılacak ve gerekirse indirecektir:

(A)15.300 muharebe tankı, bu miktarın en fazla 11.800'ü aktif birliklerde bulunacaktır;

(B)24.100 zırhlı savaş aracı, bu miktarın en fazla 21.400'ü aktif birliklerde bulunacaktır; ve

(C)14.000 topçu silahı, bu miktarın en fazla 11.000'i aktif birliklerde bulunacaktır.

3.Belçika Krallığı, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Faro Adaları dahil Danimarka Krallığı, Fransa Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Düküğü, Hollanda Krallığı, Polonya Cumhuriyeti, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar ve Kiev Askeri Bölgeleri'ni kapsayan, Avrupa'daki adaları dahil, bütün topraklarından oluşan alan içinde her Taraf Devlet, muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahlarını, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, mensubu bulunduğu Taraf Devletler grubu için, aktif birliklerdeki toplamı aşağıdaki sayıları aşmayacak şekilde sınırlandırılacak ve gerekirse indirecektir:

(A)10.300 muharebe tankı;

(B)19.260 zırhlı savaş aracı; ve

(C)9.100 topçu silahı; ve

(D)Kiev Askeri Bölgesi'nde bulunan aktif birliklerdeki ve belirlenmiş daimi depolama mevkilerindeki toplam miktarlar aşağıdaki rakamları aşmayacaktır:

(1)2.250 muharebe tankı;

(2)2.500 zırhlı savaş aracı; ve

(3)1.500 topçu silahı.

4.Belçika Krallığı, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Macaristan Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Düküğü, Hollanda Krallığı ve Polonya Cumhuriyeti'nin Avrupa'daki tüm adaları dahil, bütün topraklarından oluşan alan içinde, her Taraf Devlet, muharebe tanklarını, zırhlı savaş araçlarını ve topçu silahlarını, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, mensubu bulunduğu Taraf Devletler grubu için, aktif birliklerdeki toplamı aşağıdaki sayıları aşmayacak şekilde sınırlandırılacak ve gerekirse indirecektir:

(A)7.500 muharebe tankı,

(B)11.250 zırhlı muharebe aracı; ve

(C)5.000 topçu silahı

5.Aynı Taraf Devletler grubuna mensup Taraf Devletler, aktif birliklerdeki muharebe tanklarını, zırhlı savaş araçlarını ve topçu silahlarını, bu Madde'de ve V. Madde, I. paragraf, (A) alt paragrafında tanımlanan alanlardan her birinde, o alana uygulanan sayısal sınırlar dahilinde, VII. Madde uyarınca bildirilen azami mevcutlara uygun olarak ve hiç bir Taraf Devlet'in bir diğer Taraf Devlet'in topraklarında, o Taraf Devlet'in mutabakatı olmadan konuşlandırmaması kaydıyla konvansiyonel silahlı kuvvet bulundurulabilirler.

6.Eğer bir Taraf Devletler grubunun, bu Madde'nin 4. paragrafında tanımlanan alan içindeki aktif birliklerinde bulunan toplam muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahları sayısı, bu Madde'nin 4. paragrafında saptanan sayısal sınırlamalardan az ise, bu şekilde hiçbir Taraf Devlet'in VII. Madde, 2., 3. ve 5. paragrafları uyarınca bildirilen azami mevcutları düzeylerine ulaşmasını önlemek için, bu Madde'nin 3. paragrafında tanımlanan alandaki Taraf Devletler grubuna mensup Taraf Devletler tarafından, bu Madde'nin 3. paragrafında belirlenen sayısal sınırlara uygun olarak, muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahları kategorilerinden her birindeki toplam sayılar ile sözkonusu alan için belirlenen sayısal sınırlar arasındaki farka eşit miktarda bulundurulabilir.

MADDE V

1. Hiç bir Taraf Devlet'in güvenliğinin, herhangi bir aşamada, olumsuz olarak etkilenmemesini teminen:

(A) her Taraf Devlet, Bulgaristan Cumhuriyeti, Yunanistan Cumhuriyeti, İzlanda Cumhuriyeti, Norveç Krallığı, Romanya, Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulama alanındaki bölümü ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Leningrad, Odessa, Transkafkasya ve Kuzey Kafkasya Askeri Bölgeleri'ni kapsayan bölgede, tüm Avrupa adaları dahil, Avrupa'daki bütün topraklarından oluşan alan içindeki muharebe tanklarını, zırhlı savaş araçlarını ve topçu silahlarını, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, mensubu bulunduğu Taraf Devletler grubu için, aktif birliklerindeki toplamı Madde VI, paragraf 1 ile Madde IV paragraf 2'deki toplam sayısal sınırlamalar arasındaki farkı, yani aşağıdaki sayıları aşmayacak şekilde sınırlandırılacak ve gerekirse indirecektir:

- (1) 4700 muharebe tankı;
- (2) 5.900 zırhlı savaş aracı; ve
- (3) 6.000 topçu silahı.

(B) bu paragrafın (A) alt paragrafında saptanan sayısal sınırlar baki kalmakla birlikte, bir Taraf Devlet veya Taraf Devletler, bu paragrafın (A) alt-paragrafında tanımlanan alan içindeki aynı Taraf Devletler grubu mensuplarına ait bölgeye, her Taraf Devletler grubu için, aktif birliklerde aşağıdaki sayıları aşmayacak ilave toplam miktarları, geçici olarak konuşlandırabileceklerdir:

- (1) 459 muharebe tankı;
- (2) 723 zırhlı savaş aracı; ve
- (3) 420 topçu silahı; ve

(C) bu paragrafın (A) alt-paragrafında tanımlanan alan içinde toprağı bulunan herhangi bir Taraf Devlet'te, her Taraf Devletler grubu, mezkur ilave toplam sayılarının en fazla üçte birinden fazla olmamak koşuluyla, yani aşağıdaki miktarlarda konuşlandırabilecektir:

- (1) 153 muharebe tankı;
- (2) 241 zırhlı savaş aracı; ve
- (3) 140 topçu silahı.

2. Konuşlandırılan Taraf Devlet veya Taraf Devletler'le kabul eden Taraf Devlet veya Taraf Devletler tarafından, diğer bütün Taraf Devletler'e, en geç konuşlandırmanın başlangıcında, konuşlandırılan muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahlarının, her kategorideki toplam sayıları da belirtilmek suretiyle bildirimde bulunacaktır. Konuşlandırmayı yapan Taraf Devlet veya Taraf Devletler'le, kabul eden Taraf Devlet veya Taraf Devletler, diğer bütün Taraf Devletler'e, geçici olarak konuşlandırılan bu muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahlarının geri çekilmesinden sonra 30 gün içinde ayrıca bildirimde bulunacaklardır.

MADDE VI

Hiç bir Taraf Devlet'in, tek başına, uygulama alanında bulunan, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın yaklaşık üçte birinden fazlasına sahip olmasını temin etmek amacıyla, her Taraf Devlet, muharebe tanklarını, zırhlı savaş

araçlarını, topçu silahlarını, savaş uçaklarını ve saldırı helikopterlerini, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, uygulama alanı içindeki sayıları, bu Taraf Devlet için, aşağıdaki sayıları aşmayacak şekilde sınırlandıracak ve gerekirse indirecektir:

- (A)13.300 muharebe tankı;
- (B)20.000 zırhlı savaş aracı;
- (C)13.700 topçu silahı;
- (D)5.150 savaş uçağı; ve
- (E)1.500 saldırı helikopteri.

MADDE VII

1.IV., V. ve VI. Madde'lerde saptanan sınırlandırmaların aşılmaması amacıyla, hiçbir Taraf Devlet, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra, bu Madde'nin 7. paragrafı uyarınca, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat mevcutları için, kendi Taraf Devletler grubu içinde önceden kabul ettiği ve bu Madde'nin hükümleri uyarınca bildirimde bulunduğu azami düzeyleri aşmayacaktır.

2.Her Taraf Devlet, bu Antlaşma'nın imzasında, diğer bütün Taraf Devletler'e, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat mevcutlarının azami düzeylerini bildirecektir. Her Taraf Devlet tarafından, Antlaşma'nın imzasında yapılan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat mevcutlarının azami düzeylerine ilişkin bildirim, bu Madde'nin 3. paragrafı uyarınca müteakip bildirimde belirtilen tarihe kadar geçerli kalacaktır.

3.IV., V. ve VI. Maddeler'deki sınırlandırmalar uyarınca, her Taraf Devlet, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatının azami düzeylerini değiştirmek hakkına sahiptir. Bir Taraf Devlet'in mevcutlarının azami düzeylerindeki herhangi bir değişiklik, o Taraf Devlet tarafından, bu değişikliğin bildirimde yürürlüğe gireceği belirtilen tarihten en az 90 gün önce, diğer bütün Taraf Devletler'e bildirilecektir. IV. ve V. Madde'lerde saptanan sınırlandırmalardan herhangi birinin aşılmaması için, aynı Taraf Devletler grubuna mensup bir veya daha fazla Taraf Devlet'in, önceden bildirilen azami konvansiyonel silah ve teçhizat mevcutları düzeylerine tekakabül eden bir indirim, bir Taraf Devlet'in mevcutlarının azami düzeylerinde sınırları aşma sonucunu verecek herhangi bir artırımdan önce veya onunla eş zamanlı olarak gerçekleştirilecektir. Mevcutların azami düzeylerindeki değişikliğe ilişkin bildirim, bildirimde belirtilen tarihten, bu paragraf uyarınca yapılan müteakip değişiklik bildiriminde belirtilen tarihe kadar geçerli olacaktır.

4.Zırhlı savaş araçları için bu Madde'nin 2. veya 3. paragrafı uyarınca gereken her bildirim, aynı zamanda bildirimde bulunan Taraf Devlet'in zırhlı piyade savaş araçları ile ağır silahlı savaş araçları mevcutlarının azami düzeylerini de kapsayacaktır.

5.VIII. Madde'de saptanan 40 aylık indirim süresinin sona ermesinden 90 gün önce ve müteakiben, bu Madde'nin 3. paragrafı uyarınca yapılacak herhangi bir değişiklik bildiriminde, her Taraf Devlet, Madde IV, 2 ila 4. paragraf ve Madde V paragraf 1, (A) alt paragrafında tanımlanan alanlardan her birine ilişkin olarak, muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahları mevcutlarının azami düzeylerini bildirecektir.

6.Bir Taraf Devlet tarafından bulundurulmuş ve Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca bildirimde tabi olan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat sayılarındaki bir azalma, kendiliğinden, bir diğer Taraf Devlet'e, bu Madde uyarınca bildirimde tabi mevcutların azami düzeylerini artırmak hakkını vermeyecektir.

7. Bu Madde'nin hükümleri uyarınca bildirilen mevcutların azami düzeylerinin aşılmamasının temin edilmesi, münhasıran, her Taraf Devlet'in kendisinin sorumluluğudur. Aynı Taraf Devletler grubuna mensup Taraf Devletler, bu Madde'nin hükümleri uyarınca bildirilen mevcutların azami düzeylerinin toplamının IV., V. ve VI. Madde'lerde saptanan sınırlandırmaları aşmamalarını temin etmek amacıyla danışmalarda bulunacaklardır.

MADDE VIII

1. IV., V. ve VI. Maddeler'de saptanan sayısal sınırlandırmalara İndirim Protokolü, Helikopterlerin Yeniden Sınıflandırılması Hakkında Protokol, Uçakların Yeniden Sınıflandırılması Hakkında Protokol, Mevcut Tipler Protokolü'nün I. Bölüm, 2. paragrafı, (A) alt paragrafının dipnotu ve Denetim Protokolü uyarınca, yalnızca indirim yoluyla ulaşılacaktır.

2. İndirime tabi konvansiyonel silah ve teçhizat kategorileri, muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları ve saldırı helikopterleridir. Belirli tiplerin listesi Mevcut Tipler Protokolü'nde bulunmaktadır.

(A) Muharebe tanklarının ve zırhlı savaş araçlarının indirimi, imha, askeri olmayan amaçlarla kullanıma dönüştürme, sabit teşhir için yerleştirme, yer hedefleri olarak kullanma veya zırhlı personel taşıyıcılar için, Mevcut Tipler Protokolü'nün I. Bölüm, 2. paragraf, (A) alt paragrafının dipnotu uyarınca, tadilat yoluyla yapılacaktır.

(B) Topçu silahlarının indirimi, imha, sabit teşhir için yerleştirme veya kundağı motorlu topçu silahları için, yer hedefleri olarak kullanma yoluyla yapılacaktır.

(C) Savaş uçaklarının indirimi, imha, sabit teşhir için yerleştirme, yerde eğitim maksadıyla kullanma veya savaş yetenekli eğitim uçaklarının belirli modelleri veya versiyonları için, silahsız eğitim uçakları olarak yeniden sınıflandırma yoluyla yapılacaktır.

(D) Özel saldırı helikopterlerinin indirimi, imha, sabit teşhir için yerleştirme veya yerde eğitim maksadıyla kullanma yoluyla yapılacaktır.

(E) Çok maksatlı saldırı helikopterlerinin indirimi, imha, sabit teşhir için yerleştirme, yerde eğitim maksadıyla kullanma veya yeniden sınıflandırma yoluyla yapılacaktır.

3. Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat, bu Madde'nin 1. paragrafında sıralanan Protokoller'de saptanan işlemlerin yerine getirilmesiyle ve o Protokoller uyarınca gereken bildirim yapılmasıyla indirilmiş kabul edilecektir. Bu şekilde indirilen silah ve teçhizat artık IV., V. ve VI. Maddeler'de saptanan sayısal sınırlandırmalarda hesaba katılmayacaktır.

4. İndirimler üç aşamada gerçekleştirilecek ve bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden en geç 40 ay sonra tamamlanacak ve böylece:

(A) birinci indirim aşamasının sonunda, yani bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden en geç 16 ay sonra, her Taraf Devlet, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatının her kategorisindeki toplam indirim yükümlülüğünün, en az %25'inin indirimini yerine getirmiş olacaktır;

(B) ikinci indirim aşamasının sonunda, yani bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden en geç 28 ay sonra, her Taraf Devlet, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatının her kategorisindeki toplam indirim yükümlülüğünün, en az %60'ının indirimini yerine getirmiş olacaktır;

(C)üçüncü indirim aşamasının sonunda, yani bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden en geç 40 ay sonra, her Taraf Devlet, Antlaşma'yla sınırlanılan konvansiyonel silah ve teçhizatının her kategorisindeki toplam indirim yükümlülüğünü yerine getirmiş olacaktır. Askeri olmayan amaçlarla kullanıma dönüştürme işlemini yerine getiren Taraf Devletler, indirim Protokolü'nün VIII. Bölümü uyarınca, bütün muharebe tanklarının dönüştürülmesini üçüncü indirim aşamasının sonunda tamamlamış bulunacaklardır; ve

(D)İndirim Protokolü'nün VIII. Bölüm 6. paragrafı uyarınca kısmen imha sonucu indirilmiş kabul edilen zırhlı savaş araçları, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden en geç 64 ay sonra, askeri olmayan amaçlarla kullanıma tamamen dönüştürülmüş veya indirim Protokolü'nün IV. Bölümü uyarınca imha edilmiş olacaktır.

5.İndirilecek Antlaşma'yla sınırlanılan konvansiyonel silah ve teçhizat, bu Antlaşma'nın imzası sırasındaki bilgi değişiminde uygulama alanı içinde mevcut olarak beyan edilecektir.

6.Bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden itibaren en geç 30 gün içinde, her Taraf Devlet, kendi indirim yükümlülüğünü diğer bütün Taraf Devletler'e bildirecektir.

7.Bu Madde'nin 8. paragrafının hükmü hariç, bir Taraf Devlet'in her kategorideki indirim yükümlülüğü, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca, bu Antlaşma'nın imzasında bildirilen veya Antlaşma'nın yürürlüğe girişiyle geçerli olacak mevcutlardan hangisi daha büyükse, bununla, VII. Madde uyarınca bildirdiği mevcutların azami düzeyleri arasındaki farktan az olmayacaktır.

8.Bir Taraf Devlet'in, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca bildirilen mevcutlarında veya VII. Madde uyarınca bildirilen mevcutlarının azami düzeylerinde yapılan herhangi bir müteakip değişiklik, düzeltme bildiriyle indirim yükümlülüğüne yansıtılacaktır.

Aynı Taraf Devletler grubuna mensup bir veya daha fazla Taraf Devlet tarafından VII. Madde uyarınca bildirilen mevcutlarda, azami düzeyleri aşmayan uygun bir artışın bildirim veya bu gibi bir veya daha fazla Taraf Devlet'in indirim yükümlülüklerinde uygun bir artışın bildiri, bir Taraf Devlet'in indirim yükümlülüğündeki bir azalmaya ilişkin herhangi bir bildirimden önce veya bununla birlikte yapılacaktır.

9.Bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişiyle birlikte, her Taraf Devlet, diğer bütün Taraf Devletler'e, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca, muharebe tankları ve zırhlı savaş araçlarının askeri olmayan amaçlarla kullanıma dönüştürülmesinde nihai işlemin yapıldığı yerler dahil, indirim mevkilerinin yerlerini bildirecektir.

10.Her Taraf Devlet, istediği sayıda indirim mevkii belirlemek, belirlediği bu mevkileri kısıtlama olmadan değiştirmek ve imha ile nihai dönüştürme işlemlerini, aynı anda azami 20 mevkide gerçekleştirmek hakkına sahiptir. Taraf Devletler, karşılıklı mutabakatla, indirim mevkilerini ortak kullanmak ve birleştirmek hakkına sahip olacaklardır.

11.Bu Madde'nin 10. paragrafı hükmü baki kalmakla birlikte, temel verilerin doğrulanması süresinde, yani bu Antlaşma'nın yürürlüğe giriş tarihi ile bu tarihten 120 gün sonrası arasındaki dönemde, her Taraf Devlet, aynı anda en fazla iki indirim mevkinde indirim gerçekleştirebilecektir.

12.Antlaşma'yla sınırlanılan konvansiyonel silah ve teçhizatın indirimleri, bu Madde'nin 1. paragrafında sıralanan Protokoller'de aksi belirtilmediği takdirde, uygulama alanındaki indirim mevkilerinde yerine getirilecektir.

13.İndirim süreci, gerek indirim süresinde, gerek bu sürenin bitimini izleyen 24 ay içinde gerçekleştirilecek Antlaşma'yla sınırlanılan konvansiyonel silah ve teçhizatın askeri olmayan amaçlarla kullanıma dönüştürülmesi işleminin sonuçları da dahil olmak üzere, Denetim Protokolü uyarınca, reddetme hakkı olmaksızın, denetime tabi olacaktır.

MADDE IX

1.VIII. Madde hükümleri uyarınca hizmetten çıkarma yolu dışında, uygulama alanı içindeki muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri, yalnızca hizmet dışı bırakma yoluyla, aşağıdaki koşullarda kullanımdan çıkarılacaktır:

(A)Antlaşma'yla sınırlandırılan bu silah ve teçhizat, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca, beyan edilmiş mevki olarak bildirilecek ve böyle bir bildirimde, hizmet dışı bırakılmış Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın bulundurulduğu yerler olarak belirtilecek en fazla sekiz mevkide, hizmet dışı bırakılmak suretiyle elden çıkarılmayı bekleyecektir. Eğer hizmet dışı bırakılmış Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizat bulduran mevkilerde, Antlaşma'ya tabi herhangi bir başka silah ve teçhizat da bulunuyorsa, hizmet dışı bırakılan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat diğerlerinden ayırdedilebilecek şekilde yerleştirilecektir; ve

(B)bu şekilde hizmet dışı bırakılan Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın sayıları tek bir Taraf Devlet için, bildirmiş bulunduğu Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizat mevcutlarının yüzde birini veya 250 toplamını, hangi sayı daha büyükse, aşmayacak ve bunların en fazla 200 adedi muharebe tankı, zırhlı savaş aracı ve topçu silahı ve en fazla 50 adedi de saldırı helikopteri ile savaş uçağı olacaktır.

2.Hizmet dışı bırakmaya ilişkin bildirim, hizmet dışı bırakılan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın sayısı ile tipini ve hizmet dışı bırakıldığı yeri içerecek ve Bilgi Değişimi Protokolü'nün IX. Madde, 1. paragraf, (B) alt paragrafı uyarınca diğer bütün Taraf Devletler'e iletilecektir.

MADDE X

1.Belirlenmiş daimi depolama mevkileri, belirlenmiş daimi depolardaki Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın ait olduğu Taraf Devlet tarafından, diğer bütün Taraf Devletler'e, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca bildirilecektir. Bu bildirim, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinin adlarını, coğrafi koordinatlarıyla birlikte buldukları yerleri ve herbirinde bulunan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın, her kategorideki tiplerinin miktarlarını içerecektir.

2.Belirlenmiş daimi depolama mevkileri, yalnızca silah ve teçhizatın depolanmasına ve bakımına müsait tesisleri (ambar, garaj, atölye ve ilgili depolarla birlikte, diğer destek imkanları) kapsayacaktır. Belirlenmiş daimi depolama mevkilerinde, Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatla ilgili atış ve eğitim alanları bulunmayacaktır.

Belirlenmiş daimi depolama mevkilerinde, bir Taraf Devlet'in yalnızca konvansiyonel silahlı kuvvetlerine ait silah ve teçhizatı bulunacaktır.

3.Her belirlenmiş daimi depolama mevkinin, en az 1,5 metre yüksekliğindeki kesintisiz çevre çiti ile tesbit edilmiş bir fiziki sınırı olacaktır. Çevre sınır çitinin, silahlar ile teçhizatın giriş ve çıkışı için yegane yol teşkil eden, en fazla 3 kapısı olacaktır.

4.Belirlenmiş daimi depolama mevkilerinde bulundurulmuş Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizat, bu Madde'nin 7, 8, 9 ve 10. paragrafları uyarınca, buldukları mevkilerden geçici olarak dahi çıkarıldıklarında, aktif birliklerdeki Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat olarak sayılmayacaktır. Belirlenmiş daimi depolama mevkileri dışında başka depolarda bulunan Antlaşma'yla

sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat, aktif birliklerdeki Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat olarak sayılacaktır.

5. Aktif birlik veya teşkiller, 6. paragrafta belirtilen haller dışında, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinde bulunmayacaklardır.

6. Belirlenmiş daimi depolama mevkilerinde, yalnızca belirlenmiş daimi depolama mevkilerinin güvenliği veya işletilmesi veya buralarda depolanan silah ve teçhizatın bakımı ile ilgili personel bulundurulacaktır.

7. Belirlenmiş daimi depolama mevkilerinde bulunan Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın bakımı, onarımı ve geliştirilmesi amacıyla, Taraf Devletler, ön bildirimle sınırlandırılan silah ve teçhizatın, aynı anda %10'una kadanni, kesirler en yakın tam çift sayıya tamamlanmak suretiyle veya her belirlenmiş daimi depolama mevkinde bulunan, her kategori Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın 10'ar adedini, hangisi daha azsa, belirlenmiş daimi depolama mevkileri dışına çıkarabilmek ve dışarda tutabilmek hakkına sahip olacaklardır.

8. Hiç bir Taraf Devlet, 7. paragrafta belirtilen haller dışında, en az 42 gün önceden bütün diğer Taraf Devletler'e bildirimde bulunmadan, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden, Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizat çıkarmayacaktır. Bildirim, Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın ait olduğu Taraf Devlet tarafından yapılacaktır. Böyle bir bildirimde aşağıdaki hususlar belirtilecektir:

(A) Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın çıkarılacağı belirlenmiş daimi depolama mevkinin bulunduğu yer ile çıkarılacak her kategorideki Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın tipi itibarıyla miktarları;

(B) Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın çıkarılma ve iade tarihleri; ve

(C) Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın belirlenmiş daimi depolama mevkileri dışında bulunacağı süre içinde tasarlanan konuşlandırma yeri ve kullanım amacı.

9. Her Taraf Devletler grubunun 7. paragrafta belirtilen haller dışında, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden çıkardığı ve dışarıda bulundurduğu Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatın toplam sayıları hiç bir zaman aşağıdaki düzeyleri aşmayacaktır:

(A) 550 muharebe tankı;

(B) 1.000 zırhlı savaş aracı; ve

(C) 300 topçu silahı.

10. Bu Madde'nin 8. ve 9. paragrafları uyarınca belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden çıkarılan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat, endüstriyel yenileştirme amacıyla çıkarılmış olan Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat kalemleri hariç, çıkarılmalarından en geç 42 gün sonra yerlerine iade edileceklerdir. Bu kalemler, yenileştirmenin tamamlanmasını müteakiben derhal belirlenmiş daimi depolama mevkilerine iade edileceklerdir.

11. Her Taraf Devlet, belirlenmiş daimi depolama mevkilerindeki Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın yerine başkalarını koymak hakkına sahip olacaktır. Her Taraf Devlet, diğer bütün Taraf Devletler'e, yerine koyma işleminin başlangıcında, yerine başkası konacak Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatın sayısını, yerini, tipini ve nasıl kullanılacağını bildirecektir.

MADDE XI

1. Her Taraf Devlet, zırhlı araca monteli köprülerini, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden 40 ay sonra ve müteakiben, mensubu bulunduğu Taraf Devletler grubu için, uygulama alanı içindeki aktif birliklerinde bulunan zırhlı araçlara monteli köprülerin toplam sayısı 740'ı aşmayacak şekilde sınırlandıracaktır.

2. Her Taraf Devletler grubu için, bu Madde'nin 1. paragrafında belirlenen toplam sayıyı aşan uygulama alanı içindeki bütün zırhlı araca monteli köprüler, II. Madde'de tanımlanan, belirlenmiş daimi depolama mevkilerine konacaktır. Zırhlı araca monteli köprüler, gerek tek başlarına, gerek Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatla birlikte, belirlenmiş daimi depolama mevkilerine konulduklarında, X. Madde'nin 1 ila 6. paragrafları, hem zırhlı araca monteli köprülere, hem de Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizata uygulanacaktır. Belirlenmiş daimi depolama mevkilerine konan zırhlı araca monteli köprüler, aktif birliklerde sayılmayacaklardır.

3. Bu Madde'nin 6. paragrafında belirtilen haller dışında, zırhlı araca monteli köprüler, bu Madde'nin 4. ve 5. paragraflarındaki hükümlere tabi olarak, buldukları belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden, yalnızca diğer bütün Taraf Devletler'e 42 gün önceden bildirim yapılması suretiyle çıkarılabilecektir. Bu bildirimde aşağıdaki hususlar belirtilecektir:

(A) zırhlı araca monteli köprülerin çıkarılacağı belirlenmiş daimi depolama mevkilerinin yerleri ve her mevkiden çıkarılacak zırhlı araca monteli köprülerin sayıları;

(B) zırhlı araca monteli köprülerin belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden çıkarılma ve buralara iade tarihleri; ve

(C) zırhlı araca monteli köprülerin belirlenmiş daimi depolama mevkileri dışında bulunacakları süre içinde tasarlanan kullanım amaçları.

4. Bu Madde'nin 6. paragrafında belirtilen haller dışında, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden çıkarılan zırhlı araca monteli köprüler, bilfiil çıkarıldıkları tarihten en geç 42 gün sonra bu mevkilere iade edileceklerdir.

5. Her Taraf Devletler grubunun belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden çıkardığı ve dışarıda bulundurduğu zırhlı araca monteli köprülerin toplam sayısı, aynı anda, hiç bir zaman 50'yi aşmayacaktır.

6. Taraf Devletler, bakım veya tadilat amaçlarıyla, her belirlenmiş daimi depolama mevkinde bulduklarını bildirdikleri zırhlı araca monteli köprülerin, aynı anda yüzde 10'una kadarını, kesirler en yakın tam çift sayıya tamamlanmak suretiyle veya her daimi depolama mevkindeki zırhlı araca monteli köprülerden 10 adedini, hangisi daha azsa, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden çıkarmak ve dışarıda tutmak hakkına sahip olacaktır.

7. Sele yol açan veya daimi köprülere zarar veren doğal afetlerin vuku bulması durumunda, Taraf Devletler, belirlenmiş daimi depolama mevkilerinden zırhlı araca monteli köprüleri çıkarmak hakkına sahip olacaklardır. Bu durum, depodan çıkarma sırasında diğer tüm Taraf Devletler'e bildirilecektir.

MADDE XII

1. Bir Taraf Devlet'in, harici bir düşmana karşı kara savaşı için yapılandırılmamış ve teşkilatlandırılmamış olan, barış zamanında iç güvenlik işlevlerini yerine getirmek üzere tasarlanmış ve yapılandırılmış kuruluşlarının elinde bulunan zırhlı piyade savaş araçları, bu Antlaşma'yla sınırlandırılmamaktadır. Bununla birlikte, bu Antlaşma'nın uygulanmasını güçlendirmek ve bu gibi kuruluşlardaki bu tür silahların

sayılarının, bu Antlaşma'nın hükümlerini dolaylı yoldan ihlal edecek şekilde kullanılmalarını temin etmek amacıyla, bir Taraf Devlet tarafından barış zamanında iç güvenlik işlevlerini yerine getirmek üzere tasarlanmış ve yapılandırılmış kuruluşların elinde bulunan 1000'in üzerindeki zırhlı piyade savaş araçları, IV., V. ve VI. Maddeler'de belirtilen tavanların bir bölümünü oluşturacaklardır. Bir Taraf Devlet'in, bu gibi kuruluşlara tahsis ettiği zırhlı piyade savaş araçlarından en fazla 600 adedi, uygulama alanının V. Madde, 1.paragraf, (A) alt-paragrafında tanımlanan bölgesinde konuşlandırılabilir. Her Taraf Devlet ayrıca, bu gibi kuruluşların, iç güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için gereken muharebe yeteneklerinden daha fazlasına sahip olmaktan kaçınmalarını temin edecektir.

2.Konvansiyonel silahlı kuvvetlerinin envanterinde bulunan muharebe tanklarını, zırhlı piyade savaş araçlarını, topçu silahlarını, savaş uçaklarını, saldırı helikopterlerini ve zırhlı araca monteli köprülerini, konvansiyonel silahlı kuvvetlerinin bir bölümünü oluşturmayan herhangi bir kuruluşa yeniden tahsis etmek niyetinde olan bir Taraf Devlet, en geç böyle bir tahsisin yeniden yürürlüğe gireceği tarih itibarıyla, diğer bütün Taraf Devletler'e bildirimde bulunacaktır. Bu bildirimde, yeniden tahsisin yürürlüğe gireceği tarih, sözkonusu teçhizatın bilfiil devredildiği tarih ve yeniden tahsis edilen Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizat tiplerinin sayıları belirtilacaktır.

MADDE XIII

1.Bu Antlaşma'nın hükümlerine uyulduğunun doğrulanmasını temin etmek amacıyla, her Taraf Devlet, Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca, konvansiyonel silah ve teçhizatı hakkında bildirim ve bilgi değişiminde bulunacaktır.

2.Bu gibi bildirimler ve bilgi değişimi XVII. Madde uyarınca yapılacaktır.

3.Her Taraf Devlet, kendi sunduğu bilgilerden sorumlu olacaktır; bu gibi bilginin ve bildirimlerin alınması, sağlanan bilgilerin doğrulandığı veya kabul edildiği anlamına gelmeyecektir.

MADDE XIV

1.Bu Antlaşma'nın hükümlerine uyulduğunun doğrulanmasını temin etmek amacıyla, her Taraf Devlet, uygulama alanı içinde, Denetim Protokolü'nün hükümleri uyarınca denetim yapmak hakkına ve denetim kabul etmek yükümlülüğüne sahip olacaktır.

2.Bu gibi denetimlerin amaçları şunlar olacaktır:

(A)Bilgi Değişimi Protokolü uyarınca sunulan bilgileri temel alarak, Taraf Devletler'in IV., V. ve VI. Maddeler'de saptanan sayısal sınırlandırmalara uyduklarını doğrulamak;

(B)muharebe tanklarının, zırhlı savaş araçlarının, topçu silahlarının, savaş uçaklarının ve saldırı helikopterlerinin VIII. Madde ve İndirim Protokolü uyarınca, indirim mevkilerinde yürütülen indirim sürecini kontrol etmek; ve

(C)Helikopterlerin Yeniden Sınıflandırılması Protokolü ve Uçakların Yeniden Sınıflandırılması Protokolü uyarınca yürütülen, sırasıyla, yeniden sınıflandırılmış çok maksatlı saldırı helikopterleri ile yeniden sınıflandırılmış savaş yetenekli eğitim uçaklarının belgeleme işlemlerini kontrol etmek.

3.Hiç bir Taraf Devlet, bu Madde'nin 1. ve 2. paragraflarında saptanan hakları, mensup olduğu Taraf Devletler grubuna mensup Taraf Devletler'e ilişkin olarak, denetim rejiminin hedeflerinden sınılmak amacıyla kullanmayacaktır.

4. Birden fazla Taraf Devlet tarafından ortaklaşa yürütülen bir denetim halinde, içlerinden biri, bu Antlaşma'nın hükümlerinin yerine getirilmesinden sorumlu olacaktır.

5. Bir Taraf Devlet'in, Denetim Protokolü'nün VII. ve VIII. Bölümleri uyarınca, belirli her dönemde yapmak hakkına sahip olduğu ve kabul etmek yükümlülüğü altına girdiği denetimlerin sayısı, anılan Protokol'ün II. Bölümü'nün hükümleri uyarınca saptanacaktır.

6. İndirim sonrası düzeylerin doğrulanmasına ilişkin 120 günlük sürenin bitiminde, her Taraf Devlet, üzerinde anlaşılan bir sayıda havadan denetim yürütmek hakkına sahip olacak ve uygulama alanı içinde toprağı bulunan her Taraf Devlet havadan denetim kabul etmek yükümlülüğünü üstlenecektir. Bu gibi havadan denetimlerin sayıları ve diğer ilgili hükümler XVIII. Madde'de atıfta bulunulan müzakerelerde geliştirilecektir.

MADDE XV

1. Bu Antlaşma'nın hükümlerine uyulduğunun doğrulanmasını temin etmek amacıyla, bir Taraf Devlet, bu Antlaşma'nın XIV. Maddesinde belirtilen işlemlere ilave olarak, uluslararası hukukun genel olarak tanınan ilkelerine uygun şekilde, ulusal veya çok uluslu teknik doğrulama araçlarını kullanmak hakkına sahip olacaktır.

2. Bir Taraf Devlet, bir diğer Taraf Devlet'in, bu Madde'nin 1. paragrafı uyarınca faaliyet gösteren ulusal veya çok uluslu teknik doğrulama araçlarına müdahale etmeyecektir.

3. Bir Taraf Devlet, bir diğer Taraf Devlet'in, bu Madde'nin 1. paragrafına uygun olarak faaliyet gösteren ulusal ve çok uluslu teknik doğrulama araçlarıyla bu Antlaşma'ya uyulduğunun doğrulanmasına engel olacak gizleme önlemleri uygulamayacaktır. Bu yükümlülük, olağan personel eğitimi, bakım veya Antlaşma'yla sınırlandırılan silah ve teçhizatı içeren faaliyetlere ilişkin örtme veya gizleme uygulamaları için geçerli olmayacaktır.

MADDE XVI

1. Bu Antlaşma'nın hedeflerine ulaşması ve hükümlerinin uygulanması amacıyla, Taraf Devletler, bir Ortak Danışma Grubu kurmuşlardır.

2. Ortak Danışma Grubu çerçevesinde, Taraf Devletler:

(A) bu Antlaşma'nın hükümlerine uyulmasıyla veya muhtemel dolaylı ihlallerle ilgili sorunları ele alacaklar;

(B) bu Antlaşma'nın uygulanması sırasında görülebilecek müphemiyetlerin ve yorum farklılıklarının çözümünü arayacaklar;

(C) bu Antlaşma'nın işlerliğini ve etkinliğini artıracak önlemleri görüşecek ve mümkünse mutabakata varacaklar;

(D) II. Maddenin 2. paragrafı gereğince, Mevcut Tipler Protokolü'nde yer alan listeleri güncelleştirecekler;

(E) bu Antlaşma'nın, Taraf Devletler arasında uyumlu uygulanışını sağlamak amacıyla teknik sorunları çözümlenecekler;

(F) Ortak Danışma Grubu ve bu Antlaşma uyarınca toplanan konferansların usul kuralları, çalışma yöntemleri ve harcamaların dağılım ölçütü ile Taraf Devletler arasında denetim masraflarının dağılımını belirleyecekler ve gerekirse gözden geçirip düzelterekler;

(G) Taraf Devletler arasında yapılan bilgi değişimleri yoluyla veya bu Antlaşma uyarınca yürütülen denetimler sonucu elde edilen bilgilerin, yalnızca bu Antlaşma'nın amaçları doğrultusunda kullanılmasını temin etmek için, her Taraf Devlet'in hassas olarak belirlediği bir bilginin korunmasına ilişkin özel ihtiyaçlarını da dikkate alarak, uygun önlemleri inceleyecekler ve belirleyecekler;

(H) herhangi bir Taraf Devletin isteği üzerine, bu Antlaşma'nın XXI'nci Maddesi uyarınca toplanacak herhangi bir konferansta incelenmesi önerilecek herhangi bir konuyu görüşecekler; bu görüşme, herhangi bir Taraf Devletin bu Antlaşma'nın XXI'nci Maddesinde düzenlenen süreci işletme hakkını etkilemeyecektir; ve

(I) bu Antlaşma'nın uygulanmasından doğacak ihtilafları görüşeceklerdir.

3. Her Taraf Devlet, Ortak Danışma Grubu'nda, bu Antlaşma'yla ilgili herhangi bir konuyu ele almak ve gündeme koymak hakkına sahip olacaktır.

4. Ortak Danışma Grubu oydaşlaşma ile karar alacak veya tavsiyelerde bulunacaktır. Oydaşlaşmadan, kararın alınmasına veya tavsiyenin yapılmasına, herhangi bir Taraf Devlet temsilcisinin, herhangi bir itirazının bulunmamasının kastedildiği anlaşılacaktır.

5. Ortak Danışma Grubu XX. Madde uyarınca görüşülmek ve onaylanmak üzere, bu Antlaşma'ya değişiklikler önerebilecektir. Ortak Danışma Grubu, ayrıca Antlaşma'nın işlerliğini ve etkisini geliştirici, Antlaşma hükümlerine uygun hükümler üzerinde anlaşılabilir. Bu hükümler, idari veya teknik nitelikteki tali hususlara ilişkin değillerse, yürürlüğe girmeleri XX. Madde uyarınca görüşmeye ve onaylamaya tabi olacaktır.

6. Bu Madde'deki hiçbir husus, herhangi bir Taraf Devlet'in, bu Antlaşma'yla ve uygulamasıyla ilgili konularda, diğer Taraf Devletler'den, Ortak Danışma Grubu dışındaki kanallardan veya forumlarda bilgi istemesini veya istişarelerde bulunmasını yasaklıyor veya kısıtlıyor addedilemez.

7. Ortak Danışma Grubu, Ortak Danışma Grubu Protokolü'nde belirlenen usulleri izleyecektir.

MADDE XVII

Taraf Devletler, bu Antlaşma gereğince sunulacak bilgi ve bildirimleri yazılı olarak ileteceklerdir. Taraf Devletler, diplomatik kanalları veya taraflarca belirlenen, özellikle ayrı bir düzenlemeyle kurulacak bir iletişim şebekesi de dahil olmak üzere, diğer resmi kanalları kullanacaklardır.

MADDE XVIII

1. Taraf Devletler, bu Antlaşma'nın imzasından sonra konvansiyonel silahlı kuvvetler üzerindeki müzakerelere, aynı Görev Yönergesi'yle ve bu Antlaşma üzerine bina etmek amacıyla devam edeceklerdir.

2. Bu müzakerelerin hedefi, Avrupa'daki güvenlik ve istikrarı daha da güçlendirecek ve Görev Yönergesi uyarınca uygulama alanı içindeki konvansiyonel silahlı kuvvetlerin personel gücünü de sınırlandıracak ilave önlemler üzerinde bir anlaşmaya varmak olacaktır.

3. Taraf Devletler, bu müzakereleri, en geç Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın 1992 yılında Helsinki'de yapılacak İzleme Toplantısı'na kadar sonuçlandırmaya çalışacaklardır.

MADDE XIX

1. Bu Antlaşma süresiz olacaktır. Bir başka antlaşma ile tamamlanabilir.

2. Her Taraf Devlet, bu Antlaşma'nın konusuna ilişkin olağanüstü olayların kendi yüksek çıkarlarını tehlikeye attığına karar verdiği takdirde, ulusal egemenlik haklarını kullanarak, bu Antlaşma'dan çekilmek hakkına sahip olacaktır. Çekilmek niyetindeki bir Taraf Devlet, bu yöndeki kararını Saklayıcı ve diğer bütün Taraf Devletler'e bildirecektir. Bu bildirim, bu Antlaşma'dan çekilme tarihinden en az 150 gün önce yapılacaktır. Bildirim, Taraf Devlet'in, yüksek çıkarlarını tehlikeye attığını düşündüğü olağanüstü olaylar hakkındaki bir açıklamayı da içerecektir.

3. Her Taraf Devlet, özellikle, bir diğer Taraf Devlet'in II. Madde'de tanımlanan, ancak Antlaşma'nın getirdiği sınırlandırmaların dışında kalan muharebe tankları, zırhlı savaş araçları, topçu silahları, savaş uçakları veya saldırı helikopterlerinin mevcutlarını, bu Antlaşma'nın, uygulama alanı içindeki kuvvet dengesine açık bir tehdit oluşturacak oranlarda yükseltmesi durumunda, ulusal egemenlik haklarını kullanarak, bu Antlaşma'dan çekilmek hakkına sahip olacaktır.

MADDE XX

1. Herhangi bir Taraf Devlet, bu Antlaşma'ya değişiklikler önerebilir. Önerilen değişikliklerin metni, bunu bütün Taraf Devletler'e dağıtacak olan Saklayıcı'ya teslim edilecektir.

2. Eğer bir değişiklik bütün Taraf Devletler tarafından onaylanırsa, bu Antlaşma'nın yürürlüğe girişini düzenleyen XXII. Madde'de belirtilen usuller uyarınca yürürlüğe girecektir.

MADDE XXI

1. Bu Antlaşma'nın yürürlüğe girmesinden 46 ay sonra ve müteakiben her 5 yılda bir, Saklayıcı, bu Antlaşma'nın işleyişini gözden geçirmek üzere, bir Taraf Devletler konferansı toplayacaktır.

2. Bu Antlaşma'yla ilgili istisnai koşulların oluştuğunu düşünen herhangi bir Taraf Devlet tarafından istenmesi halinde, özellikle, bir Taraf Devlet'in, II. Madde, 1. paragraf, (A) alt paragrafında tanımlanan Taraf Devletler grubundan ayrılmak veya diğer Taraf Devletler grubuna katılmak niyetini açıklaması durumunda, Saklayıcı, bir Taraf Devletler olağanüstü konferansı toplayacaktır. Diğer Taraf Devletler'in bu konferans için hazırlanmalarını teminen, olağanüstü konferansın toplanmasının gerekli görülme sebebi de istekte belirtilecektir. Konferans istekte belirtilen şartları ve bunların Antlaşma'nın işlerliği üzerindeki etkilerini görüşecektir. Konferans, isteğin alınmasından sonra, en geç 15 gün içinde açılacak ve aksine karar verilmezse, 3 haftadan uzun sürmeyecektir.

3. Üç veya daha fazla sayıda Taraf Devlet tarafından istenmesi durumunda, Saklayıcı, XX. Madde uyarınca önerilen bir değişikliği görüşmek üzere, bir Taraf Devletler konferansı toplayacaktır. Böyle bir konferans, gerekli isteklerin alınmasından sonra en geç 21 gün içinde açılacaktır.

4. Bir Taraf Devlet'in, XIX. Madde uyarınca bu Antlaşma'dan çekilme kararını bildirmesi durumunda, Saklayıcı, bu Antlaşma'dan çekilmeye ilişkin konuları görüşmek üzere, çekilme bildiriminden alınmasından sonra, en geç 21 gün içinde açılacak bir Taraf Devletler konferansı toplayacaktır.

MADDE XXII

1.Bu Antlaşma, her Taraf Devlet tarafından, kendi anayasal yöntemleri uyarınca, onaya tabi olacaktır. Onay belgeleri Saklayıcı olarak tayin edilen Hollanda Krallığı Hükümeti'ne tevdi edilecektir.

2.Bu Antlaşma, Dibaçesinde sıralanan Taraf Devletler'in onay belgelerini tevdi etmelerinden 10 gün sonra yürürlüğe girecektir.

3.Saklayıcı, tüm Taraf Devletler'e aşağıdaki hususları derhal bildirecektir :

(A)her onay belgesinin tevdini;

(B)bu Antlaşma'nın yürürlüğe girdiğini;

(C)XIX.Madde uyarınca, herhangi bir çekilmeyi ve bunun yürürlük tarihini;

(D)XX.Madde uyarınca önerilen herhangi bir değişikliğin metnini;

(E)bu Antlaşma'yla yapılan herhangi bir değişikliğin yürürlüğe giriş tarihini;

(F)XXI.Madde uyarınca yapılan herhangi bir konferans toplama isteğini;

(G)XXI.Madde uyarınca bir konferansın toplanmasını; ve

(H)bu Antlaşma gereğince, Saklayıcı'nın, diğer bütün Taraf Devletler'e bildirmek zorunda olduğu diğer hususları.

4.Bu Antlaşma, Saklayıcı tarafından BM Şart'ının 102.Maddesi uyarınca tescil ettirilecektir.

MADDE XXIII

İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit ölçüde asil olacak bu Antlaşma, Saklayıcının arşivlerinde muhafaza edilecektir. Bu Antlaşma'nın usulüne uygun şekilde belgelenmiş örnekleri, Saklayıcı tarafından bütün Taraf Devletler'e iletilecektir.

EK-II

TREATY
ON CONVENTIONAL ARMED FORCES
IN EUROPE

**LIST OF
NOTIFICATIONS AND FORMATS**

DEVELOPED PURSUANT TO SECTION XIII OF
THE PROTOCOL ON NOTIFICATION AND EXCHANGE OF INFORMATION AND
ARTICLE XVII OF THE CFE TREATY

xx January 2008

AKKA Bildirim Formatları Listesi

NOTIFICATION FORMAT: F00

PRECEDENCE: ROUTINE

FROM: [REDACTED]

TO: ALL STATES PARTIES

SUBJECT: CLOSURE OF THE OBJECT OF VERIFICATION

1. CFE MESSAGE NUMBER: CFE/[REDACTED]08/0040/F00/O
2. REFERENCE - FINAL DOCUMENT OF THE FIRST CONFERENCE, B, 11
 - A. PREVIOUS CFE MESSAGE NUMBER:
3. CONTENT
CLOSURE OF THE OBJECT OF VERIFICATION
 - (1) NUMBER OF OOV: 1
 - (2) FORMATION OR UNIT RECORD NUMBER: [REDACTED]809668-3
 - (3) DESIGNATION OF FORMATION OR UNIT: 151 Engineer Battalion [REDACTED]
 - (4) DECLARED SITE RECORD NUMBER: [REDACTED]0001
 - (5) EFFECTIVE DATE OF CLOSURE: 1 NOV 2008
4. REMARKS:
NONE
5. END OF CFE MESSAGE NUMBER: CFE/CZ/08/0040/F00/O

F00 Numaralı Bidirim Formatı

NOTIFICATION FORMAT: F29

PRECEDENCE: PRIORITY

FROM: [REDACTED]

TO: [REDACTED]

SUBJECT: INTENT TO INSPECT AT DECLARED SITES OR WITHIN SPECIFIED AREAS

1. CFE MESSAGE NUMBER: CFE/[REDACTED]/0075/F29/O

2. REFERENCE - INSPECTION PROTOCOL, SECTION IV, PARA 1, 2

A. PREVIOUS CFE MESSAGE NUMBER: NOT APPLICABLE

3. CONTENT

A. POINT OF ENTRY/EXIT TO BE USED BY THE INSPECTION TEAM: [REDACTED] NATIONAL AIRPORT, [REDACTED]

B. DATE AND ESTIMATED TIME OF ARRIVAL AT THE POINT OF ENTRY/EXIT:
03 DEC 2007, 1035 GMT

C. MEANS OF ARRIVAL AT THE POINT OF ENTRY/EXIT: COMMERCIAL AIR

D. STATEMENT ON WHETHER THE FIRST INSPECTION SITE WILL BE AT A DECLARED SITE OR
WITHIN A SPECIFIED AREA: DECLARED SITE

E. INSPECTION WILL BE CONDUCTED

(1) ON FOOT: YES

(2) BY CROSS-COUNTRY VEHICLE: YES

(3) BY HELICOPTER: YES

F. TIME INTERVAL BETWEEN ARRIVAL AT THE POINT OF ENTRY/EXIT AND DESIGNATION OF THE
FIRST INSPECTION SITE: 1 HOUR(S)

G. LANGUAGE TO BE USED BY THE INSPECTION TEAM: RUSSIAN

H. LANGUAGE TO BE USED FOR THE INSPECTION REPORT: ENGLISH

I. LIST OF INSPECTORS

(1) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT
NUMBER:
[REDACTED]

(2) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT
NUMBER:
[REDACTED]

F29 Numaralı Bildirim Formatı s. 1

(3) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

(4) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

(5) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

(6) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

(7) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

(8) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

(9) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
[REDACTED]

J. LIST OF TRANSPORT CREW MEMBERS

(1) FULL NAME (LAST NAME FIRST), GENDER, DATE OF BIRTH, PLACE OF BIRTH, PASSPORT NUMBER:
NOT APPLICABLE

K. LIKELY NUMBER OF SEQUENTIAL INSPECTIONS: 0

4. REMARKS:

A. INSPECTOR LISTED IN PARAGRAPH 3.I.(5) IS THE TEAM CHIEF.

B. INSPECTOR LISTED IN PARAGRAPH 3.I.(8) IS A CITIZEN OF [REDACTED]

C. INSPECTOR LISTED IN PARAGRAPH 3.I.(9) IS A CITIZEN OF [REDACTED]

D. ALL OTHER INSPECTORS ARE CITIZENS OF [REDACTED]

E. INSPECTION TEAM ARRIVES POE ON 03 DEC 2007 AT 1235 LOCAL [REDACTED] TIME (1035 GMT) VIA LUFTHANSA FLIGHT 3240. INSPECTION TEAM IS SCHEDULED TO DEPART POE 06 DEC 2007 AT 1335 LOCAL [REDACTED] TIME (1135 GMT) VIA LUFTHANSA FLIGHT 3241.

F. INSPECTION TEAM REQUESTS TO BRING A GLOBAL POSITIONING SYSTEM (GPS), A SATELITE COMMUNICATIONS SYSTEM (SATCOM), DIGITAL CAMERAS, AND GSM CELLULAR TELEPHONES TO BE USED DURING THE INSPECTION.

G. [REDACTED] REQUESTS [REDACTED] ISSUE PLANE SIDE VISAS IF REQUIRED.

H. THIS IS AN ABOVE QUOTA [REDACTED] PAID INSPECTION. THE [REDACTED] WILL ONLY PAY INSPECTION EXPENSES UP TO THE JCG RECOMMENDED LIMIT, PER JCG TOI/5/1, 25 MAY 2001.

5. END OF CFE MESSAGE NUMBER: CFE [REDACTED] 07/0075/F29/O

NOTIFICATION FORMAT: F31

PRECEDENCE: ROUTINE

FROM: [REDACTED]

TO: ALL STATES PARTIES

SUBJECT: COPY OF NOTIFICATION OF INTENT TO INSPECT

1. CFE MESSAGE NUMBER: CFE [REDACTED]/07/0071/F31/O
2. REFERENCE - INSPECTION PROTOCOL, SECTION IV, PARA 5
 - A. PREVIOUS CFE MESSAGE NUMBER: CFE [REDACTED]/07/0150/F29/O
3. CONTENT
 - A. NOTIFICATION OF INTENT TO INSPECT AS TRANSMITTED IN REFERENCE 2(A) BY: [REDACTED]
4. REMARKS:
 1. Type of inspection: Inspection protocol, Section VII.
 2. Likely number of sequential inspections: 0.
 3. Date and estimated time of arrival at the POE: 13 Oct 2007 at 18.00 hrs LT
 4. POE to be used by the inspection team: [REDACTED] Airport ([REDACTED]P-03)
 5. Remaining passive declared site inspection quota: 4 (four).
5. END OF CFE MESSAGE NUMBER: CFE [REDACTED]/07/0071/F31/O

F31 Numaralı Bildirim Formatı

EK-III

AVRUPA'DA KÖNVANSİYONEL SİLAHLI KUVVETLER HAKKINDA ANTLAŞMA

OLAĞANÜSTÜ KONFERANS

1.Fransa Cumhuriyeti'nin talebi üzerine, Saklayıcı, Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nın XXI. Maddesi'nin 2. paragrafı uyarınca 14 Haziran 1991 tarihinde bir Olağanüstü Konferans toplanmıştır.

2.Konferans'ta, 22 Taraf Devlet, bu belgeye ekli hukuki bağlayıcı beyanları yapmışlardır. 22 Taraf Devlet, bu beyanların Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nın onayına başlanması ve uygulanması yönünde tatmin edici bir temel olduğu hususunda mutabık kalmışlardır.

3.Bu belge ile birlikte ekte sunulan beyanların tüm resmi dillerdeki örnekleri Saklayıcı tarafından muhafaza edilecek ve bütün Taraf Devletler'e iletilecektir.

Viyana

14 Haziran 1991

14 Haziran 1991

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ HÜKÜMETİNİN BEYANI

19 Kasım 1990 tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nın (Antlaşma) uygulamasını geliştirmek için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti, Antlaşma çerçevesi dışında, izleyen yükümlülükleri üstlendiğini beyan eder.

I
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Antlaşma'nın uygulama alanı içinde, Antlaşma'yla sınırlandırılan kategorilerdeki konvansiyonel silah ve teçhizatın; Kıyı Savunma kuvvetlerinde -813 muharebe tankı, 972 zırhlı savaş aracı ve 846 topçu silahı; Deniz Piyadesinde- 120 muharebe tankı, 753 zırhlı savaş aracı ve 234 topçu silahı; Stratejik Roket Kuvvetlerinde- herbiri Antlaşma'da tanımlandığı şekliyle zırhlı personel taşıyıcı olan 1,701 zırhlı savaş aracından fazlasını bulundurmaz.

II
Antlaşma'nın yürürlüğe girişinden kırk ay sonra ve müteakiben Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Antlaşma uyarınca yükümlülüklerinden doğan düzeylerde ve alt düzeylerde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin muharebe tankları, zırhlı savaş araçları ve topçu silahları mevcuttur; Antlaşma'nın VII.Maddesi uyarınca bildirilen azami mevcutlar düzeylerinden, Antlaşma'nın uygulama alanındaki Kıyı Savunma kuvvetleri ve Deniz Piyadesinde bulunan sayı kadar az olacaktır. Örneğin, muharebe tanklarına ilişkin olarak, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin azami mevcutlar düzeyleri, Antlaşma'nın VII.Maddesi uyarınca gözden geçirilmemiş ise, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği için Antlaşma'nın uygulama alanı içindeki sayılar, Kıyı Savunma kuvvetleri ve Deniz Piyadesindeki muharebe tankları da dahil olmak üzere, toplam 13,150'yi, aktif birliklerde toplam 10,500'ü, Antlaşma'nın IV.Maddesi'nin 3.paragrafında tanımlanan bölgede aktif birliklerde 7,150'yi ve Antlaşma'nın V.Maddesi'nin 1.paragrafının (A) alt paragrafında tanımlanan alan içindeki aktif birliklerde 1,850'yi aşmayacaktır.

III
1.Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sağladığı bilgiler temelinde, Antlaşma uyarınca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği için belirlenen indirim yükümlülüğüne ek olarak, Antlaşma'nın uygulama alanı içinde Antlaşma'yla sınırlandırılan kategorilerdeki konvansiyonel silah ve teçhizat mevcutlarını, Antlaşma'nın imza tarihi itibarıyla Kıyı Savunma kuvvetlerinde ve Deniz Piyadesinde bulundurduğu sayı kadar, yani, muharebe tanklarında 933, zırhlı savaş araçlarında 1725 ve topçu silahlarında 1080 adet indirecektir.

2.Bu ek indirim, 933 muharebe tankının imhası veya sivil teçhizata dönüştürülmesi ve 1080 topçu silahının imhası yoluyla yapılacaktır. Ek olarak indirilecek 1725 zırhlı savaş aracından 972 zırhlı savaş aracı imha edilecek veya sivil teçhizata dönüştürülecek, zırhlı savaş aracı kategorisine girer ve Antlaşma'nın imza tarihi itibarıyla beyan edilen sayıya dahil olan 753 MT-LB tipi zırhlı savaş aracı, Mevcut Tipler Protokolü uyarınca, Antlaşma'yla sınırlandırılmayan MT-LB-AT tipi personel taşıyıcı benzerlerine tadil edilecektir.

14 Haziran 1991 Tarihli Oslo Konferansı Nihai Belgesi s. 1

3. Antlaşma'ya belirlenen zaman sınırları içinde ve usuller uyanınca, 933 muharebe tankının ve 972 zirhli savaş aracının yüzde ellisi, Antlaşma'nın uygulama alanı içinde imha edilecek veya dönüştürülecek ve 1080 topçu silahının yüzde ellisi, Antlaşma'nın uygulama alanı içinde imha edilecektir. Bu konvansiyonel silah ve teçhizatın geriye kalması, Antlaşma'nın uygulama alanından çekilecektir; aynı sayıda konvansiyonel silah ve teçhizat Antlaşma'nın uygulama alanı dışında, Antlaşma'nın belirlendiği zaman sınırları içinde ve konvansiyonel silah ve teçhizatın imha edildiğini veya askeri açıdan kullanılmaz hale getirildiği hakkında yeterli görsel delil sağlayacak usuller uyanınca imha edilecek veya dönüştürülecektir. Antlaşma'ya Taraf Devletler'e, imha edilecek veya dönüştürülecek konvansiyonel silah ve teçhizatın yer, sayı ve tipleri verilmek suretiyle önceden bildirimde bulunulacaktır.

IV

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Stratejik Roket Kuvvetleri'ndeki zirhli savaş araçları mevcutları, Antlaşma'nın III. Maddesi'nin, 1. paragrafının (F) alt paragrafı uyanınca, Antlaşma'nın sayısal sınırlandırmalarına tabi olmayacaktır. Bu kuvvetler, zirhli personel taşıyıcılar dışında Antlaşma'ya sınırlandırılan kategorilerdeki konvansiyonel silah ve teçhizata donatılmayacaktır.

V

Kıyı Sayınma kuvvetleri ve Deniz Piyadesinin, Antlaşma'nın uygulama alanı içinde Antlaşma'ya tabi kategorilerdeki konvansiyonel silah ve teçhizatı, Denetim Protokolü'nün hükümleri uyanınca kuşku denetimlerine tabi olacaktır. Bu silah ve teçhizatın etkin denetimi sağlanacaktır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, bütün Taraf Devletler'e bu silah ve teçhizat hakkında Bilgi Değişimi Protokolü'nün III. Bölüm, 2. paragrafı uyanınca sağlanabilir aynı kapsam ve aynı ayrıntı derecesinde ve anılan Protokol'ün VII. Bölümü'ndeki bilginin sağlanması için belirtilen ayrı zaman çizelgesi altında ayrıca bilgi verecektir.

VI

(A) Bu Beyanda, (B) Antlaşma'da veya (C) Karada Konuşlu Deniz Uçaklarına İlişkin Deklarasyonda açık belirtilmemişse, Antlaşma'nın uygulama alanı içinde, Antlaşma'ya sınırlandırılan kategorilerdeki karada konuşlu tüm konvansiyonel silah ve teçhizat, tahaislerine bakılmaksızın, Antlaşma'nın bütün sayısal sınırlandırmalarına tabi olacaktır.

VII

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, Antlaşma'nın gerçevesi dışında belirtilen yukarıda sözü geçen yükümlülöklere ilişkin bu Beyanı, Antlaşma'ya eşzamanlı olarak yürürlöğe girecek, hukukeni bağlayıcı olacak ve Antlaşma'ya aynı geçerlilik süresine sahip olacaktır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİNİN BEYANI

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu suretle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti'nin bugün tarihli Beyanının, 19 Kasım 1990 tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nın (Antlaşma) onayına başlanması ve uygulanması yönünde tatmin edici bir temel sağladığında mutabık kalır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümeti'nin yukarıda belirtilen Beyanı ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bu Beyanı aynı ölçüde hukukeni bağlayıcı olacak; Antlaşma'ya eşzamanlı olarak yürürlöğe girecek ve Antlaşma'ya aynı geçerlilik süresine sahip olacaktır.

Viyana, 14 Haziran 1991

T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ

CİLT : 13

85 inci Birleşim

18 . 6 . 1992 Perşembe

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
I. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ	3
II. — GELEN KÂĞITLAR	4
III. — YUKLAMA	5
IV. — SEÇİMLER	5
A) KOMİSYONLARIN AÇIK BULUNAN ÜYELİKLERE SEÇİM	5
1. — Dileğe Komisyonunda açık bulunan üyeliğe seçim	5
2. — Konu İkisadî Teşebbüsleri Komisyonunda açık bulunan üyeliklere seçim	5
V. — KANUN TASARISI VE TFRİİPLERİYLE KOMİSYONLARDAN GELEN DİĞER İŞLER	5,19
1. — Özene Güler Olmayan Vatandaşın Tedavi Giderlerinin Yeşil Kartla Alınarak Devlet Tarafından Karşılama Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe komisyonları raporları (1/350) (S. Sayısı : 108)	5,15,19,36
2. — Dernek Mültevsikili Anılan Keskin ve Türceci Mültevsikili V. Sinan Yurukaya'nın, Mevzuatı ile Diğer Kısım Cümlüklerinin Disiplin Cezaletene Affa İstaleğinde Kanun Teklifi ve Adalec Komisyonu Raporu (2/110) (S. Sayısı : 84)	36,40

18 Haziran 1992 Tarihli TBMM Zabıt Cerideleri

DÖNEM : 19

YASAMA YILI : 1

T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ

13 ÜNCÜ CİLT FİHRİSİ

18.6.1992 tarihli 45 inci Birleşimden
24.6.1992 tarihli 87 nci Birleşime kadar

1992
T.B.M.M. Basımevi
AN K A R A

18 Haziran 1992 Tarihli TBMM Zabıt Cerideleri

KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

— 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair 280 Sayılı Kanun Hükümünde Kararname

13 (87) 310:311

KANUNLAR

Kanun No.	A d ı	C.	B.	Sayfa
3816	Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun	10	71	111
		12	83	86
			84	353:399
		13	13	5:16, 19:36
3817	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun	3	28	6
		11	78	198
		13	85	36:42
3818	Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun	2	22	411
		9	63	35
		13	85	42:50, 56:57, 126:131
3819	Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa'da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtımasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun	2	17	8
		5	46	5
		13	85	50:56, 57,58, 63, 132:137
3820	Adli Tıp Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	3	30	137
		4	40	312
		13	85	58:63, 63:69

18 Haziran 1992 Tarihli TBMM Zabıt Cerideleri

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma Saati : 18.44

BAŞKAN : Başkanvekili Yıldırım Avcı

KÂTİP ÜYELER : Kadir Ramazan Coşkun (İstanbul), Ali Günaydın (Konya)

BAŞKAN — Türkiye Büyük Millet Meclisinin 85 inci Birleşiminin Üçüncü Oturumunu açıyorum.

Müzakerelere kaldığımız yerden devam ediyoruz.

V. — KANUN TASARI VE TEKLİFLERİYLE KOMİSYONLARDAN
GELEN DİĞER İŞLER (Devam)

2. — *Denizli Milletvekili Adnan Keskin ve Tunceli Milletvekili V. Sinan Yerlikaya'nın, Memurlar ile Diğer Kamu Görevlilerinin Disiplin Cezalarının Affı Hakkında Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu (2/110) (S. Sayısı : 84) (Devam)*

BAŞKAN — Komisyon ve Hükümet yerlerini almışlardır.

Sayın Esat Bütün ve arkadaşlarının önergesinin oylamasında kalmıştık; karar yetersayısı bulunamamıştı.

Önergeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Önerge kabul edilmemiştir.

3 üncü maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... 3 üncü madde kabul edilmiştir.

Sayın üyeler, oylamalara devam ediyoruz, salondan ayrılmamasını istirham ediyorum...

4 üncü maddeyi okutuyorum:

MADDE 4. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

BAŞKAN — Madde üzerinde söz isteyen?.. Yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

5 inci maddeyi okutuyorum:

MADDE 5. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

BAŞKAN — Madde üzerinde söz isteyen sayın üye?.. Yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Teklifin tümünü oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

3. — *Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma ve Dışişleri komisyonları raporları (1/313) (S. Sayısı: 55) (1)*

BAŞKAN — Üçüncü sıradaki, Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma ve Dışişleri Komisyonları Raporlarının görüşmelerine başlıyoruz.

Komisyon ve Hükümet yerlerini affıdır.

Komisyon raporunun okunup okunmaması hususunu oylarınıza sunacağım: Raporun okun-

(1) 55 S. Sayılı Basmayazı tutanağı ebidir.

masını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Komisyon raporunun okunması kabul edilmemiştir.

Sayın Vehbi Dinçerler'in, söz konusu tasarısının görüşmelerinin geriye bırakılmasını isteyen bir teklifi var... Böyle bir usulümüz olmadığından, bunu...

HALİL İBRAHİM ÖZSOY (Afyon) — Olur mu, olur mu?..

BAŞKAN — Sayın Özsoy, tasarı gündeme girmiş ve Genel Kurula gelmiştir; onun için bu teklifi muameleye koyamıyoruz.

HALİL İBRAHİM ÖZSOY (Afyon) — Gerekçesini bir sorun bakalım...

BAŞKAN — Tasarının tümü üzerinde söz isteyen?..

ÜLKÜ GÜNEY (Bayburt) — Grubumuz adına Sayın Vehbi Dinçerler konuşacak efendim...

BAŞKAN — Tasarının tümü üzerinde, Anavatan Partisi Grubu adına, Sayın Vehbi Dinçerler; buyurun efendim.

ANAP GRUBU ADINA M. VEHBE DİNÇERLER (Ankara) — Sayın Başkan değerli milletvekilleri; ben, verdiğim önerenin usulle ilgili meselesini konuşmayacağım; vaktinizi almak istemiyorum. Aslında, Anayasa ve İçtüzük birlikte yorumlanırsa, eskiden var olan bu hakkın kaldırılmadığının tespiti mümkündür; fakat, onu konu olarak huzurunuzda getirmek istemiyorum.

Şimdi, önlümüzde, Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanması Konusunda bir rapor var. Müsaade ederseniz, bu antlaşmanın dibacesini sizlere okumak istiyorum: "Bundan sonra taraf devletler olarak anılacak olan Türkiye, Bulgaristan, Çekoslovakya, Yunanistan..." filan, filan, filan sayılıyor ve "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği" deniyor. Sovyetler Birliği de taraf ülkelerden birisi; şu anda huzurunuzda gelen antlaşma metninde de imzası var ve Yüce Meclis, şu anda kendisi var olmayan bir devletin taraf olduğu bir antlaşmayı imzalayacak... Bunun ne derece hukukî olduğunu takdirlerinize bırakıyorum; çünkü, bizim ciddi şüphelerimiz vardır ve bu hususun zabıtlara geçmesi için huzurlarınıza geldim.

Bu meseleyi kolayca çözelim diye Komisyon'da da dile getirdik ve istedik ki, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ortaya çıkan durum netleştikten sonra bu tasarı Meclisten geçsin ve Hükûmete yetki verilsin; fakat, her nedense, arkadaşlarımız -beni mazur görsünler- bu kadar açık ve teknik bir konuyu oy gücüyle Komisyon'dan geçirdiler.

Şimdi, bu antlaşma nedir; kısaca arz edeyim: Bu antlaşma, Sovyetler Birliği de dahil, Avrupa'da, protokol metninde sayılan ülkelerdeki konvansiyonel silahların indirimini sağlıyor. Konvansiyonel silahların neler olduğu, tasarının belli maddesinde yazılmış. Bunların içinde tank, top, helikopter vesaire var. Arkasından, metnin başka bir yerinde, hangi ülkenin, hangi silaha, hangi taban ve tavan seviyesinde tutacağı da yazılmış.

Şimdi, Sovyetler Birliği dağıldığına göre, bu antlaşmayı Sovyetler Birliğinin herhangi bir coğrafyasında veya herhangi bir kuvvetinde nasıl uygulayacaksınız? Sual bu. Yani, bu antlaşmanın pratiği de yok, hukukî değeri de yok.

Öbür ülkeler ne yapmış?" diyeceksiniz... Benim bilgime göre, öbür ülkeler, Sovyetler Birliği dağılmadan önce bunu meclislerinden geçirmişler- hükümetlerin belge teatisi belki daha sonraya kalmış olabilir- ve dolayısıyla meclislerine yanlış bir iş yaptırılmamışlar. Nitekim, bizim Komisyon'da ileri sürdüğümüz bu düşünce kendiliğinden gerçekleşmiş ve 5 Haziran tarihinde olağanüstü bir toplantı yapılarak, yeniden bir antlaşma imzalanmış. Antlaşmanın Şartlarından

birisi de, son imzacının, yani antlaşmada 22 ülke varsa, 22 nci ülkenin bütün belgeleri tevdiinden 10 gün sonra yürürlüğe girmesi. Yani, antlaşma henüz yürürlüğe girmiş değil. Antlaşma yürürlüğe girmeden önce, başka ülkeler, sağlıklı bir şekilde, hukukî bir şekilde bunu meclislerinden geçirmiş dahi olsalar, yeniden değişiklik yapmışlar.

Bakınız, bu değişiklikler nedir: Son yapılan değişiklikte; Sovyet Rusya'nın 11 cumhuriyetinin 3 tanesi antlaşmaya katılmıyor; ne zaman katılacağı da belli değil ve muhtemelen de katılmayacak. Katılan cumhuriyetler; Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldavya, Kazakistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna.

Tabii, bu değişiklikten sonra, antlaşmanın çeşitli maddelerinin uygulanmasında, ciddi, hukukî, pratik, hatta askerî meseleler çıkmış. O meseleleri çözmek için, bu yeni antlaşma, bir sırâ maddeyi tadil etmiş.

Değerli üyeler, sizin, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri olarak tasdik edeceğimiz antlaşmanın metninde "Sovyetler Birliği" yazıyor. Bu antlaşmayı, Kazakistan, Gürcistan ve Ermenistan'ın da dahil olduğu yeni bir taraflar grubu tadil ediyor. Olacak şey mi?.. Bakınız, burada, sadece isimlerin değişmesi, 11 cumhuriyetin 8'e inmesi, böylece hükümrânlık alanının değişmesi ve başka bazı hukukî meselelerin çıkması değil, aynı zamanda antlaşma metninin içerisinde, özüne müteallik değişiklikler var. Yani, bizim tasdik etmediğimiz, Meclisin yetki vermediği bir antlaşmayı, Hükümet, Meclisin yetkisinden daha üstün bir yetki varmış gibi peşinen tadil etmiş. Yani, 5 Haziran'da imzalanan şu antlaşmayı Hükümet imzalamış ve bu antlaşma -bir örnek olarak okuyayım, zabıtlara da geçsin, hepsini vermek mümkün değil- şu anda buradan geçecek olan antlaşmanın bir sırâ maddesini tadil ediyor. Bu maddelerden bir tanesini okuyacağım.

"Antlaşmanın 4 üncü maddesinde, antlaşmanın imzalanması sırasında, önceki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğince sağlanan haritaya göre, birinci paragrafın ikinci bölümünün ikinci cümlesi aşağıda yazıldığı biçimde anlaşılacaktır." Yani, değiştirilmiştir diyor. "Bu belirlenmiş daimî depolama yerleri; ayrıca, Moldavya Cumhuriyetinde, Ukrayna'nın önceki Odesa Askerî Bölgesinin toprakları içerisinde kalan kısmı kapsayan bölümünde ve Rusya Federasyonunun Leningrat Askerî Bölgesinin güney bölümünü kapsayan topraklarında da bulunabilecektir."

Kaç tane sayayım size?.. Bu antlaşmanın kendisi zaten en azından on oniki sayfa...

Benim istirhamım şudur: Yüce Meclise yanlış bir iş yaptırmayalım. Biz antlaşmanın kendisine karşı değiliz. Zaten antlaşma, bizim zamanımızdan yürümüş gelmiş. Komisyonunda istirham ettik; bu, şimdiye kadar çoktan halledilebilirdi; ama, şimdi gene istirham ediyoruz; yanlış bir iş yapmayalım, Komisyon, lütfen bu antlaşmayı geri çeksün. İki günlük meselesi vardır. Zaten nihai antlaşma da burada. Nihai antlaşmayı antlaşmanın içine koysun ve Komisyondan süratle geçirip buraya getirsin; biz de, baş üstüne, tasdik edelim; istirham ediyorum...

Değerli arkadaşlar beni mazur görsünler; kendilerine göre izahları olacaktır; ama hiçbirine katılmıyorum. Bu antlaşmayı, Meclisi abeste iştigal ettirecek bir noktada lütfen tutmasınlar. Gene kusurumuza bakmayın; bu antlaşmada Meclisin bir yanlışlığa girmemesi için karar yetersayısı istemekte de kendimizi haklı görüyoruz. Özür diliyorum, bizi mazur görün; yoklama istemekte de kendimizi haklı görüyoruz; sırf Meclise yanlış bir iş yaptırmamak için.

Özür diliyor, saygılar sunuyorum efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Dinçerler.

Başka söz isteyen?..

Buyurun Sayın Bakan.

DEVLET BAKANI AKIN GÖNEN (Manisa) — Buradan cevap verebilir miyim?

BAŞKAN — Eğer kısaysa oradan, uzunsa buradan...

DEVLET BAKANI AKIN GÖNEN (Manisa) — Kısa Sayın Başkanım...

BAŞKAN — Buyurun.

DEVLET BAKANI AKIN GÖNEN (Manisa) — Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; sayın konuşmacının bahsettiği itiraz, antlaşmaya taraf diğer ülkelerde de ortaya gelmiştir. 5 Haziran 1992 tarihinde, bu problemi çözmek için, Oslo'da, imzacı taraf devletler olağanüstü bir toplantı yapmışlar, bu toplantıda nihai bir belge düzenlenmiş ve "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği" ifadesi geçen her yere, bu yeni kurulan ardıl cumhuriyetlerin teker teker adı yazılarak, bu şekilde imzalanması yönünde bir görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca, bu nihai belgenin 5 inci maddesinde, "İşbu nihai belge, taraf devletlerin, antlaşmada ve ilgili belgelerinde belirtilen haklarını ve yükümlülüklerini hiçbir şekilde değiştiremez" diye bir ifade de kullanılarak, bu ilk antlaşmanın geçeceği belgelenmiştir. Bu mahzur böylece ortadan kaldırılarak, antlaşmanın tarafı diğer devletler, Amerika Birleşik Devletleri ve son imzacı devlet olan Portekiz de antlaşmayı parlamentolarından bu şekilde geçirmişlerdir. Yani, yapılan işlem doğrudur.

Yüce Meclisin takdirlerine sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Bakan.

Başka söz isteyen?..

M. VEHBİ DİNÇERLER (Ankara) — Efendim, usul değil; ama, müsaade ederseniz bir şey ilave edeyim.

BAŞKAN — Lütfen efendim... Madde üzerinde söz alırsınız.

Tasarının tümü üzerindeki müzakereler bitmiştir.

Maddelere geçilmesini oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

1 inci maddeyi okutuyorum:

**Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının
Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı**

MADDE 1. — 19 Kasım 1990 tarihinde Paris'te imzalanan "Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma" ile Antlaşmanın XXI inci maddesinin (2) numaralı paragrafı uyarınca toplanan Olağanüstü Konferansın 14 Haziran 1991 tarihli Kararının ve bu Kararın eklerini oluşturan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümetinin Beyanı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Beyanının, 2 nci maddede ifade edilen çekince ile onaylanması uygun bulunmuştur.

BAŞKAN — Madde üzerinde, Anavatan Partisi Grubu adına, Sayın Dinçerler; buyurun efendim.

ANAP GRUBU ADINA M. VEHBİ DİNÇERLER (Ankara) — Sayın Başkan, değerli arkadaşlar; ben hukukçu değilim; yalnız, Dışişleri Komisyonunda, verdiğiniz yetkiyle, iki sene hizmet ettim, 1 inci maddeyi dinlediniz, "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin çekincesi var" diyor ve siz, bu metni, bu çekinceyle birlikte tasdik edeceksiniz.

5 Haziran Oslo Antlaşmasını ben de biliyorum ve gerekçe olarak onu söylüyorum. O antlaşma, hükümetlerin imzaladığı bir metindir. O metin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ver-

mediği yetkiyle imzalanmış bir metindir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin verdiği yetkiyle imzalanan ve şuradan geçen metin, asıl metindir. O metin, bu metni değiştiremez. Bu metni, 5 Haziranda Oslo'da imzalanan antlaşma ile değiştirebileceğinizi iddia ederseniz, önümüzdeki temmuz ayının 15'inde yeniden yapılacak bir toplantıda yeniden bir antlaşma zarureti olursa ve o da zuhur ederse, sizin Meclis olarak verdiğiniz yetkiyle ilgili metinde yeniden değişiklik mi yapmış olacaksınız? Buna, evet diyorsunuz; bu, mümkün değil, doğru da değil ve bu, antlaşmanın işleminde ciddi sıkıntılar doğuracaktır. Bunda ısrar etmenin bir anlamı yok.

Özür dileyerek söylüyorum, Komisyonda bunları anlattık, söyledik; meselenin hukukî çözümlü sakattır. Ben, hariciyeciler arkadaşların verdiği bürokratik mütalaaya katılmıyorum ve bunu burada tescil ediyorum. Efendim, oyumuz var diyorsanız; yaparsınız.

Saygılar sunuyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Dinçerler.

1 inci madde üzerinde, Refah Partisi Grubu adına, Sayın Ayhan; buyurun.

RP GRUBU ADINA CEVAT AYHAN (Sakarya) — Muhterem Başkan, muhterem üyeler; Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısının 1 inci maddesi üzerinde, Refah Partisi Grubu adına, Sakarya Milletvekili olarak, görüşlerimi ifade etmek üzere huzurunuzda gelmiş bulunuyorum; sözlerime başlarken, hepinizi hürmetle selamlarım.

Muhterem üyeler, muhterem milletvekilleri; bu antlaşma, Türkiye için fevkalade mühimdir. Ehemmiyeti, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede, Türk Silahlı Kuvvetlerinin de gücünü etkileyecek olmasındandır ve yine Türkiye'nin kuzeyinde, eski adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, yeni adıyla Rusya Federasyonunun, Hazar Denizi ve Ural Nehrinin doğusundaki silah yığınağını kontrol dışında bırakması sebebiyle de fevkalade önemlidir.

Ben, izninizle, antlaşmanın ana hatlarını kısa bir şekilde arz edip, ondan sonra da değerlendirmelerime geçmek istiyorum.

AKKA Antlaşması dediğimiz, Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması, bildiğiniz gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin askerî üstünlüğü şeklinde tezahür eden askerî dengeyi, Avrupa'da ortaya çıkan yeni siyasî gelişmelere uydurmak ve dengeyi bu istikamette değiştirmeyi hedef almaktadır; yani, AGİK'le ortaya çıkan çerçevede, silahlı kuvvetler dengesini de uyum haline getirmeyi hedef almaktadır.

Yine bir diğer hedefi, Atlantik'ten Urallara kadar Avrupa'da yeni siyasî düzenin ve münasebetlerin güvenli ve istikrarlı bir şekilde gelişmesi için konvansiyonel kuvvet yoğunluğunu sayı olarak azaltmak, daha alt düzeyde denge kurulmasını sağlamak, sürpriz saldırı ve geniş çaplı askerî harekât imkânını ortadan kaldırmaktır. Bu hedefe müteveccih olmak üzere, beş çeşit silah kategorisinde silahların azaltılması hedef alınmaktadır. Bunlar, muharebe tankları, topçu silahı, zırhlı savaş araçları, savaş uçağı ve saldırı helikopterleridir.

Antlaşmanın asıl önemi, güvenlik ve istikrara yardımcı olacak tarafı da şudur: Silah sistemlerinde sayısal bir sınırlama ile denetim rejimini getirmektedir. Bunun için, antlaşmada, tafsilatlı şekilde bilgi değişimi ve denetim mekanizmaları oluşturulmuştur.

AKKA Antlaşması dediğimiz antlaşma, 23 madde ve 8 ek protokolden teşekkül etmektedir. Bu protokoller, Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın Mevcut Tipleri Hakkında Protokol, Savaş Yetenekli Eğitim Uçaklarının Bir Kısım Modellerinin Silahsız Eğitim Uçağı Olarak Sınıflandırılması Protokolü, Sınırlandırılan Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın İndirim Protokolü,

Savaş Saldırı Helikopterlerinin Sınıflandırma Protokolü, Bildirim ve Bilgi Değişim Protokolü, Denetim Protokolü, Ortak Danışma Grubu Protokolü ve AKKA'nın (Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması) Bazı Hükümlerinin Geçici olarak Uygulanmasıyla İlgili Protokol olmak üzere sekiz ek protokoldür.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin antlaşma kapsamını daraltma istikametindeki yorumu sebebiyle takriben yedi ay kadar geciken antlaşmanın milli meclisler tarafından tasdiki prosedürü de nihayet bir noktada uzlaşmayla aşılmış ve bu safha başlamış bulunmaktadır.

Yine, antlaşmanın Türkiye'yi ilgilendiren taraflarından biri de, Doğu Ege Adaları antlaşma dışı kalmaktadır ve yine, Türkiye'nin 39 uncu enleme kesişme noktasından itibaren, Muradiye, Patnos, Karayazı, Tekman, Kemalîye, Feke, Ceyhan, Doğan kent, Gözne ve buradan denize uzanan çizginin kuzeyi ve batısı antlaşma kapsamına alınmakta, bu çizginin doğusu ve güneyi ise antlaşma kapsamı dışında kalmaktadır. Sovyetlerin de Ural Nehri ve Hazar Denizi'nin batısı antlaşma kapsamına alınmakta, doğu kesimi ise antlaşma dışı kalmaktadır. Bu kesimin antlaşma dışı kalması, biraz sonra da arz edeceğim gibi, Orta Asya İslam Cumhuriyetlerinin bulunduğu bölgede Sovyetlerin serbestçe silah yığınağı yapabilemesi bakımından gelecek için bir tehlike arz etmektedir; yani, anladığım kadarıyla antlaşmanın, bu sahayı kontrol imkânları olmamaktadır.

Yine, AKKA Antlaşmasının dibace kısmı dediğimiz giriş kısmında Verilen hedefler şunlardır: Bu antlaşmanın uygulama alanı içinde antlaşmayla sınırlandırılan silah ve teçhizatın sayıları, muharebe tanklarında 40 bin adet, topçu silahlarında 40 bin adet, zırhlı savaş araçlarında 60 bin adet, savaş uçağında 13 600 adet ve saldırı helikopterlerinde de 4 bin adettir. Antlaşmayla, bu sayıların aşılmaması hedefinin sağlanacağı, müşterek bir taahhüt altına alınmış bulunmaktadır.

Bir devletin azamî silah sayısının ise, antlaşmanın 6 ncı maddesinde, bu hedeflerin üçte birini geçmeyeceği şeklinde tasrih edilmiştir. Bunlar, 13 300 tank, 20 bin zırhlı savaş aracı, 13 700 topçu silahı 5 150 savaş uçağı ve 1 500 saldırı helikopteridir; yani, bu bir devletin sahip olabileceği konvansiyonel silah ve teçhizatın azamî sayısıdır.

İndirimler için de, 8 inci maddenin dördüncü paragrafında hüküm vardır. Birinci indirim, antlaşmanın ilk 16 ayı içinde toplam indirim taahhüdünün yüzde 25'ini teşkil etmektedir. İkinci indirim, antlaşma yürürlüğe girdikten sonra 28 aylık süre içinde yüzde 60 indirimi derpiş etmektedir. Üçüncü indirim de bakiye indirimdir ki, bunun da 40 ayda tamamlanması gerekmektedir. Antlaşmaya göre sayısı indirilecek olan silah ve teçhizatın da, antlaşmanın yürürlük tarihinden itibaren 64 aylık süre içinde, ya askerî amaçlar dışında kullanılır hale getirilmesini -yani, askerî harp malzemesi olmaktan saf dışı edilmesini- veya imha edilmesini derpiş etmektedir.

Avrupa konvansiyonel silahlı kuvvetler hakkındaki bu antlaşma, şüphesiz, Türkiye'nin de, bölgedeki silah indirimi sebebiyle, silahlanma yatırımını azaltacak ve Silahlı Kuvvetlere yapacağı harcamaları azaltacak gibi görünse de, biraz evvel arz ettiğim gibi, eski Sovyetlerin, bugünkü Rus Federasyonunun, Hazar Denizinin ve Ural Nehrinin doğusundaki bölgede rahatlıkla yığınak yapabileme ihtiyacı ve yine Türkiye'yi batıdan tehdit eden Yunanistan, güneyden tehdit eden İsrail ve doğudan da bir tehdit üssü haline gelme istidadında olan Ermenistan dik-kate alınırsa, aslında, Türkiye için, kanaatimce, fazla faydası da olmayacaktır.

Tabii, bu antlaşma uygulanıp da, Türk Silahlı Kuvvetlerinde belli sayıda indirmeye gidilecekse -ki, antlaşma bunu amir bulunmaktadır- kanaatimce, Ordumuzun, Türk Silahlı Kuvvetlerinin, süratle, daha az asker mevcudu, daha az silah ve teçhizatla, ama daha üstün yetenekli, vurucu gücü olan, ateş gücü yüksek olan silah ve teçhizatla donatılması gerekmekte ve belki de değil, mutlaka, süratle, Silahlı Kuvvetlerimize destek olacak olan milis kuvvetlerinin organize edilmesini gerektirmektedir.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti döneminde, bir taraftan merkezi ordu (Yeniçeri) varken, barış zamanında, savaşa hazır edilen ve savaş zamanında da kuvvetler halinde ona büyük sayılarla destek olan sipahi kuvvetleri vardı eyaletlerde.

Zannederim ve bildiğime göre, bugün İsrail'de, bu sistem, benzeri şekilde kullanılmakta ve diğer gelişmiş ülkelerde de kullanılabilmektedir. Bilhassa İsrail, bölgeyi tehdit eden ve her an savaşa hazır bir güç bulundurma durumunda olduğu için, 120 bin kişilik silahlı kuvvetlerini, 24 saat içinde 240 bin kişiye çıkarabilecek bir seferberlik sistemiyle, daha büyük bir ordu yerine, süratle ona destek veren bir yedek güç tesis etmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin de, her taraftan gelecek tehditlere karşı, daha küçük, vurucu gücü daha üstün bir ordu ile süratle ve çok kısa zamanda, üstün sayıda ve vurucu güce ulaşabilecek olan bir milis gücü organizasyonunu, böyle bir seferberlik kanununa göz önüne alması gerekmektedir.

Muhterem kardeşlerim, muhterem milletvekilleri; "ister isen sulhu sükün, daim hazır ol cenge" diye, ecdadımızdan bize kalan bir söz var. Bu söz, Türk Silahlı Kuvvetlerinin daima üstün yetenekli halde muhafaza edilmesini gerektirmektedir. Şüphesiz, burada Türk Silahlı Kuvvetlerinin de, savaş araç ve gereçleri bakımından, kendi kaynaklarına dayandırılması gerekmektedir.

Bölgeyi tehdit eden güçler arasında İsrail'i saydım. Bakın, bundan üç gün önce BBC'den İngilizce dinlediğim bir haberi üzüntüyle nakletmek istiyorum: İsrail Genelkurmay Başkanı veya Hava Kuvvetleri Kumandanı -yanlış hatırlamış olabilirim- verdiği demeçte, "İran, nükleer silah edinmek için çalışmaktadır, önümüzdeki dönemde nükleer silah edinme yolundadır. Biz, her türlü gücümüzü kullanarak, savaşı da göze alarak, İran'ın nükleer silah elde etmesini önleyeceğiz" diye beyan etmiştir. Hatırlarsanız, bundan bir süre önce, 1980'li yıllarda, İsrail Hava Kuvvetleri, gitmiş, Irak'ın nükleer santralını yerle bir etmiş ve bütün dünya da bunu seyretmişti. İsrail, yine tahminen, hatırladığıma göre, 300 civarında savaş başlığı olan nükleer gücüyle, bölgede en büyük nükleer güce sahip olarak, şüpheyle, bölgeyi tehdit eden bir güç halinde gelişmekte; ama, bölgedeki diğer ülkelerin İsrail'e karşı güçlenmesine de izin vermemektedir. Türkiye de aslında İsrail'in ilgi ve kontrol sahasındadır. İşte bu sebeple ve bu tehdit unsurlarını da dikkate alarak, Silahlı Kuvvetlerimizin, AKKA antlaşması da olsa, başka antlaşma da olsa, Türkiye'yi dış tehditlere karşı savunabilecek, koruyabilecek ve bölgede, Türkiye'nin, koruması gereken bölgeleri de koruyabilecek bir güçte ve seviyede tutulması, temel hedeflerden biri olmalıdır kanaatindeyim.

Muhterem milletvekilleri, her ne kadar Batı ittifakı içinde bulunuyorsak da, Batılılarla birçok kurum ve kuruluşta beraber bulunuyorsak da, kanaatim odur ki, son tercihte, Batılılar, daima Müslümanlara -biz de dahil- ve bize karşı, başka güçleri tercih etmektedirler. Bu durumu, Kıbrıs politikasında, İsrail'in bölgedeki politikasında ve Ermenistan'ın bölgede uyguladığı politikaya karşı da açıkça görüyoruz; bu politika değişmeyecektir. Nitekim, Batılı bir müstşrikin beyanıyla, "Biz, Müslümanların bütün manevî değerlerini mahvettik, tahrip ettik;

bundan sonra artık toparlanmaları mümkün değildir ve bundan sonra onların intihar dönemi gelmiştir" denilmektedir. Bu beyan, Fransız müsteşrik, Luis Massignon'a aittir. Batı'nın, Doğu'ya ve Müslüman topluluklarına bakış tarzı budur. Silahlı Kuvvetlerimizi, bölgeyi ve Türkiye'yi tehdit eden unsurlara karşı, bu güç ve yetenekte muhafaza etmek, birinci görevimiz bulunmaktadır.

Ben, bu anlaşmanın ülkemiz için hayırlı olmasını diler, Silahlı Kuvvetlerimizin de, bu anlaşmaya rağmen, gücünün muhafaza edilecek ve gelececek istikamette tutulmasını tavsiye ederim.

Ayrıca, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği çöktüğüne göre, bu anlaşmadan doğan mesuliyetler, Sovyetler Birliğinden geriye kalan ülkeler arasında nasıl dağıtılacaktır, buna dair de bir açıklık yoktur, bu noktanın da aydınlatılmasında fayda vardır.

Bu düşüncelerle, kanunun hayırlı olmasını diler, hürmetlerimi arz ederim. (RP sıralarından alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Ayhan.

Buyurun Sayın Bakan.

DEVLET BAKANİ AKIN GÖNEN (Manisa) — Çok kısa olarak arz etmek istiyorum Sayın Başkanım.

Biraz önce arz ettiğim, 5 Haziran 1992 tarihli Oslo Antlaşmasıyla, sayın konuşmacının İleriye sürdüğü mahzur giderilmeye çalışıldığı gibi; Taşkent Antlaşmasıyla da, bu mesuliyetler, diğer devletlere dağıtılmıştır.

Sayın konuşmacıya teşekkür ediyorum, antlaşmayı çok güzel incelemişler ve neler getirdiğini, Türkiye'nin güvenlik, işbirliği ve istikrarına katkıda bulunacağını da vukufıyla ifade ettiler. Söyledikleri doğrudur; Ural Dağlarının ötesi boşlukta kalmıştır; ama, bugünün şartlarında sağlanabilen anlaşma ortamı budur. Antlaşma, ülkemizin istikrarı ve savunması için yararlıdır.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Bakan.

Madde üzerindeki müzakereler sona ermiştir. Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Diğer maddeyi okutuyorum:

MADDE 2. — Antlaşmanın II nci maddesinin (1) numaralı paragrafının (B) bendi ile V inci maddesinin (1) numaralı paragrafının (A) bendi hükümlerinde yer alan, Antlaşmanın taraf devletlerin tüm adaları dahil, Avrupa'daki bütün topraklarına kapsadığı ifadeyi veya Antlaşmanın herhangi bir başka hükmü, Doğu Ege Adaları'nın, 1914 Altı Devlet Kararı, 1923 Lozan Barış Antlaşması, 1923 Lozan Boğazlar Mukavelesnamesi ve 1947 Paris Barış Antlaşması ile tesis edilmiş olan silahsızlandırılmış statülerini değiştirdiği, sona erdirdiği veya herhangi bir şekilde etkilediği anlamına gelmemektedir.

BAŞKAN — Madde üzerinde söz isteyen?.. Yok.

Önerge de yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

3 üncü maddeyi okutuyorum:

MADDE 3. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

BAŞKAN — Madde üzerinde söz isteyen?.. Yok.

Önerge de yok.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir. 4 üncü maddeyi okutuyorum:

MADDE 4. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

BAŞKAN — Madde üzerinde söz isteyen?..

Buyurun Sayın Dinçerler.

M. VEHBİ DİNÇERLER (Ankara) — Sayın Başkan, değerli üyeler; sizleri taciz etmek istemiyorum; yalnız, bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütemez -zabıtlara geçsin diye söylüyorum- çünkü, Anayasamız ve yasalarımız, Türkiye Büyük Millet Meclisine, olmayan bir devletle ahitleşme ve akitleşme yetkisi vermediği gibi, olmayan böyle bir yetkiyi devretme, Hükümete verme, kullandırtma yetkisini de vermemektedir.

Görüldüğü gibi, ortada apaçık bir yetkisizlik ve görevsizlik durumu vardır. Oysa, hiçbir anayasal organ, kaynağını Anayasa ve yasalardan almayan bir yetkiyi kullanamaz, bir görevi yapamaz. Ayrıca, yabancı ülkelerin şartlı kabulü de bizi bağlamaz.

Saygılar sunuyorum ve karar yetersayısı aranmasını da talep ediyorum efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Maddenin müzakereleri bitmiştir.

Maddeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Tasarının tümü açık oylamaya tabidir.

Açık oylamadan, oy kupalarının sıralar arasında dolaştırması suretiyle yapılmasını oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Yanında başlı oy pusulası bulunmayan sayın milletvekilleri, beyaz bir kâğıda, adını soyadını, seçim çevresini, oyunun rengini yazıp, imzalayarak oylarını kullanabilirler.

Oy kupaları sıralar arasında dolaştırılsın.

(Oyların toplanmasına başlanıldı)

4. — Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa'da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma ve Dışişleri Komisyonları raporları (1/305), (S. Sayısı: 51) (1)

BAŞKAN — 4 üncü sıradaki, Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa'da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı üzerindeki görüşmelere başlıyoruz.

Komisyon ve Hükümet, yerlerini almışlardır.

Bu tasarı üzerine, Sayın Dinçerler'in, görüşmelerin ertelenmesini isteyen talepleri vardır; fakat, bunu, biraz önce de ifade ettiğimiz gibi, yerine getirme imkânımız olmadığını Yüce Meclise duyuruyorum.

ÜLKÜ GÜNEY (Bayburt) — Sayın Başkan, grup adına, tümü üzerinde, Sayın Dinçerler konuşacaklar.

BAŞKAN — Önce, Komisyon raporunun okunup okunmaması hususunu oylarınıza sunacağım: Raporun okunmasını kabul edenler... Etmeyenler... Raporun okunması kabul edilmiştir.

Kanun tasarısının tümü üzerinde, Anavatan Partisi Grubu adına Sayın Dinçerler; buyurun efendim.

(1) 51 S. Sayılı Basımaya Tutanağı eklidir.

Bu, şimdi burada, bana şunu hatırlattı: 1979 ve 1980'de, Türkiye Elektrik Kurumunun o zamanki yöneticileri, Hırfanlı Santralında bir üniteyi yerli yaptırmaya teşebbüs etmişlerdi. 40 MVA'lık bir türbin alternatörünü yerli yapınca, o dönemde bakanlıktan takdir alacak yerde, "Niye, bunu Polonya kredisiyle dışarıdan ithal etmediniz?" diye; tekdir aldık; âdeta, bizim bu başarımız, istihza edildi. Bunu yapan mühendis Hidayet Bey ve diğer arkadaşlar özel sektöre gitti ve ekip dağıldı. Biz de hâlâ türbin alternatörünü ithal ederiz. Misaldir diye arz ediyorum; yani, Silahlı Kuvvetlerimizin meselesi de budur.

Yine bu seyahat sırasında, Gölcük Donanma Kumandanlığını ziyaret ettik. Oradaki tersanelerde, denizaltılar, firkateynler ve hücumbotlar inşa edilmektedir. Yerli yapılanları gördük, tersanede tezgâhta olan denizaltıları gördük ve fevkalade başarılıdır. 1970'li yıllarda Almanlarla işbirliği halinde başlayan bu proje, Deniz Kuvvetlerimize, birçok firkateyn, denizaltı ve hücumbot kazandırmış bulunmaktadır. Ancak, başta tersane komutanımız ve donanma komutanı amiralimiz ile diğer teknik ve idarî yetkililerin, ehemmiyetle, altını çizerek ifade ettikleri husus şudur: "Tesis gördünüz. Bunlar, Batı standartlarında ve kalitesinde yapılabilmektedir ve bugün ordumuzun deniz gücünü teşkil eden bu değerli savaş araçları ve teçhizat, başarılı şekilde kullanılmaktadır; ancak, eğer biz sipariş alamazsak, yarın bu tesisler, sırf boş kalma yüzünden, mevcut teknoloji de, ustalar da, mühendisler de kaybolur gider, akim kalırız. Savunma Komisyonu olarak sizden beklediğimiz destek, bu tesisleri ayakta tutacak olan siparişlerin mutlaka verilmesidir.

Aslında, tabii, Hava, Deniz ve Kara Kuvvetlerinin yakın zamanla ilgili hedeflerine baktığınız zaman -yine bize verilen bilgilerden anlıyorum ki- 10 yılda aşağı yukarı 80 milyar dolar mertebesinde savunma teçhizatı harcaması gerekmektedir. Bugün ise Ordumuza verilen ödenek aşağı-yukarı 2 milyar dolar mertebesinde; yani, bu rakamı, yıllık 8 milyar dolardan çıkardığınız zaman, aşağı yukarı 6 milyar dolar açık vardır. Bu açığın nereden karşılanacağı da meşkuttur. Bu bir ihtiyaçtır; ancak, biz bunu dış kredilerle karşılamaya kalktığımız takdirde, Ordumuzun gücünü artıracak kaynakları dışarıya dayamış oluruz ve bu kaynakların temininde zorluk çektiğimiz zaman, memleket savunmasını tehlikeye atmış oluruz.

Bu mühimmat anlaşması sebebiyle, gerek Kara Kuvvetlerimizde gerek Deniz Kuvvetlerimizde gerekse Hava Kuvvetlerimizde, çağdaş teknolojiyi takip edip imalat yapma gayretinde olan değerli ustalarımızın, mühendislerimizin ve komutanlarımızın önüne yeni siparişlerin -Türkiye'nin kaldıramayacağı değil, Türkiye'nin kaldırabileceği ölçüde ve içeride de imalat ve yan sanayiini canlandırarak, besleyecek şekilde- konulması ve bunun da değerli Millî Savunma Bakanlığımız ve Hükümetimiz tarafından temel bir politika olarak ele alınmasında fayda görürüm.

BAŞKAN — Sayın Ayhan, sözlerinizi toparlar mısınız?

CEVAT AYHAN (Devamla) — Sözlerimi tamamlıyorum.

Muhterem arkadaşlarım, değerli milletvekilleri; bu maksatla, bu anlaşmanın, ifade ettiğim mahzurları da dikkate alınarak, hayırlı olmasını diler, hepinize hürmetlerimi arz ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

3. — Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/313) (S. Sayısı : 55) (Devam)

BAŞKAN — Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısının açık oylamasının sonucunu bildiriyorum:

Kullanılan oy sayısı	: 198
Kabul	: 173
Ret	: 22
Çekinsler	: 2
Geçersiz	: 1

Bu suretle, tasarı kanunlaşmıştır.

4. — Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupada Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma ve Dışişleri Komisyonları raporları (1/305), (S. Sayısı : 51) (Devam)

BAŞKAN — Tasarının maddelerine geçilmesini oylamadan önce, Sayın Dinçerler'in bir önergesi vardır; onu işleme koyacağız:

Önergeyi okutmadan önce, bir hususu arz etmek istiyorum: Önergenin gerekçe kısmı 500 kelimedenden fazladır. O nedenle, gerekçe kısmına okutmayacağımızı arz ederim.

HASAN KORKMAZCAN (Denizli) — 500 kelimesini okutun, gerisi kalsın.

BAŞKAN — Hayır efendim, böyle bir usulümüz yok. Önergelerinin gerekçesini 500 kelimeye indirmeleri için daha evvel kendilerine ricada bulunduk; kabul etmediler. Usule uygun hareket edeceğimizden dolayı, önergenin gerekçesini okutamayacağız. Yalnız önerge metnini okutuyorum:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Son olarak Dışişleri Komisyonunda 7 nolu karar ve 1/305 Esas Sayısıyla ve muhalefet zerhi ile kabul edilen, 51 Sıra Sayısı ile bastırılan "Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa'da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısının aşağıdaki gerekçelerle reddini arz ve teklif ederim.

M. Vehbi Dinçerler
Ankara

BAŞKAN — Komisyon öneregeye katılıyor mu?

DIŞİŞLERİ KOMİSYONU BAŞKANI ALİ DİNÇER (Ankara) — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Hükümet?..

DEVLET BAKANİ AKIN GÖNEN (Manisa) — Katılmıyoruz Sayın Başkan.

BAŞKAN — Önergeyi oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge kabul edilmemiştir.

Tasarının maddelerine geçilmesini oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Maddelere geçilmesi kabul edilmiştir.

1 inci maddeyi okutuyorum:

Türkiye Cumhuriyeti ile Hollanda Krallığı Arasında İmzalanan Avrupa'da Ortak Mermi İmalatına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı

MADDE 1. — Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hollanda Krallığı Hükümeti arasında

Avrupa'da Konvansiyonel Silahlar Hakkında Antlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısına verilen oyların sonucu

Kanunlaşmıştır.

Üye Sayısı	: 450
Oy Verenler	: 198
Kabul Edenler	: 173
Reddedenler	: 22
Çekimserler	: 2
Geçersiz Oy	: 1
Oya Katılmayanlar	: 252
Açık Üyelikler	: —

(Kabul Edenler)

ADANA	Mehmet Seyfi Oktay	BOLU
Bekir Sami Dağ	İbrahim Tez	Necmi Hoşver
M. Halit Dağlı	Mustafa Tınaz Titiz	BURDUR
Veli Andaç Durak	ANTALYA	Ahmet Şeref Erdem
Muhammet Kaymak	Veysel Atasoy	Ahmet Sayın
İbrahim Özdiş	Adil Aydın	BURSA
Timurçin Savaş	Hayri Doğan	Fethi Akkoç
Orhan Şendağ	Gökberk Ergenekon	Cavit Çağlar
ADİYAMAN	Ali Karataş	Şükrü Erdem
Celâl Kürkoğlu	Hasan Namal	Beytullah Mehmet Gazioğlu
Abuzer Tanrıverdi	ARTVİN	Kadri Güçlü
AFYON	Hasan Ekinci	Yılmaz Ovalı
İsmet Atilla	AYDIN	ÇANAKKALE
Ethem Keleşçi	Tunç Bilget	Süleyman Ayhan
Abdullah Ulutürk	Nahit Mentеше	Rahmi Özer
AĞRI	İsmet Sezgin	Nevfel Şahin
Cemil Erhan	BALIKESİR	A. Hamdi Üçpınarlar
AKSARAY	Abdülbaki Ataç	ÇANKIRI
Halil Demir	Ekrem Ceylan	Nevzat Ayaz
İsmet Gür	Mehmet Cemal Öztaylan	ÇORUM
AMASYA	Melih Pabuççuoğlu	Cemal Şahin
Cemalettin Gürbüz	Sami Sözat	DENİZLİ
Mehmet Tahir Köse	BARTIN	Mehmet Gözlükaya
Haydar Oymak	Köksal Toptan	Adnan Keskin
ANKARA	BATMAN	M. Halûk Müftöler
Ali Dinçer	Mehmet Adnan Ekmen	Nabi Sabuncu
H. Uluç Gürkan	BİLECİK	DİYARBAKIR
Salman Kaya	Bahattin Şeker	Mehmet Salim Ensarioğlu
Mehmet Kerimoğlu	BİNGÖL	Mehmet Kahraman
Orhan Kilercioğlu	Haydar Baylaz	
Sait Kemal Mimaroğlu		

Kanun

Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

Kanun No. 3818

Kabul Tarihi : 18.6.1992

MADDE 1. — 19 Kasım 1990 tarihinde Paris'te imzalanan "Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma" ile Antlaşmanın XXI inci maddesinin (2) numaralı paragrafı uyarınca toplanan Olağanüstü Konferansın 14 Haziran 1991 tarihli Kararının ve bu Kararın eklerini oluşturan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümetinin Beyanı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Beyanının, 2 nci maddede ifade edilen çekince ile onaylanması uygun bulunmuştur.

MADDE 2. — Antlaşma'nın II nci maddesinin (1) numaralı paragrafının (B) bendi ile V inci maddesinin (1) numaralı paragrafının (A) bendi hükümlerinde yer alan, Antlaşma'nın taraf devletlerin tüm adaları dahil, Avrupa'daki bütün topraklarını kapsadığı ifadeleri veya Antlaşma'nın herhangi bir başka hükmü, Doğu Ege Adaları'nın, 1914 Altı Devlet Kararı, 1923 Lozan Barış Antlaşması, 1923 Lozan Boğazlar Mukavelesini ve 1947 Paris Barış Antlaşması ile tesis edilmiş olan silahsızlandırılmış statülerini değiştirdiği, sona erdirdiği veya herhangi bir şekilde etkilediği anlamına gelmemektedir.

MADDE 3. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 4. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

24/6/1992

AKKA'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

T. C. Resmi Gazete

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğünce Yayımlanır		
Kuruluşu : 7 Ekim 1920	6 Temmuz 1992 PAZARTESİ	Sayı : 21276 Mükerrer

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Milletlerarası Andlaşma

Karar Sayısı : 92/3250

19 Kasım 1990 tarihinde Paris'te imzalanan ve 18 Haziran 1992 tarihli ve 3818 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma" ile Antlaşmanın XXI inci maddesinin (2) numaralı paragrafı uyarınca toplanan Olağanüstü Konferansın 14 Haziran 1991 tarihli Kararının ve bu Kararın eklerini oluşturan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümetinin Beyanı ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Beyanının, anılan Kanunun 2 nci maddesinde yer verilen,

"Antlaşma'nın II nci maddesinin (1) numaralı paragrafının (B) bendi ile V inci maddesinin (1) numaralı paragrafının (A) bendi hükümlerinde yer alan, Antlaşma'nın taraf devletlerin tüm adaları dahil, Avrupa'daki bütün topraklarını kapsadığı ifadeleri veya Antlaşma'nın herhangi bir başka hükmü, Doğu Ege Adaları'nın, 1914 Altı Devlet Kararı, 1923 Lozan Barış Antlaşması, 1923 Lozan Boğazlar Mukavelesnamesi ve 1947 Paris Barış Antlaşması ile tesis edilmiş olan silahsızlandırılmış statülerini değiştirdiği, sona erdirdiği veya herhangi bir şekilde etkilediği anlamına gelmemektedir."

çekincesi ile onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 30/6/1992 tarihli ve MGSİ/92-1250 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'na 1/7/1992 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Turgut ÖZAL
Cumhurbaşkanı

Süleyman DEMİREL
Başbakan

E. İNÖNÜ
Devlet Bakanı ve Başb. Yrd.

I. TEZ
Devlet Bakanı

O. KILERCİOĞLU
Devlet Bakanı

E. ŞAHİN
Devlet Bakanı

N. AYAZ
Millî Servisler Bakanı

K. TOPTAN
Millî Eğitim Bakanı

Y. TOPÇU
Ulaştırma Bakanı

M. T. KÖSE
Sanayi ve Ticaret Bakanı

D. F. SAĞLAR
Turizm Bakanı V.

C. ÇAĞLAR
Devlet Bakanı

A. GÖNEN
Devlet Bakanı

M. KAHRAMAN
Devlet Bakanı

Ş. ERCAN
Devlet Bakanı

İ. SEZGİN
İçişleri Bakanı

O. KUMBARACIBAŞI
Bayındırlık ve İskan Bakanı

N. CEVHERİ
Tarım ve Köyişleri Bakanı

E. FARALYALI
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

Y. TANIR
Orman Bakanı

T. ÇİLLER
Devlet Bakanı

T. AKYOL
Devlet Bakanı

Ö. BARUTÇU
Devlet Bakanı

M. BATALLI
Devlet Bakanı

E. İNÖNÜ
Dışişleri Bakanı V.

E. GEYHUN
Devlet Bakanı

G. ERGENEKON
Devlet Bakanı

M. A. YILMAZ
Devlet Bakanı

M. S. OKTAY
Adalet Bakanı

S. ORAL
Maliye ve Gümrük Bakanı

Y. AKTUNA
Sağlık Bakanı

M. MOĞULTAY
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

D. F. SAĞLAR
Kültür Bakanı

B. D. AKYÜREK
Çevre Bakanı

Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa : 1

EK-VII

06.05.1997 Salı
Sayı: 22981 (Asıl)

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ Milletlerarası Andlaşına

19 Kasım 1990 Tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'na Taraf Ülkelerce Kabul Edilen Belge'nin Onaylanması Hakkında Karar Karar Sayısı: 96/9304

Bakanlar Kurulundan

Ekli "19 Kasım 1990 Tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'na Taraf Ülkelerce Kabul Edilen Belge'nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 22/11/1996 tarihli ve NSGY-3306 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 27/11/1996 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Söleyman DEMİREL
CUMHURBAŞKANI

Prof.Dr.Necmettin ERBAKAN
Başbakan

T.TAYAN Dışişleri Bak. ve Başb.Yrd. V.	F.ADAK Devlet Bakanı	N.ERCAN Devlet Bakanı	L.ESENGÜN Devlet Bakanı V.
I.SAYGIN Devlet Bakanı	Prof.Dr.S.TEKİR Devlet Bakanı	N.KURT Devlet Bakanı	M.ALTINSOY Devlet Bakanı
N.K.ZEYBEK Devlet Bakanı	L.ESENGÜN Devlet Bakanı	M.S.ENSARİOĞLU Devlet Bakanı	A.C.TUNÇ Devlet Bakanı
B.AKSOY Devlet Bakanı	G.DAĞDAŞ Devlet Bakanı	H.U.SÖYLEMEZ Devlet Bakanı	T.R.GÜNERİ Devlet Bakanı
A.YILMAZ Devlet Bakanı	A.C.TUNÇ Devlet Bakanı V.	B.ŞEKER Devlet Bakanı	Dr.A.DEMİRCAN Devlet Bakanı
M.ALTINSOY Adalet Bakanı V.	T.TAYAN Milli Savunma Bakanı	M.AKŞENER İçişleri Bakanı	Doç.Dr.A.ŞENER Maliye Bakanı
Prof.Dr.M.SAĞLAM Milli Eğitim Bakanı	C.AYHAN Bay.ve İsk.Bakanı	Y.AKTUNA Sağlık Bakanı	Ö.BARUTÇU Ulaştırma Bakanı
M.DEMİRCİ Tarım ve Köy. Bakanı	N.ÇELİK Çal.ve Sos.Göv. Bakanı	Y.EREE Sanayi ve Tic. Bakanı	M.R.KUTAN Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
İ.KAHRAMAN Kültür Bakanı	B.YÜCEL Turizm Bakanı	M.H.DAĞLI Orman Bakanı	M.Z.TOKAR Çevre Bakanı

31 Mayıs 1996 Tarihli AKKA Kanat Anlaşması Bakanlar Kurulu Onayı

EK: A

19 Kasım 1990 Tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı
Kuvvetler Antlaşması'na Taraf Ülkelerce
Kabul Edilen Belge

19 Kasım 1990 tarihli Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'na, ki bundan sonra Antlaşma olarak atıfta bulunulacaktır, Taraf 30 Devlet,

Aşağıdaki şekilde mutabık kalmışlardır:

I

1. Her bir Taraf Devlet, Antlaşma'nın V. Maddesinin 1(A) Bendinde tanımlanan sahaya ilişkin olarak işbu Belge'de yapılan tasrihati gözönünde bulundurarak ve işbu Belge'de yer alan esnekliğe dair anlayışları gözönünde bulundurarak, V. Maddesi de dahil olmak üzere, Antlaşma'da kayıtlı rakamsal sınırlamalara 31 Mayıs 1999 tarihinden önce tamamen uymayı kabul eder.

2. Bu Kısımın 1. Fıkrası, V. Maddesi de dahil olmak üzere, Antlaşma'da kayıtlı rakamsal sınırlamalara 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla uyan hiçbir Taraf Devlet'e Antlaşma'da kayıtlı hiçbir rakamsal sınırlamayı aşma hakkı vermediği şeklinde anlaşılacaktır.

3. 17 Kasım 1995 tarihli Ortak Danışma Grubu Kararı çerçevesinde, Taraf Devletler işbu Belge'nin hükümlerinin tam olarak uygulanmasını sağlamak için mümkün olan azami işbirliğinde bulunacaklardır.

II

1. Antlaşma'nın V. Maddesi'nin 1 (A) Bendinde, Antlaşma imzalandığı tarihte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından anlaşıldığı şekilde, tanımlanan saha içinde, Rusya Federasyonu, muharebe tanklarını, zırhlı muharebe araçlarını, ve topçu silahlarını o şekilde sınırlandıracaktır ki, en geç 31 Mayıs 1999 tarihinde ve sonrasında, toplam rakamlar aşağıdakileri geçmeyecektir:

(A) 1800 muharebe tankı;

(B) 3700 zırhlı muharebe aracı, ki Astrakhan oblastında bunun azami 552 adedi bulunacaktır; Volgograd oblastında azami 552 adedi bulunacaktır; Rostov oblastının işbu Belge'nin III. Kısımının 1. Fıkrasında tanımlanan doğu bölümünde azami 310 adedi bulunacaktır; ve Pskov oblastında azami 600 adedi bulunacaktır; ve

(C) 2400 parça topçu silahı.

2. Odessa oblastı içerisinde Ukrayna, muharebe tanklarını, zırhlı muharebe araçlarını, ve topçu silahlarını o şekilde sınırlandıracaktır ki, işbu Belge'nin geçici olarak uygulamaya girdiği sırada ve daha sonra, toplam rakamlar aşağıdakileri aşmayacaktır:

(A) 400 muharebe tankı;

(B) 400 zırhlı muharebe aracı; ve

(C) 350 parça topçu silahı.

3. İşbu Belge'nin geçici olarak uygulamaya girdiği sırada ve 31 Mayıs 1999 tarihine kadar, Rusya Federasyonu, muharebe tanklarını, zırhlı muharebe araçlarını, ve topçu silahlarını, Antlaşma'nın V. Maddesi'nin 1 (A) Bendinde, Antlaşma imzalandığı tarihte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından anlaşıldığı şekilde, tanımlanan saha içinde, o şekilde sınırlandıracaktır ki, toplam rakamlar aşağıdakileri geçmeyecektir:

(A) 1897 muharebe tankı;

(B) 4397 zırhlı muharebe aracı; ve

(C) 2422 parça topçu silahı.

III

1. İşbu Belge'nin ve Antlaşma'nın maksatları bakımından, Rusya Federasyonu'nun aşağıda nazkur bölgesinin, 1 Ocak 1996 tarihindeki şekliyle, Antlaşma'nın V. Maddesinin 1 (A) Bandı yerine Antlaşma'nın IV. Maddesinin 2. Fıkrasında tanımlanan sahada bulunduğu kabul edilecektir:

Pskov oblasti; Volgograd oblasti; Astrahan oblasti; Rostov oblastinin, Kuşçevskaya'dan Volgodonsk'a ve oradan Volgograd oblasti sınırına uzanan hattın Volgodonsk'u içerecek şekilde doğusunda kalan kısmı; ve Kuşçevskaya ile Krasnodar krayından Kuşçevskaya'ya uzanan dar bir koridor.

2. İşbu Belge'nin ve Antlaşma'nın maksatları bakımından, Ukrayna'nın Odessa oblasti topraklarının, 1 Ocak 1996 tarihindeki şekliyle, Antlaşma'nın V. Maddesinin 1 (A) Bandı yerine Antlaşma'nın IV. Maddesinin 3. Fıkrasında tanımlanan sahada bulunduğu kabul edilecektir.

IV

1. Taraf Devletler, 31 Mayıs 1999 öncesindeki dönemde, belirlenmiş daimi depolama mevkillerine ilişkin Antlaşma hükümlerini, belirlenmiş daimi depolama mevkillerinde bulunan tüm muharebe tanklarını, zırhlı muharebe araçlarını, ve topçu silahlarını, bölgesel rakamsal sınırlamalar kapsamında da dahil, aktif birliklerde bulunmalarına müsaade edecek şekilde inceleyeceklerdir.

2. Rusya Federasyonu, Antlaşma'nın muharebe tanklarının, zırhlı muharebe araçlarının, ve topçu silahlarının, geçici konuşlandırmalarına ilişkin hükümlerini kendi topraklarında ve kendi toprakları dışında mümkün olan azami ölçüde kullanma hakkına sahip olacaktır. Diğer Taraf Devletlerin topraklarında yapılacak bu tarzdaki geçici konuşlandırmalar serbest müzakereler ve müdahil Taraf Devletlerin hükümlerine tam saygı gösterilmek suretiyle gerçekleştirilecektir.

3. Rusya Federasyonu, muharebe tanklarının, zırhlı muharebe araçlarının, ve topçu silahlarının, 15 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent'te yapılan Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nın Uygulanmasına İlişkin İlkeler ve Usuller Hakkında Antlaşma tarafından tespit edilmiş mevcut kotalarının yeniden paylaşımını mümkün olan azami ölçüde kullanma hakkına sahip olacaktır. Bu tarzdaki yeniden paylaşımlar serbest müzakereler ve müdahil Taraf Devletlerin hükümlerine tam saygı gösterilmek suretiyle gerçekleştirilecektir.

4. Rusya Federasyonu, 1 Ocak 1996 tarihli bilgi değişiminde "çekilecek" olarak belirtilen fakat 31 Mayıs 1999 tarihine kadar çekilmeyen zırhlı muharebe araçlarını Antlaşma'da ve İşbu Belge'nin II. Kısımının 1. Fıkrasında tespit edilen rakamsal sınırlamalar kapsamında sayacaktır.

V

1. Bildirim ve Bilgi Değişimine İlişkin Protokolün VII. Kısımının 1 (C) Bandı uyarınca yapılan yıllık bilgi değişimine ilave olarak, Rusya Federasyonu, Antlaşma'nın V. Maddesi'nin 1 (A) Bandında, Antlaşma imzalandığı tarihte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından anlaşıldığı şekilde, tanımlanan saha için yıllık bilgi değişiminde bildirilene eşit bilgiyi İşbu Belge'nin geçici uygulaması sırasında ve yıllık bilgi değişiminden sonra her altı ayda bir sağlayacaktır. Kuşçevskaya konusunda ise, Rusya Federasyonu, bu tarzdaki ilave bilgileri yıllık bilgi değişiminden sonra her üç ayda bir sağlayacaktır.

2. İşbu Belge'nin geçici uygulamasıyla birlikte Ukrayna, Odessa oblastındaki mevcutları hakkında yüzde 10 yerine yüzde 5 ve daha fazla artışlar için "F21" bildirimlerinde bulunacaktır.

3. Bu Kısımın 5. ve 6. Fıkralarına tabi olarak, Rusya Federasyonu, İşbu Belge'nin geçici olarak uygulamaya girmesiyle birlikte, Denetim Protokolünün II. Kısımının 10 (D) Bandı uyarınca tespit edilen pasif beyan edilmiş mevki denetimi kotalarına ilave olarak her yıl, Denetim Protokolü çerçevesinde icra edilecek, aşağıda kayıtlı bölgelerdeki denetim birimlerinde, azami on adet ilave beyan edilmiş mevki denetimini kabul edecektir:

(A) Pskov oblastında; Volgograd oblastında; Astrahan oblastında; Rostov oblastinin, Kuşçevskaya'dan Volgodonsk'a ve oradan Volgograd oblasti sınırına uzanan hattın Volgodonsk'u içerecek şekilde doğusunda kalan kısmında; ve Kuşçevskaya ile Krasnodar krayından Kuşçevskaya'ya uzanan dar bir koridorda yer alan denetim birimleri;

(B) bir beyan edilmiş mevki denetimiyle çekildikleri teyid edilene kadar, Rusya Federasyonu tarafından 1 Ocak 1996 tarihli yıllık bilgi değişiminde "çekilecek" olarak belirlenen Antlaşma'yla sınırlandırılan konvansiyonel silah ve teçhizatı haiz denetim birimleri.

4. İşbu Kısımın 5. ve 6. Fıkralarına tabi olarak Ukrayna, işbu Belge'nin geçici uygulanmaya girmesiyle birlikte, Denetim Protokolünün II. Kısımının 10 (D) Bandı uyarınca tespit edilen pasif beyan edilmiş mevki denetim kotalarına ilave olarak her yıl, Odessa oblastındaki denetim birimlerinde, Denetim Protokolü çerçevesinde icra edilecek, azami bir adet ilave beyan edilmiş mevki denetimini kabul edecektir.

5. Bu Kısımın 3. veya 4. Fıkraları uyarınca denetim birimlerinde icra edilecek ilave beyan edilmiş mevki denetimlerinin sayısı, aynı yıl içerisinde sözkonusu denetim birimlerinde Denetim Protokolünün II. Kısımının 10 (D) Bandıyla tespit edilen beyan edilmiş mevki pasif kota denetimlerinin sayısını aşmayacaktır.

6. Bu Kısımın 3. veya 4. Fıkrası uyarınca icra edilen tüm ilave beyan edilmiş mevki denetimleri:

(A) masraflar, yaygın ticari fiyatlarla uyumlu olarak, denetleyen Taraf Devletçe karşılanacak şekilde yapılacaktır; ve

(B) denetleyen Taraf Devletin tercihine bağlı olarak, ardışık denetim veya ayrı denetim olarak icra edilecektir.

VI

1. İşbu Belge, tüm Taraf Devletlerin kabul ettiklerini teyid eden bildirimlerinin Saklayıcı'ya ulaşmasından sonra yürürlüğe girecektir. İşbu Belge'nin 2. Kısımının 2. ve 3. Fıkraları, IV. Kısım ve V. Kısım 31 Mayıs 1996 tarihinden 15 Aralık 1996 tarihine kadar geçici olarak uygulanacaktır. İşbu Belge 15 Aralık 1996 tarihine kadar yürürlüğe girmezse, Taraf Devletlerce gözden geçirilecektir.

2. İşbu Belge, Antlaşma'nın altı resmi dilinde, Antlaşma'nın Saklayıcısı olarak belirlenen ve işbu Belge'nin örneklerini tüm Taraf Devletlere iletilecek olan Hollanda Krallığı Hükümeti'ne tevdi edilecektir.

(29)

ATASE ARSIVI

جاریہ دائرہ سی
یادہ شماری

کابل، سوئٹزرلینڈ، سوئٹزرلینڈ		قوتی اڈوینس، سوئٹزرلینڈ		
۶۸ ۶۶.۵۰۰	۱۱۶.۶۰۰	مع قضاہ عاری قضاہ	۶۰۰	
(۱۱۱۱۱۱۱۱)	۶۵.۶۰۰	مع قضاہ	۱۱۰۰	
		مع قضاہ عدل	۱.۱۵۰	
			۱۱.۶۰۰	
			۱۷.۰۰۰	
			۶۹۹۸.۰۰	
			۶.۰۵۶.۷۰	
			۸.۰۰۰	
			۶۹.۰۰۰	

تمامہ ماہنامہ قضاہ لغو اڈوینس تسلیم ایلم شد۔
 ماہنامہ اڈوینس ہمارے ہمارے قضاہ عدل و قضاہ عدل سوئٹزرلینڈ تسلیم ایلم شد۔
 اڈوینس قضاہ لغو اڈوینس تسلیم ایلم شد۔

Mondros Mütarekesi İle İtilaf Devletlerine Teslim Edilen Silah ve Mühimmatın Cins ve Miktarı İle Terhis Edilen Er Miktarı s. 1

A
D
F
29-1

24/1

حوزه اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران
جریدہ دائرہ
بیادہ شمسی

نوع جنس بارہ	مقدار
کمانہ چھانہ انبار	۴۴۴۸
چیلہ جستمہ چھانہ انبار	۴۷۴۱
بٹہ یونہ چھانہ انبار	۴۵۴۱۱
دریچہ چھانہ انبار	۸۵۵۵
کوناجہ چھانہ انبار	۱۲۵۶۵
نار انجا فضلک	۱۱۷

۲۰/۳/۲۰۱۸

Mondros Mütarekesi İle İtilaf Devletlerine Teslim Edilen Silah ve Mühimmatın
Cins ve Miktarı İle Terhis Edilen Er Miktarı s. 2

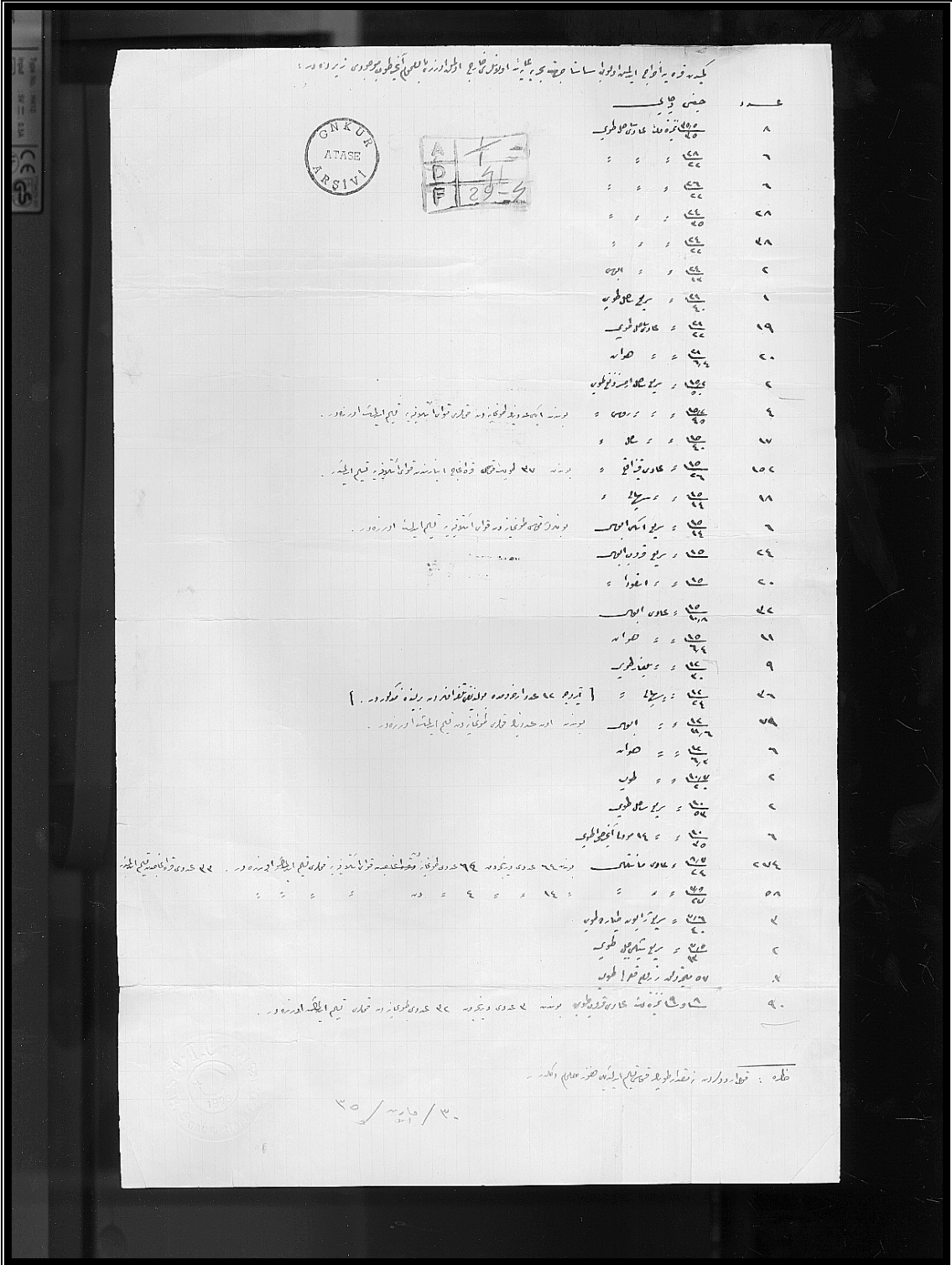
A	1
D	41
F	29-2

۱/۳۵/۳۵ ده اردو دائره سونه آلات معاينات

ملاحظات	الآت موجود	
		مبارک کونسل آسای سندنه اردو کونسل
	۳۳۷ ۶۱۵	۱/۳۵/۳۵ تاریخ قدر برهنه اولونات مقدار
	۶۵ ۶۶۶	دیوکی اردو موجود
اردو دائره سونه بوقدک سمدیبه قدر قطعات موجوده سونه اولون کاه معاينات برهنه سونه سونه		در دست برهنه ازار
اردو دائره سونه آکچیه سونه قطعاته سونه		بقایا برهنه لایحه کاه
	۵۸۸۷	بقایا برهنه لایحه
اردو دائره سونه آکچیه سونه بومعاينات لایحه ایجه سونه		سلاح آلهه لایحه ازار
	۴۲۱۹۶	الینهم ۴ بولر لایحه سلاوه لایحه بولر

Mondros Mütarekesi İle İtilaf Devletlerine Teslim Edilen Silah ve Mühimmatın Cins ve Miktarı İle Terhis Edilen Er Miktarı s. 3

Mondros Mütarekesi İle İtilaf Devletlerine Teslim Edilen Silah ve Mühimmatın Cins ve Miktarı İle Terhis Edilen Er Miktarı s. 5

مادة بندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية		مخلفه البندقية	
نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية	نوع	كمية
بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧
بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧	مخلفه	١٦٥٩٤٧	بندقية	١٨٧

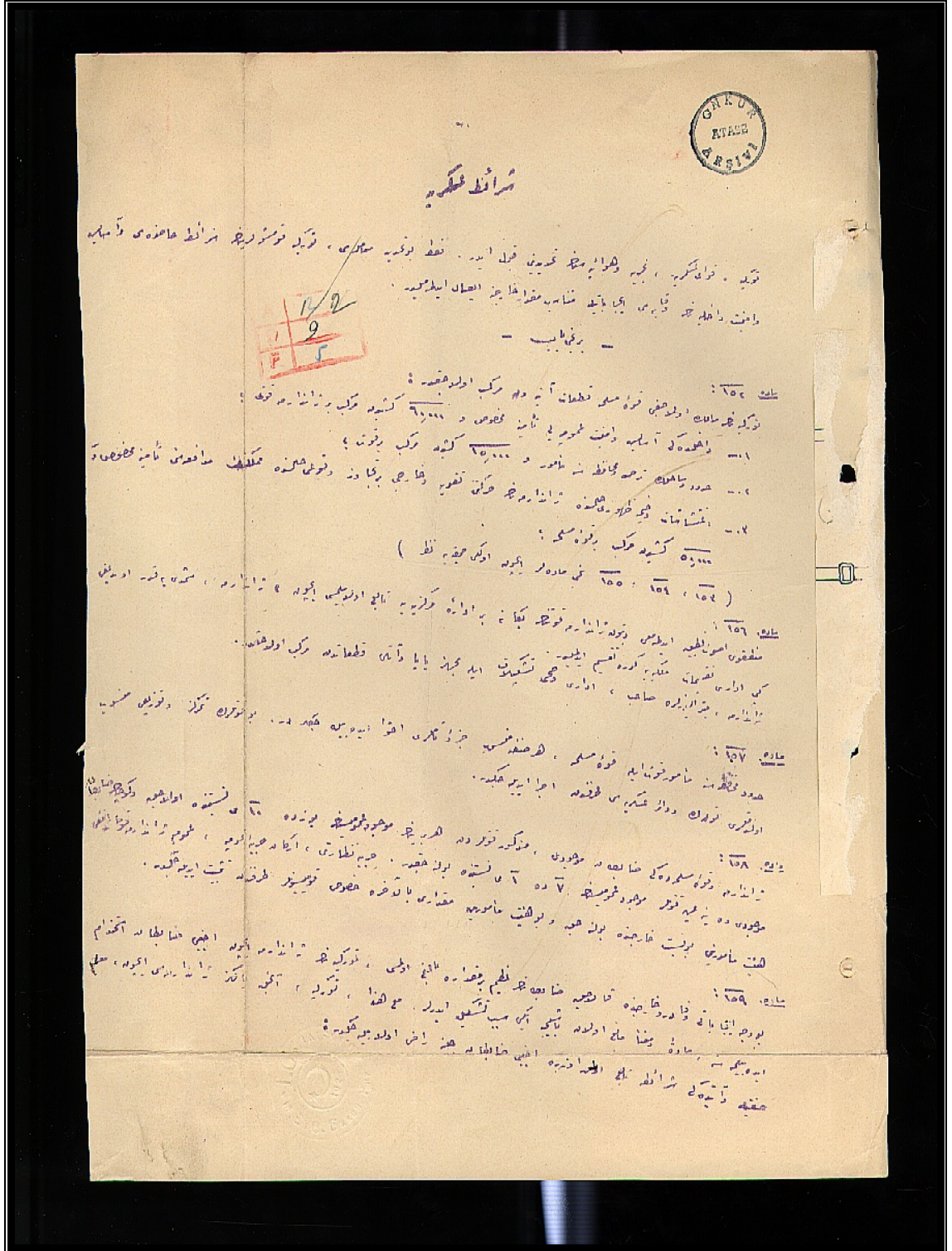
١- رومانيا ، روسي قصفه بندقية تسليم ايرليه ، وكراتك تسليمه دروسه ، فورا حدودا
 اوف ايرليه مندور .
 ٢- تحت به قدر تسليم ايرليه - سوكو فولد بندقية (.....) كنه ابلاغه انا بونه وعلمنا بانه .
 ٣- فولاد روده بندقية ابوظوبورده نه مقدار بندقية تسليم ايرليه بجهولدر .
 ٣٥ / مارت / ٣٥

١٥١
 ٧٤
 ٢٩٥

önemlidir

٧٩/٥

Mondros Mütarekesi İle İtilaf Devletlerine Teslim Edilen Silah ve Mühimmatın Cins ve Miktarı İle Terhis Edilen Er Miktarı s. 6

Sevr Antlaşması'nın Türkiye'nin Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Sınırlayan Askeri Hükümleri s. 1

1234
K 1234
5588-1

- 9 -

- 1- بوضاحت کے لئے عرض مشاورتی وفد کو مقرر شدہ افراد سے
- 2- ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق
- 3- صلوات، ازواج و غیرہ کے لئے، بوساطت ماہانہ پرچہ یا برادری کے ذریعہ مشاورتی وفد کو مطلع کیا جائے گا۔

A	1-2
D	9
F	5

(5/7)

1170 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1171 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1172 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1173 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1174 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1175 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1176 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1177 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1178 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1179 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1180 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1181 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1182 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1183 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1184 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1185 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

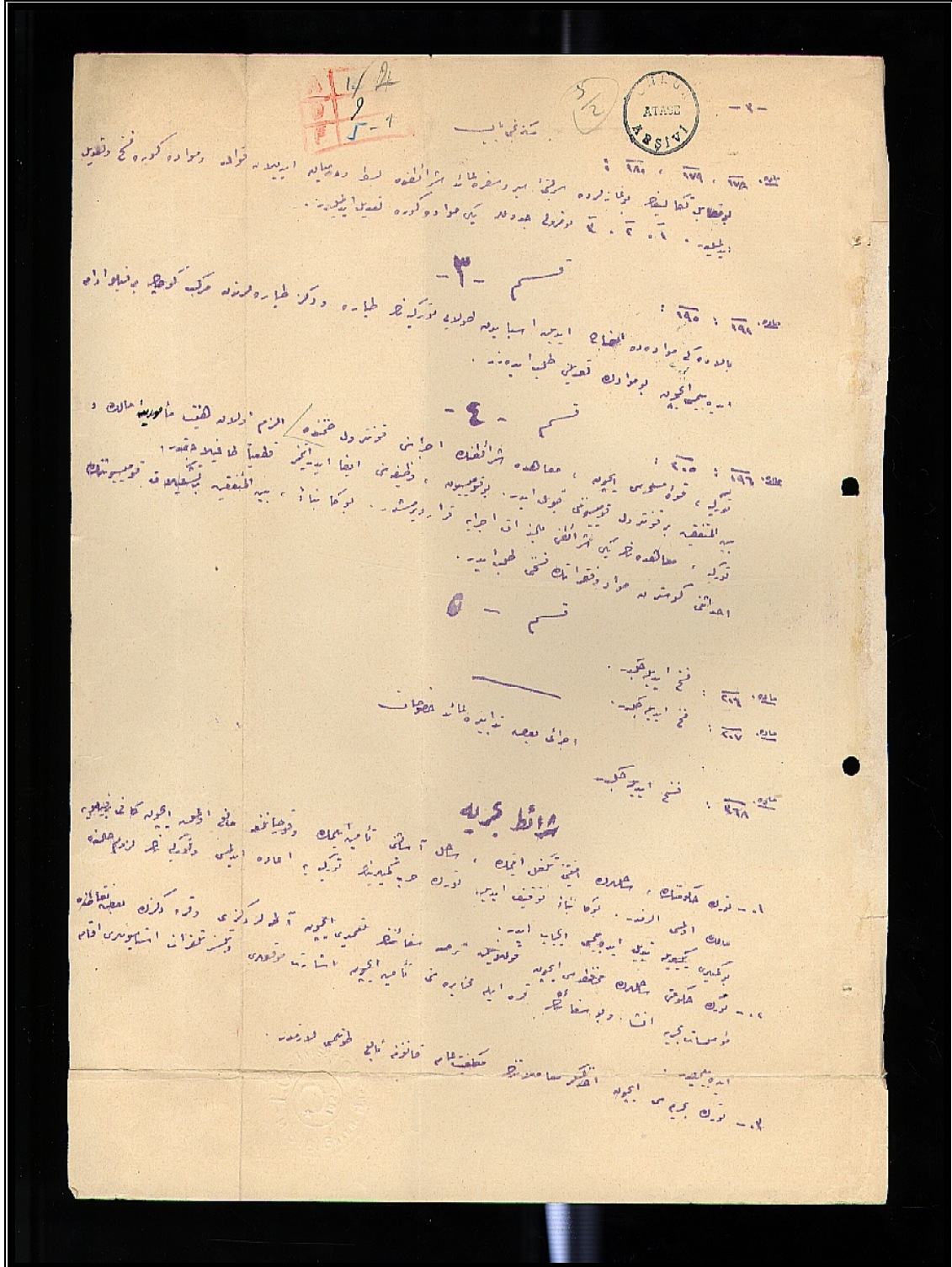
1186 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1187 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1188 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1189 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

1190 : ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق، ترکہ اور دیگر من لایس اولاد کے متعلق

Sevr Antlaşması'nın Türkiye'nin Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Sınırlayan Askeri Hükümleri s. 3

151-4
15126
15-585-7

- 4 -

189 , 188 , 187 , 186 , 185 , 184 , 183 , 182 , 181 , 180 .
180 .

جهت اقوام مغارده است

تورک ، مغارانی ، بکر ، هکات ، برمن ، قهقهه ، نظیره ، ایریم ، و... ده نظیره ایسی مرصحه جهت اقوام مغارده است
موافقت ایسی .
برکات ، تورکی ، صالحه ، هجلی ، چر ، موش ، رقیبه ، یغنه ، اقباس ، برقصه ، قون ، قاصه ، یگور ، دول ، شقه ، ناک
ظهاری ، شعرا ، حق ، لب ، ایسی .

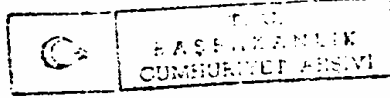
(5/3)

Sevr Antlaşması'nın Türkiye'nin Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Sınırlandıran Askeri Hükümleri s. 4

T. C. BASVEKÁLET Muamele Müdürlüğü Şube: Sayı: 13402	KARARNAME	 T. C. BASBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ								
<p>Hariciye Vekilliğinden yazılan 4/10/932 tarih ve 19439/770 numaralı tezkerede ; Silahları Kaldırma Konferansı Reisliğinden alınan bir mektupta silahlanmağa bir sene aralık verilmesi için Milletler Cemiyeti Umumi heyeti tarafından 29/Eylül/93I de kabul edilen kararın I/II/932 den başlayarak dört ay uzatılmasının hükümetlere tavsiyeye karar verildiği bildirilmekte ve hükümetimizde bu kararı kararı kabul edip etmeyeceği sorulmakta olduğundan bunun bir karara bağlanması istenilmiştir .</p> <p>Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 24/10/932 de görüşülerek hükümetimizin bu uzatma kararını kabul ettiğinin Silahları kaldırma konferansı Reisliğine bildirilmesi kararlaştırılmıştır .</p> <p style="text-align: center;">24/10/932 REİSİCÜMHUR</p> <p style="text-align: center;"><i>Gayi M. Hemal</i></p>										
Bş.V.	Ad.V.	M.M.V.	Da.V.							
<i>Lametz</i>	<i>Yusuf Kemal</i>	<i>Keskin</i>	<i>S. W</i>							
Ha.V.	Ma.V.	Me.V.	Na.V.							
<i>H. T. Z.</i>	<i>M. H. H.</i>	<i>J. H. H.</i>	<i>E. H. H.</i>							
İK.V.	SİM.V.	G.İ.V.	Zr.V.							
			<i>M. H. H.</i>							
<table border="1"> <tr> <td>080</td> <td>18</td> <td>01</td> <td>02</td> <td>31</td> <td>66</td> <td>18</td> </tr> </table>				080	18	01	02	31	66	18
080	18	01	02	31	66	18				

Silahlanmaya Bir Yıl Ara Verilmesine Dair MC Kararının T.C. Hükümeti'nce Kabul Edildiğinin Silahları Kaldırma Konferansı Reisliğine Bildirilmesi.

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Matbuat Umum Müdürlüğü
Sayı:
257

Öz: "The Near East"
deni makale hak.

Ankara : 26 Haziran 1934

Başvekâlet Yüksek Makamına.-

14 Haziran 1934 tarihli " The Near East " Gazetesinde gördüğümüz sayanı dikkat makaleyi terceme ettirerek takdim ediyoruz .

Bu hususta mukabil negriyat yapılması lâzım geliyorsa direktifinize intizar ederiz, Efendim .

Dahiliye Vekili

Kayn

Takdim
27-6-934

Hifz
17-7-35

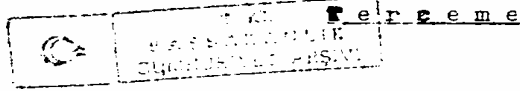
- 9 -

030	10			228	532	31
-----	----	--	--	-----	-----	----

Cevaben yazılacak evrakın : Cevap olduğu muharreratin tarih numarasile hangi daire ifade-ile yazıldığına dercolunması rica olunur.

1

The Near East Gazetesinde Yayınlanan Türkiye ve Silahlanma Başlıklı Yazının
Tercümesi s. 1

TÜRKİYE VE SİLAHLANMA .

(14 Haziran tarihli " The Near East " in bas mskalesi .)

Türkiye Hükümeti tarafından Avrupa'nın cenubi gerhisinde gösterilen sülh faaliyeti dünyanın dikkati nazarını üzerine çektiğinden genç cumhuriyetin programında ordunun tuttuğu mühim mevki , görünmez giti oldu . Devletin 184.075.000 liradan ibaret müvazeneli bütçesinde 45.549.900 lira lık millî müdafaa tahsisatı Büyük Millet Meclisinden geçtikten sonra Millî Müdafaa bütçesine ayrıca yirmi milyon liranın ilavesi için yapılan teğbbüs diğer memleketlerde hayret ile her: her bir az da endişe uyandırdı .

1926 - 27 den 1930 - 31 e kadar beş mali sene zarfında Devletin sarfiyatı 190.033.000 liradan 222.646.000 liraya kadar çıkmıştır . Bu müddet zarfında Millî Müdafaa Vekaleti vasatı olarak senede 38.615.000 lira artmış ise de tahsisatı seneden seneye azalttı . Ve bu miktar 1931 - 32 de 47.531.000 liraya düştü . Devletin 1932 - 33 de umumî sarfiyatı 169.146.000 liraya indirildiği vakit Millî Müdafaa tahsisatı da 33.116.000 liraya kadar düştü . Böylece evvel- der umumî bütçenin üçte birini tutan millî müdafaa tahsisatı son zamanlarda beşte birine kadar indi . Türkiye Hükümeti bu miktarı umumî vergi seviyesinin oldukça yüksek bulunduğu bir zamanda tekrar umumî bütçenin üçte birine çıkarmak mecburiyetini hissetmiştir . Şunu kaydetmek lazımdır ki beş milyondan yedi milyon liraya çıkıp bilâhara 3.603.000 liraya düşen bahriye tahsisatı , beş milyon liradan üç milyon liraya indirilen askeri fabrikalar tahsisatı , 600.000 liralık askeri hariteler müdüriyetinin tahsisatı , dört milyon liralık polis ve sekiz buçuk milyon liralık jandarma tah- sisatı Millî Müdafaa bütçesine dahil değildir . Memleket heyati umumîye halinde bu günkü rejimin muvaffakiyetini orduya borçlu ol- dugunu idrak ettiği için yeniden vergi vazzetmek mecburiyetinde olmalarına rağmen talebin isaf edileceğinden şüphe yoktur . Böyle bir mesele de Türkiye halkının , Hükümetinin aklı selimine ve dürü endişliğine sarsılmaz bir imanı var .

Memafih Türkiye'nin silâhlarını birdenbire arttırması Türkiye haricinde aksi ~~tesir~~ düşünceler hasil etmiştir . Son seneler zarfında Türkiye bütün komsularıyla dostluk ve ademî tecavüz paktları yapmış ve yahut mevcut olañları yenilemiştir . Şimdi hatıra gelen bir sual vardır : Bu itilâflar Türkiye bakımından bu kadar ehemmiyet- sizmidir ki Türkiye bunlara rağmen eski dostsuz zamanında ki gibi kendi kuvvetli bazusuna dayanmak mecburiyetini hissediyor ? Türkiye vekillerinden birisinin söylediği şu sözlere bakılırsa ceva- bın müsbet olması lazım geliyor . Bu vekil diyor ki: " Dostluklar

030	10			228	532	31
-----	----	--	--	-----	-----	----

./.

2

The Near East Gazetesinde Yayınlanan Türkiye ve Silahlanma Başlıklı Yazının

Tercümesi s. 2

çok mühimdir, fakat memleketimiz için en mühim dostluk , her şeyden evvel dahilî kuvvetli olmaktır. " Bu Devlet adamının beyanatı Türkiye Hükümetinin esas itibarıyla askeri mahiyette olduğu şeklinde tefsir edilmelidir. Mahzûfî Türkiye sülhperver arzularından şüphe etmeğe mahal yoktur . Çünkü dahilî siyaseti daha bir çok seneler için sülhün idamesi esasları üzerine kurulmuştur . Beynelmîlî işlerdeki görüş bir erkânı harp görüşüne benziyor ve dünya siyasetinde takîr dilen yollara karşı beslediği itimat askeri bakımdan pek kuvvetli değildir . Binaenaleyh bir deyim gelir ki iktisadî ihtiyat mülâhazalarıyla beraber muhtemelen siyasi sigorta sistemleri bir tarafa atılmak mecburiyetinde kalır ve Devlet siyasetinin esasları yalnız ve yalnız askeri prebşîpler üzerine kurulmak lâzım gelir . Beynelmîlî vaziyet Türkiye Hükümetinin bugünkü görüşüne nazaran bir cereyan halindedir . Bu nazariyeye göre her hangi bir tarafta harp patlayabilir . Türkiye böyle bir harbe iştirak etmemek için elinden geleni yapar ve kendisini beynelmîlî siyasette müptedi farzettikinden bu yoldaki gayretlere fazla bir itimat besleniyor . En kuvvetli düğünceyi sağlam bir askeri zihniyettir . Kendi derinliklerinden mecnul sulara sürüklenmeden evvel bu kuvvete istinat etmeği tercih ediyor .

memleketleri
Türkiye'nin cenubi şarkî Avrupa'sındaki/(federal) birlik halinde toplamak içinde gösterdiği yüksek vasıflara bakarsak kendi rabitasına da gösterdiği sülh işlerinin muvaffakiyetinde daha sağlam bir iman beslememesi şayanı teessüftür . Vakıta harbin henüz dünyadan kalkmadığını gösterecek bir çok deliller var . Fakat bu her memleketin , harbin muhakkak kendi erazisinde patlayacağı kanaatle hareket etmesine bir sebep teşkil etmez . Türkiye bugün düğmanı olmamak bahtiyarlığına nail olmuş bir memlekettir . Eğer bugün muharebe olursa iki eski düğman memleket arasında ve yahut muayyen bir münazea neticesi olarak çıkabilir . 1914 de Avrupa'daki şerait her her memleket için diğerlerinin münazeasına iştirak etmeği nisbeten kolaylaştırdı . Bugün diğerlerinin muharebesine iştirak etmek istemeyen küçük Devletleri bu mecburiyatten uzaklaşdıran kuvvetler vardır . Bilhassa Türkiye'nin vaziyeti bu hususta kuvvetlidir . Muvaffakiyeti için bu kadar uğraştığı Balkan İttihadı , şüphesizdir ki harp veya sülh hakemliğini yapacak bir birlik olacaktır . Bu vaziyet teessüs ettikten sonra Türkiye kendi içinde yaşamak , komşularıyla dostane münasebata devan etmek ve diğer Devletlerle münasebetsiz çarpışmaların önünü almak isterse arzusuna rağmen harbe sürüklenmek tehlikesine hiç bir zaman düşmez . Şu anda Türkiye için , Balkan İttihadı haricinde ; hissedilen fakat söylenilmeyen bir korku vardır . Bir İtalyan veya Rus hücumu korkusu . İtalya tehdidi hiç şüphesiz mübalâğa edilmiştir . Sinyor Mussolini'nin Ankara'dan endişe doğuran tahrik edici sözlerden ne elde ettiği meçhuldür . Akvam Meclisinin bütün (Lekanizma)sını harekete getirmek için bir (korfu) hadisesi kafi gelmeyebilir . Fakat sadece fazla nüfusuna mahreç bulmak maksadile İtalya'nın Türk erazisini istilaya kalkmasına Akvam Meclisinin tamamen lakayit kalacağını hiç bir zaman tasavvur edilemez . Eğer Türkiye Sovyet Rusya ile on iki seneyi geçen dostluktan sonra aralarındaki muahedelere , teşriki mesaiye ve kısa fasilelerle tekrar edilen ebedî dostluk tezanürlerine rağmen o istikametten halâa endişesi varsa hiç kimse Türkiye'de kabahat bulamaz . Bununla beraber Türkiye İtalyan meselesinde olduğu gibi Rusya

030	10			228	532	31
-----	----	--	--	-----	-----	----

3

The Near East Gazetesinde Yayınlanan Türkiye ve Silahlanma Başlıklı Yazının

Tercümesi s. 3

mesalesinde de yalnız kendi kuvvetine istinatla emniyet temin edebileceğinden ümit var mıdır ? Eğer tehlike Türkiye'nin göstermek istediği kadar hakiki ise, tam kuvveti ile çarpıştığı zaman boğulacaktır .

Einaenaleyh Türkiye için yegâne kurtuluş çaresi diğer Devletlerin yardımındadır; bundan dolayı silahları arttırmaktan ziyade iktisadi refahı yükseltmeye çalışması lazımdır . Halbuki iktisadi refah fazla vergilerle beraber yürüyemez . Ve bu refah temin edilmedikçe harici tehditlerle memleket dahilindeki mühim iktisadi tehlikelerin önüne geçilmez .

030 10 228 532 31

4

The Near East Gazetesinde Yayınlanan Türkiye ve Silahlanma Başlıklı Yazının
Tercümesi s. 4

Tarihin en kapsamlı silahsızlanma antlaşması

Batıda yeni bir sayfa açılacak

NATO ve Varşova paktları arasındaki antlaşma, bugün 22 lider tarafından imzalanacak. Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması (AKKA), silahlarda büyük indirimler yanında, iki paktı birbirlerinin silah miktarı ve yerlerini etkin biçimde denetleme olanağı veriyor.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — NATO ve Varşova Pakti'ne üye 22 ülkenin, topraklarında bulunan 5 sınıf ağır silah hakkında ayrıntılı bilgiler içeren dosyaları birbirlerine vermeleriyle silahsızlanma tarihinde yeni bir döneme giriliyor. Bugüne kadar yapılan en karmaşık ve en kapsamlı konvansiyonel silahsızlanma antlaşması cetin müzakerelerden sonra tamamlandı. Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması veya kısa adıyla "AKKA", bugün 22 lider tarafından imzalanacak.

Müzakereleri bir yıldan az sürede bitirilen AKKA, ilk olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) Viyana'daki izleme toplantısında 1989 yılında gündeme geldi. 1987 aralığında ABD ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan orta menzilli nükleer füzelemler karşılıklı olarak imha edilmesini öngören INF Antlaşması, gündeme konvansiyonel silahların indirimini de getirmişti. Bu alandaki çalışmaların iki ülke yerine iki pakt arasında yapılması öngörüldü. Bu iş için 1975'ten bu yana konvansiyonel silahsızlanma görüşmelerinin merkezi olan Viyana seçildi. Görev yongesinin ocak 1989'da kabul edilmesiyse 9 Mart 1989'da "AKKUM" olarak bilinen müzakerelere başlandı.

Antlaşma bölgesi olarak saptanan Atlas Okyanusu'ndan Ural dağılarına kadar uzanan alanda yoğunlaşan askeri güç ve tahrip potansiyeli dünyanın o güne dek görmediği bir düzeydeydi. Dahası Varşova Pakti ile NATO arasında NATO'nun aleyhine özellikle tanklarda ve zırhlı savaş araçlarında önemli bir dengelilik söz konusuydu. Öte yandan NATO da uçaklarda Varşova Pakti'ne karşı önemli bir üstünlük sağlamıştı.

Bu durumu değiştirmek için NATO'nun 16 ve Varşova Pakti'nin Demokratik Almanya'yı da kapsayan 7 üyesi Viyana'da bir araya geldiklerinde AKKUM'un üç temel amacını şöyle sıraladılar:

1- Konvansiyonel silahlarda daha alt düzeyde güvenli ve istikrarlı bir dengeyi sağlanması.

2- İstikrarı ve güvenliği tehdit eden eşitsizliklerin ortadan kaldırılması,

3- Sürpriz taarruza geçme ve geniş kapsamlı saldırı başlatma yeteneğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması.

AKKA neler getiriyor?

Bu amaçlarla başlayan görüşmeler ilk olarak tank, zırhlı savaş aracı ve top olmak üzere üç sınıfta yürütülüyordu. Daha sonra ABD Başkanı George Bush'un 29 Mayıs 1989'da yapılan NATO zirvesindeki konuşmasıyla savaş uçakları ve saldırı helikopterleri de müzakere kapsamına dahil edildi.

İndirim görüşmeleri hem genel olarak Avrupa bazında hem de merkezi Avrupa'dan birbirinin içine geçerek dışa doğru açılan 4 bölgeye uyarlanarak yapıldı. Türkiye, Yunanistan, Norveç, Bulgaristan, Romanya ve Sovyetler Birliği'nin 6 askeri bölgesi aynı kapsamda ele alındı.

Antlaşma, her dört bölgedeki ülkeler için öngörülen sayısal sınırların bölge dahilinde yeniden pay edilmesini taraf ülkeler açısından hukuki yüklenimleri belirlemiş olacak. Buna göre global tavanlar NATO ve Varşova Pakti için tank ve toplarda 20'er bin olarak saptanırken, zırhlı savaş araçlarında 30 bin, savaş uçaklarında 6 bin 800, saldırı helikopterlerinde 2 bin rakamında anlaşıldı. Bu çerçevede Türkiye'nin elinde Güneydoğu Anadolu'yu kapsayan uygulama içinde 2 bin 795 tank, 3 bin 120 zırhlı savaş aracı, 3 bin 523 top, 750 savaş uçağı ve 43 saldırı helikopteri bulunacak. Bu tavanların dışında kalan eldeki silahlar ise antlaşmaya göre imha edilecek. Öngörülen indirimler iki pakt arasında "asimetrik" biçimde uygulanacağı için Varşova Pakti saptanan tavanlar çerçevesinde silah düzeyini NATO'ya eşitlemek amacıyla daha çok imha işlemi gerçekleştirilecek.

AKKA'nın getirdiği büyük oranlı indirimler yanında en önemli unsur iki paktı birbirlerinin silah miktarı ve yerlerini etkin biçimde denetleme olanağı vermesi. Nitekim AKK Antlaşması'nın imza-

Avrupa'da konvansiyonel silah indirimi				
İndirilecek kategoriler	NATO kuvvetleri	Varşova Pakti kuvvetleri		Sınırlı
		Sınırlı	Belirsiz	
Tanklar	24.429	20.000	55.460	20.000
Zırhlı savaş araçları	29.680	20.000	70.330	30.000
Top	18.004	20.000	49.102	20.000
Savaş uçakları	6.100	6.800	11.068	6.800
Saldırı helikopterleri	2.400	2.000	5.000	2.000
ABD / Sovyet asker gücü	257.000	195.000	596.000	195.000

lanmasından önce NATO ve Varşova Pakti üyelerinin birbirlerine verdikleri ve çok ayrıntılı bir silah dokümü içeren dosyaların bir silah dokümü oluşturacak. Ülkeler, bu antlaşmaya dayanarak oluşturulan tarihin en kapsamlı denetim mekanizması çerçevesinde birbirlerinin askeri tesislerini yerinde inceleme olanağına kavuşacaklar.

Türkiye'nin kazanımları

AKKUM'u Türkiye adına Genelkurmay Başkanlığı ile yakın temas halinde yürüten Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, varılan noktanın son derece tatminkar olduğu görüşünü savunuyorlar. AKKA müzakerelerinin başlangıcında esas dik-

kat merkezi Avrupa'da yoğunlaşmışken, Doğu Avrupa'da yaşanan değişim, Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler'in Orta Avrupa'daki askerlerini geri çekmesi ve Varşova Pakti'nin fiden çözülmüş olması sonucu konvansiyonel kuvvet indirimlerinde Türkiye'nin de yer aldığı kanat bölgeleri daha büyük önem kazandı. Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, özellikle son bir buçuk ay içinde çok tartışmalı geçen müzakereler sonucunda en kârlı çıkan ülkelerden birinin Türkiye olduğunu açıkça ifade ediyorlar. Yetkililer Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge çerçevesinde Yunanistan'ın çıkarlarını da kollama durumunda kaldığına özellikle dikkat çekiyorlar.

Türkiye'nin genel olarak pekiştirmesi antlaşmadan sağlanacak büyük kazanç. Nitekim antlaşma vesindeki indirimler sonucu Doğu Karadeniz'in kuzeyindeki Sovyet bölgelerinde bulunacak Silahlı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bulunduraacağı silahlar arasında yıllardan sonra kabul edilene kadar sal denge sağlanacak. Bu temel yanı sıra Türkiye'nin antlaşma edeceği avantajlar beş maddede:

1- Güneydoğu kapsam dışı olan Ural'ın uzanan bölgede de silahlı sına rağmen Güneydoğu Anadolu'da rim kapsamına alınmadı. Bu bölge silahsızlanma alanı dışında kalacağı için ilkelere konuşulmuş göz önünde tutuldu. Türkiye'nin bu yönde tüm ülkeler tarafından kabul edilen önemli bir kazanım oluşturdu.

2- Modernizasyonda esneklik. Türkiye'nin Türkiye'nin zırhlı araç üretimi için esnek tavanlar nedeniyle planları gibi devam edecek.

3- Silah transferleri: Türkiye'nin mütefakirlerinin indirimler sonucu ha etmek durumunda kalacak olan dery silah ve malzemenin bir kısmı transfer edilebilecek. Bu silahların Türkiye'nin elindeki daha eski sistemleri değiştirilmesi yoluyla modernizasyonuna önemli bir katkı sağlanacak. Böylece imha edeceği silahlar da elindekilerden üç dört model daha ni sistemlere kavuşacak.

4- Sovyetler'in yanı sıra askeri kuvvet ABD Dışişleri Bakanı Baker ile SSCB meslektaşları Şevardnadze arasında New York'ta yapılan AKKUM danışmanları da gündeme gelen ve Türkiye'nin tepkisini uyandıran yanı sıra askeri kuvvet sorunu Ankara'nın isteği doğrultusunda çözüldü. Böylece Sovyetler'in elindeki askeri kuvvetlerin ağır silahları sayısal sınırlama ve etkin bir denetimle mi getirilerek Türkiye için önemli bir kazanç sağlandı.

5- Mersin sorunu: Ashında AKKA süreci ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen Yunanistan tarafından yapılmış gündeme getirilen "Mersin sorunu" NATO ülkelerinin Türkiye'den yana tutumlarıyla çözümlendi. Mersin'in doğusunda kalan bölge Mersin Limanı'nın bir şekilde indirim dışında bırakılması

Yüzyılın antlaşması imzalandı

(Başarılı 1. Sayfada)

rand toplantıya son gelen lider oldu. Yaptığı konuşmada Fransa Devlet Başkanı kısaca şöyle dedi:

"Bazıları zirveyi 1815 Viyana Kongresi'ne benzetiyor. Bana kalırsa bu, bir tarafın mağlup, bir tarafın galip olarak masaya oturduğu Viyana kongresinin tam zıttı ... Muzaffer ülkelerle yenik ülke yok. Bundan önceki AGİK toplantıları güçler dengesi hesaplarına dayanarak yapıyordu. Bu kez her şey tamamen farklı. 40 yıllık özgürlüksüz istikrardan sonra özgürlük içinde istikrar devri açılıyor." Fransa Devlet Başkanı Mitterrand, "Başlangıçta bir kâğıt parçasından ibaret olan 1975 Helsinki Nihai Senedi'ni, özgürlük meselesi haline getirenlerin bu sonuçta başlıca rolü oynadığını" hatırlattı. François Mitterrand AGİK ilke ve yönteminin aradan geçen 15 yıllık süre içinde geçerliliğini kanıtladığını vurguladı ve dünyanın diğer bölgelerine de teşmil edilmemesi için neden olmadığını sözlerine ekledi.

Mitterrand, daha sonra sözü B.M. Genel Sekreteri'ne verdi. Perez de Cuellar, Avrupa'lıların AGİK süreciyle elde ettiği bu başarısına değinerek "Tarih bazen halkları umutsuzluğa sevk edecek kadar yavaş ilerler, bazen de aşırı derecede hızlanarak insan belleklerinde iz bırakır" dedi. B.M. Genel Sekreteri, Avrupa ile Birleşmiş Milletler örgütü arasında ufukta yeni işbirliği olanakları gördüğünü de

belirtti.

B.M. Genel Sekreteri konuşmasında Kıbrıs konusuna da yer verdi. Türk delegasyonunda sürpriz etkisi yapan Sekreter'in bu davranışı, çeşitli yorumlara neden oldu. Perez de Cuellar bu konuya ilişkin olarak Kıbrıs'ta iki toplumlu federatif yapının kurulması gereğinden söz etti. Kendi yoğun kişisel çabalarına karşın sorunun çözümsüz kalmasının "anlaşılmaz" olduğunu belirten de Cuellar, 27 yıldır sürüncemede kalan sorunun barışçı yoldan çözülmesi için AGİK ülkelerinin ağırlığını koymasını istedi. B.M. Genel Sekreteri bir yandan "eşit haklara sahip iki toplum" cümlesini kullanmayarak Rumlara göz kırptı. Bir yandan da sorunun başlangıç tarihi olarak 1974 çıkarmasını değil de 1963'ü göstermesi, Türkiye'nin tezlerine daha uygun bazı anlamalara yol açtı.

Zirve nedeniyle Paris, üç günlüğüne dünya siyaset sahnesinin merkezi haline geldi. ABD Cumhurbaşkanı George Bush'un Helmut Kohl'le samimi bir şekilde konuştuğu dikkatlerden kaçmadı. Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın "Avrupa Konfederasyonu" fikrinden kendi kişisel umudu olarak da olsa söz eden konuşmasından sonra İngiltere Başbakanı Bayan Thatcher'ın, Mitterrand'ı, Gorbaçov, Kohl ve Bush'un tersine alkışlaması söylentiye neden oldu.

ABD Başkanı George Bush, Avrupa'daki demokratik ilkelerin başarısızın

dünyanın her yerinde uygulanmasına bağlı olduğunu bildirerek AGİK ülkelerini, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini sağlayarak bu ilkeleri Körfez'de de savunmaya çağırdı.

Paris'teki AGİK zirvesinde söz alan Bush, Avrupa'da başarı sağlayan ülkelerin coğrafi sınırlarının bulunmadığını ve bu ülkelerin Körfez'de büyük ölçüde ihlal edildiğini söyledi.

Bush, konuşmasında AGİK sürecinin başarısını övdü, ancak hukuk kuralları başka yerlerde ihlal ediliyorsa bunun sürekli olamayacağını belirtti.

Sovyet lideri Mihail Gorbaçov da AGİK zirvesinde yaptığı konuşmada Gorbaçov, bundan böyle Avrupa'da silahsızlanma ve yumuşamada daha ilerive gitmek için "topyekûn güven sağlayıcı yeni önlemler" alınması gerektiğini belirtti.

Gorbaçov, bu arada Paris zirvesinde çatışmaları önleme merkezi kurulmasını memnuniyetle karşıladığını belirterek bu merkezin gelecekte bir çeşit Avrupalıların güvenliği konseyi haline geleceğini kaydetti.

NATO ve Varşova Paktı'nın geleceğine değinen Mihail Gorbaçov, pakta üye ülkelerin muhtemelen yıl sonundan önce Varşova Paktı'nın niteliğini değiştirmek için önemli kararlar almayı planladıklarını belirtti.

Gorbaçov, "NATO'ya gelince, bu örgütün transformasyonunda Avrupa'da-

ki büyük ve vargeçilmez değişikliklerin daha cesur biçimde hesaba katılması gerekir" dedi.

Öte yandan Bush ve Gorbaçov'un bu gece düzenlemeleri beklenen basın toplantısı iptal edildi. Beyaz Saray Sözcüsü Marlin Fitzwater, toplantının neden iptal edildiğini açıklamadı.

Paris'te dün, 16 NATO ve 6 Varşova Paktı üyesi tarafından imzalanan AKKA (Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması) ile Avrupa tarihinde yeni bir sayfa açılıyor. Antlaşma NATO ve Varşova Paktı'nın her birinde 20 bin tank, 30 bin zırhlı savaş aracı, 20 bin ağır silah, 6800 savaş uçağı ve 2 bin saldırı helikopteri bulundurulmasını öngörüyor.

Tarihin en kapsamlı ve karışık olan antlaşması uyarınca Varşova Paktı'nın Avrupa'daki silah üstünlüğü sona ererken bir sürpriz saldırı olasılığı da ortadan kalkıyor. En büyük indirimler ise Orta Avrupa'da gerçekleştirilecek.

Başkan Bush, AKKA'nın imza töreninde yaptığı konuşmada "Bu, tarihin en kapsamlı silah antlaşmasıdır. Doğmakta olan yeni dünya düzeninin işaretidir" dedi.

Avrupa'da konvansiyonel silahların indirimine ilişkin görüşmeler 15 yıldır sürüyordu. Ancak yıllardır bir sonuç alınamayan görüşmeler son 20 ayda Doğu Avrupa rejimlerinin çökmesi ile hızlandı ve antlaşmaya varıldı.

Dost olmak güzel şey...

1989 yılında Bulgaristan'dan zorla sınır dışı edilen binlerce Türkün insanlık dramına sahne olan Kapıkule Gümrük Kapısı'nda, önceki gün Türkiye ve Bulgaristan Genelkurmay Başkanları dostça kucaklaştılar. Bulgaristan Genelkurmay Başkanı Korgeneral Lyuben Petrov, Orgeneral Güreş'in ellerine sarılıp uzun süre bırakmadı. Türkiye'de gördüğü ilgiden çok memnun olduğunu söyleyen

Korgeneral Petrov, "Dostluğumuz bundan sonra kalıcı ve uzun süreli olsun. 1989 yılında yaşanan olaydan biz de üzüntü duyuyoruz" dedi. Orgeneral Güreş de, gazetecilerin sorusu üzerine, "Ben Kapıkule'ye en son göç sırasında gelmişim. İnsanlık dramını gördüm. Bu durumu konuşumuza da anlattım. Kendisi de çok üzüldüğünü söyledi" dedi. (Lütfü KARAKAŞ / EDİRNE, hha)

Rusya, AKKA talebini resmileştirdi

Boris Yeltsin, Rusya parlamentosuna sürekli takviye asker gönderiyor

Moskova, Kafkasya'da barışın korunması ve bölge ülkeleri ile imzalanan güvenlik anlaşmalarının, bölgedeki silah tavanlarının yükseltilmesini gerektirdiğini savunuyor

Barçın YINANÇ - ANKARA
AVRUPA'da Konvansiyonel Kuvvet Anlaşması'na (AKKA) ilişkin sıkıntılarını şimdiye kadar gayriresmi olarak dile getiren Rusya Federasyonu, hafta başında konuyu ilk kez resmen AKKA'ya taraf ülkeler nezdinde gündeme getirdi.

Rusya, AKKA çalışmalarını yürüttüğü Viyana'daki Ortak Danışma Grubu'nda üç gün önce girişimde bulunarak, AKKA kanat sınırlamalarının kaldırılmasını önerdi. Moskova, bu öneriye gerekçe olarak, Kafkasya'daki barış koruma faaliyetlerinin yürütülmesi için bölgede

ciddi bir Rus askeri gücüne gereksinim bulunduğunu belirtti. Ayrıca Rusya bölgedeki ülkelere ikili güvenlik anlaşmalarının yapılmasını ve bu anlaşmalar uyarınca bu ülkelerde kuvvet konuşlandırılmasının gündemde olduğunu da belirtti. Rusya, AKKA sınırlamalarının sözkonusu anlaşmaların uygulanmaya konmasında güçlük yarattığını vurguladı.

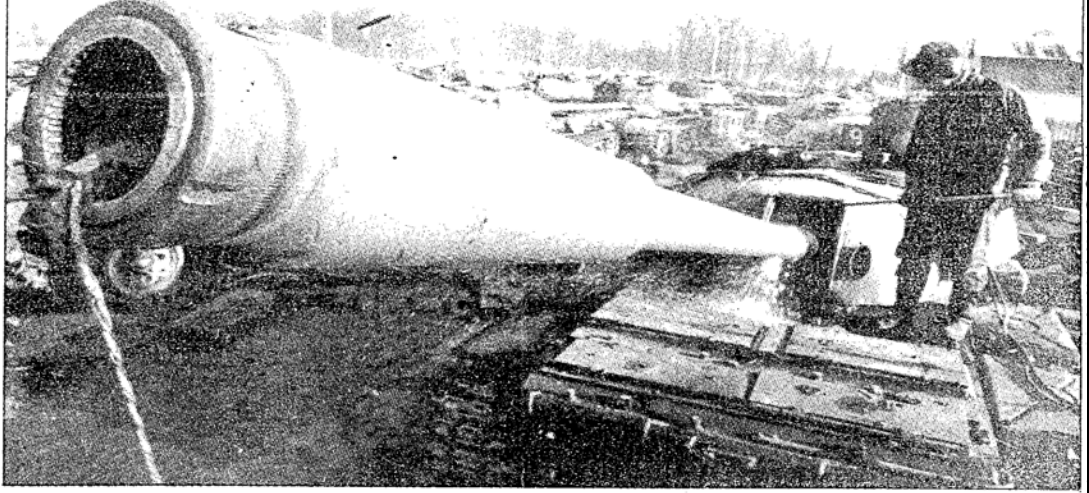
Bu arada baştan beri AKKA'dan rahatsızlık duyan Rusya'nın anlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmekte de yavaş davrandığı ortaya çıktı. Önümüzdeki Kasım ayının 17'sine kadar 700 tank imha et-

mekle yükümlü olan Rusya'nın, imha işlemlerini ağırdan aldığı öğrenildi. Temmuz ayında Rusya'ya yapılan denetimler sırasında ortaya çıkan durum karşısında, Türkiye'nin anlaşmaya taraf ülkeleri ciddi bir biçimde uyardığı belirtildi.

TÜRKİYE'NİN STRATEJİSİ

Dışişleri yetkilileri, Türkiye'nin, Rusya'ya hemen resmi tepki göstermesi yerine konuyu zamana yayarak çözüme stratejisini izleyeceğini bildirdiler.

Dışişleri yetkilileri ilk etapta Rusya'nın önerisinin gündeme alınıp, alınmayacağını belirlemediğini bildirdi. Yetkililer ciddi bir görüşme başlaması duru-

1989 yılından bu yana Avrupa'dan geridönen Rus askerinin sayısının 700 binden fazla olduğu bildirilirken, bir çok ağır silah da sökülerek hurdaya çıkarıldı

Rus, çizmelerini Avrupa'dan çekti

Son iki gün içinde Estonya ve Letonya'daki Rus birliklerinin çekilişleri tamamlanırken dün de Almanya'daki son Rus birlikleri yola çıktı

İkinci Dünya Savaşı sırasında yenilerek geri çekilen Nazi birliklerinin ardından Avrupa'ya giren Rus birliklerinin son bölümü dün çekildi.

Son SSCB Devlet Başkanı **Mihail Gorbaçov**'un başlattığı açıklık politikası çerçevesinde, 1989'da başlayan çekilme işlemi, Sovyetler'in dağılması ve eski SSCB Cumhuriyetleri'nin bağımsızlık kazanmalarıyla giderek hızlandı.

Son olarak iki gün önce Estonya'da, önceki gün de Letonya'daki Rus birliklerinin çekilişi tamamlandı. Litvanya ise dün Rus birliklerinin ülkeden çekilişinin birinci yıldönümünü kutladı.

Almanya'daki son Rus birliklerinin dün ülkelerine dönmeleri sebebiyle Berlin'de de törenler yapıldı.

Böylece Avrupa topraklarında Moldova dışında Rus askeri kalmadı.

Gürcistan, Tacikistan gibi BDT üyesi Asya ve Kafkasya ülkelerindeki Rus askerleri ise ikili anlaşmalar

gereği veya Barış Gücü statüsünde görev yapıyorlar.

700 BİN ASKER

Ocak 1992'den Ağustos 1994'e kadar 300 binden fazla Rus askerinin ülkesine döndüğünü belirten Rusya Savunma Bakanlığı Enformasyon Bürosu Başkanı **Vladimir Kosirev**, aynı dönemde 3500 tank, 3300 top sistemi, 1600 uçak, 1000 helikopter, 17 denizaltı ve 227 savaş gemisinin Rusya'ya nakledildiğini söyledi.

Kozirev, çekilmenin başladığı 1989'dan bu yana diğer ülkelerden geri dönen Rus askerinin sayısının 700 binden fazla olduğunu, sivil personel ve askerlerin aileleri de eklenirse, bu sayının 1.2 milyonu bulduğunu kaydetti.

Rus hükümetinin, birliklerin geri çekilmesi ve Rusya'da yerleştirilmesi için 217,1 milyar ruble harcadığı belirtiliyor.

DIŞ HABERLER

Genelkurmay, Kafkasya'yı denetledi

AKKA çerçevesinde belirlenen ve silah tavanlarında öngörülen indirimlere uyulup uyulmadığını denetlemek için Genelkurmay'dan bir heyet Kuzey Kafkasya'ya gitti.

LALE
SARIİBRAHİMOĞLU

Rusya'nın AKKA tavanları yüksek

NATO ve dağılan Varşova Paketi'nin eski üyeleri arasında 1990 yılında imzalanan Avrupa da Konvansiyonel Kuvvetlerin Azaltılması Anlaşması (AKKA), taraf ülkelerin 5 silah kategorisindeki silahlarında indirimi öngörüyor. AKKA imzalanırken SSCB henüz dağılmadığı için Rusya ile daha sonra kurulan cumhuriyetler, 15 Mayıs 1992 tarihli Taşkent Anlaşması'yla AKKA'ya taraf oldular. Taşkent Anlaşması'na göre Rusya'nın kanatlarda ve tüm ülke

genelinde elinde bulundurması gereken 5 silah kategorisindeki azami tavanları ile ülke genelindeki tavanlar şöyle: Tank: 700-6400
Zırhlı muharebe araçları: 580 - 11.480
Topçu silahları: 1280 - 6415 Kanatlarda "uçar birlikler olmaları nedeniyle" savaş uçakları ve saldırı helikopterleri kategorilerinde sınırlama getirilmiyor. Ülke genelinde ise, AKKA uyarınca Rusya 3450 savaş uçağı ile 890 saldırı helikopteri bulundurabilecek.

orduyu kurduğunu bildirdiği, bu oluşumu 42. orduyu lağvederek gerçekleştirdiğini açıklamadığı belirtildi.

Bir diplomatik kaynak, bu konuda şu açıklamayı yaptı: "58. ordu yanlıştır. Rusya'nın 58. orduyu kurması AKKA'nın ihlali anlamına gelmiyor. Rusya'nın AKKA'yı ihlal etme niyetiyle bir orduyu kurması ile AKKA'yı ihlal etmesi tamamıyla farklı şeyler. AKKA, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılmasına engel değil. Asıl önemli olan, Rusya'nın bu ordu bünyesinde bulundura- cağı teçhizat sayısının AKKA'ya uyup uymadığıdır. AKKA üyesi ülkeler arasında yapılan bilgi değişimi çerçevesinde, Rusya'nın 58. ordu ile anlaşmayı delip delmediği anlaşılır."

58. Ordu

Rusya, 1970'li yıllarda Kuzey Kafkasya askeri bölgesinde kurduğu 42. kolordusunu lağvederek, yerine Grozni ve Çeçenya bölgesinde 1 Haziran 58. orduyu kurdu.

Rusya'nın AKKA'ya, 58.

ANKARA - Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetlerin Azaltılması Anlaşması (AKKA) çerçevesinde belirlenen ve silah tavanlarında belirlenen indirimlere uyulup uyulmadığını karşılıklı olarak tespit edilmesini öngören "mekki denetimini" yapmak üzere Genelkurmay'dan bir heyet Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesine gitti. Diplomatik kaynakların, Moskova'nın kanatlardaki yeni ordu yapılanmasının Ankara'nın girişimiyle bağlantılı bulunmadığını açıklamasına karşın, Türkiye'nin Kafkasya denetimini, Rusya'nın, bölgede 58. orduyu kurduğunu açıkladığı bir döneme rastlaması dikkat çekti.

Rusya'nın AKKA'da kendisi için öngörülen tavanların yanısıra Uralları doğusunda 14 bin tankı bulunuyor. Rusya'nın bu 14 bin tankı imha işlemini ağırdan aldığı ve bunun NATO için

ciddi sıkıntı yarattığı belirtildi. İttifak, söz konusu tankların imhası için Rusya'yı sürekli uyandırıyor.

Genelkurmay yetkililerinin gittikleri denetim bölgeleri kamuoyuna açıklanmıyor.

Rusya satranççı

Rusya, Kafkasya'daki belirsizliklerin, güvenliğini tehdit ettiğini gerekçe göstererek bölgede kendisine ayrılan silah tavanlarında arttırma gidilmesi için ısrar ediyor. Rusya'nın, bir yandan AKKA'ya uymayacağını ima ederken, diğer yan-

dan da anlaşma çerçevesinde tüm toprakları içindeki genel silah tavanlarındaki indirimi hızla gerçekleştiren ülkeler arasında yer aldığına dikkat çekildi.

Diplomatik kaynaklar, Rusya'nın, bu stratejiyle AKKA çerçevesinde kendisine ayrılan "genel" silah tavanlarında indirim gittiğini, böylece kanat tavanlarının arttırılması yolundaki isteginin taraf ülkelere kabul edilmesi hesabı yaptığına dikkat çektiler.

Bir diplomatik kaynak, Rusya'nın temelde AKKA'dan kurtulmak istediği-

ni, ancak bu isteminin gerçekleşmeyeceğini bildiği için şöyle bir taktik uyguladığını dile getirdi: "Rusya aslında deneme-yandıma yöntemi uygulayarak, kanat tavanlarında istediği artırımların AKKA üyelerince kabul edilmesini nazı yokluyor ve sürekli satranç oyununa başvuruyor."

Verilere göre, Rusya silah tavanlarında indirim için öngörülen takvime uygun hareket ediyor ve zaman zaman da takvimin önüne geçiyor. Buna göre Rusya, 1995 Nisan ayı itibarıyla tanklarda yüzde 80'e, zırhlı

araçlarda yüzde 95'e, savaş uçakları ve saldırı helikopterlerinde de yüzde 74'lere varan imha işlemini gerçekleştirdi. Rusya, topçu silahlarında da kendisine ayrılan tavan çerçevesinde imha işlemini büyük ölçüde tamamladı.

58. Ordu

Rusya, 1970'li yıllarda Kuzey Kafkasya askeri bölgesinde kurduğu 42. kolordusunu lağvederek, yerine Grozni ve Çeçenya bölgesinde 1 Haziran 58. orduyu kurdu.

Rusya'nın AKKA'ya, 58.

ABD'deki Rum, Ermeni ve Kürt lobileri Kobra'ların Türkiye'ye satılmaması için kampanya başlattılar

Clinton'a Kobra baskısı

FUAT KOZLUKLU

WASHINGTON- ABD'nin "örtülü silah ambargosu" sürerken Türkiye karşıtı lobilerin bir yıldır sürdürdüğü "Kobra helikopterler satılmaması" kampanyası giderek tırmanıyor. Ankara-Washington ilişkilerinde özellikle Çekiç Güç ile insan hakları konularında yaşanan görüş ayrılığının kriz boyutuna ulaştığı ve bu durumun Kobra helikopterlerinin Türkiye'nin ısrarlı talebine karşın verilmemesiyle iyice netleştiği gözleniyor.

Kasım ayında yapılacak seçimlere doğru Türkiye karşıtı lobilerin, kongre ve Beyaz Saray üzerinde daha da etkili olduğunu söyleyen diplomatik kaynaklar görüşlerini "Her iki ülkenin çıkarlarına zedeleyen politikalar onarımı gücü bir boyut kazanıyor. Hükümet dış kuruluşların insan hakları perdesi arkasında Türkiye'ye karşı mesnetsiz iddialarda bulunması ve yönetimin de bunları dinleyerek tavır alması mütteliklik ilişkileri göz önüne alındığında anlaşılır gibi değil" şeklinde ifade ediyorlar.

Stivillere karşı kullanıldığı iddiasıyla Türkiye'ye yönelik silah ambargosu için çaba gösteren bir grup kongre üyesi, ABD Başkanı Bill

Stivillere karşı kullanıldığı iddiasıyla Türkiye'ye yönelik silah ambargosu için çaba gösteren bir grup kongre üyesi, ABD Başkanı Bill Clinton'a mektup yazarak Kobra helikopterlerinin Kürt köyleri ile Kürt halkının yok edilmesinde kullanıldığını iddia etti.

Clinton'a mektup yazarak Kobra helikopterlerinin Kürt köyleri ile Kürt halkının yok edilmesinde kullanıldığını iddia etti.

Rum, Ermeni ve Kürt lobilerinin ABD Kongresi'ndeki tanınmış isimlerinin imzasını taşıyan mektupta, Türkiye'nin bir yıldır almak istediği 10 adet AHJW Supe Kobra helikopterlerinin kesinlikle satılmaması ve satış için kongreye bildirilmesinde bulunulması istendi.

Öncülüğünü Temsilciler Meclisi Florida Milletvekili Cumhuriyetçi Michael Bilirakis ve Demokrat Partili New York eyaleti Milletvekili Carolyn B. Maloney'nin yaptığı "Kobra helikopterler satılmaması" kampanyasına şu ana kadar John Edward Porter, Patrick J. Kennedy, Robert G. Torricelli, David E. Bonior gibi Rum, Ermeni ve Kürt lobi-

lerinin sözcüsü olarak bilinen kongre üyeleri destek verdiklerini açıkladı. Clinton'a gönderilen mektuba destek bulmaya çalışan Türkiye karşıtları, kongrenin diğer üyelerine de çağrıda bulunuyor. Kongre'nin etik politikaya yanlısı üyeleri, Clinton'a ikinci kez gönderildiği belirlenen mektuplarında özette şu iddiaları dile getirerek "Türkiye'ye helikopterlerin satılmaması" istiyorlar:

"Sayın Başkan, size saygıyla Türkiye'ye Kobra helikopterlerinin satışına karşı olduğumuzu bildirmek için yazıyoruz. Satış resmi olarak çağrıya henüz bildirilmediği halde bildiğimiz kadarıyla Türkiye bu helikopterleri istemekte ve bu istek yönetime incelenmektedir. Türkiye'nün ürkütücü insan hakları kayıtları uluslararası düzeyde mahkûm edilmiş, kanıtlanmıştır. Uluslararası Af

Örgütü ve İnsan Hakları Helsinki İzleme Komitesi, Türkiye'ye helikopter satışının tümüyle yasaklanması yönünde çağrı yapmıştır. Dışişleri Bakanlığı, Kobra ve Süper Kobra helikopterlerinin ayırım yapılmaksızın Kürt köylerinin yok edilmesinde kullanıldığını belgelenmiştir. Türkiye bu helikopterleri, ABD'nin insan hakları konusundaki duyarlılığını umursamadan kullandığı için Kobra satışının onaylanması Türkiye'nin bu sevimsiz pratiğini onaylamak anlamına gelmektedir. Bu helikopterlerin Kürt halkına karşı kullanılıyor olmasına ilişkin endişelerimizi de bu satış Türkiye'nin Ege'deki son eyaletleri ve Kıbrıs'ın kuzeyini işgalinde onaylar görünümünde. Tüm bu nedenlerden dolayı, saygıyla, bu helikopterlerin satışının onaylanmamasını istiyoruz."

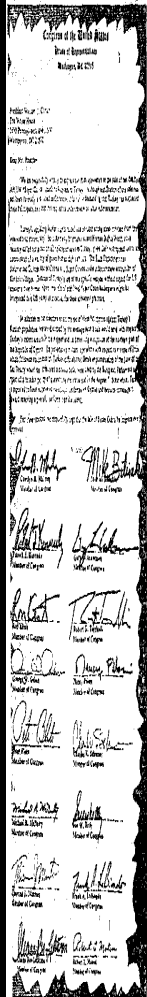
Ankara'nın satın almak için geçen yıl ilk aylarında yaptığı başvuruya Clinton yönetiminin sessiz kalması ve kongredeki "Satılmayın kampanyasına" ilişkin olarak görüşlerini açıklayan Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Nüzhet Kandemir, "Türk-ABD ilişkileri sağlam temeldedir. Türk-ABD ilişkilerinde bir tıkanma veya kriz olduğu söylenemez. Ancak bir takım ufak telek şeylerin halledilmesi gerekiyor. Gözlenen o ki, seçim yılı olması dolayısıyla etik politikaya etkinlik kazanmış durumda" dedi.

Büyükelçi Kandemir, insan hakları perdesi arkasında Türkiye'ye karşı mesnetsiz iddialarda bulunulduğunu da kaydetti.

Yönetimin tavır ve baskılar

Clinton yönetiminin Süper Kobralar konusunda bundan sonra ne tür bir politika izleyeceği tam olarak bilinmiyor. Ancak çeşitli kanallardan Ankara'ya iletilen mesajın "Bu yıl Kobra satılmayız mümkün görmüyoruz" olduğu da edinilen bilgiler arasında.

Ote yandan Türk lobileri de Beyaz Saray'a Süper Kobraların ve diğer askeri malzemelerin satışının "bir an evvel" gerçekleşmesi için mektup yolluyorlar.

Türkiye-ABD ortak önerisini Rusya kabul etti

AKKA sorununda umut verici gelişme

► ABD-Türkiye ortak önerisi, Rusya'nın kanat bölgesindeki küçük bir ağır zırhlı araç bakım fabrikasının bir koridor ile Rusya'nın daha çok silah bulundurduğu genel tavanına dahil edilmesini öngörüyor.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)-Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetlerin Azaltımı Anlaşması (AKKA) kapsamında, Ankara ve Moskova arasında sorun olan kanatlar bölgesine çözüm bulunması için Türkiye ve ABD'nin yaptığı önerilerin, Rusya Federasyonu tarafından kabul edildiği bildirildi. Rusya'nın Kafkasya'daki asker sayısı, silah miktarı ve geri çekilme takvimi sorunları, dün Avusturya'nın başkenti Viyana'da başlayan AKKA İzleme Toplantısı'nda görüşülmeye başlandı.

Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Elçi **Nurettin Nurkan**, dün düzenlediği basın toplantısında, bir soru üzerine, AKKA toplantısının Viyana'da başladığını anımsattı. Nurkan, kanat sorunu ile ilgili olarak coğrafi bölgelerin belirlenmesinde Rusya'nın Türkiye-ABD ortak önerisini kabul ettiğini bildirdi. Coğrafi bölgelerin belirlenmesinin ardından bu bölgelerdeki silah miktarı, asker sayısı ve geri çekilme tak-

vimi konularının görüşüleceğini anlatan Nurkan, "Belirli bir ilerleme sağlandı" diye konuştu.

Türkiye-ABD önerisi

ABD-Türkiye ortak önerisi, Rusya'nın kanat bölgesindeki küçük bir ağır zırhlı araç bakım fabrikasının bir koridor ile Rusya'nın daha çok silah bulundurduğu genel tavanına dahil edilmesini öngörüyor. Öneri, buna karşılık, Rusya'nın, kanatlarda kendisine ayrılan tavan limitlerini aşarak, bölgede bulundurduğu 4 bin zırhlı aracın en azından bin tanesinin en az 2 yıl içerisinde geri çekmesini gündeme getiriyor.

Diplomatik kaynaklar, Viyana'daki toplantılarda, Rusya'nın anlaşmanın bazı bölümlerinin değiştirilmesi konusunda yoğun baskılar yapmasının beklendiğini kaydettiler. AKKA'da yapılacak değişikliklerle üst sınırları yükseltmeyi amaçlayan Rus-

ya'nın, NATO'nun doğuya yayılması konusunda daha fazla söz sahibi olmak istediğini vurgulayan kaynaklar, ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin Rusya'nın isteklerine karşı çıktığını bildirdiler. Kaynaklar, NATO ülkelerinin, makul değişiklikler için esneklik sağlanabileceği görüşünde olduklarını belirterek, AKKA'da yapılacak herhangi bir uyarımanın NATO'nun genişlemesiyle hiçbir biçimde aynı kefeye konulamayacağına dikkat çektiler.

AKKA, Avrupa bölgesindeki konvansiyonel silahların azaltımı amacıyla 19 Kasım 1990 tarihinde Paris'te imzalanmıştı. NATO ve dağılan Varşova Pakti üyesi 23 ülkenin imzaladığı anlaşmaya, Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi, SSCB ve Çekoslovakya'nın dağılması sonucu 30 ülke taraf

Türk ve Rus tankları

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- 1990 yılında imzalanan AKKA'nın Kafkasya kanat bölgesinde Rusya'ya ayrılan silah tavanları ile ülke genelindeki tavanları şöyle: (Parantez içindeki rakamlar da kanat bölgesinde Rusya'nın istediği miktarları gösteriyor.)
Tank: 700-6400 (1500-2000).

Zırhlı muhabere aracı: 1280-6415 (1500-2000).
Rusya, Leningrad'daki depolarda ise 600 tank, 800 zırhlı muhabere aracı ile 400 adet topçu silahı bulunduruyor. Kanatlarda, "uçar birlikler" olmaları nedeniyle savaş uçakları ve saldırı helikopterlerine sınırlama getirilmiyor. Ülke genelinde Rusya, AKKA çerçevesinde 3450 savaş uçağı ile 890 saldırı helikopteri bulundurabilecek. AKKA çerçevesinde kanat ülke olan Türkiye'nin elinde fazlalık bulunan 439 tank imha edilirken diğer silah kategorilerinde öngörülen tavanların altında silahları bulunuyor. Türkiye, müttefik ülkelerden gelecek olanlar ve kendi ürettikleri ile bu açığı kapatıyor. Türkiye için 5 silah kategorisindeki tavanlar şöyle:

Tank: 3200.

Zırhlı muhabere aracı: 3120.

Topçu silahları: 3523.

Savaş uçağı: 750.

Saldırı helikopteri: 43.

DIŞ HABERLER

Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Vadim Kuznetsov, Cumhuriyet'e demeç verdi

‘AKKA değiştirilecek’

LALE SARIİBRAHİMOĞLU

ANKARA - Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Vadim Kuznetsov, Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetlerin Azaltılması Anlaşması'nın (AKKA), Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılımından önce yapıldığını anımsatırken "Rusya olarak bu anlaşmaya imza attık. Siz de Osmanlı'nın devamını" diyerek anlaşmanın SSCB'nin devamı olarak gördüğü Rusya'nın istediği silah tavanlarını ulaşacak şekilde değiştireceğini söyledi.

Kuznetsov, Ankara'yı endişelendiren, Kafkas ülkeleri ve Rusya'nın yaptığı sınır anlaşmalarını, Türkiye'nin, İsrail uçaklarının ülke semalarını kullanmasına izin vermesine benzeterek "Türkiye gibi biz de egemen Kafkas ülkeleri ile askeri işbirliği anlaşmaları yapıyoruz. Bu anlaşmalar Türkiye'ye karşı değil" dedi.

Kuznetsov, Cumhuriyet'in çeşitli konulardaki sorularını yanıtlarken AKKA çerçevesinde Kafkasya kanat bölgesinden 2 yıl içinde çekilmesi istenen Rus zırhlı araçlarını ancak 2000 yılına

Osmanlı benzetmesi
"AKKA anlaşması SSCB dağılımından önce yapıldı. Biz Rusya olarak bu anlaşmaya imza attık, siz de Osmanlı'nın devamını"

da çekebileceklerini bildirdi. AKKA'da yalnızca coğrafi bölgeleri kapsayan değil, daha büyük çapta değişikliklere gidileceğini beirten Kuznetsov, Viyana'da yapılan gözden geçirme toplantısını, bir olasılıkla eylül ayında Portekiz'in başkenti Lizbon'da yapılacak ikinci bir görüşmenin izleyeceğini söyledi.

Kuznetsov'un, AKKA'da değişiklikler yapılacağı yolundaki açıklaması, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın temel güvenlik taşı olarak görülen AKKA'da değişikliğe gidilmesine karşı çıkan Türkiye'nin politikaları ile çelişiyor.

Rusya, şu sıralar uzlaştığı bildirilen Çeçenya'ya karşı sürdürdüğü savaş başta olmak üzere, Kafkasya'da yoğunla-

Türk-İsrail anlaşması
"Egemen Türkiye, egemen İsrail ile askeri anlaşma imzalıyor. Biz de aynı şekilde egemen Kafkas Cumhuriyetleri ile askeri işbirliği yapıyoruz"

şan özerk cumhuriyetleri kontrol altında tutmak ve bölgedeki bağımsız cumhuriyetler üzerindeki nüfuzunu da artırmak amacıyla Kafkasya karat bölgesinde, AKKA'ya aykırı olarak daha fazla kuvvet bulundurmaktadır.

Rusya, NATO'nun Türkiye'nin desteğiyle geliştirilen formülünü koşullu olarak kabul etti. Buna göre üye ülkelerin ellerinde bulundurdukları 5 konvansiyonel silah kategorisinde indirime gitmelerini öngören AKKA değiştirilerek Rusya'ya ait Kafkasya kanat bölgesinde yer alan Kransnador'daki zırhlı bakım fabrikasının bulunduğu alan, silah sınırlamasının daha az olduğu "genel tavanlara" dahil edilecek. Rusya da, bunun karşılığında 4 bin

Azerbaycan ile anlaşma
"Heride, Azerbaycan ile aşamalı olarak ortak sınır koruma anlaşması yapabiliriz. Yaptığımız anlaşmalar Türkiye'ye karşı değil"

bulduğu bildirilen Kafkasya'daki zırhlı muharebe araçlarının bir bölümünü 1998 yılına kadar geri çekecek.

Azerbaycan ile sınır anlaşması

Kuznetsov, ülkesinin Azerbaycan sınırlarının da Rus askerleri ile birlikte korunmasına ilişkin Bakü ile yaptığı işbirliğinin aşamalı olarak gerçekleşeceğini söyledi. Büyükelçi Kuznetsov, Rusya'nın Ermenistan ve Gürcistan'dan sonra Azerbaycan ile de sınırlar ortaklaşa korumak istemesinin nedeni sorulduğunda, bu ülkenin İran ile de sınır komşusu olduğunu ve pek çok kaçakçılık ve terör olayları meydana gelmesine işaret etti. Kuznetsov bu konuda şu görüşleri dile getirdi: "Kaçakçılar Azerbaycan sınırlarından rahatlıkla girip çıkıyorlar. Şu aşamada Azerbaycan ile işbirliğimiz Ermenistan ve Gürcistan ile sınırların ortak korunmasına ilişkin anlaşma ile aynı değil. Ama heride bu ülke ile de aşamalı olarak ortak sınır koruma anlaşması yapabiliriz"

Kuznetsov, Rusya'nın, Türkiye'nin komşuları Gürcistan ve Ermenistan'ın sınırlarını bu ülkelerle ortaklaşa korumasını Ankara'ya karşı bir politika olmadığını savundu.

Bu ülkelerle yapılan askeri işbirliği anlaşmalarının eskinin devamı olduğunu da belirten Kuznetsov, "dağılan SSCB'nin mirası" sıfatıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yerini alan Rusya'nın, SSCB toprakları üzerinde kurulan cumhuriyetlere ilişkin doğal olduğuna işaret etti. Ad vermeden İsrail'i kasteden Kuznetsov, "Türkiye bir başka ülkenin uçaklarının topraklarına gelmesine izin veriyor. Bu, iki egemen ülke arasında bir anlaşma çerçevesinde oluyor. Biz de aynı şekilde egemen ülkeler olan Kafkas cumhuriyetleri ile askeri işbirliği yapıyoruz" dedi.

29 Mayıs 1996 Cumhuriyet Gazetesi s. 11

Haber Turu...

"NATO, Baltık ülkelerine açıktır"

NATO'nun genişlemesi konusunda Rusya'ya güvenceler vermek için bu ülkeye giden Amerika Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, St Petersburg'da katıldığı bir televizyon programında, eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan Baltık ülkelerinin NATO'ya üye olabileceğini söyledi. NATO üyeliğinin ülkelerin haritadaki yerine değil, demokrasi ve piyasa ekonomisi ile yönetilmelerine bağlı olduğunu ifade eden Albright "Bu niteliklere sahip tüm Avrupa ülkelerinin ittifaka alınabileceğini" kaydetti.

14 Temmuz 1997 Sabah Gazetesi s. 16

Yeni AKKA ölü doğdu

Avrupa'da konvansiyonel silahları sınırlayan AKKA anlaşması imzalandı ancak Clinton, Rusya Kafkaslar'dan silah varlığını çekmeden anlaşmayı onaylatmıyor

İSTANBUL - AGİT zirvesi çerçevesinde Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın silahsızlanmasına yönelik, güncellenmiş Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) da imzalandı. Ancak 30 taraf ülkenin imzaladığı, Adriyatik Denizi ve Ural Dağları ile sınırlı bölgede her birinin konvansiyonel silahlarının üst limitini yeniden belirleyen anlaşma, Çeçenya'nın gölgesinde ölü doğdu. ABD Başkanı Bill Clinton, Rusya'nın Kafkaslar'daki konvansiyonel silahlarını belirlenen limite çekmemesi halinde, AKKA'yı onay için Senato'ya sunmayacağını açıkladı. 1990'da NATO ve Varşova Paktı arasında imzalanan AKKA, tarafların bulundurabileceği silahların üst limitini, beş ayrı grupta, 20 bin

tank, 20 bin top, 30 bin zırhlı savaş aracı, 6 bin 800 savaş uçağı, 2 bin saldırı helikopteri olarak belirlemişti. Ancak Sovyetler'in dağılması ve NATO'nun genişleme süreci anlaşmanın yenilenmesini gerekli kıldı. Üç yıl süren görüşmeler sonrası anlaşmada yapılan yenilikler şöyle:

■ Yenilenmiş AKKA limitleri yarıya indiriyor.

■ Anlaşma bloklatın değil, tek tek ülkelerin konvansiyonel silah limitlerini belirliyor. Rusya'nın kanat bölgelerindeki konvansiyonel silah miktarı, 1990'daki AKKA limitlerinin üstünde. Sözgelimi 1990'daki AKKA'da zırhlı araç limiti bin 600'iken, yeni halinde 2 bin 140. Rusya'nın Avrupa olarak tanımlanan bölgedeki toplam

tank sayısı 6 bin 350, ABD'nin ise bin 812. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesi orijinal AKKA'da olduğu gibi yine bu limitlerden muaf.

■ Anlaşma, denetimi sıkılaştırıyor. Taraf ülkeler, çokuluslu tatbikatlar gibi limitleri geçici olarak aşacakları dönemlerde, tefiş heyetleri çağırma yükümlülüğünü kabul etti.

■ AKKA, egemen ülkelere topraklarında konuşlanacak yabancı güçlerin limitini belirleme hakkı tanıyor.

İnzanın ardından Rusya ve Gürcistan ortak bir açıklamayla Gürcistan'daki Rus güçlerinin azaltılacağını duyurdu. Rusya, 31 Aralık 2000'e dek Gürcistan'da sadece 153 tankı, 241 zırhlı aracı ve 140 topunun kalacağını açıkladı. (Dış Haberler)

On the Road, Clinton Still a Politician

By Stephen Kinzer
New York Times Service

ISTANBUL — When President Bill Clinton toured the earthquake-shattered town of Izmit this week, he said he wanted to “do everything we can” to help survivors. He may have made one of them rich, although the lucky victim is too young to understand his good fortune.

Mr. Clinton spotted the 7-month-old baby, who was later identified as Erkan Isik, as he walked through one of the tent cities where tens of thousands of homeless survivors have been living since the Aug. 17 quake.

He lifted him gingerly from his mother's arms and held him close for nearly a minute. Erkan was transfixed, looking deeply into the stranger's eyes and seeming especially fascinated by his nose, which he grabbed, petted, pulled and twisted.

Footage of this endearing scene has been shown endlessly on Turkish television, and it has made Erkan the country's newest celebrity.

On Friday it was reported that several advertising companies and a large diaper manufacturer wanted to hire him as a model. The money they are offering will be more than enough to buy his family a new home anywhere in Turkey.

Mr. Clinton's legendary ability to connect with people was also on display at the state dinner that President Suleyman Demirel held for him in Ankara. He startled several people in the receiving line by remembering them from years ago and greeting them by name.

One of the beneficiaries was Henrik Liljgren, the Swedish ambassador to Turkey, who served as his country's ambassador to the United States during the mid-1990s. Before Mr. Liljgren

could be officially presented, Mr. Clinton recognized him, grabbed his hand, and said excitedly to President Demirel: “You got my ambassador!”

“The guy is phenomenal,” Mr. Liljgren said afterward. “He not only remembers faces, but you get the feeling that he really remembers people, thousands of them. Naturally it's very flattering.”

At the dinner, Mr. Clinton paid at least as much attention to his food as to his guests. He seemed especially taken by the chestnut parfait served for dessert, and even ate the tiny Turkish and American flags which, though made of dough, had been placed on the parfait as decorations.

Although Mr. Clinton reveled in the public adulation that followed him wherever he went in Turkey, he did not entirely forget politics back home. At one event he introduced Howard Baker and Nancy Kassebaum, two former U.S. senators who are married to each other, and joked: “In my attempt to fulfill the last ambition of my life, I'm trying to follow in the footsteps of Senator Howard Baker and become the husband of a U.S. senator.”

At the summit meeting of Organization for Security and Cooperation in Europe that ended Friday, 33,000 police officers were assigned to guard the 6,500 diplomats, journalists and other participants. There were a few scuffles, one of which led Reuters to distribute a report with a headline that has already become a local classic: “Clinton Urges Turkey Free Speech; Protesters Beaten.”

Bad weather in Istanbul caused Mr. Clinton to miss his planned boat ride on the Bosphorus, a highlight for many visitors to Istanbul.

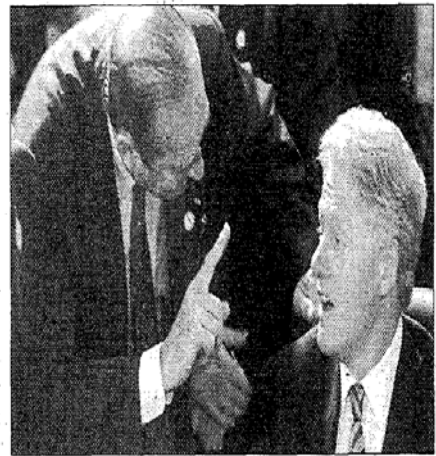
He was to board a yacht for the signing of landmark accords concerning new

oil pipelines from the Caspian Sea, but the trip was canceled because the water was too rough.

Reflecting the adage about politics making strange bedfellows, one of the leaders with whom Mr. Clinton signed the pipeline accord was President Saparmurad Niyazov of Turkmenistan, whose country has enormous reserves of natural gas but whose political style is as far from democracy as almost any on earth.

Mr. Niyazov, who has made himself the center of one of the world's most extraordinary personality cults, attracted much comment because of two enormous rings he wore, one of which was crowned with a diamond nearly as large as a golf ball.

Perhaps the most forlorn figure at the meeting was Hajj Salih Brandt, whose business card identifies him as Chechnya's “special envoy to Europe.” Having failed in his efforts to be accredited, he haunted hotel lobbies, but

Mr. Clinton conferring with President Jacques Chirac of France at the signing ceremony of the European security meeting in Istanbul on Friday.

tonholing delegates and anyone else he could find to plead the Chechen cause.

“They told me I couldn't be accredited as part of a government because Chechnya has no government,” Mr. Brandt said. “But when I tried to get a

credential as representing a nongovernmental organization, they said that was impossible because I was part of a regime. So Chechnya is being represented here by Russia, which is a bit strange, to say the least.”

CLINTON: Fiery Protest Greet's President on His Visit to Athens

Continued from Page 1

movement in Chechnya.

“We agree that a political solution is essential and that the assistance of the OSCE would contribute to achieving that goal,” the declaration said. It added, in a reference to the organization's chairman, “We welcome the agreement of the Russian Federation to a visit by the chairman in office to the region.”

The chairman, the Norwegian foreign minister, Knut Vollebaek, said he expected to visit Chechnya before Christmas and would talk with Chechens.

But the Russian foreign minister, Igor Ivanov, said Mr. Vollebaek could go only to areas of Chechnya controlled by Russian forces because, he said, “We don't want him to become a hostage.”

Russia's military assault on Islamic rebels in Chechnya, pressed during the two-day meeting, dominated the gathering, which was called to map the principles and role of the OSCE in the 21st century and to sign the new conventional arms accord. Mr. Clinton signed the agreements for the United States and Mr. Ivanov for Russia.

Mr. Yeltsin flew home early, on Thursday, after telling fellow leaders that they had no right to criticize Russia's war against “bandits and killers” in Chechnya.

In deference to Moscow, the leaders said in their final declaration: “We fully acknowledge the territorial integrity of the Russian Federation and condemn terrorism in all its forms.”

But in a bid to increase pressure on Russia to end its offensive, Mr. Clinton said in a statement that he would delay sending the conventional forces treaty to the Senate for ratification until Moscow had come into compliance by cutting troop levels in the North Caucasus.

The final declaration contained an agreement by Russia to reduce its troops in the former Soviet republic of Georgia and remove them completely from Moldova by the end of 2002.

The NATO secretary-general, Lord Robertson of Britain, told the summit meeting: “NATO countries — let me be blunt — are concerned about continued Russian noncompliance with certain treaty limits.”

“However, we positively note Rus-

sia's commitment to comply with all the treaty's main provisions.”

The conventional forces treaty, aimed at eliminating the risk of surprise attacks, sets limits for tanks, armored vehicles, artillery pieces, combat aircraft and attack helicopters. But unlike the 1990 document, it sets national ceilings, with sub-limits in flanking regions, rather than the bloc-to-bloc limits between NATO and the former Warsaw Pact.

The leaders also signed a Charter for European Security, mapping the principles and role of the OSCE.

“Participating states are accountable to their citizens and responsible to each other for their implementation of their OSCE commitments,” it says. “We regard these commitments as our common achievement and, therefore, consider them to be matters of immediate and legitimate concern to all participating states.”

Western officials said that key passage was intended to prevent countries from declaring that internal conflicts like Chechnya were no business of their neighbors. (AP, Reuters, AFP)

Karry's New York Bar
EST. 1911 - PARIS

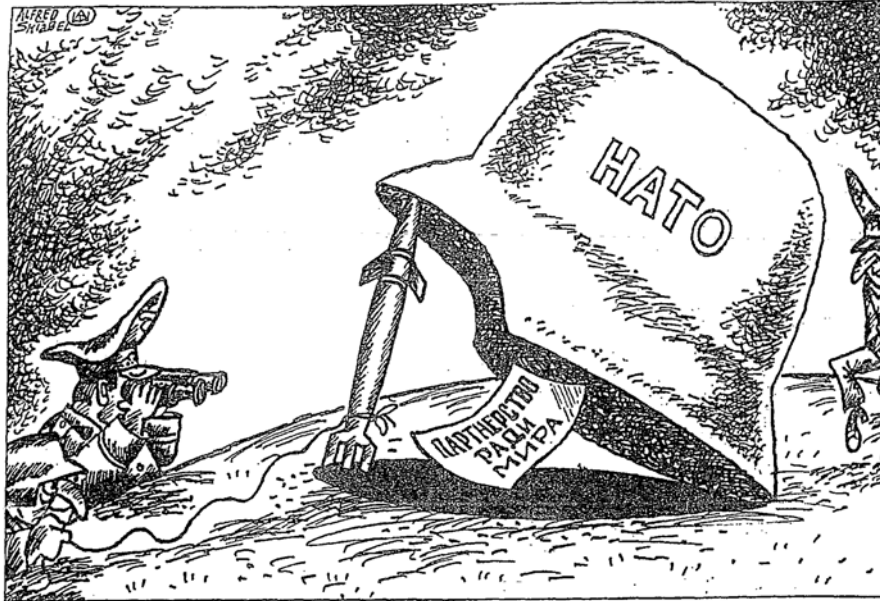
THANKSGIVING BRUNCH
Our traditional thanksgiving brunch
Served from 11:30 a.m. to 3 p.m. on November 25th
Just tell the taxi driver, "Sink roo doe noo"
5, rue Daunou PARIS Tel: +33(0)1 42 61 71 14

See our
Recruitment
every Monday
in
The Intermarket

A. Lebed, "No objections against NATO's expansion eastward,"
Sovetskaia Rossiia (8 October 1996).

08 Ekim 1996 Sovetskaia Rossiia Gazetesi

The bait under the NATO helmet is "Partnership for Peace," *Sovetskaia Rossiia* (12 October 1996).

Sovetskaia Rossiia (6 January 1997).
On front page.

12 Ekim 1996 Sovetskaia Rossiia Gazetesi

06 Ocak 1997 Sovetskaia Rossiia Gazetesi

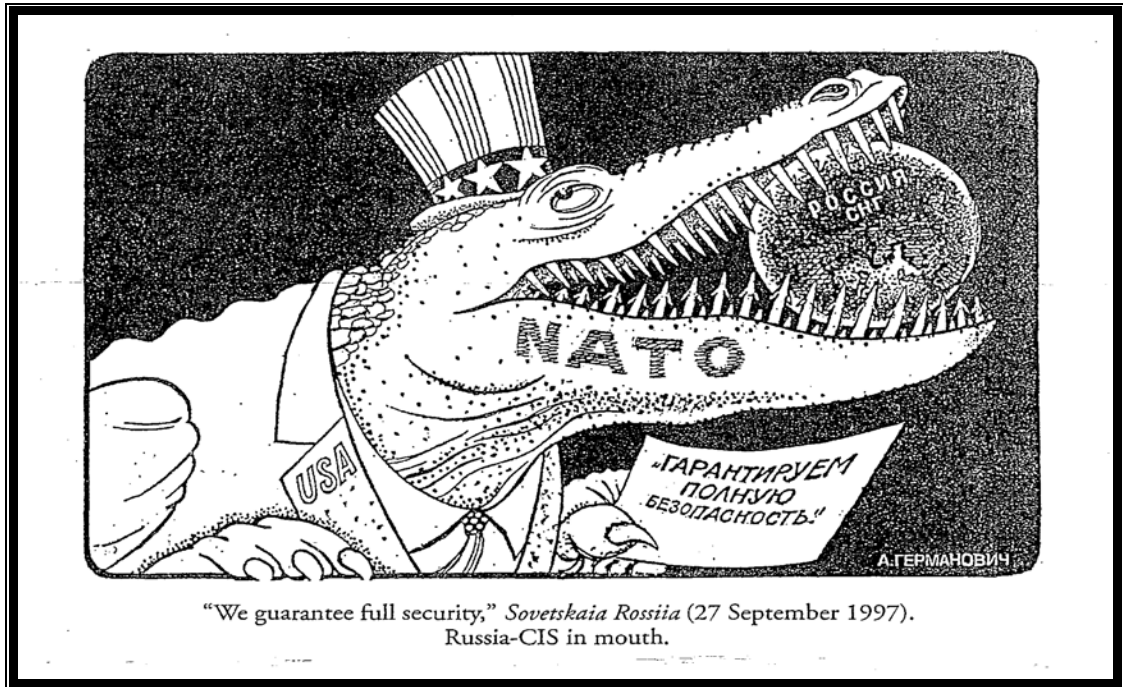
“Watch your step, idiot!” *Nezavisimaia gazeta* (8 July 1997).
On front page.

Cartoon reprinted from the *Guardian* by *Sovetskaia Rossiia* (17 July 1997).

08 Temmuz 1997 Nezavisimaia Gazetesi

17 Temmuz 1997 Sovetskaia Rossiia Gazetesi

27 Eylül 1997 Sovetskaia Rossiia Gazetesi

07 Nisan 1998 Sovetskaia Rossiia Gazetesi

EK-XV
AKKA KRONOLOJİSİ

1. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı. [15 Ocak 1973-01 Ağustos 1975]
2. Helsinki Nihai Senedi ve GGAÖ'nün kabulü. [01 Ağustos 1975]
3. Avrupa Silahsızlanma Konferansı ve Stokholm Belgesinin kabulü.
[22 Eylül 1986]
4. Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri (KDKİ) Müzakereleri.
[30 Kasım 1973-02 Şubat 1989]
5. NATO'nun HALIFAX Bildirisini Yayınlaması. [30 Mayıs 1986]
6. Konvansiyonel İstikrar Görüşmeleri. [17 Şubat 1987-02 Şubat 1989]
7. AKKUM Görev Yönergesinin imzalanması. [10 Ocak 1989]
8. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Müzakereleri (AKKUM).
[06 Mart 1989-16 Kasım 1990]
9. Almanya'nın birleşmesi. [03 Ekim 1990]
10. AKKUM sonucunda Viyana'da Doğu-Batı blokları arasındaki ilk bilgi
değişimi. [18 Kasım 1990]
11. AGİK Paris Zirvesi ve AKKA'nın imzalanması. [19 Kasım 1990]
12. Paris Zirvesi'nde Viyana Belgesi (VB-90) ve Paris Şartı'nın kabulü.
[19 Kasım 1990]
13. AKKA 1. Olağanüstü Konferansı ve Oslo Belgesinin kabulü.
[14 Haziran 1991]
14. Varşova Paktı'nın resmen dağılması. [01 Temmuz 1991]
15. AKKA 2. Olağanüstü Konferansı, Viyana. [18 Ekim 1991]
16. Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulması. [08 Aralık 1991]
17. SSCB'nin resmen dağılması. [25 Aralık 1991]
18. AGİK Helsinki Zirvesi ve VB-92'nin kabulü. [09-10 Temmuz 1992]
19. Açık Semalar Antlaşması'nın (ASA) imzalanması. [20 Mart 1992]
20. BDT arasında, dağılan SSCB'nin AKKA limitlerinin paylaşımı sağlayan
Taşkent Anlaşması'nın imzalanması. [15 Mayıs 1992]
21. AKKA 3. Olağanüstü Konferansı, Oslo. [05 Haziran 1992]
22. AKKA 4. Olağanüstü Konferansı, Helsinki. [10 Temmuz 1992]
23. AKKA-1/A'nın imzalanması. [10 Temmuz 1992]

24. Türkiye ile Bulgaristan arasında GGAÖ kapsamında Edirne Belgesi'nin imzalanması. [12 Kasım 1992]
25. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e Rusya'nın AKKA kanat rejimi ile ilgili taleplerini içeren diplomatik mektup göndermesi. [17 Eylül 1993]
26. Rusya Federasyonu'nun kanatlar ile ilgili olarak ODG'ye başvurması. [28 Eylül 1993]
27. Rus Savunma Bakanı Vladimir Zhurbenko tarafından Moskova'nın kanat limitlerinin revize edilmemesi durumunda Rusya'nın AKKA'dan çekilebileği yönünde açıklama yapması. (Batı İttifakına karşı ilk tehdit) [05 Aralık 1994]
28. AGİT Budapeşte Zirvesi ile VB-94 ve Davranış İlkeleri Rehberi'nin (DİR) kabulü. [05-06 Aralık 1994]
29. AGİT'in AGİK olarak isim değişikliğine gitmesi. [01 Ocak 1995]
30. Türkiye ile Arnavutluk arasında GGAÖ kapsamında Tirana Belgesi'nin imzalanması. [06 Şubat 1995]
31. NATO'nun Rusya'ya kanat sorununun çözümüne yönelik orta yol önerisini sunması. [22 Eylül 1995]
32. Türkiye ile Makedonya arasında GGAÖ kapsamında Üsküp Belgesi'nin imzalanması. [20 Temmuz 1995]
33. AKKA'nın yürürlüğe giriş tarihi olan 17 Temmuz 1992 tarihinden itibaren akid ülkelere tanınan 40 aylık silah indirimi süresinin sona ermesi. [17 Kasım 1995]
34. Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanması. (Antlaşmanın bölgesel silahsızlanma ve silahların kontrolü kapsamındaki 5. Maddesi ve EK 1-A bölümleri) [14 Aralık 1995]
35. AKKA 1. Gözden geçirme Konferansı Viyana [15-31 Mayıs 1996]
36. AKKA Kanat Anlaşması'nın imzalanması. [31 Mayıs 1996]
37. NATO-RF Nihai Senedi'nin imzalanması. [27 Mayıs 1997]
38. NATO Madrid Zirvesi ile üç Vişedgrad ülkesinin (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) NATO'ya kabulü. [08-09 Temmuz 1997]
39. "AKKA'nın Değişen Koşullara Uyarlanması" konulu Gözden Geçirme Konferansı. [27 Temmuz 1997]

40. Eski SSCB ülkelerinden Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova tarafından ABD destekli GUAM grubunun kurulması. [10 Ekim 1997]
41. AGİT İstanbul Zirvesi ve VB-99'un kabulü. [17-19 Kasım 1999]
42. AGİT İstanbul Zirvesinde AKKA Uyarılma Antlaşmasının tüm taraf devletlerce imzalanması. [19 Kasım 1999]
43. AKKA 2. Gözden Geçirme Konferansı. [28 Mayıs-01 Haziran 2001]
44. Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'da bulunan Vaziani Üssünü kapatarak Gürcistan'a devretmesi. [01 Temmuz 2001]
45. NATO 2002 Prag Zirvesi'nde İttifak'ın ikinci genişleme kararını alması ve üç Baltık ülkesi dâhil, yedi eski Doğu Bloğu ülkesinin NATO'ya kabulü. (Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) [21-22 Kasım 2002]
46. Rus ve Gürcü Dışişleri Bakanlarınca; Rusya'nın Gürcü topraklarındaki askeri birlik ve teçhizatlarının çekilmesi ile tesislerinin kapatılmasına yönelik Mutabakat Zabtı'nın imzalanması. [30 Mayıs 2005]
47. AKKA 3. Gözden Geçirme Konferansı [30 Mayıs-02 Haziran 2006]
48. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rusya'nın AKKA'dan tek taraflı olarak çekilebileceğini açıklaması. [26 Nisan 2007]
49. Rusya'nın talebiyle AKKA Olağanüstü Konferansının toplanması. Viyana [11-15 Haziran 2007]
50. Rusya Federasyonu'nun AKKA'yı geçici ve tek taraflı olarak askıya aldığını ilan etmesi. [12 Aralık 2007]
51. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın RF'nin AKKA'dan kaynaklanan yükümlülüklerini askıya alması nedeniyle, saklayıcı ülke olan Hollanda'ya konuyla ilgili tutumunun saklı olduğuna dair Nota göndermesi. [17 Aralık 2007]
52. Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan Güney Osetya Krizi ve Savaşı. [08-16 Ağustos 2008]
53. ABD'nin eski NATO daimi temsilcisi Victoria Nuland'ı AKKA özel temsilcisi olarak görevlendirmesi. [Şubat 2010]
54. NATO konseyinde RF'nin AKKA'yı askıya almasıyla başlayan problemin çözümüne yönelik "Uzlaşmış NATO Belgesi"nin kabulü. [08 Haziran 2010]